

ještě: další synthetický přehled Alb. Pražáka »Duchová podstata slovenské slovesnosti« (1938, sbírky »Postavy a dílo« sv. XVIII. a XIX.); Krčméry »Prehľad dejín slovenskej literatúry a vzdelanosti« (1921, II. vyd.); studie Mrázovy »Prehľad slovenskej románovej produkcie od prevratu« a »Povojnové slovenské drama« (obě ve sborníku »Slovenská prítomnosť literárna a umelecká« 1931), téhož »Povojnový slovenský román« (1938, sbírky »Postavy a dílo« sv. XV.) a svrchu uvedené soubory studií Krčméryho, Hamaljara a Bora. Anthologie L. N. Zvěřiny »Slovenská literatura poprevratová« (1932, sbírky »Kytice« sv. IX.), »Ukázky novodobej prózy« (1931, »Čítanie študujúcej mládeže« sv. XXX.) a »Slovenská próza« (1931, IX. sv. »Výboru z krásné prózy československé«, úvod P. Bujnáka v I. sv.) obsahují vedle instruktivních ukázek také cenné úvody a informační poustrnutí.

České duchovní vědy po převratě.

Obnovením českého státu a jeho vybudováním v Československou republiku dostalo se po r. 1918 vědeckému životu v Čechách, na Moravě i na Slovensku nových, nebývale příznivých podmínek, a to jak po stránce badatelské, učitelské a publikační, tak i v oboru naukové lidovýchovy a popularisace; tento organizační rozkvět daleko převyšuje v posledním dvacetiletí vlastní vědeckou činnost tvůrců.

Nejpronikavěji do vědeckého života zasáhlo zřízení nových vysokých škol, zvláště dvou universit. Splněn byl dávný požadavek druhé české university se sídlem na Moravě, ozývající se naléhavě od hnutí pokrokového: r. 1919 zákon Národního shromáždění založil v Brně Masarykovu universitu o čtyřech fakultách, právnické, lékařské, přírodovědecké a filosofické. Po půl roce došlo v Bratislavě k otevření university Komenského, obsahující fakulty tři, právnickou, lékařskou a filosofickou a obsazené zprvu z většiny profesory českými, kteří se hlásí k jednotě československé a jazykově i názorově svádějí četné potyčky se slovenskými autonomisty. Jak universita Masarykova, tak Komenského soutěží osobnostmi svých učitelů a metodou pracovní se starobylým vysokým učením Karlovým v Praze, které po převratu zmnnonásobilo nejen počet svých posluchačů, ale i svých profesorů a vědeckých ústavů, ale nevyhnulo se vždycky úskalí státně vědecké oficiálnosti a s tím spojeného ustrnutí.

Nově přibyla také r. 1919 Husova evangelická fakulta bohoslovecká v Praze, na níž se vzdělávají též kněží mladé církve

československé a která přispívá podstatně k prohloubení českého ducha v duchovenstvu evangelickém, odkázaném dotud na školení ve Vídni, Švýcarech neb Anglii. Samostatná katolická theologická fakulta v Olomouci doplněna a rozšířena jako fakulta Cyrilometodějská a jala se usilovati o vědecký ráz, doprovázena přitom v téže Olomouci filosofickým úsilím bohosloveckého učiliště dominikánského.

Staré i nové vysoké školy se věnují v míře nebývalé též činnosti publikační; v oboru duchovědném vycházejí tu práce universitních učitelů i adeptů ve sbírkách: »Práce z vědeckých ústavů filosofické fakulty university Karlovy« (v Praze od r. 1923), »Sbírka pojednání a rozprav filosofické fakulty Karlovy university« (od r. 1923), »Práce ze seminářů právnické fakulty Karlovy university« (od r. 1924), »Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze« (od r. 1919), »Sbírka přednášek a rozprav universitní extense čsl. vys. škol (I. ř. Praha od r. 1929, II. ř. Brno od r. 1930, III. ř. 1924 a znovu 1929 Bratislava), »Práce z historického semináře C. M. fakulty bohoslovecké v Olomouci« (od r. 1935), »Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně« (od r. 1922), »Spisy filosofické fakulty Masarykovy university« (v Brně od r. 1923), »Sborník filozofickej fakulty university Komenského v Bratislave« (od r. 1922) a »Spisy filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě« (od r. 1922). Také ročenky universit, vydávané pravidelně jejich rektory, obsahují příspěvky vědecké, zvláště ve formě přednáškové a pak charakteristiky universitních učitelů, zemřelých i žijících.

Značně se rozmnožil také počet učených společností rázu obecného i speciálního, a k nim přistoupily odborné vědecké ústavy pod ochranou státní, ale s organizační svéprávností. K »České akademii věd a umění«, která poněkud obměnila a osvěžila své ústrojenství, a ke »Královské České Společnosti nauk«, v níž složka německá postupně odumírá, přidružila se r. 1926 v Bratislavě »Učená Společnost Šafaříkova«, vyhraněná kolem profesorů university Komenského; jejími orgány jsou revue »Bratislava« (od r. 1927), »Práce Učené Společnosti Šafaříkovy« (od r. 1930). Ale publikační činnost těchto společností jest namnoze podvazována nedostatkem peněžních

zdrojů, zvláště když stát musil značně omeziti své subvence a když sám podstatně znesnadnil štědrost podpor mecenášských. Nápravu v těchto věcech si vytkla za úkol »Československá národní rada badatelská«, kde se původně soustředily jen přírodovědci, ale kde od r. 1935 jsou zastoupeni také badatelé odborů duchovědných; podpora mladších pracovníků při badání i publikování jest hlavním cílem tohoto vědecky pomocného i organizačního sdružení.

Státní vědecké ústavy odborného rázu, podléhající namnoze dozorcí pravomoci ministerstva školství a národní osvěty, převzaly dosavadní naukovou činnost svépomocnou, pevně a úředně ji zorganizovaly a vytvořily pro ni publikační prostředky; rušný rozběh v prvních letech státu značně byl později zvolněn skrovností hmotných prostředků i nedostatkem vědeckého dorostu. Z ústavů těch předválečné kořeny mají státní úřady památkové, »Československý ústav pro lidovou píseň«, »Československý pedagogický ústav J. A. Komenského«, kdežto nově přibýly »Státní ústav archeologický«, »Státní ústav historický«, »Orientální ústav« a »Slovanský ústav«. Tyto dva poslední, bratrsky k sobě přiřazené, založeny byly r. 1922, ale do života vstoupily r. 1927. Z nich jmenovitě »Slovanský ústav« rozvinul mnohonásobnou činnost v různých oborech filologického, literárního, historického a národopisného poznání Slovanstva, spojuje za spolupráce učenců různých slovanských národů naukový program Šafaříkův se slavjanofilskou propagací kollárovskou. Kromě ročenek (od r. 1929), cenných hojnými zprávami životopisnými, vydává vědecké a popularisační sbírky: »Kniho vnu Slova nské ho ústavu« (od r. 1929), »Práce Slova nské ho ústavu« (od r. 1930), »Rukověti Slova nské ho ústavu« (od r. 1931), »Prameny k dějinám vzájemných styků slova nských« (od r. 1932), »Přednášky Slova nské ho ústavu« (od r. 1931), »Kniho vnu Sboru pro výzkum Slova nka a Podkarpatské Rusi« (od r. 1930) a sborník »Byzantinoslavica« (od r. 1929), redakcí Mil. Weingarta. Různým organizačním změnám podlehl »Státní ústav bibliografický«, který se proměnil v »Národní knihovnu«, přičleněnou k pražské universitní bibliotéce; pravidelnými edicemi svých členů přispívá vydatně k odstranění mezer a nedostatků českého knihopisu (srv. str. 1205—1206).

Demokratické znaky Československé republiky projevíly se vydatně její horečnou péčí o lidovou výchovu, pro niž zřízeno také samostatné oddělení v ministerstvu školství a národní osvě-

ty. I zde sjednoceny, účelně reorganisovány a zcentralisovány dřívější svépomocné podniky spolků a politických stran a podřízeny státnímu dozoru; tato byrokratisace, nahrazující osobní iniciativu a spontánní nadšení, nebyla věci vždycky na prospěch. Osvědčilo se to jmenovitě ve velkých lidovýchovných podnicích, regulovaných zákony, vycházejícími z revolučního Národního shromáždění, o povinných obecních knihovnách, o místních osvětových komisích, o lidových kursech občanské výchovy. Velmi zhusta se uspokojuje litera zákona bez ohledu na jeho ducha; státní nivelisace zavádí k zneuznávání zdravých potřeb místních; panství hesel a často jen frází, nahrazující skutečné poznání naukové látky a bránící žádoucímu kriticizmu posluchačů, prozrazuje špatně zamaskované záměry stranické, těšící se podpoře vládní. Takto se lidovýchova vymkla z vůdčích rukou vědy a skutečných odborných pracovníků a přimkla jako úspěšný prostředek k sociální a politické propagandě; důkazem toho jest i znatelný úpadek skutečně vědeckých universitních extensí. Mezi lidovýchovnými institucemi dosáhl ústředního postavení pražský »Masarykův lidovýchovný ústav«, vzniklý r. 1925 ze »Svazu osvětového«; jeho orgán »Č e s k á o s v ě t a« (zal. r. 1904) prodělal s ním měnivý rozvoj české lidovýchovy.

Jestliže povinné obecní knihovny nepřinesly valného prospěchu lidové osvětě, znamenal přece rozvoj knihovnictví v Československé republice účinnou vzpruhu literárního a vědeckého zájmu. Nejmhutnější knihovna ve státě, Národní a universitní knihovna pražská, se počestila, odloživši zaostalý utrakvismus, zreorganisovala a v rozšířených a zdokonalených místnostech klementinských mohla poskytnouti útulek i jiným rozsáhlým knižnicím, zvláště bohaté »Slovanské knihovně ministerstva zahraničí«; za řízení horlivého pracovníka knihovědného, lidovýchovného a umělecky ochránářského, J a n a E m l e r a (* 1877), došla nebývalého rozkvětu. Nově přibýly universitní knihovny v Brně a Bratislavě a pak v Praze bibliotéka parlamentní i knihovny četných ministerstev. Zcela nově byla literárním historikem J a n e m T h o n e m (v. n.) v dokonalých místnostech vybudována knihovna města Prahy. Z původní půjčovny knih pro obecnstvo se proměnila nejprve v ústřední ústav s četnými pobočkami, později také v středisko odborné knihovědné práce, které hlavně výstavami seznamuje obecnstvo propagačně s výsledky svého naukového a zároveň lidovýchovného snažení.

Vedle vydatné podpory hmotné a organizační přinesla mladistvá Československá republika českým duchovním vědám také

řadu nových úkolů. Bylo třeba po stránce jazykové a historické probadatí území nově vtělená do státního celku, Slovensko a Podkarpatskou Rus; osvětliti jejich vnitřní a dějinnou spojitost s historickými zeměmi svatováclavské koruny; zabývatí se problémem jednoty neb příbuzenství jejich obyvatelů s národním kmenem, založivším stát. To vše se dalo s větší pracovní horlivostí než s přísným kriticizmem, a často kalilo zbožné přání československých státních pragmatiků nepodjatý úsudek znalecký; tyto tendence zasáhly zvláště do veřejného projednávání otázky o československé jazykové, národní a historické jednotě. Také vznik československého státu se nabízel jako naukově vábivé, zároveň však časově aktuální téma pro zkoumání, jemuž se ochotně otvíraly starší i nové archivy úřední a poloúřední, ale i tu ohledy stranicko politické a často také zbožná úcta k držitelům veřejné moci bránily kritičnosti a vědecké objektivitě. Takto proti kritickému revisionismu předchozí učenecké generace zavládal po převratu naukový pragmatismus, měřící projevy lidského ducha podle jejich životní prospěšnosti, s nímž jsme se potkali také u předních představitelů literatury krásné a v kritice; projevovalo se to jmenovitě též ve filosofii, v níž na úkor čisté spekulace pěstovány ony obory praktické, které mohou sociální a politické praxi dodávati účinná hesla a populární doktriny. I nebylo ve vědecké produkci popřevratové takřka oboru, o nějž by se nebyly pokoušely zájmy a tendence státně politické a prakticky utilitární, nacházejíce zvláště schopné zastánce v nedočkavých pracovnících veřejné ctižádosti, ale mělkého vědeckého fondu a křehké odolnosti mravní.

Statečně se však ve všech oborech skutečné badatelské práce stavěly proti tomuto proudu osobnosti naukového posvěcení, reagující většinou proti analytické atomisaci, pozitivistickému duchu, svéúčelnému kriticizmu svých učitelů a předchůdců. Učenci ti se pokoušeli nomnoze o velká díla sk'ladná, vyhovující vysokým požadavkům evropským. V revisionismu, k němuž odvahu čerpali z příkladu generace předchozí, vraceli se přes hlavy jednoho pokolení namnoze k stanoviskům svých dědů, s kterými se otcové myšlenkově rozešli, a usilovali tak, tu uvědoměle, tu bezděky, o nový tradicionalismus. Reakce proti Masarykovi a jeho stoupenčům ve filosofii a ve vědách k ní přičleněných, překonání mladogramatického pozitivismu a zároveň výhradně historického hlediska Gebauerova v mluvnictví, odpor proti Vlčkově pozitivistické ideologii a jeho názorovému osvícenství v literárním dějepise, odpoutání od gollovské analytické monografičnosti a s ním spojené nedůvěry k rozhod-

nému soudu v dějepisectví — to vše jsou doklady myšlenkového obratu, jehož předáky budou charakterisovati následující kapitoly o literatuře duchovědné po převratu. Vedle nich však, prolašování namnoze za oficiální představitele svých nauk, rozvíjejí horlivou činnost epigoni vědeckých názorů vyžitých, ale obratně včleněných do soustavy veřejného myšlení v Československé republice. Toto bylo po dvacet let stejně horlivě jako neúspěšně propagováno v tisku periodickém, v nákladných publikacích i ve spisech příležitostných pro potřebu ciziny značně nedůvěřivé.

Mimo podniky rázu slovníkového (v. str. 849), z nichž některé ztlumočily poznání poválečného světa v tendenčním duchu oficiálních názorů popřevratových, největším pokusem o encyklopedické shrnutí všech poznatků o Československé republice, o jejím obyvatelstvu i jeho vzdělanosti jest »Č e s k o s l o v e n s k á v l a s t i v ě d a«, vydaná v l. 1929—1935 (doplňky 1933—1937) za redakce zeměpisce V. Dědiny v nakladatelství »Sfinx«. Z 10 sv. řady hlavní a ze 3 sv. dodatkové řady druhé se dotýkají tyto oddíly vzdělanosti duchovní: výklad o národopisu ve svazku »Člověk«, dva svazky »Jazyk« a »Spisovný jazyk«, dva svazky »Dějiny«, svazky »Písemnictví«, »Umění«, »Osvěta« a dodatkový díl »Národopis«. Bohatě ilustrované a hojnými tabulkami a diagramy doprovázené dílo podává látku rozsáhlou, ač místy mezerovitou, většinou ve vyzrálém zpracování vědeckém, ovšem podle povahy autorů ceily nestejně. Přesně tu dodržen rámeček státního území a zvláštní zřetel věnován menšinovým národům ve státě; překotnost dějinných událostí politických způsobila, že dílo pro toto stanovisko předčasně zastaralo na rozdíl od prací, založených na základech národních, a že jeho vůdčí myšlenka o kulturní symbiose národů, provedená jmenovitě ve svazcích o literatuře a umění, pozbyla existenčního oprávnění.

Studijním potřebám vysokoškolským na všech třech univerzitách v Praze, v Brně i v Bratislavě i za spolupráce jejich profesorů jest věnována »sbírka vědeckých příruček pro československé vysoké školy a studium soukromé«, »V y s o k o š k o l s k é r u k o v ě t i«, vydávaná od r. 1934 za redakce Mil. Weingarta ve 4 řadách nakladatelstvím »Melantrich«; I. řada obsahuje spisy právnické a hospodářské, III. řada příručky duchovědné.

9. Filosofie a estetika doby poválečné. Literatura pedagogická a školská. Písemnictví náboženské.

Universitní i slovesní mluvčí filosofického pozitivismu s T. G. Masarykem v čele octli se po politickém převratě na vůdčích místech státu, a jejich zásadami neb alespoň hesly z nich odvozenými ověřovali nejen naukoví pracovníci, ale i noviny, veřejní činitelé i celé politické strany svůj postup myšlenkový, praktický a agitační. Avšak pozitivistická filosofie sama, otrěsená i na české půdě ještě před světovou válkou ve svých ideových pozicích a hájena leda opožděnými epigony nevalně samostatného ducha, pozbývala mezi českými mysliteli postupně půdy. Dva směry podvracely současně a v nepřátelském závodění její vládu nad myslmi v Československu: pragmatismus a novoidealismus rázu až mystického. Oba se obrážely také v písemnictví kritickém a básnickém, a jestliže pragmatismus zasahoval vlivně též do publicistiky a skrze ni do života veřejného, zesiloval filosofický idealismus stále stoupající vlnu náboženskou, která se zdvihla mohutnou reakcí ze dna poválečných poměrů, znepokojených praktickým materialismem, rozvratem mravů a odtud plynoucí nihilistickou náladou. K těmto koncepcím metafysického dosahu dospěli filosofičtí pracovníci v přírodní filosofii i v noetice, myslitelé sociologičtí i náboženští, filosofové právní i etičtí, kdežto psychologové a pedagogové setrvali většinou v pozitivismu a na stanovisku vědecké metody ve filosofické práci. Poněkud stranou stojí, zdůrazňujíc sama svůj těsný vztah k bohosloví, pravověrná náboženská filosofie katolická i evangelická, která podporuje myšlení idealistické.

Příznačná pro poválečnou filosofii českou jest její příklona k francouzskému, anglickému a americkému myšlení a její patrná lhostejnost k filosofům německým, v čemž se zřejmě projevují důsledky požadavků a podnětů Masarykových; jen ojediněle se ozývají názvuky na spekulativní život ruský, ale spíše předrevoluční a emigrantský než sovětský. Osudnou vadou popřevratové filosofie české jest její nedočkavá ochota stavěti myšlení i jeho nositele, zachvácené nefilosofickou ctižádostí politickou, do služeb veřejnosti a zneužívati zásad ve prospěch boje mezi stranami, třídami a zájmovými skupinami. Nadarmo byla do češtiny přeložena a kritikou vřele doporučována varovná díla západních myslitelů Jul. Bandy a José Ortegy y Gasset o zradě vzdělanců, dobrovolně se vydávajících vzpouře davů — v prvním dvacetiletí státní samostatnosti československé narmoze zastávala filosofie bez uzardění uprostřed národa nevý-

bojného v čisté spekulaci nedůstojný úkol stále pohotově služebnice časových potřeb a stranických zájmů, ano, nejednou se honosila svou dobrovolnou nesvobodou.

Jako časopisecký orgán filosofického myšlení k »České mysli« (v. str. 1117), která po převratu a zvláště po smrti Fr. Krejčího za redakce rychle se střídající zřejmě upadá, sloužíc i nadále hlavně směru pozitivistickému a filosofii vědeckých metod, přibyl »Ruch filosofický« (od r. 1920) řízením Ferd. Pelikána, v začátku za výrazného spolupracovníctví Vorovkova a Hoppeho, středisko to směru idealistického; jen dvě léta vycházela »Filosofie« (1927—1929), kterou s Jos. Bartošem a Tom. Trnkou vedl K. Vorovka. Katoličtí myslitelé směru tomistického se soustřeďují kolem »Filosofické revue« (od r. 1929 v Olomouci, redig. dominikánem Met. Habáněm); evangeličtí filosofové kolem »Křesťanské revue« (od r. 1928, redakcí J. L. Hromádky, Em. Rádl a Jar. Šimsy); v obou sbornících se náboženská filosofie nedělí od bohosloví, což platí ve zvýšené míře o duchovně výchovných časopisech, katolickém »Nahlubinu«: (od r. 1926, redakcí dominikána Silv. M. Braita v Olomouci) a protestantském »Kaliču« (od r. 1911 red. J. B. Šimka). — Laichterova »Filosofická knihovna« (od r. 1931 redakcí J. B. Kozáka) přináší hlavně souborné vydání děl Platonových ve znaleckých překladech Fr. Novotného.

Pragmatismus, filosofický směr, jemuž kriteriem i povahou pravdy jest její užitečnost a jemuž hodnota myšlenky záleží v praktických důsledcích jejích, vnikal ze své severoamerické vlasti na rozhraní století do Evropy a naleznuv přípravenou půdu některými naukami Machovými, Nietzscheovými a Bergsonovými, zavládl tu ještě před válkou. U nás obsahovalo nejeden pragmatický prvek myšlení Masarykovo, které se okázale přimykalo k filosofii anglosaské, a to i v jejím americkém odvětví; »humanismus«, jež v soustavě pragmatismu zdůrazňoval F. C. S. Schiller, vedle Peirce, Jamese a Deweye jeho spoluzakladatel, jest značně spřízněn s ústředními zásadami filosofie Masarykovy. Jako kulturně myšlenkový zjev a zároveň i jako kus svého vnitřního prožitku osvětlil K. Čapek pragmatismus v knižní úpravě své disertační práce »Pragmatismus čili filosofie praktického života« (1918) a v »Kritice slov« (1920); i jinde se zdarem za kvas poznání i životních programů užil pragmatické filosofie, která vydatně prosákla celou slovesnou činnost jeho i jeho druhů. Spolehlivý a všestranný obraz směrů a soustav pragmatistických podal v široké souvislosti po-

hrobní monografii »Americká filosofie« (1929) K. Vorovka, který se však sám staví k pragmatismu odmítavě. Též některé stati Josefa Schütznera (* 1888) informují výrazně o pragmatismu a filosofických zjevech jemu blízkých.

Duch pragmatismu vane hlavními filosofickými díly z mužných let Eman. Rádl, i když se obrací polemicky proti předním představitelům a některým zásadám filosofie pragmatické; také to, co Em. Rádl se stálým zdůrazňováním záměrného pokračovatelství převzal z T. G. Masaryka, nehledíc k pozdním shodám v otázkách náboženských, má význačně pragmatický ráz. Biolog Rádl vyšel názorově i pracovně z přírodovědeckého positivismu, ale záhy se jej snažil překonati v duchu vitalismu Drieschova. Pak střídá s rychlostí až impresionistickou ideové podněty; mezi nimi však převládají popudy, vycházející od moderních pragmatistů, hlavně Deweye, a nad tyto ještě stále intenzivní vliv Masarykův; zvláště s Masarykovým požadavkem jednoty ideového názoru a životní praxe a s jeho pojetím filosofie jako řešení současných problémů se okazale shoduje. Jeť i temperamentem Masarykovi z jeho žáků nejbližší; také u něho jest spojena kvasivá kritičnost útočné chuti s ohnivým smyslem pro živé potřeby přítomnosti a s pohotovou odvahou zasáhnouti prakticky; rád myslí a píše proti srsti veřejného mínění, na něž při tom útočí s polemickou vervou a zároveň s povýšeným dogmatismem, nevzbuzujícím valné důvěry u muže, který opětovně změnil své mínění a nejednou se stavěl za zásady, jež sám sice osobnostně prožil, ale vědecky nedomyslíl. Často v něm publicista, stojící ve službách táborů politických a církevních, zastínil myslitele, který neváhal obětovati důstojnost filosofie potřebám a zájmům veřejného života, krátkozrace nazíraného pod zorným úhlem časnosti přes veškerá náboženská ujišťování.

Emanuel Rádl (* 21. prosince 1873 v Pyšelicích), posléze profesor metodologie přírodních věd a přírodní filosofie na Karlově universitě, počal naukovou činnost odbornými pracemi z anatomie a fyziologie smyslových orgánů a srovnávacího dušesloví, ale uveřejňoval současně i příspěvky z dějin české přírodní filosofie. V nich tkvějí kořeny obou hlavních děl jeho vědeckého mládí, klidnějších »Dějiny vývojových teorií v biologii XIX. stol.« (1909, české zpracování rozsáhlé knihy německé z r. 1905 a 1909, přeprac. 1913) a kriticky útočné »Roman tické vědy« (1918) s protiněmeckým ostrím válečným. Tu se staví Rádl kriticky proti mechanistickému názoru do tábora vitalistů školy Drieschovy a rozhodně ukazuje k autonomii ži-

vého dění. Zároveň však — a důrazněji již v essayích »Úvahy vědecké a filosofické« (1914) — vyslovuje masarykovský názor, že ve vědě a filosofii o pravdivosti ideje rozhoduje osobnost za myšlenkou stojící. Při této »personalistické« úpravě pragmatismu se Rádl postavil příkře proti prázdným formulám školské vědy, ocenil, tvoře konkrétní vědu o učencích, účast osobnosti v dění filosofickém a naukovém a prakticky rozvil nevšední dar velmi osobité vědecké charakteristiky.

Za vlivu války, ruské revoluce a hlavně opětovaného studia Masarykových děl prožil Em. Rádl, jenž se v době popřevratové účastnil činně života v politických stranách, v organizaci mezinárodního hnutí křesťanské mládeže, v českém protestantismu a jenž r. 1922—1923 podnikl studijní cestu kolem světa, hluboký převrat názorový; ten byl dovršen přímým působením evangelických přátel z »Křesťanské revue« s J. L. Hromádkou v čele. V zásadním metafysickém dualismu mezi přírodním světem jevovým a mezi světem pravdy ohrátil svou pozornost k oblasti ducha, řízené rozumnou plánovitostí a doléhající na každého jednotlivce naléhavostí zákonné výzvy. Tuto pojal Rádl posléze čistě nábožensky, podřizuje filosofii víře v nadsvětského, osobního Boha a stavěje poznání vědecké níže než zjevení. Za tohoto závěrečného období, kdy se mu ani Palacký ani Masaryk nejevili osobnostmi dostatečně náboženskými, nepřestával pronikat jeho silný aktivismus a voluntarismus v energické podobě pragmatického křesťanství. Názory tyto vložil Rádl do těchto hlavních děl: »Západ a východ« (1925), ovoce to jeho cesty kolem světa s příkrým odsouzením pasivních a mystických východních útvarů náboženských ve prospěch křesťanství; »Moderní věda« (1926), noetiky a metodologie hlavně nauk přírodních, a do stejně náročných jako nezdařilých »Dějiny filosofie« (1932 a 1933, II díly; I. Starověk a středověk, II. Novověk) s důsledného stanoviska aktivistického a nábožensky křesťanského, ale bez nejskrovnějšího smyslu pro vývoj a pro osobitost myslitelských zjevů, které autor s opovážlivou bravurou většínou karikuje.

Tato ústřední díla jsou doprovázena pleiadou menších, většínou časových spisů Rádlových, důležitých pro poznání jeho názorů, ale i osobních zálib; z nich jsou důležitější »Náboženství a politika« (1921), »O naší nynější filosofii« (1922), »O smyslu našich dějin« (1925), »Naše náboženské ideály před válkou a po válce« (1927), »Krise inteligence« (1928) a »O ženském hnutí« (1933). Samostatnou skupinu tvoří Rádlovy publikace o teorii

národa a národnosti, navazující místy na Masarykovu filosofii českých dějin, ale hlavně namířené proti »přírodnému« a »romantickému« pojetí národnosti, které nachází a zamítá Rádl zvláště u Palackého, stavěje proti němu v strohém racionalismu svobodné a rozumové rozhodování pro národ podle určitých programových zásad. Jsou to spisy: »Rasové teorie a národ« (1918), »Národ a stát« (1921), »Válka Čechů s Němci« (1928), »Národnost jako problém vědecký« (1929). Vzbudily živou polemickou odezvu, v níž se prokázala náladová nedůslednost Rádlova myšlení, podloženého velmi kusou znalostí faktů a libujícího si v okázalé plavbě proti proudu.

[Z monografické literatury o Rádlovi, z níž mimo jubilejní dvojsešit »České mysli« (1933, zde i knihopis prací Rádlových), jest nejzávažnější Zd. Smetáčka charakteristika v spisku »Kozák, Rádl, Hromádka« (1931), B. Koutníka charakteristika »E. Rádl, křesťanský filosof, vědec, politik a moralista« (1934) a J. B. Kozáka »Pravda a víra u E. Rádla« (1934); sem přešlo leccos z námitek, jež o Rádlově metodě a filosofii pronesli po časopisech Vl. Hoppe, K. Vorovka a J. Král.]

Poslední etapa křivolakého myšlenkového vývoje Rádlva tkví pevně v prostředí »Křesťanské revue«, a to jak pod vlivem domácích bohoslovných vůdců této evangelické skupiny J. L. Hromádky a Fr. Linharta (v. n.), tak jejich zahraničních vzorů, německých protestantských theologů Bartha, Brunnera a švýcarského kněze — socialisty Ragaze. Sem se celým zjevem řadí také **Jan Blahoslav Kozák** (* 4. srpna 1888 v Čáslavi), profesor filosofie na Karlově universitě. Žák a často napodobitel Masarykův a Rádlův s patrnou snahou o soustavnost myšlení a zároveň s ctižádostivým úsilím účastnit se co nejčinněji politického života na socialistické levici jest přes své pozitivistické východisko a své občasně novoidealistické náběhy pragmatista náboženského zahrocení se silnými zřeteli ethickými; tyto zájmy převážily u něho časem úplně nad studii noetickými, kde se projevil pozoruhodně, i nad pracemi z dějin filosofie, v nichž volba témat Hus, Masaryk, Drtina, Krejčí, Rádl ozřejmuje jeho orientaci. J. B. Kozák, syn významného praktického bohoslovce evangelického, vyšel z prostředí české fary protestantské a studoval sám theologii v Německu a v Anglii, ale ve svých začátcích kritisoval odmítavě protestantskou věrouku, jsa blízek v pozitivistickém duchu agnosticizmu a pantheismu. Obrátil se však k theismu, ač víry v posmrtný život neuznává: Bůh, jako vyšší smysl dějin, náboženství jako základ víry v mravní záko-

nitost, posléze náboženství jako nezbytné východisko morálky se stávají sloupy jeho metafysiky, která staví víru nad vědu a v podstatě se opírá o osobní zkušenost náboženskou. Po vzoru Masarykově a zcela v duchu pragmatismu, v podstatném rozdílu od čisté náboženskosti Hromádkovy, staví Kozák projevy mravní a sociální na přední místo života náboženského, takže v jeho praktickém, socialisticky zabarveném humanismu ustupuje poměr člověka k Bohu a k věčnosti skoro úplně před společenským vztahem člověka k člověku. Tím se řídí i životní praxe věrného nohsleda Masarykova a Benešova, poslance, publicisty, laického kazatele; tento sebral své úspěšné promluvy v rozhlasu do knihy »Proslovy k neviděným« (1935). Hlavní práce Kozákovy, ozřejmující jeho vývoj náboženský a mravní, jsou: »O otázce náboženské« (1922), »Essay o vědě a víře« (1924), »Křesťanství a jeho vývoj« (1924), »Ježíš ve víře a skepsi« (1929), »Úvahy o pozitivní etice« (1929), »V boji o duchovní hodnoty« (1930) a »Přítomný stav etiky« (1930).

Proti náboženskému pragmatismu Kozákovu rýsuje se výrazně sociální pragmatismus profesora filosofie na brněnské universitě **Josefa Ludvíka Fischera** (* 6. listopadu 1894 v Praze), sociologa východiskem i základním sklonem. Neklidná jeho povaha novinářského nádechu a nervosní zájem o časové otázky ženou ho z oboru do oboru, a tak jeho četné práce noetické a sociologické mizí ve spoustě brožur, přednášek, informačních a populárních spisů, osobivých essayů o psychologii, pedagogice, politice, české otázce, Masarykovi, regionalismu a sokolství; i v hlavních pracích myslitele stále nevykvašeného vadí nejasnost výkladu, zvyšovaná přebujením výmluvného slova a neuhastitelnou zálibou v novotinách názvoslovných. První větší práce Fischerovy byly vyváženy z dějin filosofie a sociologie: »A. Schopenhauer, genese díla« (1921), »Saint Simon a Aug. Comte« (1925); svou noetiku a metafysiku vyložil v hlavních pracích: »Filosofie, její podstata a problémy« (1922), »Základy poznání« (1931), »Krise demokracie«, I. »Svoboda«, II. »Řád« (1933) a v inaugurační přednášce »Věčný a časový úkol filosofie« (1935); k nim se druží essaye a komentáře: »Hovory a povědi« (1922), »O pravdách a filosofech« (1926) a »Zrcadlo doby« (1932). Zprvu kolísal mezi zdůrazňováním subjektivního rázu pravdy a naléhavým poukazem k její sociální lidskosti, ale později, zamysliv se intenzivně nad problémy funkce, struktury, celku a řádu, vystupňoval svůj prag-

matismus ve filosofii skladebnou. Jeho sociologické založení vede ho však odtud k úvahám o skladebné společnosti, která by se zakládala na přirozené hierarchii sociálních funkcí; prakticky politická povaha Fischerova stále ho nutká, aby kriticky konfrontoval svůj požadavek s poválečnými útvary společnosti evropské v státech demokratických i diktátorských.

Obrat od pozitivismu k novoidealismu byl doprovázen rozkvětem přírodní filosofie, jež na samém prahu století zahájil úspěšně fyziolog Fr. Mareš (v. str. 1134); následovali ho z jeho universitních kolegů matematik V á c l a v L á s k a, biolog J i n d ř i c h U z e l, dermatolog F r a n t i š e k Š a m b e r g e r, zvláště pak botanik J o s e f V e l e n o v s k ý (* 1858), který po 60. roce zaměnil odborná studia rostlinopisná za přírodní filosofii, vrcholící magickým idealismem, spřízněným s naukami okultními a metapsychologickými. Svou soustavu kosmického psychismu, ale i její důsledky společenské a politické vyložil ve spisech: »Přírodní filosofie« (1921 a 1922, II d.), »Obrázky« (1928), »Literární studie« (1932) a jmenovitě v »Poslední moudrosti čili Nauce o kosmickém duchovnu« (1935). Soustavně, spíše kriticky než apodikticky osvětluje přírodní filosofii A l b í n a D r a t v o v á (* 1892), horlivá autorka školských učebnic filosofie i četných časopiseckých referátů a charakteristik z různých oborů filosofických. V hlavním svém spisu »Problém kauzality ve fyzice« (1931) postupuje od pozitivismu k realismu. S přírodní filosofii souvisí také práce z noetiky a logiky L a d i s l a v a R. R i e g r a (* 1890), syna právovědce Bohuslava Riegra, které se zapínají stále zřetelněji do myšlenkového hnutí novokantovského.

Z přírodního poznání a jeho vědecké metodologie vyšli oba přední zastánci novoidealistické filosofie v Čechách po převratu, K. Vorovka a Vl. Hoppe. Oba dospěli s myslitelskou odvahou v blízkost mystiky; oba zasadili pozitivismu v neúprosne kritice hluboké rány; oba osvobodili čistou filosofii ode všech zřetelů pragmatických a úmyslů praktických a vrátili spekulaci její svobodu a svéprávnost.

Karel Vorovka (* 3. února 1879 v Praze, † tamže 15. ledna 1929), profesor filosofie exaktních věd na Karlově universitě, vystoupil na veřejnost jako badatel v matematice, ale již tu ho zaujaly záhy otázky filosofického poznání, jmenovitě problém pravděpodobnosti; západní myslitelé Poincaré, Bergson, Einstein a Russell mu ukazovali zprvu cestu. Na rozhraní matematického zkoumání a čisté filosofie stojí jeho první velký spis »Ú v a-

hy o názoru v matematice« (1917), kde se vyzrálá osobnost Vorovkova objevuje již v plné zbroji filosofické. Na další jeho vývoj působili kromě novoplatoniků, Leibnize a Kanta zvláště Fechner, Renouvier a Poutroux, z domácích myslitelů pak Mareš a Hoppe; pevně pomáhal modelovati jeho individualitu kritický odpor k pozitivismu, hlavně Fr. Krejčího a Em. Rádl. Svou filosofii, kterou staví proti novodobému skepticizmu, nazývá gnosí, jak vyložil ve svém vyznání filosofického idealismu, »Sk e p s e a g n ó s e« (1921), a zakládá ji na tvořivé intuici a na mystickém citu, klada jí za úkol »vyhledávati zkoumáním všech vazeb myšlení lidské myšle. ce nové stupně volnosti« a »rozšiřovati poznání nad každou hranici jakoukoli metodou«; se zanícením rýsuje historický a kulturní podíl filosofie v tomto vznešeném úsilí lidstva. Sám dospívá metafysický k theistickému panpsychismu a odvážně pohlíží do tváře božstva, které řídí svět trojí základní mohutností, pravdou, tvořivostí a vědomím. Své myšlení podpíral Vorovka jednak historicko kritickým studiem velkých neb podnětných myslitelských zjevů, »K a n t o v a filosofie ve svých vztazích k vědám exaktním« (1924) a »A m e r i c k á filosofie« (1929, pohrobně), jednak pronikavě polemickým rozbohem současné filosofie české, jmenovitě pozitivistické, »P o l e m o s, s p o r y v č e s k é filosofii v l. 1919—1925« (1926), kde projevil i zvláštní porozumění pro náboženskou, poslední dobu zakrslující složku duchového života a nebojácný postoj k otázkám politickým.

[Po předčasné Vorovkově smrti věnována jeho zjevu vědeckému i myslitelskému řada statí v »Ruchu filosofickém« (1929), dvě studie, od Jos. Bartoše a Tom. Trnky, ve »Filosofii« (1929) a výrazná charakteristika od J. L. Fischera v »Slavische Rundschau« (1929).]

Věkem mladší než Vorovka, zabral se Vl. Hoppe do filosofie o něco dříve a měl na staršího druhu svými prvními pracemi zřejmý vliv; v době tvůrčího rozvoje se oba filosofové z obou českých universit navzájem doplňovali. **Vladimír Hoppe** (* 19. srpna 1882 v Brně, † 3. března 1931 v Praze), od r. 1927 profesor filosofie na Masarykově universitě, počal podobně jako Vorovka publikovati své první filosofické práce v mužném věku, přinášeje do nich vedle rozsáhlé naukové průpravy vyspělost kritického úsudku. Zkoumá v nich povahu vědeckého poznání, hlavně ve vědách přírodních, stavěje proti abstraktnímu, pojmovému, kvantitativnímu poznání oblasti fysickochemické i matematické proniknutí k niternému dynamickému a kvalitativnímu dění — pro ně vyhrazuje postup intuitivní a kontemplační. Z

těchto průpravných, v podstatě noetických spisů jest »Podstata, dosah a hodnota přírodovědeckého poznání« (1914), zpracováním Hoppeovy disertace, »Příroda a věda« (1918) jeho prací habilitační.

Na další jeho vývoj působili ze starších filosofů Plotinos s novoplatoniky a Kant, z myslitelů soudobých pak Mareš, James, Bergson a Eucken. Obrat k mystice i k jejím důsledkům náboženským a mravním byl u Hoppeho stále patrnější, což ho stavělo v stupňovanou opozici k vládnoucímu školskému pozitivismu, který odmítal jeho domněle nevědeckou teorii poznání. Soustavu svou, načrtnutou ve sporé přednášce »Základy duchovní filosofie« (1922), vyloužil Hoppe — nehledíc k důležitému kritickému příspěvku, vydanému posmrtně, »Dva základní problémy Kantova kriticizmu« (1932) — v soustavných spisech, bohatých pohledy do dějin filosofie: »Přirozené a duchovní základy světa a života« (1925) s programním podtitulem »od života sub specie temporis k životu sub specie aeternitatis«, »Úvod do intuitivní a kontemplativní filosofie« (1928) a v náboženském svém odkaze »Předpoklady duchovní filosofie a náboženské víry« (1935), který vydal po smrti svého učitele jeho přední žák, psycholog a pedagog Robert Konečný (* 1906), horlivý překladatel: posuzovatel spisů filosofických a vedle toho též zduchovělý lyrik. Všecka tato díla zralosti Hoppeovy se odpoutávají od empirické osobnosti a od světa smyslově daného, aby usilovaly o osobnost transcendentální a o proniknutí k vědomí nadindividuálnímu, citovému, afektivnímu, slovem iracionálnímu. Jeho nepodmíněný svět kvalit objímá oblast vkusu, mravního konání, pravdy a jmenovitě náboženství — ten jest pravým předmětem filosofie. Ale rozhodruje se pro postup intuitivní a kontemplativní a doporučuje přitom očistný pochod s kontemplací spojený, ocitá se Hoppe jednak v blízkosti psychologie podvědomého a nevědomého, jednak na půdě náboženské, kde udomácňuje svou »duchovní filosofii«, kterou sám jmenuje dogmatickou. Jako praví myslitelé náboženští slibuje si také Hoppe od své mystické soustavy mravní obrodu jednotlivce a společnosti, aniž se příliš zastavuje u zjevů řádu podmíněného, aby celým pathosem své osobnosti, již již pohlížející do tajů záhrobních, tíhl k nepodmíněnému, trvalému Absolutnu.

Stejným právem jako o Vorovkovi platí také o jeho druhu Hoppeovi čestný název, ražený francouzským hostem v Čechách, filosofem D. Essertierem, »poutník za Absolutnem«, a i jej mohli

bychom po Vorovkově způsobě označiti jako gnostika, osamělého uprostřed tolika skeptiků pozitivistického nebo pragmatického náteru. Jím i Vorovkou učinila česká filosofická spekulace o jedno pokolení opožděně týž krok, který na rozhraní století udělal filosofický básník, rovněž okřídlený intuicí a kontemplací, rovněž soustředěný k životu náboženskému, Ot. Březina; jako Březina šíří básnický obrazného pohledu, tak Vl. Hoppe rozsáhlou znalostí filosofického myšlení evropského v starověku i v novověku zaujímal význačné místo mezi svými vrstevníky, vynikaje nad ně zvláštním kouzlem osobnosti, zcela prozářené světlem transcendentního idealismu.

[Z nekrologů Hoppeových v. Patočkův v »České mysli« (1931), Pelikánův v »Ruchu filosofickém« (1931) a Rostoharův v XII. Ročence Masarykovy university v Brně (1931); zásady jeho šíří »Knihovna kruhu přátel filosofie Vl. Hoppe« (od r. 1934). Úvodem k »Překlada citátů z Přirozených základů« podal (1933) N. O. Losskij, v Praze žijící ruský filosof, s Hoppem názorově příbuzný, krátký nástin Hoppeovy filosofie.]

Publicistickým hlasatelem novoidealistické filosofie Vorovkovy a Hoppeovy, zvláště v jejím zápase s pozitivismem, jest docent Karlovy university Ferdinand Pelikán (* 5. června 1885 v Praze), redaktor »Ruchu filosofického«. Duch dychtivé a široké vnímavosti pojí se v něm s dravým temperamentem polemickým, což ho uzpůsobuje k pracím informačním, historickým a obranným; ale myšlenkové originality se mu nedostává i v oboru, kde podal pokusy nejzávažnější, v logice. Mimo přednášku o intuici a školskou učebnici logiky (1926 s Alb. Dratvovou) jsou jeho hlavní spisy: »Logika a etika záporu« (1923, jen I. díl), přibližující také k psychologické a mravní stránce problému, a »Fikcionalism novověké filosofie zvl. u Humea a Kanta« (1928); tu proniká Pelikánův zájem hlavně o otázku fikce svobody a osobnosti, živěný studiem soudobých myslitelů Bergsona, Boutroux, Jamesa. Ostatní jeho publikace mají ráz historický: »Boj za svobodu české filosofie« (1929), sledující jmenovitě Čuprův zápas s Havlíčkem a jeho druhy v l. 40.; »Vláda demokracie ve filosofii« (1929), soubor to polemických statí, namířených proti pozitivismu tábora Fr. Krejčího s nejedním šlehem politickým; informační rozsáhlý ne vždy spolehlivý přehled »Současná filosofie ruská« (1932) a extensní přednášky o současných myslitelských osobnostech ve Francii, Americe, v Německu a na Rusi, »Portrety filosofů XX. věku« (1931).

Essayistickou formu svým novoidealistickým úvahám zpravidla dává věrný žák Šaldův, Rudolf Ina Malý (* 17. dubna 1889 ve St. Ždánicích). Jako jeho mistr kotví v kultuře latinské, z níž mu stojí nejbližší francouzský klasicismus pascalovský se svou synthesou čistého rozumu a víry v osobního Boha; jako Šalda klade důraz na náboženskou stránku života, touže nazíráti všecky věci v Bohu; ve shodě se svým učitelem sestupuje s výšin svého metafysického pojetí do problematiky soudobé vzdělanosti a dotýká se tu často říznou kritikou i zjevů politických a uměleckých. Svůj »absolutní realismus«, jímž chce poznati pravou skutečnost a božský řád ve světě, odvozuje od Descartova žáka Malebranche, pojitele cartesianismu a křesťanství, a odtud přes theismus dochází k pravověrnému katolictví; v posledním údobí doplňuje je úsilím o »kvalitativní demokracii«, totožnou s fašismem vlašským. Přítomná ideologická a politická Itálie našla v R. I. Malém zaníceného obránce, který čerpá vnitřní sílu z toho, že jest »hlasem volajícího na poušti«. Knihy Malého jsou: »J a s n ý m a o č i m a« (1920), »A k o r d m o t i v ů n á b o ž e n s k ý c h a s o c i á l n í c h« (1921), »S v ě t v B o h u« (filosoficky vyznačavská monografie o Malebranchovi, 1922), »P o s v ě c e n í ž i v o t a« (1924), »S l á v a d n e« (1925) a po dlouhém odmlčení »K ř í ž n a d E v r o p o u« (1935).

Horlivý lidov ý c h o v n ý p r a c o v n í k a a u t o r z á k l a d n í h o d í l a »V ý v o j n a š í l i d o v é v ý c h o v y« (1936), T o m á š T r n k a (* 6. prosince 1888 v Dunovicích), reaguje s rozsáhlou sčtetlostí v literatuře filosofické i s bystrým rozhledem po nejrůznějších oborech kulturní na otázky duchovního dění a řeší je, způsobem často impresionistickým, ve smyslu intuicionismu a personalismu, podnikaje stále útoky na relativismus pragmatiků; zvláště živý jest jeho zájem noetický a psychologický a jeho vztah k filosofii kultury. Prvotina Trnkova »F i l o s o f i c k ý p r o b l é m v á l k y« (1917) svědčí o myslivé impulsivnosti ducha mladistvě tápavého, historické práce »P r o u d y v s o u č a s n é f i l o s o f i i« (1918), zabírající látku posledních 60 let, a »M o d e r n í f i l o s o f i e v e s l e p é u l i č c e« (1924), kde kriticky studuje hlavně Bergsona a Vaihingera o značné orientaci v myšlení naší doby, řada essayů »Č l o v ě k a s v ě t« (1929) o zvláštním nadání pro typologii a charakterologii. Noetickou svou vlohu doložil Tom. Trnka v »C e s t á c h f i l o s o f i e a v ě d y« (1919) a v »Z á h a d ě v ě d o m í a p o z n á n í« (1921), po nichž přistoupil k hlavním svým soustavným dílům: »H l e d á m t a j e m s t v í ž i v o t a« (1923, tvoří jako I. díl s n. »P ř í r o d a a j e j í d í l o« počátek trilogie dosud nedokončené) a »Č l o v ě k a j e-

h o dílo« (1926), obsahující filosofii kultury. Překotně produktivní Trnka, nelekející se filosofického protimluvu, jest duchem podnětu a hledání, experimentu a paradoxu a nenalezl posud zmužnělé jasnosti myšlenkové.

Stejnou posilou v boji proti pozitivismu, pokud se přidržoval naivního realismu, jako počiny noetiků věd přírodních a exaktních, jest úsilí právovědců o vytvoření zvláštní noetiky právní a o vybudování právní vědy na idealistickém základě. Navazující na příklad pražského kriminologa Josefa Prušáka, pokusila se právovědecká a právněfilosofická škola brněnská o analogický čin vědoslovný, jaký vykonali v okruhu nauk exaktních a přírodních Mareš, Vorovka, Hoppe. Ale na rozdíl od nich nedospěli Fr. Weyr, Jar. Kallab a Karel Engliš k mystické gnosi, nýbrž položili filosofické základy pro vědy právní a hospodářské, v nichž stále pracují jako odborníci. Diskuse o otázkách jimi nadhozených a řešených zasáhla velmi podnětně a kvasivě do českého vědosloví a české noetiky a zároveň, podobně jako rozpravy o nových proudech v linguistice, dosvědčila naukovou svéprávnost Masarykovy university a význam její soutěže se starší sestrou pražskou, propadající v jednom oboru duchovnímu stárnutí.

František Weyr (* 25. dubna 1879 ve Vídni), profesor ústavního práva na Masarykově universitě, podal vedle svých tří stěžejních děl státovědeckých, »Soustava československého práva státního« (1921), »Teorie práva« (1936) a »Československé právo ústavní« (1937), řadu významných příspěvků k noetice věd právních, zvl. »Základy filosofie právní« (1920), polemicky zaostřené kapitoly »O metodě sociologické« (1927) a »Právní věda a věda o právu« (1935). Filosofickým východiskem jsou mu Kant a Schopenhauer, právovědeckým vzorem vídeňský zakladatel teorie normativní H. Kelsen; po jejich cestách miní Weyr dospěti k ryzí nauce právní. Tato zahrnuje v sobě právní filosofii (obecnou noetiku právní) a právní vědu, pracující metodou normativní se soustavou zvláštních transcendentálních pojmů; Weyr ji staví do příkrého protikladu k právní sociologii, užívající metody historické, kauzální. Rozlišuje totiž zásadně vědy normativní a vědy kauzální; k těmto řadí nauky přírodní, sociologii, historii, k oněm vědy právní. Vybudování jednotného systému normativních pojmů jest úkolem ryzí nauky právní pro budoucnost; rovnocennost obou metod jest pro Weyra skutečností již dokázanou.

Noeticky ještě dále než Weyr zašel jeho kolega na brněnské právnické fakultě, profesor trestního práva a právní filosofie

Jaroslav Kallab (* 24. června 1879 v Novém Městě na Moravě); jeho práce z právní filosofie rozsahem i dosahem převyšují jeho spisy kriminalistické i příspěvky k ochraně mládeže, prosvícené vřelou účastí sociální. Jádrem Kallabových právně filosofických názorů jest obsaženo v publikacích: »Úvod ve studium metod právnických« (I a II, 1920 a 1921) a »Právo a politika« (1933); proti Weyerově noetice se obrací Kallabovy polemické poznámky »Právní věda a věda o právu« (1935). Kallab od kritického idealismu Kantova postoupil přes noetiku Windelbandovu a Rickertovu až k Bergsonovu intuicionismu a se zvláštním smyslem pro třídění věd podal vědoslovnou soustavu věd právních. Prohloubil rozdíl věd kausálních a normativních; rozlišil vědu o právu, která o normách pojednává, a vědu právní, jež normy vytváří a řadí v hierarchický systém; ale na rozdíl od Weyra za předmět vědy právní a věd normativních vůbec prohlásil celou skutečnost i s kulturou, pokud se děje pomocí norem a podle hodnoty dobra — tím do svého systému vpracoval také složku morální.

Profesor národního hospodářství na Masarykově universitě, spolutvůrce finančního hospodářství v Československé republice a guvernér její »Národní banky«, Karel Engliš (* 17. srpna 1880 v Hrabyni ve Slezsku), rozvinul mimo působení politické a hospodářské v předních řadách československých vlád a mimo horlivou účast publicistickou trojnásobnou činnost vědecky slovesnou: osvětlil monograficky četné otázky statistiky, sociální politiky, finanční vědy, teorie peněz; shrnul v přehledných dílech encyklopedicky, ne však bez pronikavě osobní koncepce soustavu věd, v nichž teoreticky i prakticky pracuje; zasáhl do filosofie noetickými studii o vědoslovných základech a předpokladech národního hospodářství. Hlavní systematické knihy Englišovy, »Sociální politika« (1916), »Národní hospodářství« (1924), »Finanční věda« (1929), »Malá finanční věda« (1932), vynikají šťastným sloučením vědecké přesnosti a populárního výkladu; v tom se jim podobají dva soubory jeho hospodářsko politických článků novinářských, »Otázky a názory« (1926) a »Světová a naše hospodářská krize« (1934). Do filosofie a noetiky národního hospodářství spadají Englišovy práce: »Nástin národohospodářské noetiky« (1917—1918 ve »Sborníku věd právních«), »Základy hospodářského myšlení« (1922), »Teleologie jako forma vědeckého poznání« (1930) a »Theorie státního hospodářství« (1932, tyto dva spisy tvoří části souborného díla »Teleologická theorie hospodářská« rozvrhnutého

do tří svazků). Rovněž pro Engliše jest filosofickým východiskem kritický idealismus Kantův, prohloubený ve smyslu Rickerově a novokantovců, ale proti dualismu věd kausálních a normativních, zastávanému Weyrem a Kallabem, vyvozuje Engliš z těchto noetických předpokladů trojdílnost poznávacích forem a pak i trojdílnost věd. Jako třetí formu poznávací vytyčuje racionalitu teleologickou, jež tvoří základ pro vědy hospodářské, vyžadující své vlastní osnovy pojmové; této teleologii se jeví zjevy jakožto prostředky a účely. K teleologii jako formě vědeckého poznání směřuje veškeré filosofické myšlení Englišovo. Důležitá jest také Englišova důmyslná dichotomie národohospodářské vědy na teorii subjektivistickou (ta pohlíží na zjev pod zorným úhlem požadavku osobní spokojenosti hospodářského jednotlivce) a objektivistickou (vycházející z nadosobního ideálu člověka a společenského celku); podobně jako Weyr v právovědě odlišuje Engliš od ryzí vědy hospodářské historii hospodářskou jako nauku kausální a rovněž i praktickou vědu hospodářskou. [Englišovu hospodářskou noetiku a filosofii v souvislosti s jeho finanční a národohospodářskou činností vložil zvláště jasně jeho žák V. Vybral v Dodatcích Ottova Slovníka (II, 1; 1932), soupis Englišových statí do r. 1930 ve »Sborníku k 50. narozeninám K. Engliše« (1930).]

O normativní právní filosofii Weyrovu a Kallabovu i o Englišovo pojetí teleologie se rozpředla živá a plodná diskuse, jednak se strany filosofie (Krejčího, Kozáka, Tvrdeho, Fajfra a Tardyho), jednak se strany právníků, hlavně již vychovanců právovědecké školy brněnské, kteří se postarali také o český překlad hlavních děl Kelsenových. Vedle V. Chytila, který spor osvětlil řadou statí, zasáhli do něho hlavně mladší profesori právnické fakulty v Brně, Adolf Procházka, Zd. Neubauer, Vladimír Vybral, Hynek Bulín ml. a nejvýznamněji a nejoriginálněji předčasně zemřelý národní hospodář Jan Loevenstein (1886—1932), který teleologii svého učitele K. Engliše osobitě obměnil a prohloubil, zvláště posmrtným dílem »Velká teleologie« (1934).

[O filosofii náboženství a o myslitelských zjevech s ní souvislých, vycházejících z církví katolické, evangelické i československé v. n. v kapitole o písemnictví náboženském.]

Filosofický *p o s i t i v i s m u s*, otřesený ve svých pozicích jak pragmatismem, tak směry novoidealistickými, zachovává se při životě hlavně autoritou svých obou veřejně významných představitelů, T. G. Masaryka a Fr. Krejčího; hlavně na T. G. Masaryka se odvolává vytrvale, přisuzuje mu, často nekriticky,

vůdčí místo ve filosofii nejen české, ale i světové; neúnavně vytýká jeho myslitelské zásady, neváhaje se stavěti do služeb jeho politických a sociálních intencí. Mezi opožděnými filosofickými positivisty českými jest mnohem více epigonů než duclů spekulativně tvůrčích, a na rozdíl od družiny idealistické převládají mezi nimi odborníci, hlavně v psychologii, sociologii a pedagogice.

Rozsahem a všestranností činnosti, obratností pedagoga také literárního, důrazem výkladu, nikoli však originalností myšlení vyniká nad ostatní profesor filosofie na bratislavské universitě **Josef Tvrđý** (* 19. září 1877 v Tuři). Vystoupil s většími literárními pracemi z filosofie poměrně pozdě a habilitoval se na universitě teprve 45letý, ale pak publikoval v oboru filosofie náboženství a ethiky, psychologie i noetiky a nejzávažněji logiky a dějin filosofie; ve všech těchto okresech prokazuje s nadšením nekritické žákovství masarykovské. V teorii poznání zastává Masarykovu vědeckou filosofii, od níž žádá jednotný světový a životní názor na naukovém základě metodou kritickou a syntetickou; theologickou metafysiku při tom s rozhorleným důrazem odmítá; vyložil to ve spisech: »Úvod do filosofie« (1926) a »Nová filosofie« (1932). Ve filosofii náboženství, kde přihlíží k objektivaci lidských hodnot v kultu, dogmatice a mravním jednání, považuje za vrchol náboženství etiku a po masarykovsku pozdravuje v náboženství humanity náboženství budoucnosti; vyložil to zvláště v habilitačním spise »Filosofie náboženství« (1921). Nejhodnotnější jsou jeho příspěvky noetické, tématem Masarykovi blízký »Problém skutečnosti u D. Huma a jeho význam v dějinách filosofie« (1925) a k relativismu mířící »Teorie pravdy« (1929); filosofická činnost Tvrđého vrcholí vědeckou příručkou »Logiky« (1937). Populární informaci, ale zároveň propagandě myšlenkového realismu Masarykova slouží trojí, postupně prohlubované zpracování dějin novodobé filosofie: »Vývoj filosofického myšlení evropského« (1923), »Moderní proudy ve filosofii« (1926) a »Průvodce dějinami evropské filosofie« (1932). Od obdobných prací Fr. Krejčího se liší bedlivým zřetelem k myšlení slovanskému, jehož přehled podal dvojnásobně r. 1929 v Štůlově sborníku »Zeměpisný obraz, statistika, zřízení a filosofie Slovanstva« a r. 1932 v souboru přednášek »Slovanského ústavu« »Současná filosofie u Slovanů« (o filosofii polské a jihoslovanské, kdežto ruskou zpracoval Ferd. Pelikán); zejména v prvním díle, kam puřaty i dějiny české fi-

losofie, jest názorová závislost Jos. Tvrdeho na Masarykovi stále patrná.

Nečetní stoupenci pozdního pozitivismu českého podali v čisté filosofii práce skrovnější. Organisátor českého školství ve Vídni, sám vychovanec filosofů vídeňských, Jiljí Jahn (* 1883), vyložil poutavým způsobem essayistickým v knize »S + ř í b r n ý s v ě t« (1931) zásady své mechanistické a empiriokritické filosofie, která v oblasti poznání tíhne k čirému agnosticismu, v mravouce k utilitářství a k hedonismu, zakládajíc si na vědeckosti své metody. Docent Karlovy university J o s e f F i s c h e r (* 1891), bratr a v překladatelství následovník Otokara Fischera, se pokusil v sociologii, pedagogice, politické ethice, ale i v noetice. Jeho vlastním oborem jsou dějiny filosofie, kde podal soustavný i vývojově odstupňovaný přehled myšlení Palackého, »M y š l e n k a a d í l o F r. P a l a c k é h o« (1926 a 1927), aniž dovedl potlačití nehistorické a tendenční srovnání s T. G. Masarykem v onom hagiologickém duchu, jaký prostupuje jeho četné publikace příležitostné a oslavné. Referujícím způsobem s vydatným použitím pomůcek probral problém »V á l k y a m í r u v a n t i c k é f i l o s o f i i« (1935). Statistik F r a n t i š e k F a j f r (* 1892) soustředí se k osobě i k nauce Masarykově, studuje její poměr ke Comtovi a pozitivismu vůbec, a aby svému kultu opatřil působivé pozadí, prohlašuje pozitivismus »za skoro národní filosofii českou«. Jeho větší práce »P o z i t i v i z m u s a n á b o ž e n s t v í« (1924) řadí filosofii nad bohosloví a zamítá pro moderního člověka náboženství vůbec.

Značného počtu stoupců se dostalo pozitivismu v **psychologii**, ale ani v poválečném období duševěda, kterou se Fr. Krejčí snažil co nejintenzivněji v duchu naukové autonomie zcela oddělití od filosofie, se nerozvila na české půdě k výraznějšímu životu. Proti příslušníkům mechanistického a atomistického dušesloví, kteří v duchu svého učitele Fr. Krejčího tíhli metodicky k popisu a příčinnému vysvětlování, jeví se reakce u zastánců psychologie duchovědné, založené vývojově a geneticky; na krajním křídle stojí vyznavači psychologie hlubinné, vyvrcholené psychoanalysou; k nim se druží skrovní pracovníci v typologii, v psychologii dítěte a zvířete a čtenější odborníci v duševědě užité. Vědeckou půdu uvědoměle a záměrně opouštějí přívrženci metapsychologie neb nauky o zjevech okultních, nedůvěřiví k naukovým zákonům, vedení potřebou víry a uspokojení jejich subjektivními výtěžky; u nás parapsychologové berou za vděk orientací po okultním písemnictví cizím a referováním o něm. Vůbec v nerozsáhlé dušezkumné literatuře české

převládá citlivý ozvuk vědecké produkce zahraniční nad tvořivou prací původní; to platí i o prvním orgánu jejím, »P s y c h o l o g i i«, založeném r. 1935 v Brně M. Rostoharem.

Z věrných následovníků pozitivistické psychologie Frant. Krejčího věnovali se Vilém Forster (1882—1932) a Čestmír Stehlík (1886—1928) hlavně duševně fyziologické; první z nich, profesor psychologie na Karlově universitě, pěstoval odborně studia psychotechnická a zhodnotil odmítavou kritikou pozitivistickou zjevy okultní. Jiný mladší dušezpytec vysokého učení pražského, František Šeracký (* 1891), se zabral četnými ne zcela původními pracemi do experimentálního dušesloví, zvláště v okruhu pedopsychologie, u nás od dob Čadových zdomácnělé; jako Forster zajímá se živě o psychotechniku, jíž užívá vydatně pro praktické potřeby volby povolání.

Nauková praxe profesora psychologie na Masarykově universitě, počestěného Slovince Miha jla Rostohara (* 30. července 1878 v Bregách v Krajině), soustředí se k zkoumání experimentálnímu; podal však také práce z logiky, noetiky, pedopsychologie; hlavním jeho dílem jsou »S t u d i e z v ý v o j o v é p s y c h o l o g i e« (1928). Celkem postoupil od mechanického dušezpytu k vývojové psychologii duchovědné a osvětlil tu zvláště pojem psychické struktury, kterou odlišil od statických pojmů tvaru a útvaru. Vedle něho působí v Brně Ferdinand Kratina (* 1885), jehož tvarová psychologie koná jmenovitě studia eidetická, a Rudolf Souček (* 1888), který hlavně z francouzské zbrojírny Binetovy převzal účinné zbraně proti zásadám Fr. Krejčího a také v pracích o podvědomí a okultismu čelil důmyslně odsudkům pozitivistů.

Spíše v literární kritice než v odborném dušesloví bylo diskutováno o psychologii uměleckého tvoření, a práce F. X. Šaldy, Arna Nováka, Ot. Fischera upozorňovaly s důrazem na významné podněty Diltheyovy; osobitě referující spisek Fischerův »Otázky literární psychologie« (1917) měl tu cenu průkopnou. Také působení psychoanalytického učení Freudova, ztlumočeného četnými překlady, omezilo se více na literaturu krásnou, kde se jím inspirovala živě škola surrealistů, upadajíc přitom do zevšeobecňování a krajností. České monografické práce o Freudovi se zřídka od nadšených parafrází k stanovisku kritickému a svědčí většinou o nevyzrálých úsudcích mladických následovníků mistrových.

Nejmladší pokolení filosofické, vyrůstající po válce, jemuž chybí jak vůdčí osobnosti učitelské, tak tvořivé individuality

vlastní, hledá teprve cesty, a to jak mimo tradici domácí, tak stranou myšlení německého, tíhnouc k západu francouzskému a anglosaskému; prozatím i u něho převládá orientační úsilí nad osobitou tvorbou myšlenkovou. Z domácích myslitelů jest patrnější vliv Rádlův a Kozákův, ale nad tyto silněji Vorovkův a Hoppeho. Nejslibnější práce byly posud podány v okruhu noeticko metafysickém od Josefa Beneše (* 1901), Vladimíra Tardého (* 1906) a Jana Patočky (* 1907).

[O české filosofii poválečné srv. mimo práce uv. na str. 1145 a 1146, z nichž zvláště rozsáhlý nástin Králův podává a soudí látku až do doby poslední, ještě: K. Vorovka »Rozhled po čes. filosofii od převratu« v revui »Nové Čechy« (1923), T. Trnka »Proudy v české filosofii po svět. válce« ve spise »Člověk a svět« (1929) a Bor. Jakovenka sborník »La philosophie tchécoslovaque contemporaine« (II. vyd. 1935).]

Sociologie. Mezi filosofickými naukami, které se po politickém převratu opíraly nejhorlivěji o myslitelskou i státnickou autoritu T. G. Masaryka, stála sociologie na místě nejpřednější. V jeho duchu nebylo v české sociologii, až na Em. Chalupného, který náleží vlastně předchozímu období, usilováno o soustavnost a nevznikala díla systematická, nýbrž spíše hledány sociologické základy pro veřejný, sociálně politický život. Řešeny masarykovským způsobem praktické otázky národa a národní povahy, plemene a regionalismu, politického stranictví a společenských tříd, míru a války; pro některé nauky, na př. pro eugeniku, pedagogiku, ale i estetiku zjednávány z Masarykova podnětu teoretické předpoklady sociologické; v jeho stopách pěstována filosofie dějin, ocitající se většinou v rozporu s konkrétním poznáním historickým a polemizující proti němu s pohrdlivou svrchovaností. V souhlase s dobovým pragmatismem dostávala se takto sociologie do těsné blízkosti života politického a hnutí socialistického, jimž prokazovala nebezpečně ochotné služby, obětující jim svou svéprávnost a nezávislost; u některých svých představitelů, hlavně u důsledných strážců tradice Masarykovy, Edv. Beneše a In. Arn. Bláhy, poklesla posléze na pomocnou vědu demokratické politiky, socialisticky zabarvené a přizpůsobené skutečným neb domnělým potřebám vlády. Teprve další generace českých sociologů se propracovává k hledisku objektivnímu a empirickému beze stálých pragmatických zřetelů a dbá, většinou za vlivů francouzských a anglických, amerických a ruských, o exaktní metody zkoumání a vyšetřování. Mimo zřízení sociologických stolic na všech československých universitách a ustavení několika sociologických společností podporují rozvoj

vědy odborné časopisy, oficiální orgán ministerstva sociální péče »Sociální revue« (od 1919, red. Jos. Kotka), »Sociologická revue« (od r. 1930, red. I. A. Bláhy) a »Sociální problémy« (od r. 1931, red. Jos. Krále).

Spíše z úcty k autoritě mistrově než terminologicky správně byl Masarykův sociologický směr označen jako kritický realismus. Jest to kompromisní nazírání, hledající střední cestu mezi individualismem a kolektivismem, mezi psychologickou subjektivitou a objektivismem v otázce společenské reality, mezi zdůrazňováním činitelů duchovních a složek hospodářských; eklektičnost, kterou T. G. Masaryk v teorii přísně kárával, proráží sociologickým myšlením jeho i jeho žáků. Mezi nimi vystřídali Bř. Foustku, L. Kunteho a Em. Chalupného (v. str. 1136—1139) vysokoškolské učitelé sociologie I. A. Bláha, Jos. Král a Edv. Beneš.

Profesor sociologie na brněnské universitě **Inocenc Arnošt Bláha** (* 28. července 1879 v Krasoňově u Humpolce) přešel od básnických pokusů v nevýrazné spiritualistické lyrice k pedagogii, k filosofii, zvl. ethice a poměrně později k sociologii. První toto období, kromě sbírky drobnějších statí »K psychologii doby« (1922), vrcholí »Filosofií mravnosti« (1922), kterou doplňují populární publikace »Současné názory mravní« (1923), »Základy mravnosti« (1923) a »Vybrané kapitoly z etiky« (1926); mravnost jest mu jsouncem sociálním, i studoval by ji rád objektivními metodami, ale při tom proniká stále živel subjektivní, který mu vkládá do úst často jen krasořečnické horování o duchovním řádu lásky, pravdy a spravedlnosti po způsobě laických kazatelů. V sociologické práci, kde naň stejně silně jako Masaryk působil Francouz Durkheim, převládá však u Bláhy objektivní nazírání, nejhodnotněji v monografiích »Město« (1914), »Sociologie dělníka a sedláka« (1925) a »Sociologie dětství« (1927), »Sociologie intelligence« (1937). Poučné jsou Bláhovy přehledy vývoje české sociologie, vydané v různých jazycích, kdežto jeho četné studie o Masarykově myšlení znemožňují si zaníceným zbožňovatelstvím skutečnou kritičnost.

Sociolog university Komenského, pak Karlovy, **Josef Král** (* 31. října 1882 v Peřimově), tkví názory v starším pozitivismu a tíhne pracovně k dějinám sociologie; teoreticky se pokouší o vybudování sociologických základů pedagogiky. Významná monografie »Herbartovská sociologie« (1921) přivedla ho k soustavnému zkoumání myslitelské osobnosti G. A. Lindnera, jehož význam v sociologii jako první plně postihl, přeložil

některé jeho německé práce (v. str. 599 a 600) a vydal »Stu-
die o G. A. Lindnerovi« (1930 ve »Spisech fil. fak. univ.
Komenského X.). O kritické samostatnosti při značném roz-
hledu svědčí pronikavé poznámky »Na okraj Masaryko-
vy Sebevraždy« (1927 ve »Sborníku fil. fak. univ. Komen-
ského« V.). Vývojeslovný výklad s obsáhlým knihopisem spo-
jil v užitečné příručce historické »Československá fi-
losofie« (1937); přehlednosti napomáhá, ale hlubší jednotu
maří rozčlenění látky podle disciplin.

Masarykův myšlenkový nohsled, politický spolupracovník a
první nástupce na presidentském stolci, Edvard Beneš (*
28. května 1884 v Kožlanech u Kralovic), v l. 1918—1935 zahra-
niční ministr Československé republiky, započal svou akade-
mickou dráhu docenturou sociologickou r. 1912 v Praze; jeho
habilitačním spisem bylo »Strannictví« (1912), stojící hlav-
ně pod vlivem Durkheimova objektivismu. Později se i v lite-
rárních publikacích přechýlil zcela k politice, snaže se v ní
užívati theoretických poznatků sociologických, přizpůsobených
sebeklamně optimistickým tužbám demokratismu silně socialis-
ticky zbarveného. Tím a tuhým doktrinářstvím jest prosycen
jeho na oko objektivní a dokumentární, přednesem suše střízlivý
protějšek Masarykovy aprioristicky vyznavačské »Světové re-
voluce«, historicko-politický to počet z osvobozenického zápasu
»Světová válka a naše revoluce« (1927—1934 se sv.
dodatkovými) i záměrný výbor jeho státnických projevů »Pro-
blémy nové Evropy a zahraniční politika čes-
koslovenská« (1924) vedle příležitostných spisků o problé-
mu malých národů, válce a zbrojení, slovanské vzájemnosti,
vývoji západu a t. p. Proti tomuto t. zv. kritickému realismu,
orientovanému spíše psychologicky a subjektivisticky, nemohly
dlouho na naší půdě proniknouti jiné směry sociologické, na př.
biologický, který vedle politika a národního hospodáře libera-
listického směru Josefa Fořta (1850—1929) pěstoval i v sou-
stavných dílech Jan Dušek (1897—1934); samostatnou sku-
pinu skládají a na starší tradici mohou navazovati sociolo-
gové katoličtí (v. n. při písemnictví náboženském). Na obrat
k sociologickému objektivismu a na přesné odlišení společen-
ských jevů od individuálně psychických jevů působila nejmo-
cněji velká osobnost francouzského sociologa E. Durkheima, je-
hož metodickou příručku přeložil Ferd. Kratina; jeho částeč-
nému vlivu podlehl i I. A. Bláha a Edv. Beneš, u nichž se však
zkřížil se silným působením Masarykovým. Důsledným durkhei-
movcem se jeví Antonín Uhlíř (* 18. června 1882 v Černilo-

vě), překladatel a vykladač Pascalův, pracovník v lidovýchově a propagátor empirické vědecké ethiky. V obou spisích »Sociální filosofie« (1913) a »Sociologická idea« (1932), myšlenkově ne zcela původních, mezi nimiž leží dlouhá epizoda politická, pokouší se Ant. Uhlíř o naprostou autonomii sociologie, kam se snaží zahrnouti všechny vědy sociální i historické; v důsledcích toho míní uvést sociologii i do středních škol a postavit vědecké studium na sociologický základ, vše s upřílišností až monomaničnou.

Teprve když vědecky vyspěla poválečná generace českých sociologů, která již nepodléhala přímému vlivu Masarykovu, zvíťázilo hledisko empirické a objektivní, zaručující sociologii jako vědě postavení autonomní; i zde přinesla škola francouzská nejvíce plodných podnětů. Mladší pracovníci se opírají namnoze o pomůcky statistické a o studium hospodářského života; také politická sociologie a problémy racionalisace je živě zajímají, ale referování o zjevích a směrech zahraničních jest posud u nich v převaze nad tvořivou prací původní. Z této družiny, seskupené kolem revue »Sociální problémy«, upozornili na sebe výrazněji: O t a k a r M a c h o t k a (* 1899), zabývající se také sociologickým osvícením ethiky, Z d e n ě k U l l r i c h (* 1901), jenž zdůrazňuje v sociologii nutnost přihlížeti ke zjevům jednoduchým a nejjednodušším, J a n M e r t l (* 1904), horlivý pěstitel politické sociologie. Z jejich vrstevníků K a r e l G a l l a (* 1901) tkví spíše v starších sociologických metodách, kdežto J a r o s l a v Č e c h á č e k (* 1901) utonul nadobro v hospodářském materialismu marxistickém.

Dva úseky společenského života obracejí v přítomnosti k sobě pozornost zvláštní, selský venkov a technika; tu se k studiu, podnikanému spisovateli beletristy, pojí vědecký zájem myslitel-ský.

Sociologie v e n k o v a, která se velmi těsně druží k národopisným pracím, jak je pojímají badatelé novější, neomezující se pouze na kulturní retrospektivu, má značnou, zřídka však vědeckou průpravu v lidopisných obrazech beletristů od B. Němcové přes T. Novákovou a J. Herbena až k Jos. Holečkovi, jenž tu podal zvláště souborné dílo »Selství« (1928), nesené duchem slavjanofilské romantiky. Mnoho cenné látky snesli historikové selského stavu od Jos. Kalouska a V. Praska po Jos. Pekaře a jeho žáky, shromažďující se kolem »Časopisu pro dějiny venkova« (v. str. 1212); hranice mezi sociologií a historií se tu zhusta stírají. Soustavný zřetel k tomuto odvětví sociologie obrací hnutí agrární, zvláště v sociologické sekci své »Česko-

slovenské akademie zemědělské«, která však sleduje také význam vynikajících jednotlivců pro selský život. Z tohoto prostředí vycházejí práce Brňana T o m á š e Č e p a (* 1888), rázu spíše vědeckého, i popularisační a propagační spisy Antonína Matuly (v. str. 1470), soustřeďující se k lidovému a k selské literatuře. Pevnější naukový základ dal své sociologii sedláka I. A. Bláha (v. str. 1565).

Snahy o sociologii technické práce a technického stavu se ozvaly dosti pozdě jako součástka úsilí zhodnotiti techniku kulturně, mravně a filosoficky. Projevovaly se v nich namnoze tendence socialisační a socialistické vedle stanovisek liberalisického kapitalismu, směřujícího k racionalisaci práce a orientovaného namnoze v duchu americkém, později pak posilovaného vzorem tovární velkovýroby zlínské. Kromě B. Ženatého (v. str. 1494), který tyto zásady šířil hlavně feuilletonisticky, přihlásil se za jejich úspěšného mluvčího elektrotechnický badatel a organisátor v Brně, Vladimír List (* 1877). Na socialistickém křídle stojí oba chemikové Jindř. Fleischner a V. Verunáč. Jindřich Fleischner (1879—1922) prokázal značnou literární kulturu románovými překlady z němčiny a franciny, ale i jeho socialisticky a humanitně zanáčené stati o technice a jejím místě ve společnosti, sebrané do knih »Technická kultura« (1916), »Chrám práce« (1919) a »Výchova k práci« (1921), svědčí o širokém pohledu do dílen a složek obecné vzdělanosti. Užším a sušším odborníkem se jeví Václav Verunáč (* 1893), pracující v otázkách racionalisace technické a hledající svým »laboretismem« shodu mezi nároky socialismu a technikou v ruce kapitálu. Zde všude reformistické sklony sociálně politické brání přesnému a kritickému poznání naukovému v duchu odborné sociologie, o jaké se pokusil I. A. Bláha svou sociologií dělníka (v. str. 1565).

[Z přehledů o české sociologické práci poválečné nejsoustavnější jest stať I. A. Bláhy v »Slavische Rundschau« VI (1934).]

Estetika poválečné doby pokračovala tu uvědoměleji, onde bezděčněji na dráze Ot. Hostinského, přijímajíc jeho plodný empirismus a prohlubujíc v účelivém souhlase s krasovědným myšlením cizím zásady jeho formalismu v teorii tvarovou a strukturní. Čeští estetické údobí popřevratového zasáhli do problematiky hudební, slovesné i výtvarné; nejvýznamnější z nich osvětlil novým, jednotčím pohledem celou oblast divadelní; ale i studium jazykové přijalo od nich četné podněty, a tvorba básnická, jmenovitě lyrická, se cítila značně posílena nejen jejich sympatií, ale jejich teoretickými výklady. Do estetiky za-

sahují některé práce kritiků, na př. Fr. Götze, Alb. Vyskočila a K. Teigeho v literatuře, V. Štěpána a Jos. Bartoše v hudbě, V. V. Štecha, Vil. Dvořáka a Fr. Kovárny v umění výtvarném, dále básnické projevy Durychovy a Nezvalovy; o všech promluveno svrchu; v kapitole o literárním dějepise se potkáme s literárními vědci Ot. Fischerem a J. V. Sedlákem, kteří se více než příležitostně zabrali do otázek krasovědných. V popředí estetiky odborné stojí její akademičtí pěstitelé Ot. Zich, Jan Mukařovský a Mirko Novák; na osamělém křídle stál Jar. Hruban.

Otakar Zich (* 25. března 1879 v Městci Králové, † 9. července 1934 v Ouběnicích u Benešova) rozdělil svůj život mezi umění a vědu. Hudební umělec Zich vynikl v skladbách operních i vokálních a velice se zasloužil o sbírání i poznání lidové hudby a tance, zvláště na Chodsku; mocné hudební prožitky ducha tvořivého a zároveň badavého podporovaly jeho studium estetické. Průpravou matematik a fysik a do r. 1920 středoškolský profesor, habilitoval se r. 1911 pro estetiku na pražské universitě, kam se po čtyřletém působení v Brně jako profesor estetiky r. 1924 vrátil. Vědeckou svou výzbroj získal ve škole Ot. Hostinského, na niž navázal látkově pracemi z teorie hudební, zásadně pak empirickým nazíráním i důrazem kladeným na estetiku jednotlivých umění. Z krasovědných jeho studií, vztahujících se k hudbě, nejvýznačnější jest psychologicky založený a experimentálně opřený rozbor »E s t e t i c k é v n í m á n í h u d b y« (1910); z jeho spisů v oboru poetiky důmyslná analytická práce typologická »O t y p e c h b á s n i c k ý c h« (1937) a několik podnětných příspěvků k české metrice; práce o Smetanovi, Berliozovi, Tyršovi a sokolství dokreslují jeho obraz praktického estetika. Krasovědnou činnost Zichovu vyvrcholuje »E s t e t i k a d r a m a t i c k é h o u m ě n í« (1931), kterou autor sám označil vhodně jako »theoretickou dramaturgii« a v níž na techniku divadelního tvoření položil důraz hlavní. Na rozdíl od svého učitele Ot. Hostinského, který po stopách R. Wagnera vidí v dramatu spojení několika samostatných umění, považuje Zich drama či spíše divadlo za umění původní a svéprávné, v němž herec jest přirozeným středem; rozdíl mezi činohrou, operou a scénickou výstavbou jako nepodstatné odpadají a podřadnost literatuře, resp. hudbě se popírá. Pro dílo jest stejně příznačný svobodný poměr k naukám Hostinského jako vydatná vlastní umělecká zkušenost autora, divadelně a hudebně tvůrčího. Dokonává se tu Zichův přerod od hlediska subjektivně psychologického k objektivně tvarovému, jež pak Zich označuje jako este-

tiku strukturální, zabývající se studiem a rozbořem útvaru, jehož části jsou určovány celkem; původní své východisko pozitivistické Zich postupně překonával.

Ze strukturální estetiky Zichovy vyšel a s příbuznými formalistickými tendencemi krasovědy ruské ji stmelil Zichův žák **Jan Mukařovský** (* 11. listopadu 1891 v Písku), profesor estetiky na universitě bratislavské, pak pražské. Hostinského i Zichův převažující zájem o estetikou hudební byl u něho vystřídán zřetelem, soustředěným ke krasovědě slovesné a doprovázeným linguistickou kulturou školeného filologa; přitom působila naň metoda ruských formalistů v poetice a jazykovědný postup »Pražského linguistického kroužku«, aniž v poslední době, na rozdíl od vlastních starších fází, zanedbává sociologii umění. Nejhojnější jsou jeho práce z literární estetiky, zvláště o zvukové stránce verše, o jeho melodii, o problémech semantických, o rozdílech spisovného a básnického jazyka, o slohovém charakteru jednotlivých spisovatelů (B. Němcové, V. Hálek, T. G. Masaryka, K. Hlaváčka, O. Theera, K. Čapka, Vl. Vančury, Vít. Nezvala), jež po drobné monografii »Příspěvek k estetice českého verše« (1923) vyvrcholily příkladným dílem minuciosního slohového rozboru, odpoutaného zcela od zřetelů psychologických i společenských, »Máček v Máji« (1928) a důmyslným obranným příspěvkem »Polákova Vznesenost přírody« (1934). Od těchto ukázek přísně metodické a přísně konkrétní vědy o umění, v nichž se k daru analytickému druží břitká schopnost kombinační, postoupil Jan Mukařovský k obecné krasovědě studií »Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty« (1936); zde se Mukařovského dřívější absolutní formalismus, vyhláující naprostou autonomii a nezávislost uměleckého díla, prohlubuje pozoruhodně ve směru sociologickém. Jan Mukařovský, duch kritický polemického zaostření, přispěl nejednou ke zjemnění smyslu pro básnickou tradici českou, ale zároveň zaštil svou autoritou mnohý zjev novotářského umění slovesného, zvl. v období poetismu a surrealismu.

Skrze svého pražského učitele Zd. Nejedlého souvisí s Ot. Hostinským **Mirkonová** (* 1901), ale liší se od obou estetiků značnou měrou krasovědné skepse i sklonem k relativismu. Pojem krásna i vědu o krásnu zamítá, chtěje v empirismu, obračejícím se jak k hudbě, tak k výtvarnictví, nahraditi ji vědou o umění; tuto dělí na psychologii umění, na sociologii umění, na uměleckou morfologii a na dějiny umění. Zásady své, vyložené teoreticky v »Základech vědy o umění« (1928),

aplikoval prakticky v »Le Corbusierově prostorové estetice« (1929) a historicky ve »Vzniku pojmu krásna v řecké filosofii« (1932).

Na stanovisko krasovědy idealistické, která ukazuje, jak umění a estetická kontemplace vedou do absolutní říše Ducha, postavil se přední krasovědecký spolupracovník katolické »Filosofické revue«, Jaroslav Hruban (1886—1934), autor zanícených, ale ne vždy domyšlených a zřídka samostatných prací »Úvod do estetiky« (1915), »Estetika sv. Augustina« (1920), »Dantův Pozemský ráj« (1924) a »Základy estetické hodnoty« (1930). Jsou to estetické doklady duchové renesance v duchu katolickém, přiléhající k pracím bohovědců Al. Langa a Jos. Kachníka. O patristické krasovědě stejně jako o estetických názorech antických promlouvají také práce klasického filologa K. Svobody (v. n.), který podal i poučný přehled »České estetiky po Hostinském« (v »Naší vědě« 1935).

Filosofie na Slovensku vykazovala do převratu jenom nesmělé náběhy; z děl myslitelů a básníků bylo lze odvoditi a soustavně sestaviti jejich životní a světový názor, ale až na psychologické práce K. Štúra a sociologický náběh J. Lajčiaka samostatných vědeckých a odborných prací z filosofie nebylo vůbec. V tomto duchu pojal někdejší profesor filosofie na evangelické akademii v Bratislavě a nynější biskup Štefan Samuel Osuský (* 1888), autor některých prací sociologických a úvah z filosofie náboženství, dějiny filosofie slovenské v cyklickém díle »Filozofia Štúrovcov« (I. Štúrova filozofia 1926, II. Hurbanova filozofia 1928 a III. Hodžova filozofia 1932). Jinak se pracuje na Slovensku hlavně v sociologii: vedle politika a novináře Antona Štefánka (v. str. 863), který se zabral zvláště do problému národnosti a nacionalismu, do sociologie venkova a t. p., upozornil na sebe bystrý essayista Štefan Janšák (* 1886), zabývající se hlavně slovenskou prehistorií, studií o sociologii Slovenska v době uherského feudalismu. Z mladších filosofických publicistů podal Svatopluk Štúr (* 1901) práce z logiky a estetiky a Igor Hrušovský (* 1907) pokusy o psychologický, biologický a sociologický výklad pokroku a vývoje.

Literatura pedagogická. Po převratu pokračovala česká pedagogika vydatně ve směrech, nastoupených již před válkou. Zabírala se horlivě do zkoumání duše dětské, a to zvláště dychtivě ve vztazích sociálních, i tvořila pedopsychologie, doprovázená dušeslovím experimentálním, spolu se sociologií páteř studia

pedagogického, a jejich skutečné neb domnělé výsledky byly přímo nedočkavě přenášeny do praxe vychovatelské a vyučovatelské. Někdejší převážně intelektualistický ráz výchovy pominul skoro nadobro; specialisace se stupňovala; staré osvědčené metody i v prvouce byly s lehkým svědomím odkládány. Nová správa školská v rukách samostatného státu přála novotám a reformám školským a vyučovatelským všeho druhu a zaváděla je překotně na všech stupních škol, nevyčkávajíc, zda se skutečně osvědčí, a snižujíc často dětské a jinošské duše na pouhý předmět vědeckého, mnohdy neodpovědného pokusnictví; množily se v teorii i praksi případy, že se ulpělo na pouhých heslech, neprožitých a nepřezkoumaných a pohřešujících plnějšiho obsahu myšlenkového. Jeť nejvýraznějším znakem pedagogického usilování i písemnictví v tomto období, stupňovaná receptivnost, daleko převyšující původní tvořivost, a pohotová odvaha přenášeti k nám namnoze úplně mechanicky metody, směry a zjevy cizí, jmenovitě americké; zámořský pragmatismus a s ním spřízněný behaviorismus zasáhly do vývoje české pedagogiky ještě vlivněji než do čisté filosofie v Čechách. S tímto cizomilstvím. spíše podvazujícím tvořivou chut než podporujícím ji, jest v rozporu stále dovolávání se tradice domácí, hlavně Komenského, jehož historické poznání však učinilo patrné pokroky, a zvláště hlasně také Masaryka, který prohlašován za významný, ano průkopnický zjev pedagogický, ne tak z důvodů vědecky věcných, jako pro své vynikající místo ve státě. Důležitý pokrok v prozkoumání, přehledném podání a kritickém zhodnocení tradice pedagogické vykonán od příslušníka období předešlého, Otakara Kádnera (v. str. 1149—1150), vydáním »Dějin pedagogiky«, jejichž poslední díly vyšly teprve po válce, stejně jako jeho soustavná pedagogika.

Vědecká práce i hlavní činnost publikační se soustředila kolem kateder pedagogiky na filosofických fakultách všech tří universit; k nim se připojily Pedagogické akademie, zřizované státem od r. 1930 v hlavních městech pro přípravu učitelstva na školách národních, ale s vyšší vědeckou úrovní, než mají dosavadní ústavy učitelské.

Senior mezi vysokoškolskými profesory pedagogiky, v Brně působící **Otokar Chlup** (* 30. srpna 1875 v Boskovicích), tkví duchovními kořeny v době předválečné, ale universitní činnost zahájil a literární závažnější práce podal až po převratu; mocný vliv na jeho vývoj měli oba jeho akademičtí učitelé Fr. Drtina a Fr. Čáda, onen sociálně reformním snažením a obecně filosofickou základnou, tento důrazem na pedopsychologii i duše-

vědným zkoumáním dítěte úchylného. První Chlupovy práce se zabývají pedopsychologií namnoze směru experimentálního a studiem mravního života dětského: »Mravní nemoci dětství« (1908), »Paměť« (1918), »O dětské duši« (1921), »Rukověť přirozené mravouky ve škole« (1922) a »Výzkum duševních projevů u dětí méně schopných« (1925). Soustavně zpracoval pedagogiku pro školy národní v přednáškách »Pokusné vychovatelství« (1922) a v reformně založeném nástinu »Středoskolská didaktika« (1935); celou oblast vychovatelství v »Pedagogice« (1933). I zde přihlíží vydatně k tradici a k předchozímu vývoji, jehož hlavní zjevy přehledně charakterisoval ve »Vývoji pedagogických ideí v novém věku« (1925). Tyto zřetele ho uchránily před souhlasem s překotným novotářstvím mladších druhů, před mechanickým přejímáním pedagogického výzkumnictví, před přeceňováním americké metody duševních testů a vtiskly mu, podnětnému redaktoru reformní revue »Nové školy«, a dočasnému vůdci pedagogického myšlení v Brně, občas do ruky pero polemické. Neraze sám nových cest a jsa opatrný při přebírání cizích novot, octl se nejednou v odpovědné úloze výhybkáře, jenž ukazuje správný směr vlaku nebezpečně rozjetému.

Historická složka u Ot. Chlupa, přípravou moderního filologa spíše jen podružná, vyniká silněji u Jos. Hendricha, jenž vyšel z filologie klasické a valnou část vědeckého svého úsilí věnoval studiu J. A. Komenského. **Josef Hendrich** (* 21. února 1888 v Mor. Budějovicích), profesor pedagogiky nejprve na universitě Komenského, nyní Karlově, upozornil na sebe hlavně pracemi komeniologickými, stavějícími ho vedle St. Součka a J. V. Klímy mezi přední monografisty tohoto oboru, kteří vystřídali generaci J. V. Nováka a J. Kvačaly. Hendrich dokončil a opravil dílo Novákovo o Komenském (1932) i přispěl také k poznání staršího komeniologa Zoubka. Hlavní z jeho četných komeniologických studií, doprovázených bedlivými edicemi, jest rozbor »Komenského snah vševědných, všeosvětých a všennápravných« (1924); z jiných historických prací vyniká monografie »Naše slabikáře od nejstarší doby do konce XVIII. stol.« (1929 s Jos. Kubálkem a Fr. Šimkem). Ale i tam, kde se snaží vyložití soustavněji své názory pedagogické, proniká spolu s úsilím o filosofickou orientaci sklon historisující, ač se Hendrich postavil redakcí protirádlovského, časově dokumentárního sborníku přednášek »Revisé pokrokových ideálů« (1929) v popředí pedagogických

a didaktických reformistů a až sám s okázalým důrazem navazuje na »realismus« Masarykův a Drtinův. Jeho »Filosofické proudy v současné pedagogice« (1926) probírají myslitelské směry a zjevy naší doby v souvislosti s pedagogikou, jeho »Úvod do obecné pedagogiky« (1935) pokouší se, přihlédaje stále ke konkrétním zjevům, dovršiti pedagogiku empirickou pedagogikou filosofickou.

Na nejkrajnějším křídle reformního pokusnictví cizích kořenů stanul docent pedagogiky na Karlově universitě Václav Příhoda (* 7. září 1889 v Sánech). Pro jeho psychologický a pedagogický směr znamenal rozhodující obrat dvojitý pobyt na školách severoamerické Unie, které z českých pedagogů osnily také K. Velemínskému, Fr. Pražákovi, J. Uhře i některé vychovatelské pracovníky zlínské. V. Příhoda tam přilnul zvláště k psychologu E. L. Thorndikovi a ke škole krajně positivistic-
kých, biologicky naladěných a k objektivismu tíhnoucích behavioristů s Mc. Dougallem, J. B. Watsonem a A. P. Weissem v čele, kteří svou psychologii nebudují ani na pojmu duše ani na pojmu vědomí, nýbrž na chování uvědomělém i neuvědomělém a nečiní podstatného rozdílu mezi člověkem a živočichem. Teoretické své zásady vyložil V. Příhoda ve »Dvou studiích o lidském chování« (1928) a jejich praktické důsledky pro pedagogiku a didaxi v obecných publikacích »Racionalisace školství. Funkcionální organizace školské soustavy« (1930) a »Reformné hľadiská v didaktike« (1934) i v polemickém spise, namířeném proti Ot. Chlupovi, »Školská reforma« (1931). Jednotlivé praktické otázky řeší, narážeje v mnohých kusech na př. školského měření, výběru žactva, testů, globálního čtení na příkrý odpor nejen tradicionalistů, ale i obránců klidného organického vývoje, v monografických pracích: »Psychologie a hygiena zkoušky« (1924), »Psychologický výběr ve výchově« (1925), »Teorie školského měření« (1930), »Praxe školského měření« (1936, tvoří se spisem předchozím »Pedotechniku«), »Globální metoda, nové pojetí výchovy« (1934) a úhrnně v »Reformní praxi školské« (1936 s J. Nyklem a L. Hanusem). Jiné práce autora stejně plodného jako všestranného se týkají vědecké morálky pro děti, vědecké přípravy učitelstva, studentstva vysokoškolského; literárně i prakticky zasahuje do všech oborů školské reformy s jarou účinností revolucionáře, bořícího lehkovážně útvary domácí, aby bylo co nejrychleji zjednáno místo pro novoty cizí. Positivistická tendence české pedagogiky,

postupující od Lindnera ke Krejčímu a Chlupovi, vyvrcholila v tomto sebevědomém a osobivém »strýčkovi z Ameriky« způsobem nejradikálnějším.

Tu se s V. Příhodou střetl opětovně Masarykův věrný žák a hlasatel, profesor pedagogiky na universitě v Brně a Bratislavě, Jan Uher (* 28. ledna 1891 v Prostějově), háje idealistický směr pedagogiky zbarvení křesťanského a snaže se stále o filosofický základ veškerého vychovatelství. Posílil se pro to také studiem historickým, zvl. děl Komenského a Lindnerových, jež osvětlil monografií »Myšlenkové dílo Lindnerovo« (1923) a úvahou »Lindner ve světle svých deníků« (1928); rozhled svůj rozšířil pak poznáním školství amerického a sovětsko-ruského, z čehož podal počet v »Základech americké výchovy« (1930) a v »Několika pohledech na SSSR« (1934). Teoretické práce Uhrovy »Problém kázně« (1924) a »Hlavní problémy didaktické« (1926) snaží se pedagogické problémy vyložit v souvislostech filosofických, psychologických a sociologických.

Blíže V. Příhodovi i americké pedagogice jím propagované než brněnské škole, k níž se přiřadil habilitací na Masarykově universitě, stojí pražský docent Stanislav Velínský (* 1899); psychologie Jamesova, Thorndikova i behavioristů měla naň rozhodující vliv, a v Americe propagovaná zásada co největší individualisace vychovatelské inspirovala jeho práce nejsilněji. Z nich přední jsou: »Individuální základy sociální pedagogiky« (1927), »Individualisace metod jako základ zvýšené efektivity« (1931 a 1933 II d.), »Tři přednášky o individualisaci učení« (1933) a nejrozsáhlejší, na teorii, rozsáhlé sčítlosti i pokusech založená »Psychologie pozornosti« (1938).

Z učitelstva národních i měšťanských škol, soustřeďujícího se namnoze kolem »Pedologického ústavu« v Praze, »Společnosti pro výzkum dítěte« v Brně a »Psychotechnického ústavu« v Bratislavě, vyšli tito spisovatelé pedagogičtí určitějšího profilu literárního: zkoumatel dětství i školství na stupni elementárním Josef Kubálek (* 1876); dějepisec novější pedagogiky české a zanícený referent o duši amerického dítěte i duchu amerického školství František Pražák (* 1885); krajně sebevědomý autor soustavných učebnic pedagogiky na základě sociologickém, Václav Stuchlík (* 1886), působící na Slovensku; náčelník školského a vychovatelského pokusnictví zlínského Stanislav Vrána (* 1888); mnohostranný pracovník ve výzkumu mládeže všech stupňů, jdoucí ve stopách Čá-

dových, Cyril Stejskal (* 1890) a psycholog puberty i metodik učitelského povolání a sebevzdělání Miloslav Skořepa (* 1895).

Lidovýchova, které se reorganizací »Masarykova lidovýchovného ústavu« v Praze dostalo za vedení Tom. Trnky pevného střediska, roztržila se po převratu namnoze na skupiny stranicky politické a stavovsky třídní, z nichž strana agrární za literárního i organizačního řízení Ant. Matuly (v. str. 1470) jest v tomto okruhu zvláště čilá. O teoretické základy lidovýchovného vzdělání dospělých i o racionalisaci sebevzdělání se pokusil horlivě a bez originálnosti pražský universitní lektor lidovýchovy Jan Hořejší (* 1885).

Pedagogické časopisy se po převratu značnou měrou vyměnily. R. 1932 zaniká vůdčí revue období předchozího »Pedagogické rozhledy« a její místo vedle úředního »Věstníku pedagogického« (od r. 1923, red. J. Čeňka, K. Veleminského a Cyr. Stejskala), vzešlého z »Pedagogického ústavu Komenského«, zaujímají tyto listy školského reformismu: »Školské reformy« (od r. 1919, red. H. Sedláčka, Jos. Hály a Mil. Skořepy), tvořící přílohu »Českého učitele«; orgán vědecké pedagogiky brněnské, Ot. Chlupem založené, »Nové školy« (1926—1935, později za spoluredakce J. Uhra a Jos. Dvořáčka); středisko zlínského pokusnictví »Tvořivá škola« (od r. 1925, red. Rich. Rosy a Rud. Peliška, pak St. Vrány, Vlad. Konvičky a Cyr. Kohoutka); »Střední škola« (od r. 1921, za red. Jos. Hendricha, Ot. Chlupa, J. V. Klímy, pak Mik. Šmoka a Rud. Schamse), vycházející vědeckou přílohou »Věstníku Ústř. spolku čsl. profesorů«. Na Slovensku stojí v čele vědecky vedený »Pedagogický sborník« (od r. 1934 péčí »Matice slovenské«, red. Jur. Čečetky a J. Martáka), který doplňuje »Naša škola« (od r. 1926, red. M. Ježa, Rud. Kratochvíla a Fr. Musíla) pro školy národní a »Sborník Spolku profesorov Slovákov« (od r. 1921, red. J. P. Martinka a P. Florka).

Nejvýznamnějším pedagogickým podnikem vědecké úrovně a přehledného uspořádání jest trojdílná »Pedagogická encyklopedie« (od r. 1938, posud nedokončená, red. Ot. Chlupa, Jos. Kubálka a J. Uhra). Ta v d. I. str. 189—196 podává z pera L. Kratochvíla důkladný přehled čsl. časopisů pedagogických. »Ročenka pedagogická a školská« (v. str. 1152) sahá posud do r. 1933 a objímá VIII sv.; mezery mezi nimi vyplňuje sborník »Pedagogický ruch let

1924—1930« (1931, usp. J. Mauer, L. Kratochvíl a Em. Lippert); »Ročenka« přináší úplný soupis prací, »Ruch« pouhý výběr spisů nejdůležitějších.

Písemnictví náboženské.

1. **Katolické.** Vzestup katolického duchovního života, posílený zmohutněním politické moci i společensky kulturní síly uvědomělého katolictví v republice (v. str. 1278—1281), který se projevil rušným rozvojem katolické poesie (v. str. 1323—1324), publicisticky (v. str. 1348) i kriticky (v. str. 1510—1512), obráží se také v smělejším rozmachu náboženského písemnictví katolického, filosofického a vědeckého; k jeho pokrokům přispělo značně též vybudování nových a lepší vypravení starých bohosloveckých učilišť (v. str. 1542).

V katolické biblistice nevyšly v tomto období práce rozsáhlejší a významnější. Jenom profesor starozákonní vědy biblické na bohoslovecké fakultě pražské Josef Heger (* 1885) pokračuje v úsilí Rud. Dvořáka spojit kritickou revisi textu starozákonní lyriky s básnickým překladem, který by vystihoval také její formu až do odstínů rytmických, a přebánil tak, připojuje zpravidla ocenění literárně estetické, »Velepíseň«, »Knihu Job«, »Isaiáše« a »Nářky Jeremiášovy«. Ze středověkého básnictví liturgického ztlumočil Jan Dokulil »Hymny« (1937), o něž se před ním pokusil Alfred Fuchs. Studium řeckého novozákonního textu po stránce jazykové a zvl. rytmické pěstují poslední dobou klasičtí filologové Fr. Novotný a Ferd. Stiebitz, kdežto bohoslovci Jos. Vašica a Jos. Vraštil se zavděčili svým zkoumáním staročeských biblí českým literárním dějinám, stejně jako Jos. Vajs badáním v biblích hlaholských filologii církevněslovanské. Populární brněnský sborníček »Bible a český národ« (1935) podává cenné přehledy biblických překladů katolických i evangelických.

Úsilí o slovenský překlad biblický (v. str. 1160) plyne hlavně ze separatistických snah katolických Slováků a není doprovázeno pronikavější prací ani textově kritickou ani stylistickou; vyvrcholilo v trnavském Spolku sv. Vojtěcha, kde v l. 1913—1926 vyšla péčí A. Donovala, A. Hlinky a Mart. Kollára celá slovenská bible katolická.

F i l o s o f i e katolická pokračuje ještě soustavněji než za předešlého období v obnově scholastiky a v oživování myšlenkového odkazu sv. Tomáše Akvinského, církví stále doporučovaného za autoritativního vůdce a uváděného důmyslnými výklady

Jacquese Maritaina ve Francii v souhlas se soudobými proudy vitalistickými a novoidealistickými; ostatně i mimocírkevní myslitelé na západě se namnoze k tomismu obracejí. U nás jest Maritain překládán a zvláště také v estetice přejímán; ale nad tuto pomůcku vyniká přímý návrat k »doktoru andělskému«, jež hlásají a provádějí, jmenovitě ve »Filosofické revui«, olomoučtí dominikáni s *M e t o d ě j e m H a b á n ě m O. P.* (* 1899) v čele. Uspořádali nejprve sborník »Svatý Tomáš Akvinský« (1924) a pak přistoupili k společnému překladu jeho »Summy« (od r. 1932); rozdíl mezi platností jednotlivých zásad scholastiky, pojímané přísně dogmaticky, ani neuznávají ani nepřipouštějí. Jejich vůdce, profesor vysokého dominikánského učiliště olomouckého, vedle prací hagiografických a četných příspěvků k ethice, zvláště sexuální, vydal soustavnou »P s y c h o l o g i i« (1937).

Ze středu těchto kněžských scholastiků vyšel nejlodnější katolický filosofický spisovatel současný, spíše plodností než hloubkou a originalitou vynikající laik, **Josef Kratochvíl** (* 9. března 1882 v Dol. Kounicích), universitní knihovník v Brně. Svou filosofii, kterou sám posléze určil správně jako *novoscholasticismus*, nazývá filosofií křesťanskou a vytýká jí za cíl ověřovati křesťanské zjevení s jeho základními zásadami osobního Boha, od světa odloučeného, svobodné vůle lidské, nadpřirozeného zdroje mravního zákona a nesmrtelnosti duše. Jest přesvědčen, že tento názor, smiřující vědu a víru, kulturu a náboženství, starověk a novověk, jest pravá *philosophia perennis*. Hledá pro ni postupem eklektickým, ano synkretickým ověření v různých soustavách bez náležitého kriticizmu a bez osobnějšího pojetí; historický výklad nabývá u něho zpravidla zbarvení homiletického. Stanovisko své vyložil hlavně v »Úvodu do filosofie« (1911, opětovně přepracováno, posléze 1932 jako »Základy filosofie věků«) a v řadě úvah shrnutých do sbírek »Dnešní otázky filosofické« (1909), »Časové úvahy filosofické« (1913), »Otázky a problémy« (1916), »Filosofické essaye« (1921), »Nové filosofické essaye« (1927); zde všude aktualisující novinář a povzbudivý kazatel zatlačuje spekulativního filosofa do pozadí. Převládající zájem historický jest však u Kratochvíla stále patrný a vedle monografických studií z dějin myšlení řeckého, scholastického a mystického vedl ho k soustavným dílům »Přehledné dějiny filosofie« (1924), »Filosofie středního věku« (1924) a nejrozsáhleji »Meditace věků« (1927—

1932 o IV dílech), »Příručka a dějiny filosofie« (1938) a »Rukověť filosofie« (1939), v nichž zdůrazňuje jako sudidlo poměr filosofických osobností i škol k scholastice a k učení církevnímu. Nábožensko meditativní tón Kratochvilův přibližuje ho pracím Drtinovým; hledisko věřícího katolíka staví jeho dějiny filosofie v sousedství soudobého s nimi díla z pera věřícího evangelíka Rádra; tři eklektikové bez pronikavějšího kriticizmu ujali se úkolu kdysi Durdíkova, vybudovati přehledné a systematické dějiny filosofie, ale splnili jej jen se skromným zdarem. Jos. Kratochvil uspořádal i účelně prospěšný »Filosofický slovník« (1929, 4. vyd. 1937 s K. Černockým a Ot. Charvátém). [Srvn. »Filosofický sborník k 50. narozeninám Jos. Kratochvila« (1932).]

Ostatní spekulativní práce katolických myslitelů českých se stavějí uvědoměle do služeb apologetických. Podali je zvláště farář ve Strahovicích na Moravě Josef Vrchovecký (* 1879) a olomoucký dominikán Emilian Soukup (* 1886). Ze speciálních oborů filosofických bylo od katolických učenců pracováno hlavně v psychologii ostravským katechetou Karlem Černockým (* 1879) a profesorem bohosloví v Praze Jaroslavem Benešem (* 1892), v sociologii pak profesorem theologické fakulty olomoucké Bedřichem Vaškem (* 1882), autorem trojdílné »Křesťanské sociologie« (1929—1933) i »Rukojeti křesťanské sociologie« (1935), děl to, nahrazujících starší příručky Neuschlovy a Reylovy. Zde i v souboru statí »Z problémů dnešní společnosti« (1926) jest B. Vašek zaujat hlavně otázkami národnosti, socialismu, třídního boje, revoluce, především pak rodiny a nejednou zaměňuje za poslání vědecké a filosofické úkol pastýřský a vychovatelský. V tom se mu namnoze podobá učený tomista a účinný hagiograf, novinář Josef Krlín (* 1895), který v »Návratu vzdělanců« (1930, ve II sv.) podal za účely propagačními individuální i hromadnou psychologii konverse našich dnů. Osamoceně stojí ethnologický a psychologický »Úvod do srovnávací vědy náboženské« (1920) svatovítského kanovníka Josefa Hanuše (1876—1928), trpící nedostatkem původnosti.

Z nejvlastnějších oborů bohoslovných nalezla liturgika, pěstovaná u nás od dob Frenclových a Haklových, skoro výhradně pro školské potřeby, významného literárního pracovníka ve **Františku Cinkovi** (* 20. července 1888 v Stichovicích), typickém zjevu církevního života na Moravě z doby poválečné. Hanácký

kněz, stejně horlivý na kazatelně jako na veřejné schůzi, prokázal katolictví nejprve obranné služby, postaviv se s mladistvou vášnivostí proti popřevratovým odstěpencům v československé církvi; shrnul projevy ty v dokumentárním spise »K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918—1925« (1926). Cinek jako spirituál kněžského semináře a od r. 1925 jako profesor dogmatiky na bohoslovecké fakultě v Olomouci věnoval se výchově a vzdělání duchovního dorostu, poválečnými poměry rozvráceného; monografie »Podstata kněžské ordinace« (1929) vzešla z těchto snah. Duchovním vzorem Cinkovým byl arcibiskup Stojan, jehož »Života dílo« oslavil (1933) nezvykle rozsáhlou a nemírně podrobnou monografií; Stojanovo nadšení cyrilometodějské s unionistickými zřeteli formovalo Cinkův životní směr především. Vysvítá to z rozměrných, spíše nábožensky programních než vědecko historických »duchovních dějin Velehradu«, »Velehrad víry« (1936) i z monografií o vlasteneckém uvědomění bohoslovců olomouckých »K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778—1870« (1934) a »Jednota Velehrad v olomouckém semináři 1869—1886« (1935); studie ty, cenné i pro detailní badání literárně dějepisné, trpí hromaděním a přečeňováním podřadných a jen průvodních faktů. Nad dogmatické a apologetické příspěvky Cinkovy významem vynikají jeho objemná a do široka propracovaná díla liturgická, posvěcená zanícením eucharistickým a horujícím přesvědčením o úkolu kněžském: »Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku« (1931—1935 ve 4 sv., sv. 3. a 4. s názv. »Liturgický kalendář svatých v misálu«). [Srv. B. Zlámal, »Msgre dr. Fr. Cinek« 1938.]

Z literárních osobností kněžských, které do duchovědného ruchu pronikavě zasahují, zdůrazňujícíe přitom uvědoměle své přesvědčení nábožensko církevní, budou charakterisováni Jos. Vašica v kapitole o literární historii, Fr. Dvorník při církevním dějepise a Jos. Cibulka v rámci historie výtvarné.

2. Evangelické. Obě nejvýznamnější události nábožensko církevního života českých evangelíků v době poválečné, spojení obou protestantských konfesí, augšpurské a reformované, v Československou evangelickou církev r. 1918 a založení Husovy evangelické fakulty bohoslovecké v Praze r. 1919 (v. str. 1279 a 1541), měly patrný ohlas v literatuře i vědě a přinesly vydatnější znárodnění českého evangelictví i pronikavější práci nauko-

vou; profesori mladé fakulty, složené stejným dílem ze starších pracovníků, dotud rozptýlených po evangelických farách, i z bohosloveckého dorostu, postavili se v čelo theologické práce. Starší mezi nimi, stojící při revui »Kalich«, se přidržují spíše směru liberálně racionalistického, kdežto mladší, shromažďující se za vedení Hromádka a Rádlova v »Křesťanské revui«, vracejí se k zjevení jako k nejbezpečnějšímu východisku.

Biblické studium českých evangelíků stojí ve znamení kritického revisionismu, který na rozdíl od generací předchozích nepokládá Kralickou bibli za nerozbornou autoritu a zvedá vážné pochybnosti jak o její shodě s původním textem, tak o její jazykové vhodnosti pro novodobého čtenáře. Nejvážnější námitky tu vyslovil, posuzuje překlad Blahoslavův a jeho poměr k řeckému originálu, Jaroslav Konopásek (1883—1934), autor zásadních prací »Biblické studie« (1929) a »Bible a jazykozpyt« (1929); směrem jeho značně skeptického pojetí postupuje v rozboru překladů starozákonních profesor biblické vědy na Husově fakultě Slavomil Daněk (* 1885). Drahou Jana Karafiáta se důsledněji a odvážněji ubírá vůdce staršího směru na Husově vysokém učení František Žilka, který r. 1933 vydal překlad Nového zákona, nejen na základě moderní kritiky textové a vědecké exegese, ale i češtinou novodobou, emancipovanou od tradice kralické. Na Slovensku, kde r. 1919 zřízena evangelická vysoká škola bohoslovná v Bratislavě a kde revue »Veda a viera« (od r. 1928) shromažďuje naukové pracovníky theologické, podal biblistické příspěvky profesor zmíněné školy Ján Bakoš (* 1890).

Náboženskofilosofické myšlení českých evangelíků ztělesňují nejurčitěji tři profesori Husovy evangelické fakulty, různým generacím náležející theologové, Frant. Žilka, Fr. Linhart a Josef L. Hromádka, první dva vyšli z církve reformované, třetí z českého lutherství. **František Žilka** (* 1. června 1871 v Dolní Rozsíce u N. Města na Mor.) v l. 1896—1900 vikář v Čáslavi, v l. 1902—1919 farář na Mělníce a od r. 1919 profesor Husovy evangelické fakulty v Praze, získal bohosloveckými a filosofickými studii v Německu, Skotsku, Švýcařích, Francii i cestami po Evropě a Americe rozsáhlého obzoru světového; i četné překlady beletristických knih anglických, amerických a německých jsou ovocem této průpravy. Na západě si osvojil jednak výsledky moderní kritiky biblické, popírající božskost Ježíšovu i nadpřirozenost jeho učení, jednak živý smysl pro křesťanskou praxi, kterou staví nad myšlenkovou náplň nauky Kristovy;

jest předním představitelem liberální protestantské teologie u nás. Mimo hojně práce ediční zvl. také spisů Husových a uvedený již kriticky i jazykově odvážný překlad Nového zákona jsou hlavní jeho spisy: »Jan Hus« (1899), jubilejní životopisná monografie »Jan Kalvín« (1909), »Národnost a náboženství« (1919) a zvláště »Dějiny světových náboženství« (1924) a dosud nedokončené »Začátky a základy křesťanského náboženství« (od r. 1925), kde vyložil jmenovitě Ježíšova podobenství a jeho kázání na hoře jako vlastní půdici křesťanské věrouky. Svého duchovního a praktického učitele a vůdce ocenil spiskem »T. G. Masaryk jako náboženská osobnost« (1935). K Žilkovi a Masarykovi se ideově celkem přimyká František Linhart (* 1882 v Kracovicích na Moravě), profesor dějin a filosofie náboženství na Husově bohoslovecké fakultě. Od Masaryka a Euckena postoupil k humanismu americkému a zakotvil posléze v náboženském socialismu Švýcara Ragaze, jež překládá a propaguje. Své názory umírněného křesťanského theismu s vírou v osobní nesmrtnost a s vědecky teoretickými i sociálně praktickými zřeteli vyložil ve spisech: »Česká reformace« (1912), »Náboženství a kultura« (1925), »Masaryk a náboženství« (1930) a jmenovitě »Úvod do filosofie náboženství« (1930).

S celou rozhodností věřícího křesťana a dogmaticky neústupného bohoslovce, stejně vzdělaného historicky jako uvědomělého nábožensky, postavil se proti liberální teologii i proti nahrazování živé víry sociálně prospěšným humanismem **Josef Lukl Hromádka** (* 8. června 1889 v Hodslavicích), v l. 1912—1920 evang. (lutherský) kněz, nyní profesor bohosloví na Husově fakultě. Jeho zásadní spisy i spisky, »Křesťanství a vědecké myšlení« (1922), »Katolicismus a boj o křesťanství« (1925), »Ústřední principy protestantské« (1925), »Cesty protestantského teologa« (1927), »Křesťanství v myšlení a životě« (1931) a »Cesty českých evangelíků« (1934), stejně jako pronikavé analýzy historických zjevů, Palackého (1926), Jana Karafiáta (1925), Masaryka (1930), Masaryka a Dostojevského (1931), dosvědčují, že tento evangelík živého temperamentu o náboženství jen nehlobá, ani je pouze dějinně nevykládá, nýbrž je intensivně žije, snaže se, přes příklonu k švýcarskému dialektickému bohosloví, o samostatnost svého myšlení; ani na píď by neustoupil od své víry v osobního Boha, v ná-

boženské zjevení, v nesmrtelnost duše a za nic by neobětoval náboženské poznání nábožné nálade ani sociálnímu pragmatismu. Ježto pro své přesvědčení dovedl mimo vysokoškolskou katedru získávat mladé pokolení i publicisticky, hlavně v »Křesťanské revue«, po boku méně jednotného a důsledného E. Rádra, zůstává nejen nejvýraznější, ale i nejlivnější osobností českého evangelictví poválečného.

O starších historících církve evangelické G. A. Skalském, Ferd. Hrejsovi a Fr. Bednářovi v. svrchu (str. 1228—1229), o mladších jejich pokračovatelích, B. Součkovi, Jos. Lukáškoví, F. M. Bartošovi a Rud. Řičanovi, v. níže; dějepisec kalvínství Josef Bohatec, profesor university vídeňské, poněmčiv se docela, vyloučil se z českých dějin slovesných.

3. Československé. Československá církev, ustavená 8. ledna 1920, zápasila ve svých začátcích mezi několika směry, navzájem se vylučujícími a potírajícími. Původní snaha, provést v církvi program reformní, ale při tom ponechati římskokatolický řád dogmatický i organizační, podlehla brzy, ale ani úsilí přičleniti novou církev k pravoslaví, nedovedlo se udržeti déle než čtyři léta; od té doby, hlavně za vedení učeného a rozvážného patriarchy K. Farského, proniká stále tendence sblížit se s křesťanskými církvemi nekatolickými, zvláště s církví československou, k jejíž bohoslovecké fakultě se odborné studium kněží československých přičlenilo. Tyto rozpory se projevují také v náboženském písemnictví mladé církve, budoucím dogmatiku a podpírajícím ji vědou náboženskou, dějinami církevními i naukou sociálně charitativní. Starší z kněží československých vyšli vesměs z duchovenstva katolického a zachovávali i jeho způsob myšlení, daný školskou přípravou, kdežto u mladších proniká spíše ideologie evangelická. Shromažďují se kolem čtvrtletníku »Náboženská revue čsl. církve« (od r. 1929, redakcí Fr. Kováře), který doprovází vědecká »E d i c e B l a h o s l a v« (od r. 1925). Hlavními zástupci československého písemnictví náboženského jsou K. Statečný, Al. Spisar, Fr. Kovář a F. M. Hník.

K a r e l S t a t e č n ý (1870—1927), dlouholetý profesor katolického bohosloveckého semináře v Čes. Budějovicích, přestoupil k nové církvi jako muž 54letý a dvě léta před smrtí se stal profesorem soustavné theologie na Husově fakultě. Jeho hlavní filosofickokritická práce »O S p e n c e r o v ě »N e p o z n a t e l n ě m« (1904) pochází z období katolického; později vyložil svou novou orientaci jen řadou statí, hledajících dogmatickou

základnu pro učení československé. Také Alois Spisar (* 1874) působil nejprve jako kněz a profesor náboženství v církvi katolické a přešel na katedru profesora věrouky československé církve, pro niž pořídil učebnice dogmatiky a mravouky. Stati jeho se zabývají základními otázkami náboženskými, s obhajobou theismu v popředí; z knižních publikací věnován jest »Ideový úkol církvi v náboženské krizi dneška« (1926) posláni církevnímu, kdežto rozsáhlejší spisy »Dějiny náboženství před Kristem« (1921), »Náboženství Ježíše Nazaretského« (1923) a »Počátky víry křesťanské« (1926) popularisují výsledky badání z historie raného křesťanství i jeho starších kořenů vývojových. K tomu se obrací také činnost spoluzakladatele československé církve, kdysi význačného katolického kněze a vychovatele, Františka Kováře (* 1888), nyní úředníka v ministerstvu školství. Zabírá se s chutí a s erudicí hlavně do ideových dějin židovství v době hellenistické, ale široký rozhled nespojuje se žádoucí měrou původností ve spisech: »Farizeové a Saduceové« (1918), »Představy pársismu a židovství o posledních věcech světa a lidstva« (1922), »Filosofické myšlení hellenistického židovstva« (1922), »Apokalyptická literatura židovská« (1923, překlad s úvodem a výklady); v ideových statích se snaží Fr. Kovář najíti pro československou církev střední cestu mezi objektivismem katolickým a subjektivitou protestantskou. Vychovanec sociologické školy brněnské, František M. Hník (* 1905), profesor sociologie na bohosloveckém učení čsl., zabývá se dílem psychologickou otázkou přestupu k nové církvi, »Za lepší církvi« (1930), dílem dějinami a podmínkami sociálně křesťanské struktury, »Duchovní ideály československé církve« (1934) a »Pohnutky dobročinnosti v křesťanství« (1935). Humanitní zřetele, zesílené studiem amerického bohosloví, stavějí ho v blízkost Žilkovu a v protiklad k J. L. Hromádkovi. Vliv Masarykův na něho i jiné bohoslovce československé církve, která přijala za úhelný kámen své myšlenkové stavby Masarykovu filosofii českých dějin, jest vůbec patrný.

10. Jazykozpyt a filologie doby poválečné.

Necelých deset let po smrti Gebauerově uprostřed světové války soustředili se na obranu mateřštiny, ohrožované rakouskými činiteli státními, ale také lhostejností a ledabylostí v do-

mácím táboře, čeští filologové z jazykovědné a historické třídy České akademie věd a umění v »listech pro vzdělávání a třibení jazyka českého«, nazvaných programově »N a š e ř e č« (od r. 1917). V jejich čele stáli tehdejší vůdce naší bohemistiky, vědeckým oborem srovnávací jazykozpytec Jos. Zubatý a jemný znalec jazykového organismu V. Ertl; na rozdíl od svých redakčních druhů starší puristické observance zastával jak onen, nepřítel nesnášenlivých snah brusičských, tak tento, vyznavač usu jako normy spisovného jazyka, shovívavé stanovisko k novým fázím jazykového vývoje, a oba projevovali citlivý zájem pro živou řeč. Organisační tohoto prakticky jazykovědného podniku, v němž později mezi jejich nástupci a žáky pronikly starší puristické tendence, náleželi škole Gebauerově a věrně střežili odkaz mrtvého mistra; snahám jejich se dostalo ve veřejnosti přijetí velice příznivého.

Z téhož okruhu a rovněž z III. třídy »České akademie věd a umění« vycházely přípravy k monumentálnímu slovníku jazyka českého, který neměl sice nahraditi stále nedokončený Gebauerův čistě historický »Slovník staročeský«, ale zato klasické lexikografické dílo Jungmannovo a jeho neúměrné pokračování Kottovo. Po dlouholetém sbírání a třídění látky ze spisovného jazyka novočeského rozhodla se redakce vydati obsáhlý výtah »P ř í r u č n í s l o v n í k j a z y k a č e s k é h o«, z něhož od r. 1935 za redakce Oldř. Hujera, Em. Smetánky a Mil. Weingarta vyšly doposud dva díly, zahrnující písmena A-M. Souběžně, formou stručnější, bez podrobného počtu dokladů, v praktičtějším uspořádání zpracovali brněnští bohemisté Frant. Trávníček a Pavel Váša »Slovník jazyka českého« (1937, ve II d.), přihlížející vedle stránky významové také k pravopisu, tvarosloví, skladbě a frazeologii a takto sledující mimo soupis jazyka novočeského též potřeby praktické.

Těmito třemi podniky, které našly i v literární a novinářské veřejnosti živý ohlas, vyvrcholily, dlouho po skonu zakladatele novodobé jazykovědy české, vlastně snahy školy Gebauerovy s tím rozdílem, že proti mistrovu sklonu k jazyku staršímu věnují jeho žáci soustředěnější pozornost řeči živé. Ale zatím se připravoval obrat od vědeckých tendencí a pracovních metod Gebauerových i celého směru mladogramatického, k němuž se Gebauer přiklonil. Stalo se to zvláště patrné, když Gebauerův dočasný nástupce Jos. Zubatý i jeho přímý žák V. Ertl zemřeli a když přední bohemista současný Fr. Trávníček, který sice pod Gebauerem nestudoval, ale celou naukovou pova-

hou jest mu blízek, nastoupil cesty nové. Za přímého vlivu jazykovědců francouzských i švýcarských zvl. Meilleta a de Saussura, ruskopolského filologa Boudouina de Courtenay a linguistů ruských Al. Šachmatova a Nik. S. Trubeckého ustavil se na české půdě jazykozpytný směr nový, který se netají svou uvědoměnou, většinou plodnou opozicí k dotavadním jazykovědným metodám doby a školy gebauerovské. Cestu u nás mu klestil anglista Vil. Mathesius a nejhrořivějším a nejúspěšnějším průkopníkem se mu stal počestěný Rus Roman Jakobson; oba r. 1926 založili »Pražský linguistický kroužek« jako středisko t. zv. strukturálních jazykovědců. (Kroužek, jehož práce vycházejí cizojazyčně ve sborníku »Travaux du Cercle linguistique de Prague« [od r. 1929], dal r. 1935 podnět k vydávání českého orgánu hnutí »Slovo a slovesnost« [red. Boh. Havránek a Vil. Mathesius]).

Strukturální jazykozpyt vychází ze struktury, soustavy jazyka jako z pracovní základny se stálým zřetelem k jazykovému celku a opouští přitom praxi mladogramatiků, kteří se soustředili na zákony vládnoucí v jazykovém vývoji. Proto převládá u strukturalistů zřetel synchronický nad diachronickým a historisujícím postupem mladogramatiků. S důrazem, který kladou tito linguisté na funkci a význam jednotlivých prvků v poměru k celku, souvisí, že místo pouhého popisu a výkladu uvádějí do svého pracovního okruhu také hodnocení, a to po stránce především fonologické, ale i tvaroslovné, skladební, slovníkové; dále se zabývají se zorného úhlu srovnávacího jazykovou typologií a snahou o vybudování obecné nauky o soustavách znakových hodnot vůbec, t. zv. semiologie. Se svého hlediska účelovského a teleologického zasahují do všech oborů jazykovědné práce; nejbohatších výtěžků dospěli doposud v strukturálním hláskosloví, ve fonologii, kde přehodnotili jednostrannost starší fonetiky, postupující v pozitivistickém duchu namnoze mechanicky.

Na naší půdě vnesla moderní škola linguistická požehnaný kvas do zkoumání jazyka básnického s jeho zvláštní funkcí i s jeho potřebou a právem odchylovati se záměrnou deformací od běžného usu; úspěchy jí tu zaručila součinnost formalistické poetiky a strukturální krasovědy, hl. J. Mukařovského, i souhlas některých básníků mladšího pokolení, jmenovitě Vl. Vančury a Vít. Nezvala, jejichž básnický výraz byl odbornými linguisty podrobně rozebrán a kteří se z těchto výkladů sami vydatně poučili o svých slovesných prostředcích; ale také k poznání jazykové po-

vahy nositelů literární tradice přispěli strukturální analytikové vydatně.

Značný rozruch způsobilo zasažení českých strukturálních linguistů do otázek jazykové kultury a správnosti i do praxe spisovného jazyka programním sborníkem »Spisovná čeština a jazyková kultura« (1932, redakcí Boh. Havránka a Mil. Weingarta), namířeným nejenom proti puristické praxi pozdějších ročníků »Naší řeči« a jejího hlavního redaktora po smrti Jos. Zubatého, Jiřího Hallera, ale přímo proti zásadám staromileckých epigonů Gebauerových. Přispěvatelé sborníku, Mathesius, Havránek, Jakobson, Mukařovský a Weingart, postavili se tu proti přeceňování archaistického stavu jazyka, proti domnělé historické čistotě řeči a proti podceňování spisovné literární češtiny, domněle úpadkové. Normu spisovného jazyka nehledají ani v dřívější normě spisovné, ani v řeči lidové, nýbrž v průměrné literární praxi posledního půlstoletí — básník má právo od této normy se odchylovati, jazykový teoretik má svými záhady podporovati žádoucí stabilitu jazykovou a nikoli ji porušovati. V živé polemice, která o tyto otázky vznikla, nabyli strukturalisté vrchu, jejich zásady byly obecně uznány a jeden z hlavních mluvčích školy, Boh. Havránek, prohloubil je zanedlouho důkladným historickým výkladem. Teprve jejich břitkým zakročením byly definitivně odzbrojeny purismus a brusičství, které se za vedení »Naší řeči« mimoděk dopouštěly různých kompromisů a neblahých recidiv do názorů předgebauerovských.

Ale k dravě invektivní činnosti strukturalistů se přidružila hojná práce pozitivní; organizační mezinárodnost nestojí v cestě pozornému zřeteli k domácím potřebám; stálá součinnost s literární estetikou, poetikou a kritikou, naznačená již jménem orgánu školy »Slovo a slovesnost«, staví odborné úsilí uvědoměle do služeb obecné vzdělanosti; protihistorickou jednostrannost vyvažuje důvěrný poměr k živému slovesnému umění, stejně jako nedostatek zájmu o dějiny jazyka nahrazován jest nebyvalou pozorností pro sociální hodnoty jazyka a jeho společenské praxe, pro otázky řeči spisovné, pro soustavnou dialektologii, pro argot a slang, pro rytmiku, metriku atd. Ukázalo se to zvláště v úhrnném dvojsvazkovém zpracování veškeré jazykové látky na území Československé republiky r. 1934 a 1936, v »Československé vlastivědě«, ač spolupracovníctví nebylo omezeno na příslušnost k »pražské škole linguistické«. Kdežto přední bohemisté věkem starší, na př. Fr. Trávníček a Mil. Weingart, poněkud kolísají ve svém poměru k strukturalistům, přimykají se k nim pracovníci mladší, valnou většinou s výjimkou filologů

slovenských; ani práce, vycházející ze »Společnosti pro slovan-
ský jazykozpyt« (zal. r. 1935) za vedení Mil. Weingarta, ne-
zůstávají nedotčeny novými proudy a metodami jazykověd-
nými.

Na rozhraní starších a nových směrů badatelských stanul
František Trávníček (* 17. srpna 1888 ve Spešově na Moravě),
řádný profesor české mluvnice na Masarykově universitě. V his-
torické mluvnici se projevil následovníkem Gebauerovým, jehož
»Skladbu« (1929) i »Příruční mluvnici« (1925 a 1930 v osobitém
zpracování) vydal a význam se spravedlivou a vděčnou kritičnos-
tí ocenil; jako Moravan pokračuje v dialektických studiích Fr.
Bartoše, kterého rovněž obzíravě a objektivně zhodnotil; ale ač
svým systematickým založením se podobá nejvíce těmto oběma
představitelům staršího pokolení, byl nejsilněji zasažen vlivem
Jos. Zubatého. Z jeho ducha se namnoze zrodily závažné mono-
grafické práce badatelské, silné originalnosti a podnětnosti, z
kterých nejdůležitější jsou »Studie o českém vidu slo-
vesném« (1923), »K střídnicím za praslovanské
e v českém jazyce« (1923), »Příspěvky k nauce o
českém přízvuku« (1924), »Příspěvky k české-
mu hláskosloví« (1926), »Příspěvky k dějinám
českého jazyka« (1927 s důležitými kapitolami periodisač-
ními i dialektologickými) a jmenovitě průkopnické dílo »Ne-
slovesné věty v češtině« (1930 a 1931, I. d. o větách
interjekčních, II. d. o větách nominálních). Bohatá nauková vý-
zbroj Trávníčkova se jeví jak v oblasti staročeštiny, tak v ši-
rokém okruhu dialektologie, které se zavděčil zvláště spiskem
»Moravská nářečí« (1926 s mapou). Těmito přednostmi
vyniká i nejsoustavnější a nejrozsáhlejší jeho dílo »Histo-
rická mluvnice československá« (1935), obsahu-
jící hláskosloví a tvarosloví se stálým zřetelem k jazykové jed-
notě československé; jasnost a prostota výkladu i spletitých a
sporných otázek doprovází tu klidnou a přehlednou systemati-
ku. To činí Trávníčka povoláním popularisátorem, který i zcela
nezasvěceného čtenáře dovede poučiti, aniž poklesá kdy v plyt-
kou zábavnost; ukázal to ve spisku o československých náře-
cích »O českém jazyce« (1924), v přehledu vývoje českého
pokladu jazykového »Jazyk a národ« (1930) a v nesčíslných
novinářských příspěvcích k jazykové kultuře a správnosti,
nikde neupadajících v brusičskou tvrdošijnost; otiskuje je v »Lid.
Novinách«, kde svedl s Petrem Bezručem jiskřivý souboj proti-
puristický »Jistebský či jistebnický?« (1936). Méně
závažné jsou Trávníčkovy příspěvky fonetické, »Úvod do

české fonetiky« (1932) a »Správná česká výslovnost« (1935). Světly duch ušlechtilého středoceští, trvajíc však neústupně a autoritativně na získaném poznání, zvládl svou mateřštinu v celé šíři i s historickými kořeny i s košatostí dialektických haluzí, ale rozhodl se uvážlivě pro novočeskou praxi jazykovou posledního půlstoletí jako pro normu spisovnou, dávaje v tom teoreticky i prakticky za pravdu strukturálním linguistům; o tom i o pronikavé znalosti spisovné češtiny a jejích památek svědčí svrchu uvedený »Slovník jazyka českého«. [Soupis Trávníčkových (a Wollmanových) prací vydal r. 1938 »Pražský lingvistický kroužek«.]

Na Masarykově universitě vedle Trávníčka a vůdce české strukturální školy Jakobsona působí od r. 1929 **Bohuslav Havránek** (* 30. ledna 1893 v Praze), žák Zubatého, v kritice i v polemice řízný, v charakteristice filologických osobností názorný, v knihopise neúnavný pracovník. Všestrannost jeho zájmů, opírající se o širokou znalost slovanského písemnictví jazykozpytného, projevila se pracemi o českém i slovanském konsonantismu, vokalismu a kmenosloví; z jeho studií monografických vynikl zvláště spis »Genera verbi v slovanských jazycích« (1928 a 1937 ve II. d.). Hlavní badatelské úsilí věnuje dialektologii a dějinám spisovného jazyka. Když byl již r. 1924 podal metodologický návod studií »K české dialektologii«, zpracoval v »Československé vlastivědě« rozsáhlou úvahou, novou nejen v pojetí, ale namnoze i v materiálu, »Nářečí česká« (1934) a ještě pronikavěji, skutečně průkopnicky »Vývoj spisovného jazyka českého« (1936); zásady svého nazírání o normách, funkcích a úkolech spisovného jazyka vložil ve sborníku »Spisovná čeština a jazyková kultura« (1932) (v. v.), který redigoval. Ve všech pracích se jeví rozhodným a důsledným stoupencem linguistiky strukturální.

Této určitosti se nedostává mnohostranné jazykovědné činnosti **Františka Oberpfalcera** (* 9. srpna 1890 v Růžově), docenta jazyka československého na Karlově universitě. První jeho práce, »O jazyce mateřském« (1919), »J. A. Komenského milý a milostný jazyk otcovský« (1921), mají ráz propagační v duchu tendencí »Naší řeči«, v jejíž redakci Fr. Oberpfalcer působí; eklektického založení jest informační dílo o hlavních problémech jazykovědných, »Jazykozpyt« (1932). Na universitě se habilitoval dosti pozdě monografií o »Rodu jmen v češtině« (1933), svůj vědecký profil ustálil jednak bohatým výkladem »Argotu a slangů« (1934 v »Československé vlastivědě«), jednak kritickým rozborem »Jazyka

k n i h č e r n ý c h, j i n a k s m o l n ý c h« (1935, texty k tomu ve »Vyznáních na mučidlech« 1937).

Práce Trávníčkovy i Havránkovy ukazují, jak horlivě se zabírá poválečná linguistika do studia nářečí, které v Gebauerově epoše leželo namnoze ladem, nepokračujíc v hojných podnětech Bartošových, jež metodicky i kriticky potřebují revise (srv. str. 1166—1167). Nově se pěstuje historická dialektologie, dialektologický zeměpis a horlivěji než dříve se publikují lidové texty nářeční; též pronikání dialektů do jazyka spisovného se těší naukové pozornosti.

Nejvydatněji pracováno o nářečích slovenských na Moravě a na Slovensku. Hojnost látky sebral, ale náležitě neutřídil a nevyložil moravský Slovák J a n H ú s e k (* 1884), pojednává jednak o rozhraní moravskoslovenském, jednak o jazykové hranici mezi Slováky a Karpatorusy; zájmy národopisné ho vedou spíše než zřetele a metody filologické. »Matica Slovenská« zosnovala soustavné prozkoumání dialektů na Slovensku. Čelnou práci tu vykonal český učenec, profesor university Komenského a zastánce jazykové jednoty československé, V á c l a v V á ž n ý (* 1892). Kromě kritických příspěvků, rozbírajících sebranou látku, uveřejňovaných ve »Sborníku Matice Slov.«, podal monografickou studii »Č a k a v s k é n á ř e č í v s l o v e n s k é m P o d u n a j í« (1927) a shrnul výtěžky svého zkoumání souběžně s Boh. Havránkem v »Československé vlastivědě« staťmi »N á ř e č í s l o v e n s k á« (1934) a »S p i s o v n ý j a z y k s l o v e n s k ý« (1936); významný jest i jeho kritický slovník »G l o s s a r i u m B o h e m o s l a v i c u m« (1937). Z prací jemu příbuzného docenta Karlovy university V l a d i m í r a Š m i l a u e r a (* 1895) dotýkají se Slovenska hláskoslovná studie »S l o v e n s k é s t ř í d n i c e j e r o v é« (1930) a rozsáhlé dílo jmenoslovné s historickými výhledy, »V o d o p i s s t a r é h o S l o v e n s k a« (1932).

Proti těmto badatelům pražského školení a pevného přesvědčení o jazykové jednotě československé kupí se škola slovenských filologických separatistů kolem revue »S l o v e n s k á r e č«, kterou od r. 1932 vydává »Matica Slovenská« v Turč. Sv. Martině. Za vedení H e n r i c h a B a r t k a (* 1907), pracujícího v hláskosloví a prosodii, shromazďují se ve sborníku, který dbá vydatně i o praktickou a školskou filologii, mladší odchovanci university Komenského, vesměs proniknutí přesvědčením o zcela osobitém vývoji slovenštiny, jako jazyka samostatného, na češtině nezávislého; staré teorie Czambelovy ožívají tu v nové, namnoze naukově dokonalejší podobě. Vedle B e l y

Letze (* 1902), pracovníka v kmenosloví i tvarosloví, podal nejhodnotnější práce Ludovít Novák (*1908), tajemník »Maticе Slovenské«, vyzbrojený jazykovědnou metodou strukturalní. Důmyslná práce hláskoslovná »K otázce jerových střídnic a kontrakce v střední slovenštině« (1932) svědčí o detailním badateli; v »Jazykovědných glosách k československé otázce« (1935) hlásí se řadou zevšeobecňujících tvrzení bojovný separatista. Mírnější zprostředkující stanovisko zastává profesor slavistiky na universitě v Bratislavě Ján Stanislav (* 1904), jenž vedle hodnotné učebnice »Československá mluvnica« (1938), zastínivší obdobné popřevratové pomůcky o slovenštině od Ertla, K. Suchého, J. Damborského a J. M. Kořínka, podal vynikající spis dialektologický »Liptovské nárečia« (1932).

Z jiných pracovníků ve vědecké mluvnici české období popřevratového zasluhují zvláštní zmínky mezi staršími badatel v místním jmenosloví Antonín Profous (* 1878) a autor etymologického slovníka Josef Holub (* 1881), z mladších skupina spolupracovníků »Naší řeči«, která svedla o otázkách jazykové správnosti a kultury nejednu nakvašenou šarvátku s linguisty strukturalními. Její vůdce Jiří Haller (*1896), který si vysloužil ostruhy monografií o nářečí podřipském (1932), vyložil své zásady spiskem »Problém jazykové správnosti« (1930 a 1931), navazujícím silně na názory Ertlovy; prakticky se zabýval s bystrým kriticizmem, ne však bez doktrinářství, jazykem některých současných spisovatelů. Podobné jsou práce Karla Erbana (* 1901) a Josefa V. Bečky (* 1903), který učinil zdařilý pokus o rukověť praktické stylistiky v »Technice slohu« (1938). Praktického rázu jsou příručky jazykové správnosti, které, vycházejí z potřeb obchodních akademií a obchodního života vůbec, podal ještě před založením »Naší řeči« horlivý organisátor sociální péče a samosprávného rozkvětu, pražský primátor Petr Zenkl (* 1884). Z mladistvého pokolení filologického, vychovaného v zásadách strukturalismu, upozornil na sebe velmi příznivě předčasně zesnulý Stanislav Petřík (1909—1937), jemný pozorovatel a subtilní vykladač větné fonologie a melodiky jak v češtině, tak ve slovenštině.

Slovanské filologii, do jejíhož celku se česká jazykověda včleňuje, dostalo se v Československé republice organisačních podmínek nebývale příznivých; přišly však k duhu více literárnímu dějepisu než jazykozpytu. Počet slavistic-

kých stolic na Karlově universitě rozmnožen a některé z nich obsazeny cizími slavisty. »Slovanský ústav« (v. str. 1543) zahájil rozsáhlou činnost publikační. Pražské knihovny byly obohaceny o stejně početnou jako soustavnou »Slovanskou knihovnu ministerstva zahraničí« (v. str. 1544). K filologickým revuím přibyl r. 1922 mezinárodní sborník »Slavia« (redakcí O. Hujera a Mat. Murka) vedle zmíněných již »Byzantinoslavica« (od r. 1929 red. Mil. Weingarta). Také první mezinárodní sjezd slovanských filologů, uspořádaný v Praze v říjnu 1929, povzbudil nově ruch slavistický a připomněl snahu povýšiti Prahu opět na středisko slovanské filologie, jakým byla za časů Dobrovského, Šafaříka a Hanky. Sjezd se konal na paměť 100. výročí smrti Dobrovského, a brzy potom přistoupeno také k dávno žádoucímu vydávání jeho spisů a projevů v téže »Královské české společnosti nauk«, která na úsvitě slavistiky za doby Dobnerovy, Durychovy a Dobrovského významně zasahovala do slovanské filologie.

Významným hromadným podnikem pražské slavistiky, kde odborníci seznamují vzdělanou veřejnost s výsledky filologické práce ne beze zřetelů praktických a ohledů literárních, jest velký sborník »Slovanské spisovné jazyky v době přítomné« (1937), v němž se za Weingartovy redakce spojili J. Frček, Jiří Haller, Jul. Heidenreich, K. Krejčí, Jos. Páta, J. Stanislav a Fr. Tichý; partii o spisovném jazyku českém zpracoval v duchu »Naší řeči« Jiří Haller.

V mnohém z těchto podniků připadl lví podíl organizační Miloši Weingartovi, v němž organisátor převyšoval badatele, pěstitel filologie v širším smyslu slova jazykovědného odborníka, bystrý syntetik ducha tvořivého a vlohu analytickou. **Miloš Weingart** (* 21. listopadu 1890 v Praze, † tamže 12. ledna 1939), vychovanec Pastrnkův, působil v l. 1921—1926 na universitě v Bratislavě, odkud přešel jako profesor slovanského srovnávacího jazykozpytu a staroslověnštiny do Prahy. K vlastní činnosti akademické poutají se kromě litografovaných přednášek, učebnice »Rukověť jazyka staroslověnského« (1937 a 1938, 2 díly, nedokončena) a studijní příručky »Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského« (1938), dvě velká díla literárně historická, »Byzantské kroniky v literatuře církevně slovanské« (1922 a 1923 ve II d.) a »První česko-církevně-slovanská legenda o sv. Václavu« (1934), nově po stopách výzkumů Pekařových charakterisující církevněslovanské písemnictví na české půdě; sem náleží také vydání karpatorus-

kého manuálu Kujbědova ze XVII. stol. (1926). Miloš Weingart pojímal slovanskou filologii v rozsáhlé koncepci zakladatelů slavistiky Dobrovského i Šafaříka, očekáváje od ní po kollárovsku velký zisk též pro praktickou vzájemnost slovanskou. Svou vděčnost těmto patriarchům projevil řadou publikací, které dokazují jeho dar charakteristiky a střídmost kritickou: rozebral Dobrovského »Institutiones« (1923 a 1925), vydal kriticky Kollárovy »Rozpravy o slovanské vzájemnosti« (1929) a pronesl celou řadu posmrtných řečí o slavistech naší doby. Významný jest také Weingartův jemně propracovaný přehled »Slovanská filologie v československé literatuře« v 10. sv. »Československé vlastivědy« (1931). Názory své vyložil v menších, zároveň zásadních i metodologických spisech »O podstatě slovanské filologie« (1924) a »Slovanská vzájemnost« (1926); přehledný obraz těchto snah a tužeb s dějinnými retrospektivami podává zdařilá anthologie »Slovanské stati« (1932 v knihovně »Kytice«). Praktické potřebě jsou určeny publikace »Sto knih slavistových« (1924) a »Slovanská filologien a Karlově universitě v l. 1918—1929« (1929).

Z české jazykovědy zajímaly Weingarta zvláště jak zevní, tak vnitřní dějiny češtiny a slovenštiny, jazyková správnost a kultura, výslovnost češtiny, normy a podmínky řeči spisovné; sem hledí práce »Vývoj českého jazyka« (1918), »Příspěvky k studiu slovenštiny« (1923), »Český jazyk v přítomnosti« (1934) a důležitá stať »Zvuková kultura českého jazyka«, uveřejněná (1932) ve sborníku »Pražského lingvistického kroužku«, od něhož se Weingart dočasně osobně i názorově odchýlil. Jako Šafařík a Gebauer zahrnoval do slovanské filologie také literárně historické studium, a to i nového písemnictví; promluvil o tom se stejnou podnětností jako rozhledem v metodologickém spisku »Problémy a metody české literární historie« (1922), a na samém prahu svého naukového působení podal pozoruhodný »Přehled literatury bulharské« (1919) a populární úvod do studia »Jar. Vrchlického« (1920), z něhož monograficky osvětlil pražské motivy a analysoval »Bar Kochbu«.

Šíří zájmů, znalostí a pracovních oborů předčil Miloš Weingart nad své akademické druhy, v jejichž popředí se stavěl rád chutí a schopností organizační; nahrazoval si tím nedostatek originality v hledání problémů i osobitosti při řešení sporných otázek. Slovanská filologie, kde uvědoměle zdůrazňoval tradiční souvislosti, stále se mu zjevovala v kulturní osnově české a slo-

vanské, ale současně ho pobádala, aby přizpůsoboval její studium potřebám školským, přemáhaje pravou žízeň vědeckého poznání vědomím povinnosti učitelské a propagační. Tím se význačně lišil od svých naukových vrstevníků, nerušeně postupujícího systematika Trávníčka a podnětného problematika Hanomato poje« (1934).

Menší monografické neb vydavatelské práce ze slovanské filologie podali poslední dobou A g a t h o n K o n í ř (* 1885), J a n Frček (* 1896) a Josef Kurz (* 1901); o badání Jos. Vašici o biblických textech církevněslovanských a českých v. n. Také práce obou srovnávacích jazykozpytců ze školy Jos. Zubatého a Oldř. Hujera, brněnského univ. profesora V á c l a v a M a c h k a (* 1894) a bratislavského docenta Josefa Miroslava K o ř í n k a (* 1899), dvou zvláště horlivých pěstitelů dlouho opomíjené etymologie, váží svou látku hlavně ze slovanské filologie; onen pronikl »Studiemi o tvoření výrazů expresivních« (1930), tento »Studiemi z oblasti onomato poje« (1934).

Srovnávací jazykověda stála v centru širokých a namnoze těkavých zájmů keltologa a anglisty bratislavské university Josefa B a u d i š e (1883—1933), který mimo příspěvky k mluvnici wellské a kritické poznámky shakespearovské podal tři větší práce ze srovnávacího jazykozpytu indoevropského, jeho prehistorie a struktury řečí evropských: »Poznámky k vývoji indoevropské struktury gramatické« (1925), »Řeč. Úvod do obecného jazykozpytu« (1926) a »Struktura jazyků indoevropských« (1932); rozsáhlou látku tu zvládá subjektivismus často spíše duchaplný než kritický a přesvědčivý.

Na rozcestí jazykozpytu jako duchovědy a nauk přírodních se ocitá pomocná věda linguistiky f o n e t i k a s oběma svými metodami sluchovou a experimentální. Jmenovitě tato, k nám hlavně z Francie přenášená a opírající se o metody instrumentální, zvláště pařížského fonetika P. Rousselota, nabývá stále více přivrženců, ať jde o fonetiku staticky popisnou či vývojově historickou; ale právě v ní, čím jsou výtěžky jejich pokusů kolisavější a spornější, tím jest sebevědomí jejich pěstitelů osobivější a jejich nesnášlivost k zástupcům jiných metod v hláskosloví útočnější. Nejstarší práce tu podal pražský docent Antonín F r i n t a (* 1884), který se zabývá také památkami české reformace, náboženským názvoslovím evangelickým, češtinou emigrantskou a jazykovým zeměpisem; hlavní jeho průkopnickou studií jest »N o v o č e s k á v ý s l o v n o s t« (1909). Povznést

fonetiku jmenovitě experimentální na učební předmět na universitě se podařilo **Josefu Chlumskému** (* 23. ledna 1871 v Nových Dvorech u Lomnice n. Popelkou); jest prvním profesorem fonetiky na vysokém učení Karlově. Průpravou slavista a romanista, vyspěl v pařížské škole Rousselotově, jejíž laboratorní a instrumentální pomůcky k nám uvedl. Hlavní jeho práce, pokud jsou psány česky, týkají se naší mateřštiny: »Pokus o měření českých zvuků a slabik v řeči souvislé« (1911) a »Česká kvantita, melodie a přízvuk« (1928), za pomoci romanisty Pauphiletta se zabral do fonetiky francouzské prací »Radiografie francouzských samohlásek a polosamohlásek« (1938). [K 60. narozeninám Jos. Chlumského vydal »Časopis pro moderní filologii« (1931) sborník domácích i cizích prací fonetických, který obsahuje jubilárovu charakteristiku od Jos. Janka a soupis jeho prací od B. Hály.] Z Chlumského pražské školy fonetické vyšli **Emmanuel Šrámek** (* 1881), jenž podal studii o českých samohláskách, a **Bohuslav Hála** (* 1894) s pracemi o výslovnosti pražské a spisovně slovenské.

V **germanistice** mělo studium literární patrnou převahu nad pracemi linguistickými, jež i v tomto období horlivě pěstoval profesor pražské university **Josef Janko** (v. str. 1172). Jako on jest žákem zakladatele české germanistiky **V. E. Mourka** profesor germánské jazykovědy na Masarykově universitě **Antonín Beer** (* 8. května 1881 v Třeboni). Jeho hlavní dílo »Tři studie o videch slovesného děje v gotštině« (1915—1921 ve 3 sv.) jest originální vytčením obdoby dokonavosti slovesné v gotštině i v jazycích slovanských. Beer, zakladatel a hlavní redaktor naukové revue kritické »Naše věda« (v. v.), jest pohotový vědecký publicista; osvědčil to hlavně v polemice s Arn. Krausem »K dějinám slov böhmisch a czechisch« (1917); vývoj tu dal dodatečně za pravdu stanovisku hájenému ohnivě Krausem proti historicky přesvědčivým důkazem Beerovým. Z mladších germanistických pracovníků podali drobné práce mluvnické i filologické, obírající se různými jazyky i nářečími minulými a přítomnými, **František Kalda** (* 1884); **Emil Walter** (* 1890), horlivý pěstitel kulturních styků skandinávsko-českých; **Ladislav Heger** (1902) a **Leopold Zatočil** (* 1905).

K zásluhám germanisty **V. E. Mourka** náleží také jeho péče o vědecké studium **anglistiky**; její první profesor na Karlově universitě **Vilém Mathesius** (* 1882) (v. níže) vyšel ze školy Mourkovy, ale jak v linguistice, tak v literárním dějepise

se značně odchýlil od svého východiska. Jeho stejně četné jako podnětné mluvnické práce nejen o angličtině, ale i o češtině syntaktické a fonologické, hlavně jeho důležitá úvaha »O p o t e n c i á l n o s t i j e v ů j a z y k o v ý c h« (1911), stavějí ho jako průkopníka v čelo synchronistické, strukturální a funkční linguistiky u nás, ale základní vědecký charakter Mathesiův ustavuje přece jeho činnost literárně historická. Vedle něho působí na pražské universitě jeho žák B o h u m i l T r n k a (* 1895), pracovník v syntaxi starých anglických památek.

Čeští **romanisté** jazykozpytci vzdělali se dílem ještě u J. U. Jarníka, dílem u jeho žáka M. Křepinského, některé z nich zasáhl vědecky osobní vliv K. Skály Rochera; z nich dosáhli profesorské katedry na universitě: v Brně H. Jarník a K. Titz, který přešel do Prahy, a V. Buben v Bratislavě. Význačnější jejich práce mluvnické jsou psány francouzsky, česky uveřejnili hlavně monografické drobné stati, referáty a posudky časopisecké, z nichž ani u jednoho nelze si vytvořiti výraznější obraz vědecké osobnosti. Rázovitější naukovou individualitou jest profesor romanistiky na Karlově universitě **Karel Titz** (* 13. března 1880 v Čáslavi). Vyslouživ si filologické ostruhy rozborem starofrancouzských glos reichenauských a kasselských (1913 a 1923) a podav francouzsky závažný příspěvek pádoslovný (1926), zabral se do kulturních styků Čech se světem románským, jmenovitě za období svatováclavského a husitského ve spisech bohatých látkou namnoze odlehlou a nedostupnou. Tyto práce, »O h l a s y h u s i t s k é h o v á l e č n i c t v í v E v r o p ě« (1922), »S v. V á c l a v v r o m á n s k é m s v ě t ě« (1929), k nimž se pojí i podnětné příspěvky k vojenskému názvosloví, k poznání francouzského vlivu na vznik Královédvorského rukopisu a bystrý pokus etymologický »O p ů v o d u j m é n a Ž i ž k a« (1924), vzbudily živou diskusi také u dějepisců. Z ostatních romanistů, převahou činnosti gramatiků, dlužno uvést: H e r t v í k a J a r n í k a (1877—1938), syna i pokračovatele patriarchy české romanistiky, který se vedle vyšetření jazykových vztahů rumunsko-francouzských osvědčil též jako vzorný vydavatel Komenského; pracovníka v hispanologii a překladatele O t o k a r a J i n d ř i c h a J a n o t u (1882—1919); horlivého překladatele a autora četných jazykových pomůcek školských O t u D u b s k é h o (* 1886), který ztlumočil Bédierovy názory o Písni o Rolandovi; A n t o n í n a Š e s t á k a (* 1887); V l a d i m í r a B u b n a (* 1888), badatele v provenčálštině, ve francouzské výslovnosti a autora slovníků; J o s e f a D v o ř á k a (* 1894) a S t a n i s l a v a L y e r a (* 1900). Z romanistiky vyšel osobitý filologický a

filosofický myslitel Jaroslav Dvořáček (1883—1933), profesor posléze brněnský, který se vědecky legitimoval studii o galicismech v češtině a vtipným populárním uvedením do semasiologie »Ze života slov« (1920). Vzoré překlady ze Senecy, Erasma Rotterdamského, Montaigna a Pascala ukazují k výuce ducha skeptického a stoického, milujícího stručnou a duchaplnou formulaci; toho původní památkou jest sbírka jiskřivých aforismů, příbuzná »zrnkům« Vymazalovým, »K y t i č k a k o p ř i v « (1917 a 1925).

Studium **orientalistiky** rozkvetlo po převratu živěji jednak soustavnějším vybudováním kateder universitních v Praze a jejich obsazením vynikajícími silami (v. str. 1175), jednak založením »Orientálního ústavu« s jeho orgánem »Archivem orientálním« (v. str. 1543). Výběžky vědeckého badání orientalistického tlumočeny populárně v »K n i h á c h v ý c h o d n í c h « (1920—1924), vydávaných na Kladně redakcí Vinc. Lesného.

Nejstarší tradici má indologie, pěstovaná horlivě i tehdy, kdy její dlouholetý představitel, srovnávací jazykozpytec Josef Zubatý přešel trvale a úspěšně k bohemistice. Jeho žák, vycvičený v metodách srovnávacího jazykozpytu, **Vincenc Lesný** (* 3. dubna 1882 v Komárovicích na Moravě), stal se prvním samostatným profesorem indoiránské filologie na vys. učení Karlově. Filologii pojal velmi široce, zabíraje do ní vedle studií mluvnických také literární dějepis, vývoj náboženský, otázky národopisné a spojuje badatelství s popularisací, zvláště překladatelskou a s činností organizační. Jeho obzor se rozšířil cestami do Indie, kde přednášel i na universitě Rabíndranátha Thákura v Šántinikétaně; seznámení českého písemnictví s tímto velkým básníkem-filosofem jest vedle propagace znalostí staroindického myšlení nábožensky filosofického nejvýznamnějším přínosem V. Lesného do naší vzdělanosti. Od habilitačního spisu »V ý v o j o v ý s t u p e ň n á ř e č í p r á k r t s k ý c h v d r a m a t e c h B h á s o v ý c h a u r č e n í B h á s o v y d o b y « (1917) zasáhl menšími studii do různých oblastí a otázek indologie a iranistiky, na př. jazyka avestského, staroperského, bengálského, cikánského, indských řečí v Malé Asii. Jeho popularisační spisy objímají, u nás po prvé, všecky dějinné periody kulturního vývoje indského: »B u d d h i s m u s « (1921), »D n e š n í I n d i e « (1924), »D u c h I n d i e « (1927), »I n d i e a I n d o v é . P o u t s t a l e t í m i « (1931); rozsáhlou monografií věnoval osobnosti a dílu »R a b í n d r a n á t h a T h á k u r a « (1937), z něhož — z bengálského originálu, kdežto překlady F. Baleje, Jos. Hechta,

Ant. Klášterského, M. Lesné Krausové, V. Stephanové jsou poríženy prostřednictvím angličtiny — přeložil řadu děl. Mimoto překládal ze sanskrtu, staré bengálštiny, kašmírštiny a perštiny díla básnictví lidového i umělého.

Z indické filologie vyšel žák Zubatého **Otakar Pertold** (* 21. března 1884 v Jaroměři), ale přisedlal na studium vědy náboženské, zprvu indické, pak srovnávací vůbec. Jeho práce se namnoze zakládají na zkušenostech cest po Indii a Ceylonu, které navštívil se svou chotí **Annou**, roz. **Vlčkovou** (* 1884), zaznamenavši rovněž cestopisné dojmy perem feuilletonistickým; v Pertoldových zpravodajských spisech »Cesty po Hindústánu« (1909—1910), »Jihoindické vzpomínky« (1919), »Perla indického oceánu« (1926) a »Ze zapomenutých koutů Indie« (1927) prostoupena jest volná causerie hojnou látkou naukovou, hlavně z národopisu a náboženství. Odborné jeho studie orientalistické, psané namnoze anglicky, zabývají se řečí a kultem ceylonských Sinhalců, dorozumívací řečí indickou hindústání (její českou učebnici vydal r. 1930) a náboženským džinismem indickým. Tyto poznatky se staly v ruce srovnávacího historika náboženského stavivem pro díla dosahu obecného: »Úvod do studia náboženství« (1918), »Základy všeobecné vědy náboženské« (1920), »Náboženství národů nekulturních« (1925), »Příspěvky ke studiu lidových náboženství ceylonských« (1925); nad obdobné příspěvky v české literatuře, na př. od F. O. Vaňka neb Fr. Kováře, vynikají daleko původností, spoléháním na osobní empirii, naukovým stanoviskem srovnávacím. Indologií se ve svých vědeckých začátcích zabýval **Emil Franke** (* 1880), kdysi propagátor Croceovy estetiky u nás, než utonul v politice; z mladého dorostu, prošlého školou V. Lesného a O. Hujera, upozornil na sebe zvláště **Pavel Poucha** (*1905), který psal jmenovitě o nově objevených středoasijských jazycích, na př. tocharštině.

Mezi orientalisty Karlovy university došel světové pozornosti profesor klínopisného badání a dějin starého Orientu **Bedřich Hrozný** (* 6. května 1879 v Lysé nad Labem), první odborný assyriolog český. Naší vědecké literatuře náleží jenom některými popularisačními články a cestopisnými feuilletony o vlastních výzkumech v Přední Asii; jeho základní díla o druzích obilí v staré Babylonii, o velkém objevu nejstaršího jazyka indoevropského, hetitštiny, o klínových nápisech z Boghazkjoj a Kültepe, o národopisné směsici v Malé Asii atd. jsou psána vět-

šinou německy a francouzsky a vydatně rozšířila slávu vědeckého jména českého v Evropě. Redakcí »Archivu orientálního« zasáhl organizačně do domácího života naukového.

Studium jazyků a kultur národů, hlásících se k i s l a m u, bylo u nás inaugurováno Břet. Košutem a přivedeno k rozkvětu Rud. Dvořákem; postupovalo souběžně se zájmem Jar. Vrchlického a jeho školy o vzdělanost, náboženství a poesii světa mohamedánského; po Dvořákovi udržoval je dlouho sám Rud. Růžička (srv. str. 1175). Po převratě pohasly tyto zájmy filologické a básnické, a jenom ojedinele věnována překladatelská pozornost mystické lyrice perské (srv. str. 1402). Na filosofické fakultě pražské přibyli jako orientalisté, pracující v islamské filologii, J. Rypka a Fel. Tauer. Profesor J a n R y p k a (* 1886) zabývá se turečtinou a novoperštinou a klasickou poesii jejich po stránce textové, interpretační i literárně dějepisné; také přispěl k prozkoumání diplomatiky turecké. Hlavní své práce vydal německy, ale do X. sv. »Československé vlastivědy« přispěl vynikajícím přehledem české orientalistiky. Docent Felix T a u e r (* 1893) zabral se odborně do rozboru islamského, hl. perského dějepiscetví a v krásném písemnictví vynikl úplným a vysvětlivkami bohatým překladem »Tisíce a jedné noci« (1928—1932); vedle překladu Koránu od Ign. Veselého (1913—1923) a A. R. Nykla (1938) jest to nejvýznamnější tribut českého tlumočnictví vzdělanosti islamské, k němuž již dříve Josef Mrkos a Karel Šafář činili náběhy.

Klasická filologie pracuje po světové válce za poměrů mnohem nepříznivějších než v obdobích předchozích. Přibylo jí sice na nových universitách v Brně i v Bratislavě kateder i vědeckých seminářů, ale pronikavým omezením studia klasických jazyků, hlavně řečtiny na gymnasiích, značně se zmenšil počet skutečných znalců jazyka latinského i řeckého se schopností sledovati jejich díla v originálech. Ohlas toho se jeví očitě také v literatuře, kde se antické motivy stávají vzácností, kde skoro úplně mizí starověké narážky mytologické, kde se jenom zřídka naskytají vlivy básníků a filosofů antických; jest to velký rozdíl od dob Jar. Vrchlického, J. S. Machara neb Fr. Drtiny. Klasičtí filologové sami tomu čelí uvědomělými prostředky. Organisuji se v okruhu badatelském i pedagogickém, jak tomu svědčí jejich velká a záměrná účast při I. sjezdu čsl. profesorů filosofie, filologie a historie r. 1929 a uspořádání samostatného II. sjezdu klasických filologů slovanských v Praze r. 1931; oba sjezdy vydaly podrobné knižní zprávy o svých pracích s výtahy z nejdůležitějších přednášek. Vyhledávají a pěstují styk

s neodbornými milovníky starověké vzdělanosti a založili s nimi r. 1922 »Společnost přátel antické kultury«, která zvláště sbírkou »P ř e d n á š e k a r o z p r a v« (od r. 1926) a vydáváním překladové knihovny »M u s e i o n« (od r. 1926) vydatně přispěla k poznání starověkého písemnictví i myšlení a jeho vztahů k modernímu lidstvu u nás; se snahami těmito souvisí prohloubená péče o básnické překlady ze spisovatelů antických (viz str. 1402—1403).

Avšak i na vědecký pracovní postup klasických filologů u nás působí značně tyto změněné poměry. Nespokojují se pěstováním vědy pro vědu, nýbrž sahají rádi do úseků, které nejsou beze vztahu k otázkám a potřebám vzdělanosti národní; proto se u nich jeví sklon syntetický. Rozšiřují svůj literární zájem na pozdní období vývoje antického písemnictví, na byzantologii, studium Nového zákona, patristiku a pokračují i ve zkoumání slovesnosti humanistické. Horlivěji než dříve se věnují archeologii starověké, pro niž při »Listech filologických« r. 1928 založena »Hl í d k a a r c h e o l o g i c k á« za redakce Ant. Salače. Také starověká numismatika vstupuje v okruh zájmový. Pro české literární dějiny má velký význam, že přední klasičtí filologové, zvl. Ot. Jiráni a Ferd. Stiebitz, sledují odbornou analýsou ohlasy spisovatelů antických v dílech autorů domácích a jejich vliv jak umělecký, tak myšlenkový.

Takto si za nevlídných okolností dovedla klasická filologie u nás uhájiti čestně místo i ve vědě i v národní vzdělanosti. Symbolicky to projevila účastí při světových oslavách vůdčích geniů latinského básnictví, Vergilia r. 1930 a Horatia r. 1935; k onomu vyšel redakcí Ot. Jirániho, Fr. Novotného a Boh. Ryby sborník »P i o v a t i«, k tomuto péčí Boh. Ryby zvláštní svazek »Listů filologických«, a v obou památnících vedle odborných příspěvků k poznání díla dvou velkých představitelů věku Augustova sneseny doklady o jejich vlivu na naši kulturu a slovesnost od středověku po naše dny.

Tradici Jos. Krále udržuje v české klasické filologii současně nejčistěji Frant. Novotný, ale uředník postoupil namnoze nad míra, k němuž se staví kriticky a o jehož čirou analytičnost se nesdílí. V tom i v širokém zoru kulturním mu byl vůdcem velký ruskopolský učenec Tad. Zieliński, jehož obranné a propagační dílo »Starý svět a my« (1910) na samém počátku své vědecké dráhy přeložil. Ze školy Královky si přinesl jednak ústřední svůj zájem o Platona, jednak zálibu v studiích rytmických a v dějinách českého humanismu. **František Novotný** (* 29. srpna 1881 v Hlíně u Chrudimě) habilitoval se r. 1918 na Karlově univer-

sitě a působí na Masarykově universitě od r. 1920. Hlavní jeho práce se soustředí k rytmice, ale na rozdíl od Krále se zabývají rytmem antické prósy a její periodickou skladbou se zvláštním zřetelem k větnému závěru a k rytmu uvnitř vět; vedle úhrnného pojednání francouzského vyložil své názory jmenovitě v »Eurhythmii řecké a latinské prósy« (1917 a 1921), kde podal i přehled starověkých názorů o té věci. Rytmická kritéria mu posloužila též při studiu Platonových listů, jejichž rozboru v rámci složitých otázek platonských věnoval se od svého vědeckého mládí; nejzávažnější tu jest monografie »Platonovy Listy a Platon« (1926), využívající celé epistolografické látky co nejvydatněji pro životopis Platonův. R. 1915 přistoupil k novému a úplnému překladu Platonových dialogů (posud XII sv. s pronikavými úvody), zahájiv jej ztlumočením »Symposia«; znalecké zvládnutí textu se tu pojí s erudicí filosofickou a s půvabným podáním mateřštiny v harmonický celek, vůbec příznačný pro kulturně myslitelské projevy žáka Platonova, odpůrce moderních sofistů a demagogů, ctitele míry, omezení, tradice. Tu po obranném spisu ve prospěch klasického studia »Latina a řečtina na střední škole« (1919) vrcholí Novotného filosofie antické vzdělanosti essayi »Gymnasion« (1922), po nichž následují »Socialistické snahy ve starém Řecku« (1922) a »Antické státy a náboženství« (1925). Praktickým účelům školským slouží zpracování »Latinsko-českého slovníka« (1910. X. vyd. 1937, s J. M. Pražákem a J. Sedláčkem). Ale zkoumání Novotného se netýká jen antiky vlastní, nýbrž i jejího dožívání, a jako jeden z prvních laiků zabýval se filologicky i Novým zákonem; osvětlil ohlas Vergiliův a Horatiův v české filologii, zhodnotil vydavatelskou činnost Zikm. Hrubého z Jelení atd. Všecky tyto práce postupují důkladnou výzbrojí analytickou k synthese a k obecným závěrům kulturním a neneseny jsou pevným přesvědčením, že se naše vzdělanost, má-li býti dílnou idealismu a lidskosti, neobejde bez složky antické. Novotného zájem o písemnictví humanistické se proměnil u Karla Hrdiny (* 1882), vysokého úředníka ministerského, v úsilí monografické, které ho určilo, aby doplnil a vydal Truhlářovu »Rukověť« (1918); pro další svazky snesl po časopisech a sbornících množství detailní látky. Vedle prací překladatelských, z nichž nejzávažnější jest nové ztlumočení Kosmovy kroniky, podal významnou anthologii »Bohemia Latina« (1931), kdež shrnul a poznámkami doprovodil ukázky z latinského písemnictví na české půdě od Kristiána po Husa, z humanistů od Jana z

Rabštejna po Komenského a Balbína a ze spisovatelů moderních Dobnera, Dobrovského, Purkyně a Palackého; jmenovitě o humanistickém básnictví XV.—XVII. stol. upravil tu obraz velice názorný.

Vrstevníci Frant. Novotného, kteří zasedli na stolice klasické filologie na třech československých univerzitách po převratě, nemohou se mu vyrovnati všestranností vědeckých zájmů, připomínající klasickou periodu vzniku této nauky, ani pevným základem myslitelským; jeví se spíše specialisty. Jsou to Antonín Kolář v Bratislavě, Antonín Salač v Praze, Karel Svoboda původně v Brně, nyní v Praze. Antonín Kolář (* 1884 na Smíchově) působí v Bratislavě od r. 1922. Jako odborný pracovník v dějinách řecké komedie podal po přehledném, ne zcela původním populárním přehledu »Řecká komedie« (1919) monografické studie »Příspěvky k poznání nové komedie attické, zvl. Menandrovy« (1923) a »Starověké dělení attické komedie« (1923). Se syntetickým pohledem, ale bez vyvrálé kritičnosti Fr. Novotného a bez jeho zdržlivého chladu k novodobým heslům politickým i sociálním vyšetřoval »Sociální otázku v starém Řecku a Římě« (1927) a »Antiku a politickou výchovu příštích občanů« (1928) a soutěžil s Fr. Novotným také spisy o »Působení kultury antické na kulturu evropskou« (1924) a »Vztahy evropské kultury k antice« (1929); z jeho studií o humanismu středověkém a renesančním poutají hlavně publikace o Kosmovi a o Vestonii. Na starožitnictví antické, hlavně na epigrafiku a numismatiku se specialisoval žák Grohův, Antonín Salač (* 1885), který pěstuje starověkou archeologii netoliko literárně, ale i praktickými výkopy na půdě starohellenské a bulharské; výsledky svého badání publikuje hlavně francouzsky. Ale obě jeho větší práce se týkají vlastně oborů jiných: »Isis, Sarapis a božstva sdružená dle svědectví řeckých a latinských nápisů« (1915) bájesloví, »Studie k historikům římské doby revoluční« (1924, zvl. o Liviovi a Appianovi) literárního dějepisu. Poměrně pozdě se ustálil pracovní směr vědecký Karla Svobody (* 1888), jenž se v mladosti jako vydavatel i badatel pokusil v českém literárním dějepisu, zasahoval do divadelní kritiky i dramaturgie, snášel příspěvky k poetice a estetice i referoval o nových pracích z těchto oborů, studoval filosofii i historiografii antickou, podával přehledy oborů klasické filologie, pěstoval literární byzantologii, vše s rozsáhlou sčtetlostí v li-

teratuře i v pramenech, s bystrostí úsudku zřídka pronikajícího ke kořenům, s živostí výkladu občas suchého. Svě vlastní pracovní pole nalezl posléze v antické krasovědě, jejíž přehledný obraz podal ve »V ý v o j i a n t i c k é e s t e t i k y« (1926), sahající k Plotinovi; obě jeho nejvýznamnější monografie, o estetice Aristotelově (1927) a sv. Augustina (1933), přinášející vedle rozboru i pramenný výklad, vyšly francouzsky.

Mladší jejich druhové v universitním působení zažili za studií na vysokém učení Karlově již soumrak období Králova a přijali silnější podněty jednak od jeho žáků, jednak od učitelů cizích; pokud pěstují jazykovědu, odchylují se od směru novogramatického, v literárním dějepise pak se přidržují metody srovnávací.

Profesor university Masarykovy **Ferdinand Stiebitz** (* 7. července 1894 ve Velvarech) upoutal nejprve skvělými překlady řecké lyriky, dramatiky i románové prósy a epiky latinské, v nichž postoupil slohově i metricky nad způsob Jos. Krále i Otm. Vaňorného (v. str. 1403). Jeho pracovní obor není posud ustálen, a o naukovou práci badatelskou se musí u něho často dělití úkoly didaktiky školské, kde »S t r u č n ý m i d ě j i n a m i ř e c k é l i t e r a t u r y« (1936), zvláště pak »D ě j i n a m i ř í m s k é l i t e r a t u r y p r o s t ř e d n í š k o l y« (1938) osvědčil smysl pro rozvrh, dar přehledné charakteristiky, objektivnost i vkus v hodnocení. Pestré jsou náměty jeho monografických studií, které se od epiky homérské dostávají k Novému zákonu, od Sapyfy k antické novelistice, od srovnávacího zkoumání putovních motivů k vyšetřování vlivu antiky na moderní české básníky, Zeyera, Machara a j. Z obsáhlejších Stiebitzových pojednání se octla »S t u d i e o s l o v e s n é m v i d u v ř e č t i n ě n o v o z á k o n n í« (1929) v okruhu zvláště oblíbeném u českých filologů všech oborů a »B i o l o g i c k é z á k l a d y a n t i c k ý c h n á z o r ů o d ě d i č n o s t i« (1937) v oblasti dějin přírodní vědy; s biologií mimo překlady a výtahy z Aristotela a Lucretia souvisí spisek »A n t i c k ý t ě l o c v i k a s p o r t« (1937). Stiebitz smělou a pevnou rukou problémy nejen nachází, ale vždy je osobitě a podnětně řeší, nespouštěje se zřetele nikdy vztah moderního člověka k světu antickému.

V Bratislavě po deset let působil profesor **J a r o s l a v L u d v í k o v s k ý** (* 1895 v Střelských Hořticích); vedle antické filosofie tíhne stále určitěji k literárnímu dějepisu; hojně jsou jeho překladatelské práce z řečtiny i latiny. V hlavních svých dílech přihlédá i on jako Stiebitz zpravidla k tomu, jak antický myšlenkový svět zasahuje do moderní a jmenovitě české oblasti kultur-

ní, ale dovozuje to na tématech závažnějších a syntesou důsažnější; tak v okruhu obrodných ideí sokolských studií »Antické myšlenky v Tyršově sokolském a národním programu« (1923), tak v literární morfologii skvělou monografií o »Řeckém románu dobrodružném« (1925), tak v okrese »české filosofie« obrozenské pronikavým rozborem »Dobrovského klasické humanity« (1933). Nejmladší z universitních profesorů klasické filologie, v Praze habilitovaný i jmenovaný Bohumil Ryba (* 1900 v Hradci Králové), jest naopak duchem typicky analytickým neuprosné kritičnosti, která se u něho projevuje v kritice a exegesi textové, důmyslného daru kombinačního a širokých znalostí hlavně knihopisných; tyto přednosti dodávají zvláštní hodnoty také jeho přehledu české klasické filologie v X. sv. »Československé vlastivědy« (1931) i jeho příspěvkům v »Ottově Slovníku naučném nové doby«. Z jeho větších prací se do vlastní antiky obracejí jen »Dvě Konsolace Senekovy a jejich prameny« (1928), kdežto ostatní jsou věnovány humanistickému písemnictví různých dob od Boh. Hasištejnského z Lobkovic, jehož spisy kriticky a exegeticky vydává, po jezuitského dramatika věku barokního Karla Kolčavu; s K. Hrdinou publikoval pro školní potřeby cennou anthologii »Ukázky středověké a novověké latiny« (1938). Menší filologické příspěvky podali docent Zdeněk K. Vysoký (* 1903), pražský pracovník v řeckém a hellenistickém literárním dějepisu, a Karel Janáček (* 1906), brněnský odborník v otázkách vidu slovesného v řečtině a latině.

Na rozhraní klasické filologie a dějepisu stanuli Vlad. Groh a Gab. Hejzlar, prošedší však filologickou průpravou a ukazující její stopy i v pracích historických. Profesor starověkých dějin na Masarykově universitě v Brně Vladimír Groh (* 1895 v Holešově na Moravě) zabývá se zvláště římskými dějinami v jejich počátcích, problematikou ústavní a filosofickou v nich, ale i otázkami archeologickými a topografickými. Hlavní jeho knihy jsou: analytická monografie »Řím. Studie o jeho počátcích« (1923), souborná učebnice »Starý Řím« (1931) a vzorná vědecká příručka vysoké úrovně »Starověk I. Dějiny blízkého Východu a řeckých počátků« (1935). Myšlenkovou oblast hellenskou osvětlil menšími publikacemi o počátcích řecké filosofie (1926) a o sofistickém hnutí ve starověku (1927). Po jeho boku působí v Brně docent Gabriel Hejzlar (* 1894 v Malém Poříčí), pracovník v římské archeologii a dějinách starověkého umění; podobným směrem postu-

pují práce pražské docentky dějin klasického umění Růženy Vackové (* 1901), vynikající jemným smyslem formálním.

[Knihopis českých prací jazykovědných a filologických ze všech oborů za l. 1909—1922 přinášel I.—VI. a VIII. sv. »Sborníku filologického«, od r. 1929 »Bibliografie čsl. prací linguistických a filologických«, vydávaná III. tř. »České akademie věd a umění«.]

11. Vývoj literárního dějepisu od války světové.

Na počátku druhého roku poválečného, 22. ledna 1920, dožil se zakladatel moderního dějepisu české literatury Jar. Vlček, jenž nedlouho předtím zaměnil universitní katedru za úřadovnu organisátora slovenského školství a vědecky se trvale odmlčel, šedesátých narozenin, a jeho škola literárně historická mu odevzdala sborník »Z dějin české literatury«, podávající výrazný obraz vědeckého snažení a metodického postupu českého slovesného dějepisu za období pozitivistického v tradicích názorů realistických. Nástupce jeho na stoličce vysokého učení Karlova, Jan Jakubec, kodifikoval názory ty s velkou výzbrojí knihopisnou, ale se skrovným darem samostatné kritičnosti v novém zpracování »Dějin literatury české«, nad nímž ztrávil poslední léta života. V Bratislavě působil třetí člen trojice, Josef Hanuš, a pokračoval ve svém monografickém badání o literatuře i kultuře národního obrození, které po převratu vyvrcholil závažným dílem »Národní museum a naše obrození«; po jeho boku universitní kolega Albert Pražák, věrný žák a následovník Vlčkův, zabíral se ve stopách učitelových hloub a šíře do badání o slovenské slovesnosti a postupoval ve Vlčkových tradicích též ve studiích národního obrození, podobně jako Mil. Hýsek, s nímž se později setkal v Praze na katedře universitní. Na Masarykově universitě přednášel o starším českém písemnictví důsledný gebauerovec Stan. Souček, který teprve pozdě vyzrál mikrologickým badáním hl. o slovesnosti XVII. stol.; jeho brněnský kolega Arne Novák přispěl jak rozšířením badání literárně historického na dobu novou a nejnovější, tak názorově a metodicky k posílení reakce proti vlčkovskému pozitivismu, kde i on tkvěl původními kořeny; na rozdíl od svých učitelů a předchůdců vpracoval vývoj ústní slovesnosti tradiční organicky do dějin krásného písemnictví umělého. Takto jen zvolna opouštěl literární dějepis český cesty, na nějž jej uvedla škola Vlčkova, a při tomto přerodu byli kromě historiků české slovesnosti živě účastni také badatelé a pracovníci jiní: kritik F. X. Šalda, germanista

Ot. Fischer, estetik Jan Mukařovský, ruský a slovanský filolog Roman Jakobson a katolický bohoslovec Jos. Vařica; někteří z nich zasáhli do vývoje hlavně novou tematikou neb pracovním zájmem o úseky dlouho zanedbávané, jiní však vztyčováním naukových problémů a jejich svěžím řešením metodickým.

Látkový význam měla zvýšená pozornost, věnovaná slovenskému písemnictví, kterou probudil a vědeckými činy osvědčoval Jar. Vlček. Se stálým zřetelem k slovesné jednotě československé osvětlena zvl. Alb. Pražákem období slovenské literatury, k nimž Jar. Vlček buď vůbec nedošel neb jež probral jen v úhrnné synthese; ale i jiné úseky regionálního písemnictví pěstovány badatelsky, když byl ještě před válkou podal Mil. Hýsek významnou ukázkou monografií o literární Moravě. Podnětný, ač mladicky nevykvašený pokus o zpracování dějin novočeského písemnictví »tolerančního« učinil J. B. Čapek.

Studium staročeské literatury leželo dlouho ladem a partie o ní v dějinách nejen Vlčkových, ale i Jakubcových, založené skoro úplně na výkladech a názorech Gebauerových, zastaraly, sotva byly vydány. Obrat přineslo zkoumání o nejstarších náboženských dějinách českých a jejich památkách, podnikané historiky Pekařem a Chaloupeckým, filology Weingartem a Jakobsonem; kultura cyrilometodějská a svatováclavská posunuta v popředí zájmu, a tak překonáno jednostranné západnictví pozitivistických realistů, kteří se snažili dovozovati výhradní příslušenství české vzdělanosti a literatury do oblasti německolatinšské. Nově analysována, zvláště zásluhou R. Jakobsona, formální, jmenovitě veršová stránka básnictví staročeského, což znamenalo spolu literární autonomisaci studia naší starší slovesnosti; J. Vilikovský přinesl podstatné obohacení tím, že využívá vydatně pomůcek a nástrojů mediaevalistiky literární. Značnější ruch poslední doby vynesl pro staročeské písemnictví řadu prací původních, jež dlouho byly nahrazovány naukovými příspěvky z per cizineckých.

Ani období renesančnímu a reformačnímu nevěnovali literární dějepisci, na rozdíl od církevních historiků, žádoucí pozornost. V hojných pracích z úseku mezi Husem a Bílou horou převládají zřetele myšlenkově náboženské a církevní bez ohledu na náplň slovesnou; to platí zvláště o početných dílech osvětlujících vůdčí postavy české reformace, Husa, Blahoslava a Komenského, vydaných v tomto období a nesených namnoze zásadami »české filosofie« Masarykovy o duchovním vůdcovství Jednoty ve všech oborech národní vzdělanosti. Proti nim se

názorově i metodicky postavilo zcela nově zahájené zkoumání českého barokního písemnictví, hlavně katolicky protireformačního z doby pobělohorské, kde podnět dal Jos. Pekař a kde nejdůležitější práce přinesli Jos. Vašica, Stan. Souček, Vil. Bitnar a Zd. Kalista. Neočekávaně oceněn význam slovesného baroka pro lidovou tvorbu básnickou, jež dotud byla hlavně srovnávacími látkoslovními badateli důkladně prozkoumána v souvislosti evropské. Studium protestantského baroka u nás jest doposud v začátcích, stejně jako badání o vlivu písemnictví barokního na literaturu obrozenskou.

Neotřeseny nezůstaly ani názory na národní obrození a jeho slovesný rozvoj. Vůdčí historik český času poválečného, Jos. Pekař, podrobil zdrcující a vítězné kritice obojí úhelné mínění pozitivistického realismu, jak Masarykovu »českou filosofii«, hledající kořeny myšlenky probuzenské v kořenech reformačních, stavěje proti tomu přesvědčení o hlavní náplni národnostní, tak Vlčkovu a Jakubcovu přesvědčení o převládající závislosti našich buditelů na německé filosofii, vědě a poesii, proti čemuž stavěl v popředí zdroje původní a domácí. Opouští se také ideologické rozčlenění obrozenského procesu na periodu osvícenskou a na romantiku, na němž si škola Vlčkova trvale zakládala; proti tomu jednak vsunuto (Arnem Novákem) období literárního klasicismu, jednak se činí pokusy o přesnější generační rozvrstvení českého romantismu. Ačkoli starší i mladší literární dějepisci přispěli v jubilejním roce 1929 k prohloubení znalosti o osobnosti i významu Jos. Dobrovského, dostalo se nové spravedlnosti Jos. Jungmannovi, jehož osobní i dějinnou hodnotu pozitivistická věda pod sugescí podjatých soudů Masarykových a Králových snižovala. Vedle Kollára, nově osvětleného s hlediska slohově uměleckého i slavisticky dějinného, vstoupili do prvních řad badatelského zájmu z básníků české romantiky Erben, Tyl a hlavně Mácha, o němž sekulární výročí 1936 podnítilo celou monografickou literaturu, vykazující dva objemné sborníky, z nichž druhý jest významný zvláště ukázkami analytické metody strukturální. Naproti tomu práce o Palackém, přihlížející k virtuálním zdrojům jeho ideí, oslabují svou cenu nomnoze aprioristickými obdobami s přítomností.

Kdežto Jar. Vlček a Jan Jakubec postoupili ve svých vývojeslovných obrazech novočeského písemnictví jen na pokraj Májovců, zahrnut nyní do historického výkladu celý vývoj následující až po naše dny; tuto látku po prvé zvládl, periodisačně utřídil a geneticky vyložil Arne Novák, od něhož pochází řada monografií o vůdčích postavách novodobého básnictví českého od Nerudy

a Světlé přes Sládka a Sv. Čecha po Sovu, Březinu a Dyka; vedle něho pracuje v tomto úseku zvláště horlivě Alb. Pražák. K monografickému prozkoumání některých velkých slovesných osobností novočeských, B. Němcové, Al. Jiráska, Jar. Vrchlického, Ot. Březiny, F. X. Šaldy, ustavila se celá kolektivní střediska, avšak nepovznesla se nad plané spolkaření a pěstování osobního kultu; vědní užitek přinesla literárnímu dějepisu pouze »Společnost Jar. Vrchlického« se svým pravidelně vydávaným »Sborníkem« (od r. 1915).

Ideově převládá v těchto pracích nazírání individualistické, kdežto pokusy o sociologický výklad kolektivního dění, na př. v některých studiích Arna Nováka, Alb. Pražáka a Bedř. Václavka, zůstávají stále ojedinělé. Individualistický postup vykládá také hojnost monografií a jejich vnitřní hodnotu; opětovně jich vznikají celé sbírky, z nichž po zániku »Zlatorohu« (1909—1929, nákl. spolku »Manes«) jsou dnes nejvýznamnější »Postavy a dílo« (od r. 1935, red. Jos. Hory, nákl. Fr. Borového) a »Sbírka monografií« (od r. 1936, red. Štěp. Ježe v Státním nakladatelství). Mezi literárně historickými monografiemi z nového písemnictví stojí rozsahem i podrobností na předním místě dosud nedokončený »Svatopluk Čech« od Arna Nováka.

Hlavním metodickým pokrokem literárního dějepisu v tomto období jest soustředěný zřetel k slohové povaze a tím umělecké osobitosti děl slovesných, ježž ideologicky naladěná a genetickým zkoumáním vyčerpávaná pozitivistická škola předchozí většinou zanedbávala. Plodné podněty Šaldovy, metodické ukázky nového postupu formalistní analýzy, které učinili Arne Novák a Ot. Fischer, připravovaly půdu pracím, jaké v duchu »Pražského linguistického kroužku« (v. str. 1586) koná pro staré písemnictví hlavně R. Jakobson, pro novočeskou poesii, počínajíc M. Zd. Polákem a Máchou, Jan Mukařovský (v. str. 1570), pronikavý analytik slohu a jazyka básnického: nedbaje o vztahy mezi slovesným dílem a osobou i dobou jeho tvůrce, podřizuje své subtilní rozborův hledisku strukturnímu, které všecky části studuje vzhledem k celku. Tento postup, vedoucí podle hesla, raženého Ot. Fischerem, od slova k duši, nestará se druhdy o vlastní historickou problematiku, zato však účelnou kombinací pozornosti filologické a krasovědné proniká k nejjemnějšímu ústrojenství děl literárních, k rytmu a melodice, k eufonii a rýmu, k básnickému jazyku, ke kompozici atp.; zkombinována s dotud převládajícími hledisky psychologickými a historickými, přináší tato metoda literárnímu dějepisu nemalé obohacení, zna-

menajíc daleko více než pouhou protiváhu nazírání ideologického a uskrovnování tematického, s nimiž se spokojovalo období Vlčkovy, Jakubcovy a Máchalovy.

Neotřesen jako vědecká samozřejmost zůstává požadavek, probojovaný V. B. Nebeským a J. Gebauerem a vědně zastávaný pozitivistickými literárními historiky Vlčkem a Jakubcem, o nutnosti pojímání slovesný útvar srovnávací metodou v genetické souvislosti a v ideovém i motivickém sřetězení světového písemnictví. Tu dodávají českému literárnímu dějepisu hodnotné příspěvky pracovníci různých filologických oborů, klasičtí filologové, romanisté a zvláště germanisté; mezi těmito po Arnoštu Krausovi vynikl hlavně Ot. Fischer, jemný mistr vespolečného osvětlování, po něm pak z mladších Vojt. Jiráta a K. Polák, oba činně zúčastnění v německém, pražskobrněnském kvartálníku »pro prozkoumání germánsko-slovanských vztahů kulturních« »Germanoslavica« (od r. 1931, red. Jos. Janka a V. Jiráta na straně české, Fr. Spiny a Konr. Bittnera na straně německé).

Literárně dějepisná činnost, podněcovaná a udržovaná ve vědeckých seminářích všech tří universit, došla vydatné podpory založením »Literárně historické společnosti československé« (1934), jejíž přednášky a diskuse se staly východiskem hojných monografických prací v časopisech i v knihách, působíce kvasivě zvláště v otázkách metodologických. Odtud vedle opětovaného, ale dosud neuskutečněného popudu k vydávání vědecké revue literárně historické vyšel i návrh na pravidelný knihopis publikací literárně dějepisných, které dotud zaznamenávány (do r. 1922) ve »Sborníku filologickém«, jednak v »Bibliografii české historie«, vydávané »Historickým klubem«. Jako samostatný oddíl »Bibliografie československých prací filologických«, vycházející od r. 1929 péčí III. třídy »České akademie věd a umění«, vyšel r. 1938 »Knihopis československých prací literárně historických za r. 1935«, sestavený Jos. Bramborou s pomocí Ant. Grunda a Fel. Vodičky; pravidelné jeho vycházení jest zaručeno. Významným shromaždištěm prací literárně historických stala se svými úvody, poznámkami a výklady a jmenovitě odbornou péčí o kritický základ textový »Kytice. Výbor z poesie a prózy pro školu i veřejnost« (od r. 1930 redakcí Huga Siebenscheina a Pavla Suly v Státním nakladatelství), která vnitřní cenou značně převýšila sbírky, uvedené na str. 1184.

Z literárních dějepisců stojí v životě i v činnosti, intencemi i metodou Jar. Vlčkovi nejbliže jeho žák **Albert Pražák** (* 11. června 1880 v Chroustovicích), v l. 1921—1933 profesor české a slovenské literatury na universitě Komenského v Bratislavě, od r. 1933 Jakubcův nástupce na vysokém učení pražském.

V průpravných mladistvých letech, kdy universitní posluchač a středoškolský profesor byl i v osobních stycích s Jar. Vrchlickým, přispěl vydatně k prozkoumání a utřídění české literatury májovské i lumírovské; nad časopisecké, ne vždy kritické, ale poučně přehledné stati o Vrchlickém, Heydukovi, Sládkovi vynikají monografické příspěvky o prvním vývojovém období J. Nerudy v »Literatuře české devatenáctého století« (III, 2, 1907), první pokus o zhodnocení Holečkových »Našich« (1908), životopisná monografie o A. V. Šmilovském (1911), pronikavý úvod k Nerudovým »Zpěvům pátečním« (1913) a dějiny literárního odboru Uměl. Besedy (1913 v jejím památníku k 50letému trvání). Důvěrného znalce životních osudů a literárně společenských vztahů doprovází tu srovnávací analytik motivů i forem, vyzbrojený rozsáhlou sčítlostí v písemnictví domácím i cizím a sváděný tím jednak ke knihopisnému marnotratnictví, jednak k neúměrnému hromadění obdob často jen přibližných; nedostatek odstupu a nejistota hodnotících kriterií způsobují druhy přečeňování.

Do studia slovenského písemnictví pohroužil se žák Vlčkův a ctitel Heydukův a Holečkův ještě v době předválečné a vedle časopiseckých článků o Hviezdoslavovi (1909), Sv. Hurbanu Vajanském (1910) a S. Tomášikovi (1913) podal pro »Slovenskou čítanku« přehled slovenské literatury po přítomnost (1911), jdoucí časově za literárně historické obrazy Vlčkovy a pokoušející se o samostatnost proti jeho úsudkům; estetické stanovisko převládá potud nad metodou přísně historickou. Válka, jejíž část prožil v maďarskoslovenském zázemí, první popřevratová léta, kdy po boku Vlčkově působil v školském ministerstvu jako organisátor slovenských středních škol, hlavně však dvacítiletá akademická činnost na universitě Komenského a s ní souběžná horlivá účast v »Učené společnosti Šafaříkové« i v její revui »Bratislava« — to vše postavilo nadšeného slovákofila do samého středu vzdělanosti slovenské, odkud vycházely jeho studie o slovenském písemnictví. Od starších Pražákových prací liší je důkladná průprava pramenná, získaná v knihovnách a archivech, ale nezužitkovaná vždy kriticky; vůdčí myšlenkou jejich jest pevné přesvědčení o národní, jazykové a slovesné jednotě československé, vůči níž se mu rozkol řeči, literatury i názorů

jeví zjevem přechodním a podružným, i v případech, kde Slováci sami uznávají jeho podstatnost; při tom se Albert Pražák přiklání k tendencím slovenských Hlasistů, vycházejících z Masarykova realismu, a straní evangelíkům proti slovenskému katolictví. Mnohé z těchto prací daleko přesahují rámec literární a zabírají celou národní vzdělanost, snažíce se koncepci československé jednoty opřítí důvody filologickými, historickými a literárními. Nejzávažnější jsou zde díla: »Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu« (1922)«, »Češi a Slováci« (1929), »Československý národ« (1925), »Slovenská svojskost« (1926), mnohé se záměry politicky i kulturně propagačními. Přísně literárního obsahu jsou z větších prací: »Slovenské studie« (1926, deset statí, zahrnujících látku od S. Rožnaye po Hviezdoslavovy počátky), »Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých« (1932), »Literatura slovenská« (1933, v VII. sv. »Čsl. vlastivědy«), »Duchová podstata slovenské slovesnosti« (1938, 18. a 19. sv. sbírky »Postavy a dílo«). Tu všude Alb. Pražák buď časově pokračuje v badání Vlčkově neb prohlubuje a doplňuje je novými poznatky. K tomu se pojí celá řada monografických studií ze slovenské literatury, zvláště: »Hurbanovia vo väzeniach« (1923), »Slovenská otázka v době J. M. Hurbana« (1923 ve »Sborníku filos. fak. v Bratislavě«), »Hviezdoslav a Dante« (1924, tamže), »Studentská léta Sv. Hurbana Vajanského« (1925, tamže), »Obrozená Bratislava« (1928), »Hegel a Slovensko« (1931 v revui »Bratislava«), »Třanovského Cithara sanctorum« (1936, tamže), »Štúr, Hurban a Mách« (1937, ve sborníku Máchově).

Souběžně postupují Pražákovy studie z dějin nové a největší české literatury, zvl. o Dobrovském, Kollárovi, Palackém, Nerudovi, Čechovi, Jiráskovi, Vrchlickém, ale i o zjevech písemnictví vrstevnického, Herbenovi, Vodákovi, Šrámkovi, Těsnohlídkovi, Jos. Machovi; knižního tvaru dospěla vedle »O s v o b o z e n s k é h o s m y s l u T y r š o v a díla« (1931) syntetická monografie »K. H. M á c h a« (1936), shrnující osobitě výtěžky dosavadního badání. V souhrnných spisech »O b r o z e n s k é t r a d i c e« (1928) a »D u c h o b r o z e n s k é l i t e r a t u r y« (1938) pokusil se o sociologický výklad hlavních tendencí v slovenském vývoji, ale neubráníl se ani apriorismu ani vnášení politicko kulturních zásad své doby do minulosti. Podnětným metodologickým příspěvkem — vedle programního projevu přednáš-

kového »Dnešní stav slovenské literární historie« (1932 ve »Sborníku prací I. sjezdu slov. filol. r. 1929«) — jest rektorská přednáška »Zápas generací« (v »Ročence univ. Komenského« za r. 1928/29). Častěji charakterisoval své učitele a universitní kolegy skladnými monografiemi: Jos. Hanuše (1922), Joz. Škultétyho (1924), Masaryka ve vztazích k české literatuře (1935) a J. Jakubce (1936 v »Ročence Karlovy university«), dopouštěje, aby nedostatek odstupu skresloval formát, hromadění citátů přehlušovalo kritický úsudek, stále analogisování rušilo smysl pro individuální osobitost.

Bohatě vzdělaný a stále vnímavý eklektik, jenž dovedl umělectví Jar. Vrchlického sloučiti s tendencemi masarykovského realismu a vědeckou výuku západnickou s citovým zanícením pro slovenskou svojskost, přidal k literárně historickému odkazu svého mistra Jar. Vlčka živý smysl pro současné slovesné umění a důraznou rozhodnost v otázkách kulturně politických. V okruhu českého písemnictví dobyl nově po učiteli básnického vývoje pohádkovského a v oblasti literatury slovenské směrů a proudů od Hviezdoslava až do našich dnů; zde i onde převyšuje u něho pracovní extensita kritickou a historickou intenzitu, jež by osobitě zmohla a definitivně formovala materiál většinou nový, ceny velice různé. Pražákovy zásluhy o dějiny písemnictví slovenského překonávají daleko hodnotu životního díla Škultétyho a mohou se měřiti s vědeckým průkopnictvím Vlčkovým; neuznávají-li jich, házejíce kamení a smetí do studnice, z níž se napili, ti, kdož se u něho vlastně vyučili, činí to nikoli z kritického hodnocení, nýbrž slepě sledují politické tendence, protilehlé veřejným snahám důsledného, občas neoportunního a jindy planě výmluvného hlasatele národní a slovesné jednoty československé.

[K 30. výročí literární činnosti Pražákovy vydaný sborník prací »Slovenská miscellanea« (1931, red. Jos. Jiráska a Fr. Tichého) obsahuje také knihopis jeho prací; životopisná data jsou v ročence university Komenského za r. 1928/29.]

Vedle Alb. Pražáka a literárních historiků slovenských, střídajících vědeckou činnost dějepiseckou s uměleckou kritikou (viz str. 1537—1541), pěstují badání o slovenské slovesnosti a zároveň její propagaci, hlavně v době popřevratové, ještě Jan Menšík, Al. Gregor, Fr. Frýdecký a Fl. Kleinschnitzová. Úředník ministerstva školství J a n M e n š í k (* 1885) soustředí se hlavně na literární učebnice a pomůcky středoškolské, na školské výbory ze slovenských spisovatelů, z nichž významnější jest »Nová poesie slovenská« (1928); populárního rázu

jsou jeho »Črty zo slovenskej literatúry« (1920). Jeho detailním studiím o polských básnických vlivech na Máchu, vynikajícím snůškou látky, vadí nedostatek jemnější kritičnosti. Brněnský profesor Alois Gregor (* 1888), lektor slovenštiny na Masarykově universitě, započal dialektickými pracemi rozsáhlou filologickou činností, obrácenou hlavně, jak tomu jest i u Menšíka, k potřebám školským. Obě jeho čelná díla, založená se zralou rozvahou didaktickou na vědeckém badání poslední doby, »Katechismus dějin české literatury« (1927 s P. Vášou) a »Rukověť českého jazyka a československého písemnictví« (4. vyd. 1937, s Tom. Glosem), věnují značnou pozornost slovenské řeči i literatuře, o níž Gregor slovníkářsky i novinářsky informuje. Jeho spolupracovník, rovněž profesor a novinář v Brně, Pavel Váša (* 1874), zúčastnil se posléze práce o Trávníčkově »Slovníku jazyka českého«, zasáhl po Králově boku do dějin prosodického sporu o Jungmanna a v uvedeném »Katechismu dějin české literatury« (1927, sám vydal po prvé 1910) průkopnický zpracoval vývojový obraz novočeského písemnictví reformačního. V prvních letech popřevratových se hojně objevovaly účinně informační, jasně přehledné a vroucně psané, ale zběžné a často nespolehlivé práce o slovenské literatuře od novináře Františka Frýdeckého (* 1891). Jsou to jednak anthologie »Hlas Tatry« (1918) a »Slovenská poesie XIX. stol.« (1920—1921, 2 sv.), jednak literárně dějepisné přehledy »Mladé Slovensko 1890—1914« (1918), »Slovensko literární od doby Bernolákovy« (1920), »Rukověť slovenského písemnictví 1771—1920« (1921); zajímavější jsou pohledy do vzájemných vztahů obou zemí, »Čechy a Slovensko v zrcadle literárním« (1920) a »Deset kapitol z literární biologie« (1922). Z vědecké školy Vlčkovy vyšla a jejím tradicím zůstává věrna docentka Karlovy university Flora Kleinschnitzová (* 1891). Její starší, pronikavě analytické práce byly věnovány Nerudovu »Hřbitovnímu kvítí« a zvláště spisovatelkám K. Světlé a T. Novákové; pak se obrátila k slovenské literatuře a zkoumala knihou »Z naší romantiky« (1925) osudy Hroboňovy, monografií »Andrej Sládkovič« (1928) literární osobnost tvůrce »Maríny«. Jako vynikající bibliotékařka univerzitní knihovny v Praze zahloubala se do knih českého původu na Severu i severského původu v Praze, odkud postoupila k analytickému zkoumání i synthetickému zobrazování vztahů česko-švédských.

Později než Arne Novák a Alb. Pražák stal se na Karlově universitě žákem Vlčkovým o pět let jich mladší **Miloslav Hýsek** (* 15. ledna 1885 v Němčicích u Sloupu), a třebaže naň působil v Praze značně i Jan Máchal a později Jan Jakubec, ve Vídni pak V. Jagić, a ačkoli také studia v Berlíně, v Krakově a cesta na Rus rozšířily nemálo jeho obzor hlavně ve smyslu slavistickém, zachovává na vysokém učení pražském co nejvěrněji Vlčkovu literárně historickou tradici, míně, že Jar. Vlček jest pro český literární dějepis stejnou měrou klasikem jako Palacký pro český dějepis neb Gebauer pro českou jazykovědu. U Jar. Vlčka se r. 1912 habilitoval, na jeho místo r. 1927 jako řádný profesor nastoupil; po něm i Jakubcovi zdědil redakční starost o literárně historickou část »Listů filologických« a o ediční i organizační činnost ve prospěch českého písemnictví v III. třídě České akademie. Vděčně uspořádal svému učiteli sborník k 60. i 70. narozeninám a v prvním z nich zpracoval s Alb. Pražákem knihopis jeho prací; podobné služby prokázal též J. Jakubcovi a J. Máchalovi. Od dráhy, nastoupené za let universitních studií, se neuchyluje, metod tehdy poznaných neopouští, zůstáváje lhostejný k současné snaze zařaditi literární dějepis do duchovědy i k formalistickým metodám literární vědy, zato vydatněji než kterýkoli z jeho akademických druhů pěstuje pomůcky literárně historického zkoumání, knihopis a životopis, vydávání pramenů, zvl. pamětí a korespondencí, a projevuje úzkostlivou akribii v heuristice i technice kritického vydavatelství textů novočeských. V III. třídě »České akademie« dal podnět k vydávání »P a m ě t í, knihovny literárních vzpomínek« (od r. 1925), kterou řídí; tu vydal zvl. korespondenci Březinovu, jemuž se prokázal, stejně jako Gellnerovi, svědomitým editorem.

Moravský původ i gymnasiální studia v Brně učinily ho po Bartochovi, Kabelíkovi a Součkovi již na samém prahu vědecké dráhy dějepiscem pobřežnového písemnictví moravského. Kromě edicí zapadajících starších autorů Al. Balcárka, Fr. Jar. Kubíčka a H. Babičky i literární pozůstalosti Merhautovy a Uhrovy náleží sem Hýskův habilitační spis »L i t e r á r n í M o r a v a v l. 1849 až 1885« (1911), zařazující regionální úsek krásného a naukového písemnictví i novinářství do kulturních dějin země i do celkového vývoje národního; všude proniká úsilí zvládnouti sypkou látku knihopisnou i biografickou obrisy národně kulturní myšlenky, pojaté v duchu realistickém se silnou oposicí proti moravskému národně církevnímu tradicionalismu.

V době vědeckého zrání, dočasně přerušného válkou, štěpí se Hýskův zájem mezi analytické zkoumání národního obrození

a kritické hodnocení slovesných osobností doby ponerudovské. V prvním oboru upozornil na sebe již disertací o Bürgerově vlivu na obrozenecké básnictví; prokázal heuristickou i interpretační zralost základní monografií o »Jungmannově škole kritické« (1914 a 1919 v »Listech filologických«) a dospěl po menších studiích o Klicperovi, Jablonském, Sabinovi a Mikovcovi, záměru i úspěchu namnoze revisionistického, k hlavní své práci, monografii v »Zlatorohu«, »Josef Kajetán Tyl« (1926), se šťastnou kombinací přísně ověřeného letopisu biografického a literárního rozboru, propracovaného hlavně ve filiaci motivické, které věnuje Hýsek vůbec zvláštní pozornost. Jeho monografické osvětlení antiky, Bílé Hory, postavy Žižkovy a Komenského v českém písemnictví, uveřejňované v různých časopisech a sbornících od r. 1920, svědčí o pílí sběratelské a důvtipu pořadatelském, ač se hlubší problematiky literární spíše vystříhá. V okruhu slovesnosti ponerudovské dává přednost spisovatelům střední polohy umělecké a myšlenkové a vyhýbaje se básnický tvůrčím duchům, hodnotí rád národní buditelské poslání beletristů-publicistů, při čemž vysvobozuje, podobně jako v mladistvých pracích o literátech moravských, ze zapomenutí literáty zapadlé neb podceňované. Kromě časopiseckých článků o J. B. Jandovi-Cidlinském, S. Hellerovi, El. Krásnohorské, Jos. Holečkovi hledí sem zvláště knižně vydaný nekrolog Ant. Staška (1933 v nekrolozích »České akademie«), k jehož nejlepším znalcům Hýsek náleží, a hutná studie »Ignát Herrmann« (1934). Výjimku činí velká osobnost Petra Bezruče, k níž se postavil již r. 1913 s badatelskou podnětností a již »Třemi kapitoly o Petru Bezručovi« (1934) zajímavě osvětlil zvláště s hlediska literárně genetického. Odmitavě se staví k intuitivnímu postupu a estetické metodě šaldovské a pošaldovské kritiky literární, často s přímým hrotem proti jejímu vůdci a s okázalou zálibou v spisovatelích, kterým ona kritika vykazala místo podřadnější. Schopnost uměleckého prožitku a vnitřní potřeba hodnotícího soudu nedoprovázejí a nedocelují pozitivistického badatele silné historické vlohy, stavějícího národně kulturní poslání literatury nad její posvěcení estetické.

K starším žákům a stoupcům pražské pozitivistické školy literárně dějepisné, jimž se hlavního školení dostalo od Jar. Vlčka, řadí se: vydavatel reformačních i novočeských památek Milan Svoboda (* 1883), který se později jako režisér i profesor konservatoře soustředil k praktickému i teoretickému divadelnictví; gymnasijsní ředitel Jindřich Veselý (*

1885), přední náš znalec domácího i cizího loutkářství a jeho literatury; profesor reálky František Krčma (* 1885), monografický badatel o životě i textu Máchově a kritický vydavatel jeho spisů; neúnavný ohledavač literárních období, vlivů a motivických souvislostí v básnictví předbřeznovém, gymnasiální profesor Antonín Procházka (* 1885); profesor gymnasia a výtvarný i literární kritik i vydavatel Štěpán Jež (* 1885), jenž se zabral analyticky do díla R. Svobodové; ústřední ředitel Městských knihoven pražských Jan Thon (* 1886), kterého promyšlená snaha o organizaci a o vydatné kulturní zužitkování veřejného knihovnictví odvedla od studií a edičních prací máchovských a sabinovských; profesor Vyšší dívčí školy pražské Karel Hikl (* 1886), v povolání i vědecké činnosti pokračovatel Jakubcův, zprvu monografický badatel jungmannovský, později vydavatel děl B. Němcové a Vít. Hála. Většina těchto pracovníků, hlavně Št. Jež, J. Thon a K. Hikl, konala také úkol kritických zpravodajů literárních.

Mladší vrstvu skládají literární historikové, většinou činnosti monografické, vzdělání zčásti již u Vlčkových pokračovatelů a žáků. Plzeňský profesor Emil Felix (* 1889) přinesl vedle Hýska nejpozoruhodnější ukázkou literárního dějepisu regionálního svou »Literární Plzeň v obryse« (1930 a 1933, II d., I. do národního obrození, II. do politického osvobození); zasloužil se i jako vydavatel a vykladač plzeňských spisovatelů, B. Guldenera a J. F. Hrušky. Profesor brněnské průmyslové školy Otakar Fiala (* 1889) podal kromě příspěvků k poznání Vrchlického a Březiny vzorné ukázky umění textově kritického a kombinačního edicí pohrobních essayů Březinových. Profesor Viktor Novák (* 1890), syn klasického filologa Roberta Nováka, soutěžil nejprve se svým bratrem Robertem Lvem Novákem (1894—1916) v nevýrazné a uhlazené lyrice parnasistní; pak se obrátil k literárnímu dějepisu, kde nad drobné analytické stati z lumírovského období vynikla dvojí anthologie české baladistiky. O literárních družích, Miloslavu Novotném a Benjaminu Jedličkovi, viz str. 1501 v kapitole o literární kritice; tamže charakterisován také Antonín Veselý.

Jako v slovesné kritice doprovázejí též v literárním dějepise samostatné duchy obratní popularisátoři; pracují hlavně pro potřeby školské, poslední dobou také se zřetelem ke knihovnictví. Na Moravě v jejich čele, vedle skromnějšího Josefa Souška (* 1883), profesora brněnského, stojí ředitel tamního mužského pedagogia Josef Staněk (* 1887). Jeho

drobné monografie o Jiřím Sumínovi, Elgartu Sokolovi a zvláště Ot. Březinovi (1918 s Jar. Durychem, 1929 přepracováno samostatně a značně rozšířeno) mají osobitou cenu látkou původně nashromážděnou, a také jeho časopisecké analytické příspěvky k Svat. Čechovi jsou hodnotné. Nad kompilaci se nepovznášejí »Dějiny literatury české pro školy střední i soukromé studium« (1923, V. rozšířené vyd. 1931) a »Dějiny světové literatury pro školy a soukromé studium« (1932). Na školské potřeby pomýšlí ve svých hojných popularisačních pracích pražský profesor Vojtěch Zelinka (* 1890), spoluautor »Obrazových dějin literatury české« (1926 s Gust. Pallasem); záslužně přiblížil prostší chápavosti mladého studentstva i lidových čtenářů »těžké« básníky, Sovu a Březinu.

Ne z učitelského povolání, nýbrž z divadelního nadšení ochotnického vyplynuly popularisační práce o dramatech a divadle knihovního úředníka Vojtěcha Kristiána Blahníka (1888—1934), nepůvodní a mnohdy nekritické, ale přehledné a pro svůj předmět živě získávající: »Umění divadelní« (1919), »Smysl a podstata divadelního umění« (1923) a jmenovitě »Světové dějiny divadla« (1929); ve shodě, zřejmě bezděčné, s názory estetika Zicha, odsunuje divadelní praktik složku literární ve prospěch všech částí umění jevištního. Podobným duchem jsou nesené také oba jubilejní spisy Blahníkovy o otci novočeského divadelnictví, »J. K. Tyla Had z ráje« (1926) a »J. K. Tyl« (1926), v nichž ožívá tylovský entuziasmus J. L. Turnovského.

Obrat českého literárního dějepisu od zřetelů skoro výhradně ideových k tvarové povaze slovesných památek i emancipace pracovníků od materiálií a hledisek Gebauerových souvisí s plodnými organizačními a metodickými zásahy profesora brněnské university Romana O. Jakobsona (* 28. září 1896 v Moskvě), spoluzakladatele »Pražského linguistického kroužku« a strukturální metody u nás. Počestřený Rus důkladného jazykovědného a literárního výškolení nejen si osvojil výtěžky dosavadní filologie české, ale postihl bystře i její potřeby v dalším vývoji a přiložil, překypuje pracovní chutí, intuitivní schopností plodných hypotéz a mladistvou vervou polemickou, ruku všude, kde toho pociťoval potřebu. Nejplnější jest jeho přínos v otázkách českého verše a rytmu a v problematice staršího českého písemnictví. Když byl již r. 1923 v ruském spise »O češskom stiche« postavil metrické badání na novou basí, zásadně odlišnou od mechanistických názorů Králových, vyložil po česku »Z á k l a d y

českého verše« (1926) a podal v III. sv. »Československé vlastivědy« podrobný a soustavný rozbor »Verše staročeského« (1934), doplňuje se tu s Mukařovského studií o verši novočeském. Jeho monografické studie o staročeském básnictví období románského a gotického souvisejí organicky s těmito pracemi; jsou to zvláště: »Dvě staročeské skladby o smrti« (1927 při vydání »Sporu duše s tělem«), »Nejstarší české písně duchovní« (1929) a »Úvahy o básnictví doby husitské« (1936 v »Slově a slovesnosti«). Pro český literární dějepis a hlavně pro zhodnocení písemnictví staročeského byla podnětná Jakobsonova (stejně jako Mukařovského, Wollmanova, Vilikovského a Grundova) účast ve sporu, který rozpoutalo politicky vyhocené synthetické dílo německého slavisty Konr. Bittnera, »Deutsche und Tschechen« (1936). Šíří literárních zájmů a smysl pro slovesnou problematiku dosvědčují Jakobsonovy poznámky k Erbenovi, jeho úvody a vysvětlivky k soudobému vydání překladu děl Puškinových i výklad básnického díla Pasternakova. Z četných Jakobsonových lingvistických prací, psaných namnoze rusky, francouzsky i německy, otvírá nové dráhy česká úvaha o »Vlivu revoluce na ruský jazyk« (»Nové Atheneum« 1921), kdežto příspěvek ve sborníku »Spisovná čeština a jazyková kultura« (1932) o dnešním brusičství českém jest ukázkou dravé účelnosti bojovného filologa, prožívajícího prudce všecky kulturní otázky své doby.

Ze studia latinského písemnictví středověkého, započatého v Bratislavě vedením profesora Jos. Baudiše a prohloubeného za pobytu v knihovnách italských, dospěl profesor československé literatury na Komenského universitě v Bratislavě, **Jan Vilikovský** (* 15. dubna 1904 v Semechnicích u Opočna), k subtilnějšímu pojetí slovesnosti staročeské; jeho snaha zasaditi literární tvorbu české gotiky do evropské souvislosti a odstraniti při posuzování i hodnocení památek středověkých všechna názorová kritéria pozorovatele novodobého, připomíná průkopnické úsilí německého slavisty Feifalika před 70 léty. Obě základní práce Vilikovského jsou: »Latinská poesie v středověkých Čechách« (1930 v revui »Bratislava«) a »Latinská poesie žánrová v Čechách« (1932 ve »Sborníku filosofické fakulty university Komenského«); k nim se pojí důležité studie »Versus de passione S. Adalberti« (1929 v témže sborníku), »České modlitby Milíčovy« (1938 v revui »Řád«), výrazný synthetický obraz se zásadními soudy »O staročeské poesii« (1934—35 v téže revui) a osobitá anthologie »Proza z doby Karla IV.« (1938). Pů-

sobení na bratislavské universitě odvádí badatele na čas od vlastního oboru, nutí ho, aby se zabýval literární minulostí slovenskou od dob reformačních; i tyto práce svědčí o přesné metodičnosti rychle vyzrálého filologa: »Cantus catholici« (1935 v revui »Bratislava«, o kancionále slovenském z r. 1655), s tím souvisí »Duchovní poesie Třanovského« (1936, tamže); »Tři nejstarší slovenské zbojnické písně« (1935, tamže) a monografie »Dějiny literárních společností malohontských« (1935 ve »Spisech filosofické fakulty university Komenského«). Kritickým vydáním »Básnických spisů P. J. Šafaříka« (1938), jimiž zahájil soubor děl Šafaříkových, prokázal se dokonalým editorem.

Vedle staročeského básnictví gotického věku i ducha dostává se poslední dobou nového osvětlení i zhodnocení barokní poesii XVII. a XVIII. století, o níž literární historikové pozitivistického období, zvl. Vlček a Jakubec, soudili se zorného úhlu racionalismu odmítavě, ano, opovržlivě. Převrat v nazírání se datuje od Pekařovy »Bílé Hory« (1921), ale byl doprovázen obdobnými zjevy v slovesném dějepise německém, jmenovitě však poválečnou náladou a expresionistickým vkusem, duševně příbuzným baroku; týž obrat se jeví také v dějepisectví výtvarném a hudebním, jak ukazuje přímo programní sborník pěti statí »Baroko« (1934), vydaný spolkem katolických akademiků brněnských. V oblasti literární (srvn. Arna Nováka »Kritický přehled nového badání o českém baroku slovesném« v »Naší vědě« 1935, Šaldovy esteticko-psychologické úvahy o »literárním baroku cizím i domácím« [z r. 1935], jež přešly z VIII. roč. »Šaldova zápisníku« do jeho »Studii literárně historických a kritických« [1937] a »Eseje o básnickém baroku« 1937 od Václava Černého, jenž osvětluje látku se širokého hlediska západoevropských literatur) šlo o to, vmysliti se do vlastního ducha jak katolického, tak protestantského baroka umělého i lidového a zbaviti se nadobro osvícenských předsudků o něm; zhodnotiti význam barokní řeči pro vývoj české mluvy básnické; pochopiti expresivní moc tehdejší lyriky reflexivní i citové a její vliv na básnictví lidové; oceniti tvorbu legend jako dobovou epiku a činnost homiletickou jako řečnické umění svého věku; uvědomiti si vývojový dosah dramatiky a dramaturgie jesuitské. Názorově tu udal směr Pekař; estetickému hodnocení vytkl směr Šalda; metodu analýsy filologické vypracoval v příkladné monografii Souček; synthetický rozvrh a utřídění látky spolu se zařazením periodisačním provedl Arne Novák; Pekařův žák Kalista spojil oduševnělý výklad detailů s historickým prohlou-

bením barokních směrů; bez vlivu nezůstalo ani Durychovo básnické a psychologicky sourodé nadšení pro baroko. Ale nejvíce badatelské práce vykonali, vedeni svým rozhodným katolictvím, Josef Vašica a Vilém Bitnar.

Josef Vašica (* 30. srpna 1884 ve Štítině ve Slezsku) byl nejprve profesorem v Kroměříži, v l. 1919—1937 působil na bohoslovecké fakultě olomoucké a nyní jako řádný profesor přednáší staroslověnský překlad Písma sv. a slovanskou liturgii na theologické fakultě v Praze. Nejprve se výhradně zabýval studiem biblických textů staročeských a staroslověnských, odkud mimo vydání »Bible olomoucké« (od r. 1933, posud nedokončeno), vyšla průpravná monografie »Staročeské evangeliáře« (1931). Poznání českého baroka katolického se zavděčil řadou edicí, zvl. děl B. Bridela, kterého objevil, spisů Bilovského, Tannerových, Krumových, Waldtových a j., a r. 1938 shrnul své monografické stati o písemnictví barokním, hl. básnickém, asketickém a homiletickém v knize »České literární baroko« (1938), kde přihlédl vydatně též k spisovné i lidové mluvě české XVII. věku; mezi analytické stati zvl. pramenné, ohledávající německé předlohy náboženského písemnictví české protireformace, vložil nejednu pronikavou úvahu synthetickou, razící odvážně a přesvědčivě cestu novému poznání. Podobné monografické práce podniká se zdarem Vilém Bitnar (v. str. 952—953), kdysi básník, později historik Katolické moderny, knihopisec a novinář neúnavné horlivosti; nad jeho knižní monografie o V. Pakostovi a Sig. Bouškovi vynikají oba soubory informačních statí »O českém baroku slovesném« (1932) a »Postavy a problémy českého baroka literárního« (1939) s cennými články o barokní literatuře svatojanské, kapucínské, františkánské, premonstrátské, eucharistické a vánoční, jmenovitě pak o J. Rozenplutovi ze Švarcenbachu a Ad. Michnovi z Otradovic, jež jako Vašica Bridela objevil a na význačné vývojové místo postavil; studie ty jsou doprovázeny příslušnými edicemi.

Na rozhraní staršího a nového směru literárně historického, názorů positivistických a diltheyovského učení o ústředním významu prožitku v díle básnickém stojí Vlčkův žák **Jan Vojtěch Sedlák** (* 20. září 1889 v Boskovicích), úředník ministerstva národní obrany, zvláště zasloužilý o vojenské názvosloví. Šíří svého ctizádostivého zájmu doložil také knihami beletrie, jež jsou všechny v podstatě lyrické, ať mají formu ohlasových písní a krajinných dum: »Čekanky« (1926), »Daň boží« (1929) a »Mé hory« (1931), ať lidopisných povídek na va-

lašském pozadí »D u h a n a d k r a j e m« (1936), ať se pokouší o silně subjektivistický útvar románový »V ě n c e m j e ř a b i n o v ý m« (1938); volání po návratu k půdě, v nich se s důrazem opakující, jest spíše ohlasem časových tendencí než opravdového prožitku. Starší z jeho literárních studií o novější slovesnosti české ničím nevybočují z metody školy Vlčkovy, kam se přihlásil i svými edicemi zvl. R. Mayera a K. Šarliha; zobrazil v nich Rud. Mayera (1922), Jos. Thomayera (1923), Rudolfa Pokorného (1922) a ohledal motivicky postavu Jana Roháče v české literatuře (1921). Ale programním spiskem metodologickým »L i t e r á r n í h i s t o r i e a l i t e r á r n í v ě d a« (1929) vytkl si úkol jiný, vybudovati poetiku jako pomocnou vědu pro literární dějepis a najíti smírné řešení mezi psychologickým a formalistickým pojetím písemnictví; oba spisy sem hledící, »K p r o b l é m ů m r y t m u b á s n i c k é h o« (1929) a »O d ě l e b á s n i c k é m« (1935), utkaly se s prudkým nesouhlasem strukturálních formalistů českých. Nejpronikavější prací Sedlákovou jest »studie osobnosti a prožitku«, »P e t r B e z r u č« (1931), užívající se zdarem prohloubených prožitkových a zážitkových teorií Diltheyových ke konkrétnímu studiu velké osobnosti básnické.

Také nejmladší pokolení literárních dějepisců českých, narozené v prvním desetiletí XX. věku a vychované na universitách v době a náladě popřevratové, kolísá mezi pozitivismem svých vysokoškolských učitelů a novými směry vědními; pokud vystudovalo v Praze, působil na ně hlavně Jan Jakubec, zčásti i Mil. Hýsek, ale neméně zasáhl je vliv F. X. Šaldy, Arna Nováka, Ot. Fischera a J. Mukařovského. Silně se u těchto pracovníků jeví zájem o formu básnických děl; stále intenzivněji se ozývá živý vztah k staročeské slovesnosti; vedle pozorného zřetele srovnávacího se hlásí také uvědomělý racionalismus.

Z pracovníků těch stojí Janu Jakubcovi jak názorově, tak metodicky nejbližše docent Karlovy university Jan Blahoslav Čapek (* 6. listopadu 1903 v Třebechovicích pod Orebem). Potomek starobylé farářské rodiny evangelicky reformované zdůrazňoval stanovisko českého protestantismu nejprve v beletrii, s menším zdarem v historické povídce »Zlomený kmen« (1925), básničtější v elegické meditativní a náboženské lyrice »S l o v o n a d s v ě t l e m« (1929) a »B o j o m i l o s t« (1931). I hlavní knihopisně pozoruhodná, značně rozsáhlá práce Čapkova, »Č e s k o s l o v e n s k á l i t e r a t u r a t o l e r a n č n í 1781—1861« (1938 ve II sv.) tví kořeny v půdě konfesijní, ale mimoto čerpá vláhu vydatně také z Masarykovy »české filosofie«

reformační a z důsledně provedené myšlenky o slovesné a národní jednotě československé. Vnášení národně politických ideí přítomných do historického vývoje a nedostatek smyslu pro poměrnost zmenšují cenu spisu látkově nannoze průkopnického; to platí i o dvou syntetických pokusech Čapkových, »Zápas o svobodu v zrcadle československé literatury« (1938) a »Duch české literatury předbřeznové« (1938). Hodnotné jsou analytické monografie Čapkovy »Aug. Doležal a jeho Tragödie« (1931) a flaškovské studie »Alegorie Nové Rady a Theriobulie« (1937) a »Vznik a funkce Nové Rady« (1938). J. B. Čapek jest též kriticky činný a svůj sklon k ethickému hodnocení krásné literatury osvědčil bystrou mladickou studií »H. Ibsen a nemoc Evropy« (1928).

Z jeho vrstevníků kombinuje se zdarem germanistické poznatky hl. o Mladém Německu s pronikavou motivickou analýsou máchovského a májovského písemnictví českého kritik »Práva lidu« Karel Polák (* 1903); docent Karlovy university Antonín Grund (* 1904), redaktor »Časopisu Národního Musea«, stal se monografickým badatelem o Erbenovi a prvním kritickým vydavatelem jeho spisů i podal v knize »Karel Jaromír Erben« (1935) důvěrně propracovaný obraz jeho osobnosti a díla; středoškolský profesor Josef Brambora (* 1904) se soustřeďuje hlavně na práce knihopisné. Neustále zůstává prozatím badatelský profil horlivých pracovníků nejmladších, vesměs učitelů na středních školách: Součkova žáka a pokračovatele Antonína Škarky (* 1906), zabraného odborně do české hymnologie a náboženské publicistiky reformační; Oldřicha Králíka (* 1907), důmyslného v interpretaci vzájemných vztahů mezi Březinou, Šaldou a Theorem; dbalého vyšetřovatele styků mezi českým a francouzským básnictvím v době Nerudové, Vrchlického i Březinové, Felixe Vodičky (* 1909); bibliograficky i životopisně neúnavného pokračovatele regionalistických studií Hýskových o literatuře moravské Bedřicha Slavíka (* 1911) a učelivého stoupence metody formalistické Josefa Hrabáka (* 1912), šťastného analytika veršové struktury poesie staročeské.

Dějiny slovanských literatur. V poválečné době, již na rozhraní svého akademického působení a výslužby, vydal Jan Máchal své trojdílné historické dílo »Slovanské literatury« (1922—1929, srv. str. 1195), kde ve velkých skupinách vývojových,

ale řadě slovanské jednotlivé literatury za sebou, se zvláštním zřetelem k hlavním druhům slovesným, obsáhl celý vývoj od nejstarších dob až po soumrak realismu; v lecčems tu překonal mechanický postup svého předchůdce Šafaříka z jeho mladistvé práce literárně dějepisné. Máchalův podnět působil povzbudivě netoliko na jeho přímé žáky, ale i na mladší slavisty, vyšedší ze srovnávací a kritické školy Jiřího Polívky. Avšak též jinoslavaští dějepisci literatury, povolání po převratu na Karlovu universitu, Rusové Vlad. Francev a Eug. Ljackij, Polák Marj. Szykowski a zvláště neúnavný organisátor ze školy ještě Jagićovy, Slovinec Mat. Murko, zasáhli značným vlivem mladší adepty a zasloužili se o české literární dějiny také soustavným vyšetřováním vztahů naší kulturní i slovesné minulosti k jiným národům slovanským. Publikační činnost slavistická došla vítaného fora v podnicích »Slovanského ústavu« (srvn. str. 1543).

Máchalovu katedru dějin slovanských literatur zaujal r. 1927, přišed z Brna po pětiletém tamním universitním působení, žák a později spolupracovník Polívkův **Jiří Horák** (* 4. prosince 1884 v Benešově u Prahy). Mezi pracemi Horákovými, zabývajícími se českými a slovanskými dějinami literárními i jejich vzájemnými vztahy (zvláště hojně písemnictvím ruským, ukrajinským a polským), historií slavistiky a národopisem i jeho vývojem, převyšují články, přednášky, úvody a poznámky k edicím nad knižními publikacemi; v ústní a literární charakteristice slavistických teoretiků a praktiků, v úvahách metodických a nástínech organisačních, v srovnávacích příspěvcích látkových a motivických projevil nejlépe své nadání, klonící se někdy k mikrologickému rozboru, jinde k velkorysé synthese; z velkých zjevů stojí mu zvláště blízko Dostojevskij a Masaryk, ale i k nim se staví spíše jako obdivný vykladač než jako osobnost kritická. Z menších jeho spisů nejdůležitější jsou: »Masaryk a Dostojevskij« (1931), »Profesor dr. Jiří Polívka« (1928), »Josef Holeček« (1929 v II. ročence Slovanského ústavu); nejrozsáhlejší Horákovou prací zůstává přehledný nástin »Národopisu československého« (1933 v II. sv. »Československé vlastivědy«); příkladné jsou jeho edice bájí a pověstí Erbenových i několika souborů lidové písně hl. slovenské. Jak v oboru lidových tradicí ústních, tak v okruhu písemnictví umělého přijal srovnávací postup svého učitele a jako on slučuje studium látkové a motivické s hlediskem migračním, zároveň však se zřetelem k ideovému obsahu. Znalosti západoevropského básnictví a jemné vcitování estetické s živým smyslem pro jedinečnost umělecké i vědecké osobnosti vyzbro-

jují ho k velkým úkolům, jimž se pro stálé organizační závazky a redaktorské povinnosti vyhýbá, takže spíše jen příležitostně podněty ho povzbuzují, aby ukázal dar syté a také slohově vybroušené charakteristiky. Metodicky promyslel, v zásadním soulase s historickými thesemi Bidlovými, jednotící koncepci celistvých dějin literatur slovanských na základech kulturně sociologických a hájil ji se značným zdarem proti odmítavé skepsi polských učenců, zvláště Al. Brücknera a W. Lednického.

Po odchodu Jiřího Horáka do Prahy stal se v Brně jeho nástupcem **Frank Wollman** (* 5. května 1888 v Bohušovicích), který před tím působil na universitě Komenského. Jako Jiří Horák vyšel také Frank Wollman ze srovnávací školy Polívkovy, což osvědčil dvěma látkoslovnými a mythologickými studiemi, o pověsti o »Bílé paní« (1912 a 1913 v »Národopisném věstníku« VII a VIII) a o pověstech vampyrských (1921—1925, tamže XIV—XVIII). Z básnictví umělého vábí ho především drama a divadlo, kde se opětovně pokusil sám také jako poeta, zvláště příznačně alexandrovskou tragedií »B o h o k r á l« (1921) a trilogií »V e l k á M o r a v a« (1924). Ač v monografických charakteristikách, zaměřených většinou ideologicky, zabýval se i velkými zjevy polskými, »Ž e r o m s k ý m a R e y m o n t e m« (1926) a »S ł o w a c k ý m« (1927), soustřeďuje se hlavně k dramatu a divadlu Slovanů balkánských, opíraje se také o vydatnou autopsii vytrvalého turisty. Rychle za sebou následovaly souborné obrazy: »S r b o c h o r v a t s k é d r a m a« (1924), »S l o v i n s k é d r a m a« (1925) a »B u l h a r s k é d r a m a« (1928), založené namnoze na původním badání a v důsledku toho trpící jak nedostatkem rozlišení mezi zjevy důležitými i podřadnými, tak častou nepřehledností; tomu mínil Fr. Wollman odpomoci syntetickou »D r a m a t i k o u s l o v a n s k é h o j i h u« (1930); svůj smysl pro formu básnickou prokázal monografií »N j e g o š ů v d e s e t e r e c« (1930, původně v »Slavii« IX).

Již z těchto prací Wollmanových vysvítá jeho srovnávací stanovisko, daleko překonávající počiny Máchalovy a propracované důsledněji než u Jiřího Horáka; Wollman je vyložil metodologicky zvl. r. 1929 v thesích I. sjezdu slovanských filologů, r. 1935 ve »Slově a slovesnosti« (»Věda o slovesnosti«), r. 1936 v polemickém spise, namířeném proti K. Bittnerovi, »K m e t h o d o l o g i i s r o v n á v a c í s l o v e s n o s t i s l o v a n s k é« a r. 1937 v »Prager Rundschau«. Pojímá literaturu všech národů slovanských (»mezislovanskou slovesnost«) jako celek, který se mu jeví částí generálního písemnictví světového a jest

předmětem srovnávacího studia, vztahujícího se na všechny periody a úseky vývojové. Pojítkem jednoty není proň spojitost kulturně sociální, nýbrž vnitřní příbuzenství druhů slovesných a jejich formy, látky i genese, takže Wollmanova »eidografie« se velmi těsně stýká s Brunetièrovou naukou o genrech literárních, motivovanou evolučně. Tèto koncepci se namnoze nedostává jasnosti a dùslednosti; smělý pokus promítnouti ji syntetickým obrazem celistvého literárního vývoje slovanského, »Slovesnost Slovanů« (1928), působí dojmem prozatímního náčrtu s charakteristikami často zbežnými a spojitostmi druhy násilnými; ale vnitřní pokrok proti Máchalovu dílu jest patrný a experimentální odvaha syntetikova budí podiv. [Soupis prací Wollmanových (a zároveň Trávníčkových) vyšel v »Pražském lingvistickém kroužku« 1938.]

Z Horákových a Wollmanových vrstevníků, vychovaných Máchalem a Polívkou, působí na universitè ještě **Josef Páta** (* 27. srpna 1886 v Litomyšli), žák Voborníkův a nadšený litomyšlský vlastenec místní, jenž s buditelskou horlivostí oslavil své krajany, T. Novákovou, Ant. Tomíčka a J. Voborníka, i umění svého rodiště. Věnoval se nejprve bulharské řeči a literatuře a byl jejím lektorem na vysokém učení Karlovè; sem spadá filologická monografie »Zlomek sofijského evangelistáře XIII. stol.« (1915), užitečný literární přehled »Bulharské písemnictví ve XX. stol.« (1934, v »XX. století« VII) a populární obraz země a lidu »O Bulharsku« (1931). R. 1922 habilitoval se Josef Páta pro lužickou srbštinu a po 11 letech se stal jejím mimořádným profesorem na Karlovè universitè; po Adolfu Černém, se stejným kollárovským zanícením pro slovanickou vzájemnost, ale s hlubší filologickou průpravou, převzal úkol lužického konsula v Čechách, střídaje práce vědecké s propagačními publikacemi, pomůcky jazykového a literárního studia s knihami cestopisnými a lidopisnými. Z naukových děl stojí v popředí první odborný pokus o literární dějiny lužickosrbské vůbec, »Úvod do studia lužickosrbského písemnictví« (1925, nové zpracování lužické 1939); k tomu se druží »H. Zejleř« (1922), »Dobrovský a Lužice« (1929) a obsažný soubor »Lužických statí« (1936, s bibliografií prací Pátových). Z propagačních knih vedle lužické čítanky, mluvnice a slovníku (1920—1921) zaslouží si zmínky: »Lužice« (1919), »Z kulturního života lužických Srbů po světové válce« (1929), »Lužice, Československo a Slovanstvo« (1935) a »Lužická otázka« (1936); zde se Josef Páta nevyhýbá nikde ani otázkám politic-

kým, zachováváje i za poměrů nepříznivých nadějný všeslovan-
ský optimismus, který vyznačuje jeho zjev buditelský. I jeho
starší bratr, musejní knihovník František Páta (* 1885),
pokusil se jako regionalistický pracovník litomyšlský se zvlášt-
ním zájmem o Al. Jirásk a H. G. Schauera. [K 50. narozeninám
Jos. Páty vydal Vlad. Zmeškal 1936 oslavný sborníček.]

Dalšími slavistickými literárními historiky tohoto pokolení
jsou K. Paul, Jos. Jirásek, Fr. Tichý, Ot. Kolman, Boh. Mathe-
sius a Boh. Vydra; všichni se účastní horlivě také práce překla-
datelské. Profesor reálky v Praze Karel Paul (* 1883) za-
bral se podrobně do dějin illyrismu a do styků českých buditelů
s jeho předáky a publikoval mnoho ukázek ze svých monogra-
fických studií o Šafaříkovi, zvl. knihopisnou pomůcku »Přeh-
led tištěných prací P. J. Šafaříka« (1931) a vy-
broušenou úvahu »P. J. Šafařík a B. Kopitar« (1938).
Na reálném gymnasiu v Bratislavě působil Josef Jirásek
(* 1884), autor pilné, ale nehluboké snůšky o česko-ruských
vztazích od počátku XIX. stol. do světové války »Rusko a
my« (1929), »Češi, Slováci a Rusko« (1933) i dů-
kladného přehledu »Sovětská literatura ruská 1917
—1936« (1937). Složitá a křivolaká jest literární dráha
gymnasijního profesora Františka Tichého (* 1886).
Počíná se r. 1910 beletrií, uveřejňovanou částečně s pseudonymem
Zdeněk Broman, a po několika svazečcích citově vznícené,
ale ve výrazu konvenční lyriky částečně s inspirací ze svět-
tové války následují překlady ze Saluse, Verhaerena, ale i Šev-
čenka a Botjova. Básnické výbory a populární monografie pro
lid a školu doprovázejí tuto horlivou, skrovně význačnou pro-
dukcí, a nadšený zájem o V. Beneše Třebízského, Heyduka a
Hviezdoslava dokládá vkus zaníceného slavomila a konservativce,
který dlouho před převratem studoval poměry na Slovensku
(»Knižka o Slovensku« 1919) a brzy po válce se zabral,
vedle Ant. Hartla, nejopravdověji do duševního i slovesného ži-
vota na Podkarpatské Rusi. Vlastní vědeckou činnost zahájil
pracemi hymnologickými, vydav duchovní písně Komenského
(1928), uspořádav »Kytici z české a slovenské du-
chovní lyriky lidové« (1931) a vyšetřiv »Českoslo-
venské písně v Moskevském zpěvníku« (1931);
kritické obzíravosti se nedostává účinnému sběrateli jemného
básnického vkusu. To vytkli odborníci také jeho hlavní práci
filologické »Vývoj současného spisovného ja-
zyka na Podkarpatské Rusi« (1938). Otakar Kol-
man (* 1887), lektor českého jazyka a písemnictví na bělehrad-

ské universitě, použil své pronikavé, vědecké i praktické znalosti srbochorvátštiny v jejích starších i nových fázích hlavně k obsáhlé činnosti překladatelské a k odborné kritice českých překladů ze srbštiny a charvátštiny, zvl. Njegoše. Neúnavný tlumočnický sovětské literatury románové a občasný rázovitý přebásňovatel ruských klasiků, **B o h u m i l M a t h e s i u s** (* 1888, srv. i str. 979), jenž se nejprve do literatury uvedl citově jadrnou a výrazem útočnou lyrikou válečnou i intimní, jest s Jos. Jiráskem přední znalec sovětského písemnictví na Rusi, o němž podal v »Dodacích Ottova Slovníka naučného« ucelený kritický obraz. Lektor češtiny ve Varšavě a pak polštiny v Praze, **B o h u m i l V y d r a** (* 1889), pilný překladatel polských beletristů, postoupil od studií z české dialektologie k pracím přehledně informujícím o kulturním a literárním životě v Polsku a k monografickým úvahám srovnávacím, na př. o »P o l s k é s t ř e d o v ě k é l i t e r a t u ř e k a z a t e l s k é« (1928); od něho stati o polské literatuře v »Dodacích Ottova Slovníka naučného«.

Z generace dozrávší až po světové válce věnovali se dějinám slovanských literatur oba docenti Karlovy university Jul. Heidenreich a K. Krejčí. **J u l i u s H e i d e n r e i c h** (* 1903), rodem i smýšlením Hanák, prošel v Brně školou Arna Nováka a Jiřího Horáka a upozornil velmi záhy na své nadání pro srovnávací historii literární, jak svou promoční přednáškou o »J. T. K u z n í k o v i, z a p o m e n u t é m b á s n í k u s t a r é H a n é« (1927, jeho »Hanácké písně« vydal pak 1936), tak svou disertací »V l i v M i c k i e w i c z ů v n a č e s k o u l i t e r a t u r u p ř e d b ř e z n o v o u« (1930). Rozšířil pak svůj obzor na slovanských universitách, hl. v Bělehradě, habilitoval se r. 1933 na vysokém učení Karlově dílem »R u s k é z á k l a d y s r b s k é h o r e a l i s m u« (1933, I. díl), bohatým látkově i metodicky, pozoruhodným stejnými znalostmi vývoje literatury v Srbsku jako na Rusi. Slavjanofilské nadšení, zvládnuté však západnickou kulturou literární, vyznačuje vůbec zetě Holečkova a vyznačuje Kollárových ideí, přizpůsobených přítomnosti. Vedle něho působí **K a r e l K r e j č í** (* 1904), prošedší hlavně školou polského slavisty M. Szyjkowského a soustředící se k dějinám polského písemnictví; rád a se zdarem sleduje vývoj jeho na politickém pozadí za opory původních studií archivních; mimo početné studie časopisecké vydal významnou knihu »P o l s k á l i t e r a t u r a v e v í r e c h r e v o l u c e« (1934).

Dějiny literatur germánských. Positivistické období, v jehož znamení vstoupila osobnostmi Arn. Krause a Jana Krejčího teprve v l. 90. literární germanistika do české vzdělanosti, nevy-

tvořilo si tradici; přední zástupce literární historie u nás, těsně před válkou, za ní i po převratu, Otokar Fischer, čerpal vědecké podněty dílem u filologů německých, na Karlově universitě pak u filosofa Masaryka a kritického estetika Šaldy vedle působení domácích lyriků a kritiků. Jeho složitý duch se neomezoval ani zájmem ani činností na písemnictví německé, nýbrž zasahoval namnoze, a to podnětně a úspěšně, do literární historie české a pracemi metodologickými do veškerého studia krásného písemnictví u nás, tak jako jeho rozsáhlá práce překladatelská se udržovala trvale ve stycích s poesií světovou a vlastní tvorba lyrická i dramatická v nejjivějším vztahu k soudobé básnické produkci. I stal se, již pro své podivuhodné spojení básníka a překladatele, filologa a estetika, literárního dějepisce a kritika, vedle Šaldy a Tilla vůdčí osobností veškerého literárního studia na Karlově universitě, zastíniv svou postavou zároveň vědeckou i uměleckou tamní dějepisce písemnictví domácího.

Otokar Fischer (1883—1938) narodil se 20. května 1883 v Kolíně n. L. z českožidovské rodiny továrnické, gymnasiální studia vykonal v Praze na české a německé universitě a v Berlíně; z českých učitelů zasáhl ho vlivem zvl. T. G. Masaryk, z německých germanistů Aug. Sauer, Er. Schmidt a G. Roethe i estetik Dessoir; německy jsou psány přísně filologické monografie o básnících rané, vrcholné a pozdní romantiky, Gerstenbergovi, Kleistovi a Immermannovi, i habilitační práce o G. Kellerovi; byly to vesměs důmyslné analýsy metodicky jemné a kombinačně překvapující. Jako úředník pražské universitní knihovny habilitoval se O. Fischer r. 1909 na české universitě v Praze, r. 1917 stal se tam profesorem mimořádným, r. 1927 řádným pro dějiny německé literatury; r. 1926 přednášel v Gentu a r. 1936 na universitách francouzských. R. 1907 zahájil divadelní činnost kritickou v týdeníku »Přehledu« a v l. 1914—1935 referoval o divadle střídavě v denících »Národních Listech«, »Právu lidu« a v »Lidových Novinách«; v l. 1911—12 byl dramaturgem. Od r. 1935 do smrti šéfem činohry »Národního divadla«. Skonal náhle 12. března 1938 v Praze, zdrcen v srdci dávno churavějícím otřesnými zprávami politickými.

Považován zprvu za germanistického specialistu, vstoupil do české literatury r. 1906—7 jemnými essayemi o Schnitzlerovi a Wedekindovi v »Lumíru« a skoro současně v Šaldově »Novině« lyrikou, uveřejňovanou s pseudonymem Ot. Frey; mezi oběma skupinami literárními nepřestal kolisati, i když se r. 1913 přihlásil jako význačný člen do skupiny »Almanachu na r. 1914«, a jako básník podléhal střídavě Theerovi a Dykovi, než se vedle

Goetha projevil silný vliv Vrchlického. I počátky překladatelské činnosti Fischerovy spadají do doby těsně předválečné a jsou zahájeny virtuosním přebásněním Nietzscheho »Zarathustry«; svou duchovní orientaci za války doložil mužně goethovskou a pogoethovskou anthologií »Z Goethova odkazu« (1916).

Lyrik Fischer nezmlkl již od vstupního sešitku »Království světa« (1911), zasvěceného dušezpytným experimentům dobrodružného a osobivého žáka Nietzscheho. Rychle za sebou následují: »O zářená okna« (1916), jejichž umělecký titanismus se rád vyjadřuje volnými verši theerovskými se snahou zachytit v nejsubjektivnějším okamžiku pohyb kosmu; soukromé i hromadné elegie, inspirované světovou válkou, »Horičí keř« (1918); lyrický deník popřevratového vitalismu v rámci vyzrávající přírody, zalité přívalem slunce, »Léto« (1919); problémem ženy, hry a věčného návratu prosycené »Kruh« (1920) s intenzivními tóny odosobnění a zapětí svého já do vyšších souvislostí, z nichž v »Hlas ech« (1923) se tragickou naléhavostí zdůrazňuje plemenné příslušenství židovské (zvl. báseň »Ke kořenům« jest významnou zповědí a zároveň pronikavě analytickou podobiznou vlastní). Těchto šestero knih své lyrické mladosti shrnul Ot. Fischer v l. 1925—1926 souborně jako »Básně«. Po osmileté přestávce nachází věčný problematik v »Peřejích« (1931) jistotu v přilnutí k zemi, k rase, k poslání životnímu a lyrickými podobiznami z mythu, zvláště řeckého a ze světového básnictví i symbolickými skladbami epickými promítá svou objektivisaci; k písňové formě, která trvale vystřídala volný verš a k říkadlovému útvaru epigramatického zahrocení přistupují metra antická; silně jsou zastoupeny dojmy cestovní, hlavně z jihu. Ale nejsobitějším přínosem těchto sbírek zralosti, které pokračují »Polednem« (1934), »Rokem« (1935), »Hostem« (1937) až k pohrobním »Posledním básním« (1938) s tragickými předtuchami blízkého skonu, jest vřelá struna rodinná, ukolébávající neklidné srdce samotářovo bezpečím pokračování; vedle Hory dospěl Fischer těmito posledními knihami nejvyššího stupně zduchovnění a výrazového nadlehčení mezi lyriky své doby. Vedle »podobizen básníků« v duchu a slohu Vrchlického — soubor jejich s týmž názvem vyšel 1933 — doplňují tuto básnickou žeň charakterisační i satirické epigramy literární, divadelní a politické (v. str. 1398).

Prošed vlivem Goetha a Nietzsche, podlehnul na čas vzoru Theerovu a trvaleji Dykovu, přimkl se lyrik Fischer (srv. i str.

1358) k Vrchlickému, s nímž ho sblízuje spojení básníka a literárního učenice, podivuhodná virtuosita překladatelská a tlumočnická, záliba v motivech i formách antických, zvláště však směs těžkého sensualismu a kosmické dumavosti, paradoxní sloučení pocitu samotářského a intimity rodinné, dále pronikavá vnímavost, schopnost připodobnění a odosobnění. Našed sám sebe, Fischer se stal elegikem a melodikem člověka na křižovatce plemen a věků, nezakotveného, ano, ahasverského hledače absolutna a při tom pochybovače o možnosti poznání, jenž stále experimentuje, opájí se paradoxem života, trpí problémem času a touží po útěku ze sebe sama. Poslední knihy, bolestně poznamenané stigmatem nemoci a blízkosti smrti, vykupují se i z titanismu i z ahasverství pokornou oddaností hodnotám nadosobním, která jest vyjádřena výrazem s osobitou hudebností, aniž se O. Fischer vzdal úsečné zkratky, v níž byl po V. Dyku předním mistrem.

Jak se k lyrickému vývoji Fischerovu připíná jeho dráha dramatická, vyloženo svrchu (str. 1417—1418), kde charakterisovány také jeho překlady poesie dramatické. S lyrikem ruku v ruce šel i básnický překladatel Fischer, který, jak již dovozeno (str. 1399—1401), nastolil nové období tlumočnického umění veršového. V lyrice po nietzschovských a goethovských pracích mladosti obrátil se jako překladatel z Němců k Angelu Silesiovi, Heinovi a hlavně Goethovi, jehož souborným přebásněním vrcholí přímo representačně »fischerovská« perioda překladatelského umění u nás. Sám zde ztlumočil vedle celého Fausta lyriku a balady, Západovýchodní divan, fragmenty a improvisace z mládí a z dramát Egmonta, Claviga a Stellu; po celý život uváděl k nám »z Goethovy země« anthologické ukázky čelných lyriků. Z Francouzů si vybral kromě »prokletého básníka« Villona (1927) vnitřně sobě blízké »Hebrejské melodie« Spirovy (1927), z angličtiny po Kiplingově chvalořeči mužnosti »Když« jeho baladické »Písňe mužů« (1935). Nikoli vědný zájem literárně dějepisný, nýbrž hluboce osobní vztah k autorům rozhodoval vždy při Fischerově volbě básní a básníků pro překlady.

Jako literární dějepisec německé literatury vyšel Fischer z pozitivistické školy posledních Schererovců, u nichž — vedle přesvědčení o příslušenství literárního dějpisu do oblasti nauk filologických — osvojil si umění vyšší kritiky textové a interpretace. Poznání to od začátku prohluboval rozborem psychologickým a estetickým, jmenovitě v okruhu básnického jazyka a výrazu. Vždy přihlížel jako zásadní individualista především

k osobnosti a jejímu zrcadlení v díle uměleckém a myslitelském, kdežto spojení individuality s dobou a společností ho zajímá skrovněji. Analytické založení Fischerovo mu bránilo, aby postoupil k monumentalisující synthese rázu Gundolfova, individualistické založení nedopouštělo, aby se přimkl k postupu typologickému. Z domácích vědců literárních mu stáli blízko F. X. Šalda, V. Tille a Arne Novák; prvním se zabýval v »Šaldově češství« (1936 »Postavy a díla« sv. V.), druhému věnoval v nekrologích České Akademie pohrobně vydanou studii (1938).

Nejprve podal tři vyčerpávající díla o vůdčích hlavách německého písemnictví XIX. stol., kterými se zabýval také jako básnický překladatel: »H. v. Kleist a jeho dílo« (1912), »Friedrich Nietzsche« (1913, lit. studie z šestipřednáškového kursu) a »Heine« (1923 a 1924), z nichž poslední, podobně jako pozdější lyrika, značí postup k nadosobní objektivitaci. V předmluvě děl podává rád skladný obraz osobnosti rázu mnohdy antithetického, pak vypráví životopis, aby hlavní zřetel obrátil k chronologicky řazenému rozboru děl.

Nové metody literárního dušesloví v Německu a ve Francii, na př. psychoanalysu, individuální psychologii, pathologii a psychografii, propaguje kriticky referující spisek »Otázky literární psychologie« (1917); ovocem akademického pobytu v Belgii s kulturně národními výhledy českými jsou přednášky »Belgie a Německo« (1927). Divadelně kritická činnost Fischerova (v. str. 1413 a 1500) vynesla knižně válečný soubor »K dramatu« (1919), kde s jemným smyslem vývojovým a s optimistickými nadějemi do budoucnosti českého divadla řeší autor obecné otázky dramaturgické, stopuje logiku divadelní evoluce u nás a pevnými syntetickými tahy kreslí podobizny českých divadelních básníků, pak soustavné historické dílo »Činohra Národního divadla do r. 1900« (1933) se skvělými charakteristikami dramatiků, herců, režisérů.

Ale vlastní význam Ot. Fischera jako literárního dějepisce netkví v jeho systematických dílech a ucelených monografiích, nýbrž ve dvou svazcích essayů a článků, doplňujících se navzájem a celým založením příbuzných »Studiím a podobiznám« Jar. Vrchlického; z nich »Duše a slovo« (1929), shrnující žehn dvacetiletou, soustředí se, ne bez příklony k Šaldově »Duši a dílu«, na slovesný výraz osobností, kdežto »Slovo a svět« (1937) nezapomíná na vztahy vedoucí od tvořivého individua ke kolektivu hl. národnímu. Mimo metodologicky závažné studie z literární psychologie, doložené hlavně příklady z písemnictví německého a statí o stýkání i potýkání národů a plemen jest

tu řada důmyslných monografií goethovských a jmenovitě příspěvky k českému literárnímu dějepisu, o Kollárovi, Čelakovském, Máchovi, Erbenovi, překladatelích Fausta, Březinovi. Nové cesty razí stati o rýmu u Kollára a Březiny. Jako český literární dějepisec zasáhl Ot. Fischer objektivně a podnětně zvláště do badání o Čelakovském, Máchovi a Erbenovi řadou článků (uvedených svrchu na příslušných místech), monografií »K O h l a s u p í s n í r u s k ý c h« (1932) a vědeckými edicemi ve sbírce »Kytice«, Erbenovy »Kytice« (1930), Čelakovského »O h l a s u p í s n í r u s k ý c h« (1933) a jeho »Ohlasu písní českých« (1933).

[V jubilejním sborníku »O. Fischer. Kniha o jeho díle« (1933), kde V. Jirátko pojednal o literárním historiku, A. M. Piša o poměru k divadlu, Fr. Gottlieb o lyrikovi, K. Polák o překladateli, R. Wellek o jeho překladech z angličtiny, podal Jos. Brambora vzorný knihopis; lyrika a dramatika oceňují H. Jelínek »S prvního balkonu« I, 1924, Fr. Götz »Jasníci se horizont« 1926 a »Básnický dnešek« 1931, B. Václavek »Od umění k tvorbě« 1928 a P. Buzková »České drama« 1932; překladatele V. Jirátko knižní monografií »Dva překlady Fausta« 1930; vztahy k židovství O. Donath »Židé a židovství v české literatuře« II, 1930; z nekrologů daleko nejzávažnější Vojt. Jirátko v »Čas. mod. filolog.« 1938.]

Současník Fischerův, docent v Bratislavě a v Brně, S t a n i s l a v S a h á n e k (* 1883), vystoupil mnohem později; zabývá se kromě prací didaktických německými spisovateli, pokud žili na Moravě a čerpali ze vztahů k ní; mimo články o M. Ebner-Eschenbachové uveřejnil knižní monografii o »F e r d i n a n d u S a a r o v i« (1934) a referující kritikou ohledal problematiku »L i t e r á r n í h o b i e d e r m e i e r u v n ě m e c k é m p í s e m n i c t v í« (1938), kterou V. Jirátko aplikoval na českou literaturu předbřeznovou. Různorodá jest germanistická činnost neklidného organisátora lektora Huga Siebenscheina (* 1889), směřující většinou k potřebám školským; nad jeho české i německé spisky o Hauptmannovi a židovské otázce v německém písemnictví, o starém něm. jazyce obchodním, o něm. humoristech XVIII. věku vyniká vůdčí účast při »Příručním slovníku německo-českém« a redakce literárně historicky významné sbírky textů a anthologií »Kytice« (od r. 1930). Docent Karlovy university V o j t ě c h J i r á t (* 1902), spoluredaktor časopisu »Germanoslavica« a soustavný badatel o slovesných vztazích česko-německých, přihlásil se k svému učiteli Ot. Fischerovi pronikavým rozborem »D v o u p ř e k l a d ů F a u s t a«

(1930) a důsažněji zdůrazňuje programně vnitřní shodu metodologickou v hlavní stati jubilejního sborníku »O t. F i s c h e r« (1933). Učelivé zalíbení v slohovědných studiích svého mistra a samostatné následovnictví jejich osvědčil německy psanou habilitační prací »P l a t e n s S t i l« (1933) i řadou studií o rýmu českých básníků od Máchy po Hlaváčka a Dyka. Pro »Dodatky Ottova Slovníka naučného« napsal vedle nesčíslných charakteristik německých spisovatelů soustavný obraz vývoje německého ho písemnictví v l. 1882—1936.

S e v e r s k é písemnictví, které v době poválečné ustupovalo, ač překladů z něho nechybělo (v. str. 986—987 a 1303 a 1304), s obzoru literárního, nenašlo ani v tomto období u nás pracovníků vědeckých. Zůstalo při spisech popularisačních a propagačních, jaké pěstoval v duchu pozitivistického realismu Arnošt Kraus, v jehož dráze pokračuje G u s t a v P a l l a s (* 1882), středoškolský profesor v Praze. Literární organisátor, který na př. redigoval v l. 1917—1929 »Zlatou Prahu«, a na školy i lid myslící popularisátor literárních dějin (»P o p u l á r n í d ě j i n y l i t e r a t u r y č e s k o s l o v e n s k é« 1919 a v nové úpravě »O b r a z o v é d ě j i n y l i t e r a t u r y č e s k é« 1926 s Vojt. Zelinkou) zastihuje v něm tvůrčího dějepisce. Se znalostí látky, s darem přehledného rozvrhu a klidným výkladem uvádí k nám slovesnost severskou anthologiemi »M i s t ř i n o v e l i s t i k y s e v e r s k é« (1920) a »S e v e r s k é l i t e r a t u r y n o v é d o b y« (1939) i úhrnnými obrazy vývojovými »M o d e r n í l i t e r a t u r a s e v e r s k á v h l a v n í c h p ř e d s t a v i t e l í c h« (1933 ve 3 částech: Hamsun a literatura norská, Lagerlöfová a idealismus švédský, Strindberg a naturalismus švédský). Velký soubor 11 dramát Ibsenových, který v l. 1928—1930 zredigoval (v. str. 962), doprovodil knižně životopisnou a kritickou monografií »H. Ibsen« (1927).

Vědecké studium anglického písemnictví, k němuž povzbuzoval již první český germanista university Karlovy V. E. Mourek, vyvinulo se dosti pozdě, když již zásluhou P. Sobotky, J. V. Sládka, J. Vrchlického, A. Klášterského, J. J. Davida byla u nás známa hlavní díla anglické poesie. Věrně do stop svého učitele vstoupil za svých naukových začátků první anglista Karlova vysokého učení V i l é m M a t h e s i u s (* 3. srpna 1882 v Pardubicích), jenž se habilitoval r. 1909 a r. 1919 stal profesorem řádným. První jeho práce věnovány byly dějinám anglického písemnictví, jehož vývoj mívá soustavně vyličití od nejstarších dob až do našich dnů. Z rozsáhlého toho díla »D ě j i n y l i t e r a t u r y a n g l i c k é v h l a v n í c h j e j í c h p r o u d e c h a p ř e d s t a v i t e l í c h«

vyšly však pouze dva svazky: »Doba anglosaská« 1910 a »Zápas o národnost« 1915, sahající na práh doby novoanglické; zevní okolnosti zabránily pokračovati v podniku a zobraziti období, v nichž by autor byl mohl vedle jemnosti metodické a umu filologického projevit i estetické cítění a kritický rozhled po všech odvětvích britského ducha. Podal jen menší, dílem vědecky analytické, dílem popularisační práce o Shakespearovi, alžbětinském divadle a lidových baladách a od r. 1911 se počal přechylovati k jazykovědě, v níž, hlavně po válce, stanul jako zakladatel »Pražského linguistického kroužku« (v. str. 1586) v popředí směru strukturálně funkčního. Jeho vlastní práce, netoliko z anglistiky, ale i bohemistiky, vrcholící zásadní monografií »O potenciálnosti jevu jazykových« (1911), zabývají se otázkami syntaxe, větosloví a slovosledu a nevyhýbají se ani fonologii; kromě patrného vlivu Jos. Zubatého se v nich projevuje úsilí přenést k nám nejnovější metody linguistické. Zájem o jazykovou charakteristiku individuální a národní, rozlišení jazykových funkcí a jmenovitě řeči hovorové od jazyka spisovného, odpor k vnějšímu empirismu a jednostrannému historismu jsou znaky Mathesiova linguistického snažení, které zasáhlo intenzivně do sporu o jazykovou správnost a kulturu, při čemž byl Mathesius přední osobností ve sborníku »Spisovná čeština a jazyková kultura« (1932, srv. str. 1587). Že jeho přísná kritičnost, tíhnoucí k objektivitě a přitom neopouštějící nikdy osobitost vlastního přesvědčení, přezkoumaného na rozsáhlé látce subtilními metodami, uvědomuje si stále v duchu pragmatičkém funkci naukového, hlavně také filologického zkoumání ve službách národní vzdělanosti, prokázal knihou essayů »Kulturní aktivismus« (1925), bohatou obdobami mezi kulturou anglickou a českou. [Vyčerpávající charakteristika od R. Jakobsona v »Dodatcích Ottova Slovníka naučného« IV 1, 1936; v mnohojazyčném sborníku, vydaném k 50. narozeninám Mathesiovým »Pražským linguistickým kroužkem«, »Charisteria« 1932, výrazná vstupní podobizna od Ot. Fischera.]

Anglista Masarykovy university v Brně, jenž dvě léta přednášel českou řeč a literaturu na londýnské King's College, **František Chudoba** (* 4. června 1878 v Dědicích u Vyškova), vstoupil do vědeckého života později než mladší Vil. Mathesius; náraz se ukázal vyzrálou osobností nejen pevné filologické průpravy, ale i vytríbeného vkusu estetického. Nenacházejce v domácím prostředí pro svá literárně vědná studia odborné opory, hledal ji na vysokých školách anglických; zato se názorově i umělecky přimkl k F. X. Šaldovi, v jehož orgánech rád publi-

koval, sdíleje se o jeho zaměření polemické. Věnoval mu výrazný nekrolog (v. str. 1087) i vyčerpávající výbor kritické prósy; trvalým dokladem Šaldova pronikavého vlivu na Chudobu jsou jeho londýnské přednášky o českém písemnictví »A short survey of Czech Literature« (1924). Výlučnému šaldovskému umělectví čelí však Chudoba přísnou kázní filologickou, kterou prokázal i v pracích o svém milovaném krajanu Blahoslavovi; hrdoost na hanácký původ a hanáckou povahu do-dává mu osobitosti.

Monografie »Wordsworth. Pokus o třídění« (1911), jeho práce habilitační, přehodnocuje proti pevninskému pojetí názor na anglickou romantiku a vykazuje polemicky Byronovi místo podružné proti Wordsworthovi, Shelleyovi a Keatsovi, do jejichž služeb interpretačních a charakterisačních se pak staví; zasáhla podnětně i do badání máchovského. Jim, praeraffaelistickým básníkům, myslitelům Carlylovi a Ruskinovi i victoriánskému romanopisci Meredithovi jsou věnovány dva svazky jemně vybroušených essayů, upoutávajících uměním podobizny: »Básníci, věštcí a bojovníci« (1915 a 1921). Další řada, »Pod listnatým stromem« (1932), kromě ukázek z podrobného životopisného díla o Shakespearovi připojuje ze starších spisovatelů Dickense a Poea, z pozdějších Swinburna, Hardyho a Stracheye. Vedle Shelleyho, básníka Chudobova srdce, zasáhli jej pronikavým vlivem idealistický filosof divoké výraznosti Carlyle a romanopisec pesimista Hardy, v opaku k oběma současným vypravěčům životního i myšlenkového středocestí, Galsworthymu a Wellsovi, pro něž se rozhodl Vil. Mathesius, zastánce ostrovního »common sense«. O zanícenou a vyznavačskou lásku k Shakespearovi sdílejí se však čeští vůdčí anglisté oba; ale původci nového přebásnění děl Shakespearových (v. str. 1400) pocházejí většinou ze školy Mathesiovy.

Odtud vyšli, nacházejíce za stálého vedení učitelova útulek pro své práce v »Příspěvcích k dějinám řeči a literatury anglické« (od r. 1924), anglističtí literární historikové Vladimír Roháček, František Sedláček, Frank Tetauer, Arnošt Vaněček, Zdeněk Vančura, René Wellek; i jako překladatelé i jako vykladači dbají většinou o písemnictví XX. století. Nejstarší a nejvýznamnější z nich Otakar Vočadlo (* 1895), lektor londýnský, tutor cambridžský, universitní profesor bratislavský, zasáhl do živého slovesného rozvoje jednak jako bystrý publicista, který anglickými příklady burcuje české svědomí, aby se probralo z »babylonského zajetí« duševní závislosti na Německu, jednak jako obratný redaktor »Standard

Library. Anglo-americké knihovny« (srv. str. 1301). Starší jeho práce se zabývají mluvnicí a hlavně otázkami lexikologickými, ale pak se obrátil zcela ke krásnému písemnictví, o němž píše i do »Dodatků Ottova Slovníku naučného«. Zlomkem prozatím zůstala »Anglická literatura XX. století« (1932), kdežto přehledná a názorná »Současná literatura Spojených států« (1934) vyrostla v ucelený a svěží organismus, jenž stojí názorově uprostřed prací Mathesiových a Chudobových.

Dějiny literatury francouzské. Ani dějiny francouzského písemnictví, jimiž se od dob Jar. Vrchlického horlivě zabývali básníci a od dob F. X. Šaldy kritikové, nebyly dlouho pěstovány vědecky; romanistika na universitě měla ráz pouze filologický. Filologem od hlavy k patě byl též romanista brněnský **Prokop Miroslav Haškovec** (* 1. února 1876 v Bechyni, † 20. prosince 1935 v Brně), žák Gebauerův a Jarníkův. Svou nedůtklivou analýsu, opřenu o rozsáhlou znalost písemnictví západního i slovanského a vyzbrojenou rozsáhlým aparátem knihopisným, byl by rád ucelil také proniknutím uměleckým; hutné synthesy, jasné formulace a spolehlivých výsledků dospívá však tento úzkostlivý a neklidný mikrolog zřídka. Hlavním jeho dílem jsou »Počátky novodobého románu francouzského« (1917) o předrenesanční výpravné francouzské próse věku XV. Menší filologické studie věnoval Rabelaisovi (1907), renesančnímu novelistovi francouzskému Jacquesu Yverovi (1910), dopisovému románu v románských literaturách (1911), slovanským drobtům v starofrancouzské epice (1913) a těžce řešitelné otázce »Byla G. Sand v Čechách?« (1925). Drobné jeho stati shrnuty jsou ve sbírkách »Statiliterární« (1913), »V dvojím zrcadle« (1916), »Proudy« (1921) a »Francouzské kapitoly« (1931). Zde nad romanistickými studiemi ve vlastním slova smyslu jsou v převaze srovnávací práce o vztazích česko-francouzských, dílem o českých látkách a motivech ve francouzském písemnictví, dílem o francouzských předlohách neb alespoň obdobách českých spisovatelů, dílem o skutečných neb zdánlivých vlivech duchovní Francie na Čechy; všechny tyto úvahy a pokusy jsou vítanou protiváhou upřílišené snahy vyložití myšlenkový a slovesný život český vnitřní závislostí na Německu. Tak přispěl Haškovec k rozboru Klicpery, Vocela, Havlíčka, Zeyera, Vrchlického, ale i Jana Šlechty ze Všehrd; nejvýznamnější, zároveň však nespornější jsou jeho mnohonásobné příspěvky k staročeskému básnictví z pera neb okruhu Smila Flašky z Pardubic; plodná

diskuse, kterou vzbudily, nedala za pravdu důmyslným, většínou apriorním hypotesám Haškovcovým. Nejedna stať Haškovcova, zvláště v prvním souboru, má formu essaye a dialogu a dokládá umělecký sklon autora, jenž se s pseudonymem Jan Hanský pokusil o plachou intimní lyriku. [Posmrtně vyšel sborník k 60. narozeninám Haškovcovým »Mélanges dédiés à la mémoire de P. M. Haškovec 1936« red. A. Šestáka a A. Dokoupila, tam knihopis Al. Lišky; ocenění v nekrologu od Ot. Levého, »Čas. mod. filol.« 1936.]

Monografický duch Haškovcův nepomýšlel nikdy na soustavné dějiny francouzského písemnictví v českém jazyce a pojetí, jež nepřestávají býti naléhavou kulturní potřebou, i když po Lansonově díle (»Dějiny novodobé literatury francouzské« 1899—1900, přel. Oldř. Sýkorou) přeloženy příručky o slovesnosti XIX. a XX. věku: B. Faye »Panorama soudobé literatury francouzské« (1925 přel. O. Dubský), D. Morneta »Dějiny soudobého písemnictví a myšlení francouzského« (1930 přel. Jiří Ježek) a Alb. Thibaudeta »Dějiny francouzské literatury od r. 1789 až po naše dny« (1938 přel. Jar. a Růž. Pochovi). Zobraziti v politicko dějinných i kulturních souvislostech slovesný vývoj ve Francii od literárních počátků do XX. stol. s českého hlediska a spojití v soustavném tom díle zřetele kritické s potřebami informačními i učebními si vytkl za životní úkol profesor obchodní akademie v Hradci Králové, Haškovcův vrstevník a literární druh K. Sezimy, Ot. Theera, Arna Nováka a Ot. Fischera, **O t o k a r Š i m e k** (* 1878 v Hustopečích u Brna). Prošel školou Šaldovou a podav v »Literárních listech«, v »Novině« a v »Lumíru« četné ukázky toho, jak se svými druhy usiluje o organické spění básnického života s otázkami a potřebami českého života (srv. str. 1091), soustředil se skoro výhradně k literatuře francouzské, jejíž životní pozadí poznal na cestách. Od mladosti ho zajímal především realistický román francouzský s Balzacem, Flaubertem, Goncourty a Maupassantem; sloužil jeho propagaci jako překladatel, autor zasvěcených předmluv i analytických studií, až vyvrcholil tento kult redakcí souborného vydání Flaubertových děl o XII sv. (1930, srv. str. 984), pro něž kromě osobitého výběru korespondence podal obšírné úvody a životopisně psychologickou studii, opírající se o flaubertovské objevy Thibaudetovy. Z úhelného díla »Dějiny literatury francouzské v obrysech« vyšly dva svazky, nejprve (1918 díl III.) vyličení věku klasického, pak (1923 díl II.) obraz písemnictví renesančního a reformačního. Zde spojil názornou teplou a živou charakteristiku vůdčích osobností slovesných i my-

slitelských s přehledným vystižením velkých proudů dobových a civilisačních. S filosofickou přesností a přece poutavě vypracoval ideové základy (též náboženské) krásné literatury francouzské, aniž zanedbal vylíčení i genrů, slohů, uměleckých prostředků. Snaže se postaviti své dílo do služeb českého duchovního života, položil zvláštní důraz na své kladné pojetí francouzského klasicismu, při jehož výkladu mu vedl ruku vydatně Brunetiére. Jako u Vrchlického a Šaldy jest také u Šimka patrna snaha osvoboditi českého ducha od vžitých u nás předsudků německých a postaviti našemu národu mohutný příklad a dějinný typ velikosti, kázně a duchového hrdinství; významně jest věnován III. díl »Obrysu« básníku Ot. Theerovi, »znalci a milovníku klasiků francouzských, ctiteli Corneillovu a Pascalovu«. [Srvn. v »Lumíru« 1929 jubilejní stať Arna Nováka, tamže 1938 studii Vlad. Stupky.]

Ot. Šimek nezatožil nikdy po universitní katedře; poměrně pozdě vstoupili na ni jeho mladší vrstevníci Josef Kopal a Otaakar Levý, oba habilitovaní zprvu na Komenského universitě v Bratislavě. Vědecké zájmy a literární záliby je spojují se Šimkem: klasikové a jejich teorie, Vigny, Baudelaire, Flaubert, tři to velcí tvůrci básnické tradice novodobé Francie, přitahují je neodolatelně. Josef Kopal (* 1883), od r. 1938 profesor vysokého učení Karlova, věnoval hlavní dvě práce »Literární theorii Boileauově« (1927) a »Gustavu Flaubertovi« (1932); i tam, kde pracuje monograficky, kloní se spíše k postupu synthetickému a výkladu ideologickému, dbaje zvláště estetických názorů charakterisovaných autorů. Rád se zabírá soustavně s kulturně psychologickými výhledy do válečného a poválečného písemnictví francouzského: napsal monografii o »Romainu Rollandovi« (1930), jehož hlavní románovou skladbu přeložil, a rozebral vůdčí typy a problémy »Válečného románu francouzského« (1934). Svě vědecké příslušenství doložil překladem Lansonovy metodologické příručky; na půdu srovnávacího studia vstoupil přednáškou »G. Sandová a B. Němcová« (1937). Docent Masarykovy university Otaakar Levý (* 1896) osvědčil se jako překladatel jemného výběru a vytríbeného vkusu, když k nám uváděl Stendhala, Flauberta, Huysmanse, Rachildovou, Gidea, Ch. L. Philipa a Romainse. Ve vědě jest jeho zájem roztržtěn mezi romantiku a počátky novověkého písemnictví francouzského; onde vedle seilliérovské studie »Romantická duše« (1923) věnoval monografické práce Vignymu (1929) a Baudelairovi, přihlédaje hlavně k slohovému rozboru; tuto vzbudiv namnoze

kritický nesouhlas odborníků, osvětloval »Básnické dílo F. Villona« (1932) a »Básnické povídky Marie de France« (1935).

Z mladšího romanistického pokolení, které prošlo hlavně školou Tillovou a Šaldovou, vzbudil značné vědecké naděje univerzitní knihovník v Bratislavě Jiří Ježek (* 1901), ale mimo cenné překlady románů a essayů podal soustavněji jenom přehled francouzského vývoje v l. 1894—1932 v »Dodatcích Ottova Slovníka«, kam vedle O. Dubského, J. Kopala a J. Št. Kvapila píše o francouzských literátech poslední doby. Daleko ho předstihl docent dějin literatur románských na universitě v Praze, Václav Černý (* 1905), jemuž prospěl dlouhý pobyt ve Švýcařích, aby si získal srovnávací rozhled světový, patrný hlavně z francouzsky psané monografie »Essai sur le titanisme dans la poésie romantique entre 1815—1850« (1935), vynikající zvláště rozsáhlou sčítlostí, jež občas zastírá vrátkost ideologických konstrukcí. Tyto rysy doprovázejí také Černého práce české: výklad o vlivu bergsonismu v soudobém básnictví »Ideové kořeny současného umění« (1929) a vývojeslovnou studii »Esej o baroku« (1937). Novinkou v romanistickém badání českém jest Černého pilná pozornost, věnovaná písemnictví španělskému stejně v jeho klasickém období jako v přítomnosti, kde poukázal jmenovitě k hodnotám soudobé lyriky; odtud vyšly skvělá charakteristika Cervantesa, psaná doprovodem k novému překladu »Don Quijota« (1931) a pramenné studie o španělských látkách u Vrchlického. Z literární kritické činnosti Šaldova věrného následovníka, která se obrází od r. 1938 v »Kritickém měsíčníku«, došla knižní podoby bystrá monografie »Karel Čapek« (1936, »Postav a díla« sv. 6).

Dva odchovanci romanistické školy brněnské, středoškolští profesori Ota Kar Novák (* 1905) a Vladimír Stupka (* 1906) v studiích časopiseckých vědeckého i popularisačního rázu a v úvodech k beletristickým překladům referovali o novější i nejnovější literatuře francouzské a podali zvláště cenné příspěvky k poznání vztahů Vrchlického k francouzskému básnictví, onen k Anat. Franceovi, tento k Oh. Baudelairovi. Z brněnského vědeckého prostředí vyšel také profesor češtiny na universitě v Terstu Josef Bukáček (* 1897), vědecký pěstitel vztahů česko-italských, které působením vlašských slavistů na naší půdě, G. Mavera, E. Lo Gatta, L. Paciniho a jmenovitě Art. Croniy, autora skvělé monografie o Bezručovi, doznaly nebývalého prohloubení. Jos. Bukáček, jenž pro »Dodatky Ottova Slovníka« podal vedle nesčíslných osobních i věcných hesel z ital-

ského písemnictví i jeho zevrubný dějinný přehled od Carducciho do našich dnů, zabývá se hlavně studii petrarcovskými a odbornou kritikou českých překladů »Božské komedie«.

12. Dějepisné a dějezpytné vědy od války světové.

Když r. 1910 opustil zakladatel novověkého dějezpytu českého, Jaroslav Goll, universitní katedru i historický seminář a když se pak na sklonku války rozloučil také s vůdčí revuí »Českým časopisem historickým«, zaujali jeho místo jeho žáci, působící vesměs po jeho boku na vysokém učení Karlově, jako vůdcovské osobnosti Jos. Pekař a Jos. Šusta, nebo jako učenci podružnějšího významu Václ. Novotný, J. V. Šimák, Kam. Krofta a Jar. Bidlo. Z nich se ukázali Novotný, Šimák a Bidlo zároveň s profesory Masarykovy university Boh. Navrátilem a Rud. Urbánkem věrnými udržovateli gollovské a rezkovské tradice (srv. str. 1212—1213), i byli také v našem díle zařazeni a charakterisováni po boku svých učitelů. Nový ráz období pogollovskému vtiskli však Jos. Pekař a Jos. Šusta, doprovázeni svými mladšími vrstevníky Kam. Kroftou, Jul. Glücklichem a Vlast. Kybalem a také již generací svých žáků. Tito všichni historikové rozváděli sice gollovské podněty a zachovávali některé vědecké tendence svého mistra, ale stanuli v mnohé příčině názorově i metodicky na hledisku jiném než Goll, typický představitel vědeckého pozitivismu v dějezpytě a dějepisu.

Těž jim zůstal samostatným předpokladem kritický revisionismus, stavějící se proti koncepcím romantické nauky obrozené, zastupované hlavně Palackým: zavrhujíce se svými učiteli podvržené památky domněle staročeské, odmítají plynoucí z nich názor o autonomii civilisace a kultury staročeské i slovanské vůbec zároveň s idealisací pravěku našich předků; kladou jako Goll velký důraz na srovnávací postup, který stále sleduje souvislost vývoje domácího s poměry Evropy západní; v souhlase s Jar. Gollem a s polemickým ostnem proti Masarykovi stavějí historickou empirii nad obecné koncepce filosofické a váhají dějepis podříditi stanoviskům sociologickým; tato jejich nedůvěra k ideologii způsobila, že okázale zanedbávali filosofii dějin, kdežto speciálním otázkám metodologickým věnovali zbystrěnou pozornost.

Na rozdíl od Golla, ducha podstatou analytického, jeví se u jeho nástupců zřejmý sklon synthetický, vedoucí je, i když se opětovně prokázali mistry odborného rozboru problémů velice speciálních, k úhrnným charakteristikám velkých vývojových

období a kulturně myšlenkových proudů. Mohlo se zdáti, že oba vůdčí historikové, Pekař a Šusta, odchyľující se od Palackého i Golla, valně nedbají o náboženské dějiny české reformace a že jejich studium odkazují svému vrstevníku Novotnému i svým mladším druhům Kroftovi a Glücklichovi, avšak právě Pekař v mohutném díle své vědecké zralosti osvětlil zcela nově husitskou revoluci a pojav ji jako nejmělejší výkvět náboženského ducha středověké gotiky, přehodnotil obecně vžitou koncepci Palackého. Přece však, jistě za vlivu materialistického pozitivismu cizích historiků, proti nimž kriticky reagovali a od nichž se učili, zajímali se vůdcové poválečné historiografie české zvláště živě o dějiny hospodářské na naší půdě od středověku až do doby přítomné; pomocí hospodářského zkoumání, studií o peněžnictví a bernictví, rozbořem mincovnictví a katastrů dospěli k novému pojetí našich dějin za soumraku Přemyslovců, za pobělohorského poddanství selského, ale i za válek husitských. Vůbec tematika dějezpytného badání se změnila a značně posunula; vedle úseků již uvedených osvětleny nově počátky vzdělanosti křesťanské za doby svatováclavské i za působení tradice cyrilometodějské; dále odumírání utrakvismu a vpád lutherství na naši půdu; jmenovitě pak pobělohorské baroko, v němž spravedlivě zjištěny kladné složky, plodné pro další vývoj, zvláště za národního obrození.

Velké události, jimiž čeští historikové procházeli nikoli jen jako pozorní a zasvěcení diváci, nýbrž i jako významní účastníci a které namnoze i publicisticky komentovali, nezůstaly bez ohlasu v jejich duševním světě. Světová válka, zhroucení starého mocnářství, obnovení českého státu, vzduť národní vlny jak v Čechách a na Slovensku, tak v celé Evropě zbystrilo jejich pohled na dějiny; pouze světové revoluci, jak definoval Masaryk obecný převrat sociální, nepřisuzovali podobný význam jako současní političtí myslitelé, ač se sami neubránili tomu, aby vysoko šlehající plameny komunismu na Rusi nevrhaly své odlesky do líčení na př. husitské revoluce. Takto nabyla dějepisná věda poválečná u nás teplého styku s živou přítomností, který ztratila za gollovského sebeurčení vědy pro vědu, jež bylo odpůrci často velmi drsně vytýkáno nejen Gollovi samému, nýbrž neprávem i jeho žákům. Historie, pojímaná v monumentalisující synthese a takto též po stránce literární tradovaná, stala se opět vychovatelkou a svědomím národa na jeho dějinné křižovatce; z ní čerpají mladší pokolení posilu pro svou věrnost půdě a tradici, pro své češství hrdé a neoblomné, ale zároveň i pro svou orientaci mezi státy a kulturami Evropy.

[Stručný přehled tohoto období podává Jos. Šusta, který též v duchaplné školské příručce »Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové« 1933 zařadil českou historiografii do evropské souvislosti, v závěrečné kapitole, připojené za l. 1905—1924 ke Gollovým zprávám z »Revue historique«, vydaným s názv. »Posledních padesát let české práce historické« 1926 (srv. str. 1208) a dále ve spise »Posledních deset let československé práce dějepisné« 1937. Hluboko pod těmito kritickými přehledy stojí V. Novotného knihopis s chatrnými výklady, »České dějepisectví v prvním desetiletí republiky« 1929 (srvn. str. 1214) a stejně stranický a malodušný obraz jeho žáka Jar. Prokeše »Literatura dějepisná« v X. sv. »Československé vlastivědy«, »Osvěta« 1931. Podrobná »Bibliografie české historie«, do r. 1914 vkládaná do »Českého časopisu historického«, vychází po světové válce péčí Jos. Kazimoura, pak St. Jonášové Hájkové v samostatných svazcích, jsouc účelně doplněna Klikovým rejstříkem »Českého časopisu historického« za l. 1895—1934: »Bibliografie vědecké práce o české minulosti za posledních 40 let« 1935.]

Jako badatelé i universitní učitelé, jako historičtí kritikové i mistři dějepisného podání, jako autoři skladných děl i subtilních monografií doplňují se v tomto období stále Josef Pekař a Josef Šusta, oba žáci Gollovi, stojící po odchodu učitelově na místě nejčelnějším; na Karlově universitě působí vedle sebe od r. 1900. O čtyři léta mladší Šusta choval k Pekařovi od mladosti obdiv, který byl později umocněn v přátelství, založené namnoze na potřebě protiváhy, či spíše doplnění dvou povah lidsky i vědecky kontrastních. Věrný potomek a uvědomělý vyznavač selského stavu upoutal syna vybrané rodiny panského úředníka; onen byl ve svém pevném a rozhodném nacionalismu zřejmě určován původem z národnostního pohraničí, kdežto tento utvrdil svůj kosmopolitismus rozeného Jihočecha studii ve Vídni a v Římě. Ačkoli se po celý život snaží překonati v sobě sklony pyrrhonistické, zůstává Šusta přece trvale duchem skeptickým, který se vyhýbá přímočarému a rozhodnému řešení, k jakému Pekař přese všecku gollovskou průpravu od přirozenosti směřuje, stavěje své monumentální dějepisectví do služeb národního života a mravního svědomí, což hoví sice jeho ideální představě, nikoli však jeho založení, nakloněnému po gollovsku pěstovati vědu pro vědu. Oba historikové jsou zároveň velkými spisovateli a badateli a slovesným uměním se jim žádný z jejich odborných druhů nevyrovná; umělecká stránka Šustova jest však více ovo-

cem vkusu a vzdělání, kdežto u Pekaře se od počátku jeví spontánním darem přirozené vlohy.

Josef Pekař (1870—1937) narodil se 12. dubna 1870 v Malém Rohozci u Turnova jako nejstarší syn selských rodičů Josefa a Františky Pekařových; jeho matka, roz. Černá, byla sestrou publicisty a spisovatele Jana M. Černého, proslulého v zápase státoprávním. Čtyřletý se odstěhoval s rodiči do Daliměřic v těsné blízkosti Turnova, kdež vychodil obecnou školu. Gymnasium studoval v l. 1880—1888 v Ml. Boleslavi a již na něm projevoval činně vědecké zájmy historické a kromě překladu z Tolstého otiskl na konci let gymnasijských monografií o M. Jiř. Kezeliu Bydžovském (v »Památkách archeologických«) a tři studie z místních dějin, hl. o hradu Valdštýnu a Ml. Boleslavi (v »Jizeranu«). Uvědoměle se věnoval v Praze na filosofické fakultě v l. 1888—1892 studiu historie, r. 1892 podal disertaci »Kandidatury krále Přemysla Otakara II.« a 20. února 1893 byl promován; r. 1893 studoval v Erlankách, r. 1894 v Berlíně. Jako středoškolský profesor působil jen semestr v Ml. Boleslavi, dva semestry v Praze II.; mimo to byl rok prefektem Strakovy akademie v Praze. V této době připravoval habilitační práci »Dějiny Valdštýnského spiknutí«, na základě které byl nejen připuštěn k docentuře pro dějiny rakouské 12. února 1897, ale brzy nato po Rezkovi ustanoven suplentem rakouských dějin; r. 1902 stal se mimořádným, r. 1905 řádným téhož oboru, který po převratě změněn na dějiny české. Profesuru vykonával, zastáváje při tom nejvyšší úřady akademické a přerušiv pražský pobyt jen cestami do Paříže a Italie, nepřetržitě až do smrtelného onemocnění r. 1936. Zemřel v Praze 23. ledna 1937 a byl pochován v rodném kraji v Jenišovicích poblíže kostela, kde byl křtěn.

První Pekařova velká práce historická »Dějiny Valdštejnského spiknutí 1630—1634« (1895), před níž vedle disertace předcházela kriticky místopisná studie o Hrubé Skále jako příspěvek k důkazu podvrženosti RK a referují hesla v Ottově Slovníku, vznikla na popud Rezkův; složité a nepřehlednou literaturou znesnadněné problémy středoevropské politiky řeší se tu kriticky a samostatně se stálým zřetelem k otázkám českým; jest tu důkazem Valdštejnovy zrady s dokonalým zdarem vykonán pokus sloučiti kritický rozbor s plastickým dějepisným vypravováním. Když se na sklonku svých dnů Pekař obrátil k přepracování svého mladistvého díla všude prozrazujícího spád (»Valdštejn 1630—1634« [1934]), pojal nově a s důrazem politickou a válečnou účast české emigrace na spiknutí protihabsburském.

Potom se však Pekař obrátil k úhorem ležící roli českého dějepisu, k nejstarší době našich dějin, v jejímž poznání po odkrytí padělků rukopisných zela značná mezera, a v níž Dějiny Palackého volaly neodkladně po revisi. V duchu Gollově Pekař pojímá náš celý středověký ať politický ať hospodářský ať společenský vývoj v rámci západoevropském, ale vmýšlí se pronikavěji do zvláštních poměrů českých, v nichž tkví selským původem i tradičním politickým povědomím, a studuje podrobněji dějiny hospodářské a správní. Řada bystrých kritik i mocně nabádavých článků v Čes. Čas. Hist. svědčí o tomto směru Pekařových studií; z nich kritická studie »K sporu o zádruhu staroslovanskou« (v ČČH. 1900) má význam zásadní, kdežto úvaha »Spor o individualismus a kolektivismus v dějepisectví« (tamže 1897) jest důležitá metodologicky.

V celou knihu, »Nejstarší kronika česká« (1903), vzrostly jeho kritické práce o počátcích dějepisectví v Čechách, jimiž, odmítaje vědecké omyly Dobrovského, podal rozbor starých svatováclavských legend, zvláště nejstarší, legendy Kristianovy, a na správné místo zařadil Kosmovu kroniku; po prvé u nás a jako jeden z prvních v dějepisectví světovém ocenil tu význam legendy jako historického pramene. Spor o tyto zásadní otázky, jehož se účastnili s české strany jmenovitě Jos. Kalousek a Fr. Vacek, a jenž druží se k pohnuté diskusi o Brücknerovo ocenění našich starých dějin, patří k nejdůležitějším kontroverším českého dějezpytu v nové době. Výsledky jeho Pekař shrnul německou knihou »Die Wenzels- und Ludmila-legenden und die Echtheit Christians« (1906). Po více než dvaceti letech při jubileu svatováclavském se vrátil k oblíbené postavě své vědecké mladosti výmluvným essayem »Svatý Václav« (1929), kde nejen vzkřísil s teplou názorností dějinné ovzduší české v X. stol., ale podrobil osobité kritice a přesvědčivé rekonstrukci jak vlastní historický význam světcův, tak jeho posmrtnou úlohu v národním vývoji. Pekařova objektivita schopnost proniknouti do ducha středověkého dospěla tu vrcholu.

Na zcela nové cesty se obrací Pekař v »Knize o Kosti« (1910 a 1911, 2 díly); veden láskou k rodnému kraji, studuje s důvěrnou podrobností a s pronikavým bystrozrakem politické, hospodářské i sociální dějiny monumentálního hradu českého severovýchodu, a to v ohraničení XVII. věku; první díl jest teplou malbou panského života za baroka, ovládaného velkými proudy politiky české i evropské, druhý pak zabývá se dějinami

stavu selského a ukazuje českému dějepiscectví k novým problémům i metodám.

V souvislosti s badáním o panství kosteckém, typickém pro Čechy pobělohorské, vznikly studie »České katastry 1654—1789« (1915), vyšetřující berní příčiny útisku selského stavu v Čechách vládami císařskými a tím objasňující hospodářský význam Bílé hory; stejně významné jako dějepisné výsledky jsou i důmyslné metodické cesty tohoto pracného a složitého zkoumání. Celou otázku bělohorskou se stránky politické, hospodářské, kulturní a národní osvětlil v cyklu skvělých kapitol syntetických »Bílá hora, její příčiny a následky« (1921, první část »K velkému výročí« knižně již 1920); látka důmyslně sestavená a směle proniknutá zhodnocena nově nejen proti tomkovskému, ale i denisovskému pojetí. Energickou obranou českého baroka, hlavně s hlediska národního cítění a lidové kultury, byly pronikavé a polemicky založené »Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého« (1921) s hlubokou psychologií svatojanského kultu.

Období světové války pohnulo Pekaře, který se s jinošským zápallem ozval již r. 1897 proti nenávislnému historikovi Mommsenovi skvělou invektivou »Čechové jako apoštolové barbarství« (současně s básníkem A. Sovou), aby rozhled dějepiscův, umění slovesné, výmluvnost vlasteneckou postavil do služeb publicistických; mocné vědomí státoprávní, neústupný nacionalismus byly východiskem statí posvěcených také mužným citem pro spravedlnost a ušlechtilou úzkostí o bytí národní. Po odvážné charakteristice »František Josef I.« (1916), vzniklé jako řečnický nekrolog, vydal soubor novinářských článků z dob nejtěžšího útisku, »Z české fronty« (1917 a 1919). Diplomatický vznik světové války, její první počátek, vinu na jejím vypuknutí vyšetřuje a několik podobizen vůdčích hlav z tábora rakouského kreslí na základě původních pramenů svazek statí »Světová válka, statí o jejím vzniku a jejích osudech« (1921); po převratě přibyl nelítostný rozbor velkého hospodářsko politického omylu revolučního, »Omyly a nebezpečí pozemkové reformy« (1923), ušlechtilý květ rostoucího politického konservatismu autorova.

Pětisté výročí Žižkovy smrti povzbudilo Pekaře, aby se monograficky zabral do dějin táborské revoluce a jejího vůdce, když se byl již v mladých letech opětovně zabýval Husem a počátky husitství; tak namnoze v uvědomělé polemice s názory Palackého i Tomkovými na osobnost i politiku Žižkovu, vzniklo poslední velké dílo Pekařovo o 4 sv., »Žižka a jeho doba«,

psané v l. 1924—1933: I. »Doba se zvláštním zřetelem k Táboru« 1927, II. »Jan Žižka« 1928, III. »Žižka vůdce revoluce« 1930 a IV. »Poznámky« 1933. Na pozadí náboženské, společenské a národní revoluce, jejíž kořeny historik shledává v křesťanském názoru středověkém, odmítáje koncepci Palackého o moderně průkopnickém významu husitství, zvedá se Jan Žižka, nikoli moudrý a shovívavý státník, nýbrž bezohledný a často násilnický bojovník boží, mstivě trestající porušovatele zákona Kristova. Pekař sleduje i další etapy tábořské revoluce, od nichž po jeho soudu vedla přímá cesta k Bílé hoře; citově zjitřen bolševickou revolucí ruskou, ale neuzíváje sociologických analogií z ní, podal přísnou kritiku tábořství slovem vzrušeným a naléhavým, a to tak, že se staly nesčetné podněty díla bohatě dokumentovaného trvalým východiskem dalšího badání.

Z kritických úvah Pekařových, kromě mladistvého, směle vrženého synthetického obrazu českého »Dějepisectví« v l. 1848—1898 (1898), vynikají skvělá monografie o »Fr. Palackém« (1912), rozbor Masarykovy »České filosofie« z r. 1912 (v. str. 1125—1127) a vítězné vyvrácení Bretholzových dohadů o německých prasídlech v Čechách, »Objevy Bretholzovy čili od které doby sedí Němci v naší vlasti« (1922). Do posledního tvůrčího období historikova, následujícího po »Žižkovi«, náleží kromě vzletné evokace skladných sil a svěžích půvabů turnovského domova »Z dějin Českého ráje« (1930 ve Vikově albu dřevorytů »Český ráj«), rektorská řeč »O periodisaci českých dějin« (1932), prohlubující myšlenky spisku »Smysl českých dějin« (1929), s pokusem použití pro charakteristiku velkých vývojových období názvů a pojmů vžitých ve výtvarném umění a se zanícenou oslavou údobí idealistických v naší minulosti, gotiky, baroka a romantismu.

Syntheticky pro školské potřeby, ale s celým uměním historické kresby a zkratky ve velikých rysech, zpracoval »Dějiny naší říše« (1914), jež po převratu byly pronikavě obměněny a do našich dnů prodlouženy jako »Dějiny československé pro nejvyšší třídy škol středních« (1921).

Josef Pekař, mužný vyznavač jasného pozitivismu, v němž nebylo místa pro náboženské, tím méně mystické prvky myšlenkové, slučoval břitký dar bezpečné kritičnosti se šťastným nadáním plastického epika; úsečné a názorné charakteristiky dějinných postav dařily se mu stejně jako obsažná synthesisa celých period; zcela podivuhodně s prudkým odosobněním dovedl pronikati do ducha dějinných období navzájem zcela odchylných

a postihovati jejich myšlenkovou a životní podstatu. S vynikající metodickou výzbrojí a ve vyšší míře než kterýkoli český dějepisec předchozí ovládal dějiny právní, hospodářské a společenské, ale to mu nevadilo, aby věnoval ústřední pozornost historii státně politické, jsa se státoprávním nadšením přesvědčen, že bytnost národa se ztělesňuje především v jeho státu. Avšak stejně pronikavé jsou ony partie jeho díla, v nichž se zabývá myšlenkovou náplní minulých věků, a budilo úžas, jak duch nenáboženský dovedl pochopiti rané české křesťanství románské neb zásadní odpůrce revolucí sociální vzpouru táboorskou. Analytik co nejsubtilnější, kritický na všechny strany a stejně obrněný proti svodům vědecké tradice jako proti dobovým sklonům a heslům, upravoval v něm vždycky půdu vypravěči dějů pro národní pospolitost závažných, nesených však podle individualistické koncepce velkými jednotlivci. Vypravovatel ten byl nevšedním mistrem slova: jeho sloh živý a průzračný, má pádnost i svěžest a nejednou dosahuje monumentality až klasické.

Avšak netoliko tato schopnost výpravná odlišuje Pekaře od jeho učitele Golla: historie není mu vědou pro vědu, uměním pro umění, nýbrž spolupracovnící národního života, jehož hlavní hybné síly v minulosti i v přítomnosti odhaluje a soudí, nejdeť mu pouze o děje a události, ale i o jejich hodnocení. Dlouho před světovou válkou a před převratem razil Pekař, selský syn z kraje národně ohroženého, cestu obnovenému nacionalismu a uvědomělé tradičnosti, netaje ani svého odporu k realismu ani své stupňující se konservativnosti a slouže vědomostmi rozsáhlými, kritikou důmyslnou, slovem výmluvným a pevným v hrdém individualismu pravdě poctivě poznané, v níž se projevoval hlas plemenné krve a síla svědomí národního. Toto působení přesahuje i Pekařův hrob a stupňuje se zvláště v dobách zkoušek a katastrof národních. V dějinách české vědy historické zapsán jest Jos. Pekař jako skvělý universitní učitel, který odchoval celé generace dějepisců, jako organisátor dějezpytného snažení u nás, jako vůdčí osobnost v »Českém časopise historickém« po 40 let, kde redaktora doprovázel nejhorlivější přispěvatel a kritik váhy autoritativní.

[Rozsáhlá literatura o Jos. Pekařovi se počíná r. 1930 při 60. jeho narozeninách; tehdy ve 2dílém sborníku prací z dějin československých »Od pravěku k dnešku« (1930), vydaném »Historickým klubem«, sneseny první příspěvky rodopisné i podána Jos. Klikem bibliografie Pekařových prací [doplňky ve sborn. »O Jos. Pekařovi« (1937)]. V témže roce otiskl Kam. Krofta v ČCH. 1930 svou jubilejní přednášku, obsahující první

soustavný výklad vývoje historikova a ocenění jeho děl. Při Pekařově smrti vydán revuí »Řád« sborník příspěvků k životopisu a dílu »O Jos. Pekařovi« 1937, redakcí Rud. Holinky, jenž tam napsal závažnou kritickou studii »Dílo Jos. Pekaře«. Vedle ní jest důležitá hl. studie Zd. Kalisty »Český barok Jos. Pekaře« (od téhož význačného žáka a pokračovatele Pekaře ukázkou z velké monografie vyšel v Lumíru 1937 článek »Středoškolské studie Jos. Pekaře«) a dokumentární snůška Jos. Hobzka »Příspěvky a materiály k životopisu«. Jako stejně významné pokusy o zhodnocení Pekaře historika řadí se k přednášce Kroftově a k monografii Holinkové Šustova smuteční přednáška v ČCH. 1937 a nekrologický proslov Fr. Hrubého v »Naší vědě« 1937; osobnost kreslí synthetickou zkratkou Arne Novák ve spisku »Jos. Pekaře cesta domovem a životem«, vydaná s bohatou látkou ikonografickou v Turnově 1938; také v obou sborníčcích o Pekařově pohřbu »Sbohem Jos. Pekařovi« (1937, red. J. Knob) a »Na paměť Jos. Pekaře, národního historika« (1937, red. V. Černý) obsaženo hlavně v řečech nad rakví mnoho podstatného k Pekařově charakteristice. O kritickém spisku Kroftově »Žižka a husitská revoluce« 1936 v. níže.]

Druhý vůdce české vědy historické v přítomnosti, **Josef Šusta** (*1874), narodil se jako syn vynikajícího hospodářského praktika i spisovatele, schwarzenberského ředitele panství Josefa Šusty, 19. února 1874 v Třeboni, kde vykonal studia gymnasiální. Po universitních studiích v Praze a ve Vídni, zakončených r. 1897 doktorátem filosofie, pobýval v archivech a knihovnách italských v l. 1896—1899 a prožíval tu hlavně v Římě krise národnosti a světoobčanství, které později zobrazil vyznavačským románem »Cizina« (1914). I po své habilitaci na Karlově universitě r. 1900, kde se r. 1905 stal mimořádným, r. 1910 řádným profesorem, zajížděl do ciziny, Paříže, Londýna, Berlína a opět do Italie. Světový rozhled se zvláštní schopností organizační předurčily ho k čelným funkcím ve světě politickém a vědeckém: r. 1920—1921 byl ministrem školství a národní osvěty, r. 1939 byl zvolen za presidenta České akademie věd a umění; od r. 1935 jest spoluredaktorem »Českého časopisu historického«, od r. 1936 řídí encyklopedické »Dějiny lidstva od pravěku k dnešku«, kam sám přispívá jmenovitě skvělými synthetickými úvody o velkých etapách dějinného vývoje světového.

Po disertační práci o unbářích a po vzorném vydání pramenů k dějinám koncilu tridentského (1904—1914 ve 4 sv.), které vyšly německy, vystoupil Jos. Šusta jako český historik články

o době Přemysla Otakara II. v ČCH. a důmyslnou monografií, vyváženou z téže oblasti dějin papežství XVI. věku jako uvedená edice tridentská: »Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu« (1900). Po ní se obrátil jeho badatelský zájem hlavně k středověku českému, do jehož složitých poměrů upravil mu vedle skvělé průpravy metodické bezpečný přístup kritický a kombinační důmysl v oboru dějin hospodářských a jejich pramenů. Po průpravných statích »O troctví a velkostatek v Čechách« (1899), »K volbě r. 1306« (1906), »Purkrabské účty panství novohradského z let 1390—1391« (1909) a po studiích kritických, z nichž nejvýznamnější jest vyvrácení Bretholзовých pavědeckých bludů o středověku českém, »Nový Antipalacký« (1913), Josef Šusta přistoupil k monumentálnímu dílu, o světlujícímu novými metodami český středověk na významném rozmezí a značícím všestranný pokrok vůči Palackému: »Dvě knihy českých dějin«, z nichž první (1917) zobrazuje »Poslední Přemyslovce a jejich dědictví«, druhá (1919) »Počátky lucemburské« (do r. 1320). Vedle obou skvělých podobizen Václava II. a krále Jana ukázal tu Šusta historické své mistrovství důmyslným výkladem o převratě hospodářských řádů na sklonku XIII. věku hlavně za vlivu otevření stříbrných dolů na české půdě a pak zdůrazněním zásahu románské kultury u nás od počátku vlády lucemburské. Dílo, vydané v l. 1926 a 1935 po druhé, přepracoval Jos. Šusta úplně, rozhojnil je podstatně, pro pokračování Novotného »Českých dějin« a předal mu rozsáhlý výklad o pádu Přemysla II.; z toho vyšel »Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví« (1935), kdežto »Králcizinec« posud nedokončen.

Na čas byly Šustovy analytické a kritické badatelské práce o českém středověku, jež doplnily ještě menší studie o »Dekretu kutnohorském« (1909) a o stáří Žižkově (1911), přerušeny skladbami synthetického rázu, obracejícími se k dějinám XIX. věku. Tato rozsáhlá díla, určená spíše vzdělaným laikům než odborným kruhům, byla připravována jednak autorovou obsáhlou činností kritickou, jednak krátkou, ale vydatnou epizodou publicistickou. Kritik Šusta, užívající za své forum skoro výhradně »Českého časopisu historického«, spokojuje se zřídka pouhým referováním o novinkách vědecké literatury západní zvláště z dějin hospodářských, z dějepisné teorie a p., ale zabírá se zpravidla sám do problematiky a metodologie předmětu; vynikl také v kresbě podobizen historiků, na př. Golla, Pekaře, Denise a Wilsona. V l. 1919—1921 psal horlivě do »Venkova«

stati o zahraniční politice, otázkách světové války, organizaci vědecké a universitní a později podal obsáhlý výbor z těchto článků, připomínající současný soubor Pekařův z »České fronty«, s n. »Z dob dávných i blízkých« (1924), kam pojal i některé důležité práce starší, jako kriticky závažný posudek a odsudek Macharova »Říma« (1908) a pro jeho pojetí vývoje hospodářsko sociálního svrchovaně poučný přehled »Dějinných předpokladů moderního imperialismu« (1909). R. 1922 zahájil soustavný obraz vývoje novověké Evropy od Napoleonova pádu až po válku světovou, který se mu rozrostl do devíti svazků a do dvou děl: »Dějiny Evropy v l. 1812—1870« (1922 a 1923, III sv.) a »Světová politika v letech 1871—1914« (1924—1931, VI sv.). Pojímaje v prvním díle do svého podání západ i východ Evropy, v druhém však rozšiřuje je i na politiku v Asii, Africe a jmenovitě v Americe, pokusil se tu vystihnouti zápletky diplomatické a válečné se změnami ústavními na pozadí poměrů hospodářských a sociálních a zároveň určití podíl velkých osobností, se zvláštní virtuositou charakterisovaných, na dění hromadném, než dozrálo k světové srážce; svrchovaný rozhled po literatuře mezinárodní se tu pojí podivuhodně s nejživějším zřetelem k české otázce v rakousko-uherském rámci. Nad zastaralé a namnoze jen populární neb pro mládež přistřižené pokusy Šemberovy, Lacinovy a Kosinovy, většinou jednostranně závislé na německých pomůckách, vyniká dílo Šustovo především hlediskem světovým, orientací mezinárodní a přednostmi umění slovesného.

Od počátku svého vědeckého působení nezapomínal Jos. Šusta na praktické poslání učitelské, a jeho středoškolské učebnice náleží k nejcennějším pracím svého druhu; po »Dějinných nového věku« (1905), určených vyšším školám obchodním, následoval dvojdílný »Dějepis pro vyšší třídy středních škol«, od raného středověku do našich dnů (s Jar. Bidlem, 1912 a 1913 a později). Potřebám zkušebním určil zpracování universitních čtení »Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti západní ve středověku a době nové« (1933) s nejednou výraznou zkratkovou charakteristikou. R. 1926 připravil k tisku soubor zpráv Jar. Golla o literatuře historické v »Revue historique z l. 1878—1906, připojiv k nim úhrnný přehled produkce za l. 1905—1924, čímž vzniklo kriticko knihopisné dílo »Posledních padesát let české práce dějepisné« (1926); jeho pokračováním jest »Posledních deset let československé práce dějepisné« (1937, za l. 1925—1935).

K 60. narozeninám Jos. Šusty vydal »Historický klub« dva

sv. jeho »Úvah a drobných spisů historických« (1934 o 3 částech: Práce z oboru českých dějin středověkých, Práce z oboru českých dějin novověkých a Práce z oboru dějin obecných); Jos. Klik připojil bibliografii prací Jos. Šusty.

Ve vývoji historika Šusty náleží první místo silnému působení jihočeského domova, které se jeví také v tematice některých prací mladistvých; pak přistupuje rozhodující vliv Gollův s požadavkem metody srovnávací a zoru kosmopolitického a stejně významné školení ve vídeňském i římském Ústavě pro rakouský dějezpyt, jež mu přineslo více než dokonalou průpravu ve zkoumání a zužitkování pramenů hlavně středověkých. Souhlasně s Pekařem zabírá se Šusta do dějin hospodářských a peněžnických, které Gollovi a všem českým dějepiscům starším unikaly, a sleduje jejich odraz v dějích politických. Na rozdíl od Golla, zaujatého z odkazu Palackého českou reformací, zabýval se Šusta se zálibou světovou protireformací, odhaduje správně její význam politicko kulturní i pro nás, opět ve shodě s Pekařovými studii bělohorskými, ale z těchto Šustových příprav posud neuzrálo dílo rozměrnější. Ve Vídni i v Římě zesílilo a vědecky se prohloubilo Šustovo příznačné porozumění dějinám výtvarným, které zřejmě působením svého důvěrného druha Maxe Dvořáka jako jeden z prvních u nás včleňuje do duchovedy. I jest obor Šustova zkoumání nemálo rozsáhlý a dělí se rovnoměrně na středověk, na raná období věku nového i na dějiny současné, jejichž pronikání u něho silně napomáhá živý, ale kriticky nestranný zájem politický, pozorovatele spíše skepticky opatrného a moudře starostlivého než citově a vášnivě účastného, který nepodléhá dobovým heslům a varuje stále před tím, aby analogie z minulosti byly přenášeny do přítomnosti a jmenovitě aby se to dalo naopak. Všecek simplismus, byť sebepůsobivější, jest ho zcela dalek, a veškeré řešení přímočaré odmítá Šusta s rozhodností. Naopak poukazuje k složitosti jevů i k složitosti dějezpytné problematiky odtud plynoucí, a vzácnou ctí této jeho objektivity jest, že, ač zásadní individualista s darem pronikavé charakteristiky psychologické, dovede býti práv hromadným složkám dějin, hlavně hospodářským. Chladná a kritická obzíravost jeho se často projevuje břítkou a suchou ironií skeptika, a smysl pro odstín a polotón určuje i jeho sloh spíše barvitý než lineární, spíše odstínovaný než obrysový, kde samo podání umožňuje zvláštní hloubku perspektivickou.

[Z charakteristik nejobsažnější Kalistova v »Lumíru« 1934 při šedesátce a téhož (1935 tamže) rozbor »Úvah a dr. spisů«.]

Jako Jos. Šusta prošel badatelskou přípravou ve Vídni a v Římě také třetí předák historického studia na Karlově universitě v období pogollovském, **Kamil Krofta** (* 1876). Narodil se jako syn vynikajícího politika Josefa Krofty, starosty města Plzně, 17. července 1876 v Plzni, kde vystudoval gymnasium. Po filosofických studiích v Praze a ve Vídni byl členem vídeňského Ústavu pro rakouský dějezpyt a 1899—1901 pobyl studijně v archivech římských. V l. 1901—1911 byl úředníkem Českého zemského archivu, v letech 1910—1920 profesorem rakouských dějin na české universitě. Přešel po převratu do služby diplomatické, působil nejprve u Vatikánu, pak ve Vídni a v Berlíně, v l. 1936—1938 byl zahraničním ministrem Československé republiky.

Vlastním oborem Kroftova důkladného a široce založeného badání jsou náboženské dějiny české, které na základě diplomaticky a kriticky prozkoumaného, nového materiálu probírá ve vztazích politických, správních, dogmatických i literárních, rozhojňuje každým příspěvkem naše poznání o právním, náboženském i církevním životě v Čechách od dob předhusitských až na pokraj periody bělohorské; řadu institucí, sporů, osobností osvětlil nově. Do hlubšího rozboru otázek náboženských se nepouští, zato sleduje se zvláštním zájmem souvislost sporů církevních s národnostními a politickými poměry. Způsob jeho podání jest klidný a soustředěný, jasným výkladem a přiléhavou, nehledanou charakteristikou umí přiblížiti i složité problémy historické; dějezpytná psychologie a dějepisná epika jsou vzdáleny jeho ducha administrativně založeného.

První jeho drobnější stati v Čas. Čes. Mus. zabývaly se postavami naší literatury náboženské, z nichž zvláště Petra Chelického nejen populárně vydal, ale vedle N. V. Jastrebova i nejdůmyslněji vyložil; též činnost J. Rokycany, J. Protivy z Nové Vsi, Jana z Příbramě, Václava Korandy ml., V. Mitmánka a B. Bílejovského rozebral definitivně. Významné studie rázu monografického věnoval »Kurii a církevní správě Čech v době předhusitské« (1904—1908), »Sněmům českým r. 1605« (1908), »Dekretu kutnohorskému« (1909 s V. Novotným, J. Šustou a G. Friedrichem), »Majestátu Rudolfa II.« (1909) a »Boji o konsistoř podobojí v l. 1562—1575« (1911). V řadě příspěvků se stal vedle Ferd. Hrejsy obráncem českého novoutrakvismu XVI. věku. Samostatným pojetím, obhajujícím na rozdíl od Tomka, Rezka i Pekaře vůdce českého povstání, vyniká synthetický spis »Bílá hora« (1913); o dva-

cet let později se postavil kriticky na obranu českého táborství proti úhelnému dílu Pekařovu polemickou monografií »Ž i ž k a a husitská revoluce« (1936), kde se ve shodě se svým politickým vývojem přiblížil Masarykové koncepci našeho národně náboženského vývoje. Názor ten proniká — vedle důležitého úvodu k vydání Gollova spisku »Chelčický a Jednota v XV. stol.« (1916) — ve většině Kroftových statí z českých náboženských dějin od sv. Václava ke Komenskému, které knižně shrnul souborem »Listy z náboženských dějin českých« (1936); autor tu dal statím rázu populárního přednost před studiemi badatelskými.

Na rozhraní samostatných dějzpytných studií a syntesy zkoumání staršího stojí, když výborně shrnuje nesnadnou a dotud rozptýlenou látku, o jejíž zkoumání získal si zásluhy zvláště J. Kalousek, »Přehled dějin stavu selského v Čechách a na Moravě« (1919). Řada podobných prací Kroftových vznikla za jeho diplomatického působení vídeňského, když současně přednášel na universitě v Bratislavě a snažil se jednak osvětliti starší dějiny slovenské v rámci státu uherského, jednak dovoditi historickou kontinuitu československou. Sem náleží studie více méně popularisační a propagační: »Čtení o ústavních dějinách slovenských« (1924), »Konec starého Uherska« (1924), »Stará ústava česká a uherská« (1931), »Čechové a Slováci před svým státním sjednocením« (1932), »Národnostní vývoj zemí československých« (1934), »Podkarpatská Rus a Československo« (1934). Také přehledné statí, původně německy vydané, »Němci v Čechách« (1927) a »Stará a nová střední Evropa« (1929), sledují vedle učených cílů i záměry politické v duchu vládního směru, jehož jako diplomat byl Krofta mluvčím. Některé z těchto i starších statí Kroftových přešly do jubilejního souboru úvah historických i politických »Byli jsme za Rakouska« (1936), který tvoří protějšek ke knize Pekařově »Z české fronty« i k Šustově anthologii článků »Z dob dávných i blízkých«, liše se však od nich povolným konformismem.

Rázu čistě populárního jsou spisky: »Čechy do válek husitských« (1930), »Čechy v době husitské« (1938) a »Malé dějiny československé« (1931), jimž se dostalo překladu do mnohých jazyků.

Instruktivní jsou Kroftovy charakteristiky čes. dějepisců a politiků, zvl. Balbína, Golla, Gindelyho a Pekaře, pak Masaryka a Beneše; také v nich původní ostražitý kriticismus po-

stupně mizí, aby ustoupil ochotně přitakavé politické oficiálnosti. Značná byla hlavně na počátku ediční činnost Kroftova: z ní vyniká podíl na »Monumenta Vaticana« (V. díl z l. 1378—1404, 1903 a 1905) a na »Sněmeh českých« (XI. díl z r. 1605, 1910).

[Knihopis Kroftových prací od Jos. Klika dodatkem k »Listům z náboženských dějin českých« (1936); k 60. narozeninám Kroftovým vyšel redakcí Jar. Werstadta sborník »O K. Kroftovi, historikovi a diplomatu« (1936) s oceněním jeho historické činnosti od Jos. Borovičky a Jar. Werstadta, o níž důležitá stať Glücklichova v ČČH. 1937.]

R. 1911 habilitovali se na Karlově universitě dva vrstevníci Kroftovi, poslední z význačných historických badatelů, kteří prošli a byli určováni školením Gollovým, Jul. Glücklich a Vlast. Kybal. Týž úsek dějin českých, který rozbírají a líčí čelné práce Kroftovy, studuje dopodrobna *Julius Glücklich* (* 1876 na Březových Horách), v l. 1920—1939 profesor novověkého dějepisu na Masarykově universitě v Brně, vynikající rozhledem po bohosloví západoevropském XVI. a XVII. věku. Poslední fáze Jednoty bratrské před Bílou horou osvětlují jeho studie o *Budovcovi*, jehož *Antialkoran* (1906) rozebral, korespondenci (1908 a 1912) vydal i historickou činnost (1911) kriticky zjistil; nové příspěvky podal také k vydání *Majestátu*, k činnosti defensorů a k dějinám českého povstání. K *Budovcovi* jako k hlavnímu strůjci politiky stavovské před Bílou Horou se nese také rozsáhlý úvod Glücklichův k vydání »*Nové redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*« (1936). V plodných recensích, jichž jest mistr, přispěl k poznání K. Havlíčka a rak.-uherského vyrovnání. I jeho příspěvky k Šustovým »*Dějinám lidstva*« a Stloukalovým »*Tvůrcům dějin*« ukazují k bezpečnému znalci pevného úsudku. **Vlastimil Kybal** (* 30. května 1880 v Černochově u Loun) náleží vědě a literatuře první polovicí svého života, kdy se po studiích v Praze, Paříži a v Bonnu r. 1911 habilitoval pro střední a nové dějiny na Karlově universitě, jež ho r. 1918 jmenovala profesorem mimořádným a r. 1919 řádným; pak ho od r. 1920 činnost vyslance v Římě, Brasílii, Španělich a Portugalsku a posléze v Mexiku skoro úplně odvedla od činnosti naukové, a jeho publikace nabyly rázu propagačního. **Vlastimil Kybal** podobá se směrem vědecké práce Jar. Gollovi: i jeho činnost se dělí mezi vyšetřování úsvitu české reformace a sledování tendencí západoevropské politiky; mimoto jako jeho mistr oceňoval rád kriticky přední zjevy

historiografie evropské. Vzdělav se důkladně ve filosofii náboženství, zahájil svou historickou činnost pracemi o nejoriginálnějším mysliteli předhusitském: po díle »Matěj z Janova, jeho život, spisy a učení« (1905) následovalo vydání odkazu reformátorova, »Regulae veteris et novitamenti« (1908—1913, V. díl vydal Ot. Odložilík 1926). Do rozměrného díla V. Novotného »M. J. Hus, život a učení« napsal soustavný rozbor nauky Mistrovny, rozložený do 3 sv. (1923—1931). K novověké historii se obrací po některých studiích průpravných široce založený spis »Jindřich IV. a Evropa v l. 1609—1610« (1909 a 1911, II díly). Tu sleduje politické děje západoevropské malého časového úseku se zřetelem k věcem českým; v souvislosti s tím jest polemicky zahrocený spis »A. Denis a Bílá hora« (1912). Monografie »Svatý František z Assisi« (1913) jest psychologicky bohatý a značně subjektivní pohled do dějin středověkých a doprovází ji několik odborných kritických studií z dějin řádu františkánského. Kybal zabýval se kriticky moderní historiografií francouzskou ve dvou statích: »Francouzská metoda historická« (»Novina« 1908) a »Čeští historikové v Římě« (»Česká kultura« 1913). Pro Kybala diplomata stala se pak literatura hlavně pomůckou mezinárodní informace a československé propagandy politické, při níž však mu jeho rozsáhlé vědomosti historické prokazují velmi platné služby; většina z těchto spisů vyšla v jazycích cizích. Z nich závažné jsou přehledné knihy »La Cecoslovacchia e l'Italia« (1925) a »O Španělsku« (1928); pro dějiny českého misionářství poučná jest hutně stylisovaná přednáška »Po čsl. stopách v latinské Americe« (1935). Produkci Kybalovu uceluje dvojí soubor »Drobných spisů politických a historických« (1915 a 1930), k nimž se druží povahopisné charakteristiky, jednak ve »Velikánech španělských dějin« (1935), jednak v »Tvůrcích dějin«.

Pokolení historiků, narozené v letech osmdesátých, které zahájilo svou publikační činnost v prvním desetiletí dvacátého věku, zastalo na svých universitních studiích ještě učitelskou činnost Jar. Golla, ale samo se vědecky vyučilo již u jeho žáků. Z nich Jos. Pekař a Jos. Šusta působili hlavně svou osobností, kdežto vliv G. Friedricha i K. Krofty byl spíše didakticko metodický; také V. Novotný dovedl shromáždit kolem sebe obec naukových následovníků. Tito se v tradicích gollovských zabírali rádi do dějin české reformace náboženské, kdežto jinak po Pekařových stopách převažoval zájem dílem o pobělohorské

období protireformační, dílem o nejstarší dějiny, hlavně za počátků křesťanských. Obecně se věnovala soustředěná pozornost vývoji hospodářskému, jmenovitě ve stavu selském. Tato generace dozrála za světové války, která zbystřila její porozumění současným událostem politickým; mnozí z dějepisců vstoupili do diplomatických služeb mladého státu, jiní se jali pracovat v archivech, rozmnožených vydatně o listinnou látku z doby nové i nejnovější, dotud žárlivě střeženou a pro badání nepřístupnou. Druhdy však, pokud běželo o události souvislé s politickým převratem a národním osvobozením, uvedla aktualita vědecké pracovníky na scestí, ohrožujíc objektivnost jejich úsudku snahou apriorně vykládati a obhajovati oficiosní tendence při znovuvybudování a ovládání českého státu. Nebezpečí tomu zcela neušlo ani nově instalované české dějepisectví na Slovensku, zorganizované kolem university Komenského v Bratislavě, které si získalo nesporné zásluhy o prozkoumání minulosti slovenské, studované a vykládané dotud skoro jen diletanty. Ale úsilí dovésti stůj co stůj historickou jednotu Čech a Slovenska, řízené záměrným politickým vlastenectvím, kalilo nejednou jasnost kritického pohledu.

Z vysokoškolských profesorů tohoto pokolení nesou blahodárné stopy vědeckého i osobního vlivu Pekařova hlavně V. Chaloupecký a Fr. Hrubý.

Václav Chaloupecký narodil se 12. května 1882 v Dětenicích u Turnova a byl knížecím knihovníkem na zámku roudnickém. V l. 1922—1939 působil na universitě Komenského v Bratislavě a stal se tam zakladatelem vědecké školy historické; r. 1939 přešel na vysoké učení Karlovo jako nástupce Pekařův. Jako Goll ze starších a Kalista z mladších historiků začal též Chaloupecký činnost slovesnou básněmi (s pseudonymem V. Ch. Banjom), ale svou zahořkle ironickou lyriku nesebral a navždy odložil. Dostí dlouho neustaloval se látkově okruh jeho zkoumání, a přísně badatelské studie se střídají s pracemi popularizačními. Tak vedle pronikavé monografie z gotiky lucemburské »Jan z Dražic, poslední biskup pražský« (1908) a cenného příspěvku k dějinám českého povstání »Česká rebelie na Podřipsku 1619—1621« (1918) stojí synthetický obraz »Fr. Palacký« (1912 v »Zlatorohu«), vyčerpávající a dovedně seskupující literaturu předmětu, propagační vlastivědná knížka historikova »O Řipu« (1919) a essay o významu Prahy v národním vývoji a jeho dějinách »Praga caput regni« (1919); nejednen ze spisků těch nese stopy místní inspirace z pobytu roudnického. Profesorské období bratislavské,

zahájené vstupní přednáškou v duchu dějinné jednoty národa českého a slovenského, »Československé dějiny« (1922 v ČCH.), přináší vedle zralosti také vyhranění vědeckého profilu kritického, občas útočného historika, jenž novými pracovními důkazy ověřuje žákovství Pekařovo a nikde se nevyhýbá ožehavým otázkám politickým. Ve stopách svého učitele krácel samostatně monografickými studii »Selská otázka v husitství« (1926) a »Uherská politika Přemysla Otakara II. (1930 ve sborníku Pekařově). Do historiografie slovenské zasáhl nejúčinněji, vzbudiv tím namnoze polemický odpor Slováků, jednak zásadním dílem z nejstarších dějin Slovenska »Staré Slovensko« (1923), jednak historikovými příspěvky k diskusi o události nedávné, posud obestřené dýmem zápasů stranických: »Martinská deklarace a její politické osudy« (1928) a »Zápas o Slovensko 1918« (1930); poslední práce jest namířena polemicky proti činnosti Mil. Hodži. Vedle celé řady kritických a dějzpytných statí z různých dob dějinného vývoje přispěl Chaloupecký k proniknutí názoru o vnitřní historické pospolitosti československé také dvěma závažnými edicemi: nejstarší právní památky psané národním jazykem na území slovenském z r. 1378 »Kniha Žilinská« (1934 s R. Rauscherem) i výběrem listů a listin v řeči národní »Středověké listy ze Slovenska« (1937). Badavý a podnitivý duch Chaloupeckého, u něhož břitká kritičnost nepodvazuje odvahu ke kvasivým hypotézám, dotkl se také působivě některých problémů nejstarších dějin českých, episydy cyrilo-metodějské, kultury církevně slovenské, nejdávnějších kronik našich, osudů a významu sv. Václava a Vojtěcha; názory své o tom porůznu roztroušené shrnul ve vynikajícím příspěvku do III. dílu »Dějiny lidstva« (1937), »Počátky státu českého a polského«.

Vrstevníky Václ. Chaloupeckého ze školy Pekařovy byli předčasně zesnulý zakladatel »Časopisu pro dějiny venkova« (v. str. 1212) Miloš Vystyd (1885—1914) a jeho pokračovatel, bibliograf Josef Kazimour (1881—1933), zvláště zasloužilý o vybudování »Bibliografie české historie« (v. str. 1642); oba zorganizovali nově studium stavu selského u nás.

Dlouholetý ředitel zemského archivu moravského František Hrubý (* 21. srpna 1887 ve Strukově na Moravě) habilitoval se r. 1924 na Masarykově universitě, kde jest od r. 1936 řádným profesorem. O jeho vědecký zájem, řídicí pronikavým kriticismem bohatou archivní látku, hlavně z vůdčího vědeckého ústavu moravského jemu dlouhou dobu svěřeného, dělí se histo-

rie církevní a dějiny hospodářské; na tomto propracovaném pozadí kreslí s přesvědčující názorností nábožensko politické děje zvl. XVII. věku a modeluje výrazně jejich vůdce, badáním namnoze dotud nedocenené. (Souhrnně zpracoval dějiny reformace severské, protireformace a třicetileté války v V. sv. »Dějiny lidstva«.) Monografické jeho práce vycházejí nejprve v »Českém časopise historickém« nebo v »Časopise Matice moravské« a pak v samostatných publikacích knižních. K církevní historii se nese hned jeho první rozsáhlejší studie »Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od X. do XIII. stol.« (1917) a z dob mužné zralosti »Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou« (1935); významné jsou také jeho příspěvky k dějinám Novokřtěnců na Moravě. Se soustředěnou pozorností se obrátil k dějinám moravské šlechty od XV. do XVII. věku; prozkoumal hospodářské i kulturní základy jejího života, určil její podíl v protihabsburském povstání náboženském, ocenil její účast v politice i válečnictví nekatolické emigrace pobělohorské a vším tím přispěl namnoze k její rehabilitaci. Mimo závažné články »Hrabata z Thurnu a Valsassina« (1922 v ČČH.), »Moravská šlechta r. 1619« (1922 v ČMM.), »Z hospodářských převratů českých v stol. XV. a XVI.« (1924 v ČČH.), »Z vídeňských papírů Jindřicha z Thurnu« (1928 tamže), náleží sem hlavní monografie Fr. Hrubého »Ladislav Velen z Žerotína« (1930), jež se i názorem i darem podání staví po bok definitivní úpravě Pekařova »Valdštejna«. Do téhož okruhu náleží také velká edice »Moravské korespondence a akta 1620—1636« (1934 a 1937, v II. díle listy Karla z Žerotína z l. 1628—1636, z nichž Hrubý r. 1936 vydal půvabný knižní výbor, oslavuje tak i různými přednáškami a články — zároveň s Ot. Odložilíkem — 300. výročí smrti velkého náboženského politika moravského). Příležitostně vznikla spanilá jubilejní publikace popisná a syntetická »Moravské desky z české 1348—1642« (1931).

Vyhraněnou osobností, jejíž předčasný odchod v mužném věku znamenal pro českou vědu historickou obdobnou ztrátu jako dvacet let před tím jinožská smrt Ladislava Hofmana, byl profesor všeobecných dějin na universitě v Bratislavě **Jan Heidler** (* 7. září 1883 v Polici na Moravě, † 28. května 1923 v Opatii). Silný zájem o živé otázky politické, který žáka Pekařova a Masarykova na čas přivedl k činnému působení veřejnému, záhy určil Heidlerovi ústřední téma badatelské: ústavní život český

od r. 1848 a dějiny zápasu za samostatnost státní. Dušezpytný bystrozrak umožňoval historickému individualistovi pronikati povahy vůdčích politiků, jejichž charakteristiky kreslil pevnými rysy, přihlédaje vždy k jejich duševnímu vývoji. Osvědčiv se kromě prací z hospodářských dějin moravských XVII. a XVIII. stol. drobnějšími příspěvky o hegelovství u Palackého, o J. V. Fričovi, o radikálech r. 1848, přistoupil k cyklicky seskupeným monografiím »A. M. Pinkas a vznik českého programu v l. 1848—1850 a 1861« (1913), »Ant. Springer a česká politika v l. 1848—1850« (1914), »Čechy a Rakousko v politických brožurách předbřeznových« (1920). Pak se oddal přípravám pro velké dílo o Fr. L. Riegrovi, z něhož však kromě tří monografických statí zůstaly kriticky sebrané a utříděné materiálie; ty po Heidlerově smrti vydal Jos. Šusta s n. »Příspěvky k listáři dr. Frant. Lad. Riegra« (1924 a 1926, ve II sv.). Ve spisku »1917. Projevy českých spisovatelů« (1921) vylíčil Heidler živě důležitou epizodu z osvobození národního, které se sám účastnil. Vzorem politické popularisace jsou jeho spisky: »České politické strany v Čechách, na Moravě a ve Slezsku« (1914), »Otázky sociální a politické« (1921) a »Moderní demokraticismus« (1922); přátelský sborník »In memoriam Jana Heidlera« (1926) obsahuje vedle vzpomínek a charakteristik výbor jeho nejdůležitějších politických článků; významné nekrology od V. Chaloupeckého v ČCH. (1923) a od J. Pekaře v »Alman. Č. Akademie« (1924).

Úředník archivu v »Památníku osvobození« Jaroslav Werstadt (* 1888) zbystřil si již za studií politickým novinářstvím ve straně radikálně pokrokové zrak pro hlavní tendence v našem zápasu o samostatnost i v naší historiografii. Podav v časopisech bystré ocenění osobnosti Kalouskovy a Tomkovy, vylíčil synteticky »Politické dějepísectví XIX. stol. a jeho české představitele« (1920). Ve spisku »Od „České otázky“ k „Nové Evropě“« (1920) sledoval politický vývoj Masarykův a zároveň vlastní odklon k bezvýhradnému masarykovství; tomu se stal spíše publicistickým než historickým obhájcem ve spisech: »Československý odboj« (1923 s L. Sychravou) a »Den osvobození« (1936) i ve sbornících uspořádaných k jubileím E. Beneše a K. Krofty. Jeho knihopisně kritické přehledy o dějinách národně politického osvobození v ČCH. jsou neseny týmž duchem.

Dokumentární látkou listinnou jsou přísně určovány a zásahu

politické ideologie nikde nedopouštějí četné práce o českém politickém vývoji v XIX. stol., jež podal archivář ministerstva zahraničních věcí a od r. 1930 docent Karlovy university Karel Kazbunda (* 1888). Zakládají se hlavně na studiu archiválií ústředních úřadů rakouskouherské monarchie, dlouho nepřístupných, ale po převratu převzatých čsl. státem; zprvu ulpívaly na tomto materiálu, nedbajíce memoárů, korespondence a publicistiky, avšak později jal se Kazbunda zaokrouhlovati své obrazy i zprávami z těchto zdrojů a tím spěti nejenom k věrohodnosti, nýbrž též k sytosti podání. Většina studií Kazbundových, doprovázených hojnými příspěvky archiválně organizačními, otištěna jest v časopisech (v ČČH., »Časopise archivní školy«, v »Zahraněční politice«) a osvětluje dobu revoluce a reakce 1848—1859, pak státoprávní zápas l. 60. a 70., boje o t. zv. punktace a mimoto osudy Havlíčkovy; knižní podoby nabyly dvě vyčerpávající monografie »Pout Čechů do Moskvy r. 1867 a rakouská diplomacie« (1924) a »České hnutí r. 1848« (1929). S pracemi Kazbundovými jest těsně příbuzná rozsáhlá produkce archiváře ministerstva vnitra a docenta Františka Roubíka (* 1890), opírající se hlavně o listinný materiál ústavu jemu úředně svěřeného. Látkově sahá však Roubík nazpět až do XVII. stol. a poměrům kulturním dává přednost před vlastními ději politickými; osvětlil zvláště sporné otázky historické geografie, dějiny Chodů, vývoj židovstva u nás, organizaci poštovní a policejní, revoluci r. 1848 a jako bibliograf zpracoval v »Časopise ctvu v Čechách v l. 1848—1862« (1930) a v »Bibliografii časopise ctva v Čechách z l. 1863—1895« (1936) zevní dějiny naší publicistiky. Hlavní jeho knižní studie jsou průkopnické »Dějiny Chodů u Domažlic« (1931), rozptylující zároveň s pracemi Baarovými a zvl. F. Teplého mnohou legendu, úspěšně šířenou v beletrii, a populární dílo syntetické »Český rok 1848« (1931), v němž se nejbliže setkal s tematikou Kazbundovou. Jako v starších studiích Kazbundových chybí také u Roubíka ideové zvládnutí faktů bohatě nashromážděných a zařazení jich do významnější souvislosti.

Archivní službou, po převratě značně rozvětvenou, prošli, nestravše většinou v ní, někteří historičti pracovníci ze školy Pekařovy a Šustovy, které pak zvábito vysokoškolské učitelství neb působení diplomatické; v duchu svých učitelů se zabírají hlavně do dějin hospodářských nebo věnují zájem politickému vývoji domácímu i světovému v XIX. a XX. stol. Věkem řadí

se k sobě Jan Opočenský, Jos. Borovička a Kar. Stloukal, o něco mladší jest Bedřich Mendl.

J a n (H a n u š) O p o č e n s k ý (* 1885) přestoupil po převratu z místodržitelského archivu do jeho nové formace v ministerstvu vnitra, později do archivu ministerstva zahraničí, který pak zaměnil za činnost konsulární. První jeho práce se zabývaly katolickou reformací u nás, které náleží i hutný popularisační spisek »Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře« (1914). Potom se střídají témata jeho studií, zřejmě se přechylující k politickým dějinám XIX. věku, hl. v období státních změn poválečných; mezi nimi tvoří osobitý úsek důmyslné příspěvky, osvětlující vztahy francouzské politiky k Čechům a jiným Slovanům v Rakousku v l. 70.—90. Vyloživ, nammnoze s použitím pramenů původních, »V z n i k n á r o d n í c h s t á t ů v ř í j n u 1918« (1927) a »K o n e c m o n a r c h i e r a k o u s k o - u h e r s k é « (1928), přistoupil k úhrnnému zpracování »P o v á l e č n ý c h d ě j i n s v ě t a « (1933), při čemž se věrně přidržoval politické koncepce, zastávané vládou Edv. Beneše. **J o s e f B o r o v i č k a** (* 1885), dlouholetý úředník zemského archivu českého, v l. 1925—1939 docent i profesor všeobecných dějin novějších na universitě v Bratislavě, slučoval vliv vídeňského ústavu dějezpytného s tradicemi Gindelyho v zemském archivě. Ty mu ukázaly k studiu ve Španělech, odkud si přinesl materiál pro české dějiny hl. protireformační na počátku XVII. stol. Jeho práce, vedle populárních spisků o Katalánsku, týkají se dále organizace archivnictví, kanceláře Zdenka z Lobkovic, osudů Palackého, ale i poměru politických stran v Čechách; jako jeho universitního kolegu Chaloupeckého přivedlo jej bratislavské působení k tomu, aby se zabýval nejnovějšími dějinami slovenskými, jmenovitě v souvislosti s deklarací svatomartinskou. Jemnost kritického postřehu, jenom zřídka politicky zakaleného, i subtilnost analytického provedení nerad projevuje Jos. Borovička ve spisech většího rozsahu. Důsledným následovníkem Šustovým jeví se od svých vědeckých počátků **K a r e l S t l o u k a l** (* 1887), profesor všeobecných dějin na Karlově universitě, před tím archivář Národního muzea v Praze. Obě jeho čelné monografie, »K a r e l z L i c h t e n s t e i n a « (1912) i důvtipný »pokus z moderní diplomatiky« »Č e s k á k a n c e l á ř d v o r s k á 1599—1608« (1931), pohybují se bezpečně a badatelsky na pomezí věku XVI. a XVII., ale pracoval také o vztazích česko-francouzských před Bílou horou, o Valdštýnovi, o rekatolisaci Čech; výrazným nacionalismem působí propagačně jeho dva drobné hutné spisky popularisační,

prodšené ohnivostí pekařovskou: »Svatý Václav a svatováclavská idea v našich dějinách« (1929) a »Národní idea v dějinách« (1936). Ukázkou plodné polemiky jest proti Janu Bartošovi namířená apologie »Legenda o budovatelích Národního divadla« (1935). Jádro tvoří vlastně přesvědčivá obrana Fr. L. Riegra, jehož studiem se Stloukal po Heidlerovi monograficky zabývá; sem náleží i jeho edice rodinných listů Palackého. Organisačního ducha osvědčil Stloukal zvláště, zpracovav a rozmnoživ s pomocí skoro všech zástupců české obce historické Rohdenovu německou sbírku dějinných charakteristik, »Tvořivé dějiny« (1934—1936 v VI sv.), která se v jeho rukou stala ve svých nových partiích representačním podnikem českého dějepisu; pro III. sv. »Dějiny lidstva« napsal hutný obraz historie karolinské a merovejské.

Jako se o rušně pracovitou osobnost Bedřicha Mendla (* 29. srpna 1892 v Břežanech u Českého Brodu) dělí působení v Státním ústavě historickém a činnost nejprve (od roku 1927) docenta, pak (od roku 1934) profesora hospodářských dějin na vysokém učení Karlově, tak se jeho vědecká práce rozestupuje ve vědecké vydavatelství s průvodními studii archivářskými a v badání hlavně o středověkých dějinách hospodářských (srvn. str. 1221 a 1222). Vedle pokračování Emlerových »Regest« a knihomilské edice »Listů královnny Kunhuty králi Přemyslovi« (1928), doprovázené bystrou studií o středověkém umění listovním, spadají do první skupiny některé příspěvky k české diplomacii XIV. stol. za doby Karlovy i za předzvěstí humanismu a některé metodické články i kritické úvahy o vydávání pramenů. Zvláštní nadání pro hospodářské dějiny středověké, prohloubené školením v semináři Pekařově a Šustově, i studiem děl Belowových a Pirennových — jeho »Středověká města« (1928) přeložil — projevil již disertací »Hospodářské a sociální poměry v městech pražských 1378—1434« (1916 a 1917 v ČČH.) i spisem habilitačním »Sociální krise měst ve stol. XIV.« (1924—1926 tamže), k nimž se pojí stejně hodnotná práce »Z hospodářských dějin středověké Prahy« (1925). Východiskem diskuse se stal spis »Tak řečené norimberské právo v Čechách« (1938). Přidrhuje se důsledně srovnávací metody, dotýká se mnohých zásadních otázek sociálně hospodářských, ale i právních v městském životě středověkém; přispěl k otázce o vzniku měst, k dějinám cechů a mincovnictví, zasáhl do složité problematiky pražského Němectva, podal příspěvky k začátkům university Karlovy atd.

Sem hledí i pracná edice »Knihy počtů města Brna z l. 1343—1365« (1935). Že hospodářsko sociální otázky ho zajímají i mimo okruh středověkých Čech, dovedil prakticky velice podnětnou monografií »Český průmysl před 100 lety a počátky Průmyslové jednoty« (1934) a teoreticky malou příručkou metodickou »Hospodářský vývoj Evropy« (1931); jiným důkazem toho jsou syntetické kapitoly v »Dějinách lidstva« o hospodářských poměrech v antice (sv. II.) a o změně obzorů a řádů hospodářských na počátku nového věku (sv. V.).

Stejně důkladným jako láskyplným knihopiscem školy Pekařovy a Šustovy i jejich zakladatelů se osvědčuje spoluredaktor »Českého časopisu historického«, gymnasiální profesor Josef Klik (* 1896); mimo bibliografické práce (v. str. 1642) podal i životopisné příspěvky k životu Pekařovu a badatelskou schopnost prokázal studii o národnostních poměrech v Čechách od husitských válek k Bílé hoře a o vlasteneckém hnutí předbřeznovém.

Školu Václava Novotného mezi českými historiky, kteří teprve po světové válce podali první práce vědecké, zastupují nejvýrazněji F. M. Bartoš, Jar. Prokeš a Ot. Odložilík. Jejich učitel obracel zájem žákovský hlavně k reformačním dějinám náboženským a vštěpoval jim zároveň s českou filosofií Palackého nedůvěru ke všem revisionistickým koncepcím Pekařovým. Povolání archivářské, které předcházelo jejich činnosti učitelkou, seznámilo je s listinnými a rukopisnými poklady hlavně pražskými. Pobytové a studijní nedobrovolné soustředění na Čechy bránilo u nich zprvu evropskému rozhledu, jehož z nich později nabyl Ot. Odložilík, což vydatně přispělo k vyvržení jeho novějších prací.

František M(ichálek) B(artoš) (* 5. dubna 1889 v Rychnově n. Kn.), působil zprvu v archivu Národního musea, jehož české i latinské rukopisy zkatalogisoval (1926 a 1927); r. 1922 se stal docentem, r. 1931 profesorem církevních dějin na Husově evang. fakultě a tím takřka oficiálním historikem českého protestantství, hlavně v jeho začátcích. Se stejně rozsáhlými jako podrobnými znalostmi, konaje hojně objevy a pronášeje dohady i domněnky značně fantastické, osvětluje český duchovní život od XIV. stol. Staročeské bible, Klaretův okruh v době Karlově jsou časově nejstarší témata, od nichž se pak soustřeďuje na počátky husitství i jeho předchůdce, na nejrůznější otázky Husova působení, jeho vztahů osobních a náboženských, na ohlasy

husitství za hranicemi, na poměr Jednoty k Lutherovi. Do otázky kultu svatojanského a do dějin boje o Rukopisy byl stržen svým nezkrotitelným sklonem polemickým, který se zvláště rozohňoval zásadní oposicí proti Jos. Pekařovi; sem spadá i Bartošova jediná práce z raného středověku českého »Kníže Václav v dějinách a v legendě« (1929), oplývající bujnými konjekturami. Z jeho publikací — mimo poučný přehled »Půlstoletí husitského badání« (1935) — rozsahem neb obsahem jsou závažnější: »Jan Nepomucký, světec temna« (1921), »Eneáš Silvius, jeho život a jeho česká kronika« (1925), »Literární činnost Jakoubka ze Stříbra« (1925), »Literární činnost M. J. Rokycany, M. J. Příbrama, M. P. Payna« (1928), dva sborníky drobnějších badatelských i popularisačních studií: »Husitství a cizina« (1931) a »O Husa a o Husovi« (1935), pak přehledný spisek o zápasu proti pravosti RKZ »Rukopisy« (1936 s dodatkem »Listy prof. Marešovi o RKZ« 1937); překlad Müllerových dějin Jednoty bratrské (1923) uceluje jeho činnost, vyznačující se neúpornou pracovní a badatelskou energií, které druhdy chybí autokritika a sebekázeň stejně jako jindy schopnost názornější synthesy.

Ředitel a reorganisátor archivu ministerstva vnitra Jaroslav Prokeš (* 11. ledna 1895 v Kněžicích u Městce Králové), mimořádný profesor Karlovy university, zabýval se nejprve po vzoru svého učitele náboženskými dějinami doby husitské, ale postupně šíří obor své působnosti jak časově, zabíraje se do období bělohorského, do centralismu tereziánského, do národního obrození, tak látkově, dbaje vývoje hospodářského, změn správních, poměrů kulturních, poslední dobou také historie vojenské. Pokouší se s větší odvahou než zdarem o dějepisné synthesy i o kritické přehledy dějezpytného badání, ale při nich se mu nedostává daru osobitější koncepce i výraznější charakteristiky směrů a osobností. Z monografických prací Prokešovy vědecké mladosti jsou závažnější »M. Prokop z Plzně« (1927) a »Husitika Vatikánské knihovny v Římě« (1928). Jeho nejstarší souborný obraz »Jan Žižka z Trocnova a jeho doba« (1920) zanikl podobně jako příbuzná monografie Urbánkova v příliš oslnivém světle díla Pekařova. Synthetické práce Prokešovy zahájeny jsou »Základními problémy českých dějin« (1925), vykazují dvojí zpracování událostí nejnovějších, »Obrázkové dějiny naší samostatnosti« (1930) a »Světová válka 1914—

1918« (1934), a kromě populárního náčrtu francouzského (1927) vrcholí příspěvky do »Československé vlastivědy« (1932 a 1933), kam Jar. Prokeš podal soustavný výklad dějin let 1648—1918, připojiv také (1931) přehled české literatury dějepisné. Literární a vědecké historie obrozenské se týkají zvláště monografie, menší, v rozsahu článku, »Z těžké doby Matice české 1850—1860« (1931 v ČČM.) a rozsáhlá, posud neukončená, »Počátky České společnosti nauk v XVIII. stol.«; I. díl 1938 zabírá léta 1774—1789 a znovu řeší sporné otázky, jimiž se s kritickým důmyslem a velkou chutí kombinační zabývali před ním Kalousek, Hanuš, Kraus, Pražák, Seydl.

Silným vývojovým vzestupem předstihl své starší druhy ze školy V. Novotného **Otakar Odložilík** (* 12. ledna 1899 v Kostelci u Holešova), který po svém učiteli zdědil profesuru českých dějin na Karlově universitě; dvouletý pobyt (1928—1930) po boku Setona Watsona na School of Slavonic Studies v Londýně urychlil jeho vývoj naukový. Těž v čele Odložilíkovy vědecké činnosti stojí práce o době husitské, mezi nimi důležité monografie »Jan Milíč z Kroměříže« (1924), »M. Štěpán z Kolína« (1924), »Z počátku husitství na Moravě« (1925, hl. o Šimonu z Tišnova). Jiné studie Odložilíkovy se zabývají Wiclifem, husitskými výpravami za hranice, tábořským bratrstvem na Slovensku, sektou Habrovan-ských a jmenovitě osudy a spisy Komenského i jiných exulantů pobělohorských; sem hledí též některé Odložilíkovy edice, posledního svazku »Regulí« M. z Janova (1926, srv. str. 1655), Blahoslavova spisu »O původu Jednoty« (1928), a úvaha o »Utrakvistické postile z r. 1540« (1924). Zralé období Odložilíkovo zahajují přehledné obrazy českých dějin v l. 1273—1419 a 1526—1648 v »Čsl. vlastivědě« (1932); vysoko nad ně pak vystoupil v »Nástinu československých dějin« (1937), samostatněm jak v periodisaci a rozvrhu látky tak v důmyslném vystopování paralel mezi vývojem českým a slovenským. Vyvrcholením Odložilíkových hojných prací o exulantech pobělohorských, jejichž korespondenci vydává, jest heuristikou bohatá a podáním plastická monografie »Karel starší ze Žerotína« (1936); i v hutné charakteristice »Mistra Jana Campana« (1938) i v meditativním essayi »O dvěky úděl« (1938) prokázal se historikem oduševnělého přednesu. V »Časopise Matice moravské«, jehož jest spoluredaktorem, napsal cenné nekrology Václ. Novotného a Boh. Navrátila. Poslední hodnotné práce Odložilíkovy, věnované pobělohorské emigraci a zhodno-

cení její politické činnosti, stýkají se tematicky a mohou se měřiti svou cenou se studii Frant. Hrubého; metodickým svým školením se však podstatně liší a doplňují.

Z Pekařových a Šustových žáků, kteří dokončili studia až v samostatném státě československém, habilitovali se v Praze Zdeněk Kalista a Josef Matoušek, v Bratislavě Rudolf Holinka; ve vývoji všech jest patrný nejen silný vliv velkých učitel-ských individualit, ale i přímé působení ideových a politických proudů dobových, a to spíše tradicionalistických a konserva- tivních než sociálně revolučních.

Docent českých dějin na Karlově universitě **Zdeněk Ka- lista** (* 22. července 1900 v Nových Benátkách) náležel, po- podobně jako Jar. Goll, české beletrii dříve než vědě historické. Z jeho účasti v redakci »Hosta« a v družině Wolkrově, na niž vzpomíná knižičkou »K a m a r á d W o l k e r« (1933), vzešla vedle překladů na př. z Baudelaira, I. Golla a Jul. Romainse řada lyrických sešitků (srv. str. 1376). Později se přichýlil ke kruhu »Lumíru«, jehož spoluredaktorem se r. 1932 stal a kde převzal i soustavný referát o nové produkci lyrické, vedený s pseudonymem V. Hrbek spíše dojmově než kriticky. Z jeho essayů vybroušené dikce a mnohdy paradoxního zahrocení vy- šel knižně cestopisný »I t a l s k ý s k i c á ř« (1928). Jako his- torik byl hned ve svých začátcích určen jednak Pekařovou »Knihou o Kosti«, jednak jeho »Bílou horou«: XVII. stol. v Če- chách s bělohorskými dozvuky, vznik a rozvoj baroka kořenů vlašských a francouzských na naší půdě, zápas tradičního češ- ství s novou románskou kulturou, umělecké i národní hodnoty protireformačního katolictví soustředí jeho pozornost. Sem hledí: jeho obě první badatelské práce z dějin politických, nedo- šedší podoby knižní, »C í s a ř F e r d i n a n d I I I . a p a p e ž I n o c e n c X . v p r v ý c h l e t e c h p o n t i f i k á t u« (1927 —1928 v ČCH.) a příspěvek k dějinám míru westfálského »1644—1645« (1930 v Pekařově sborníku); habilitační práce »M l á d í H u m p r e c h t a J a n a Č e r n í n a z C h u d e n i c« (1932), která má výmluvný podtitul »zrození barokního kava- líra«; ji doplňuje edice listů císaře Leopolda I. tomuto českému šlechtici (1936, I. díl z let 1660—1663). Pokračující badání o barokním písemnictví českém sleduje Zd. Kalista kritickými re- feráty a přispěl k němu jednak zdařilou anthologií »Z l e g e n d českého baroka« (1934), jednak studií »N á r o d n í m o t i v ú c t y s v a t o p r o k o p s k é« (1935), připínající se epi- gonsky k Pekařovým projevům o svatojanském kultu; s Vaši- cou a Bitnarem náleží Kalista k předním znalcům a propagá-

torům barokní literatury u nás, přinášeje do jejího studia vedle osobního nadšení jemnost heuristickou, smysl pro dobový detail, ale i předčasnost zobecňujících hypotéz. Pro VI. sv. »Dějiny lidstva« zpracoval Zd. Kalista období panovnického absolutismu na západě. S historickými i kulturními intencemi Kalistovými souvisí co nejtěsněji překlad vynikajícího díla francouzského z českých dějin »Bílá hora a francouzská politika« (1936, s úvodem Jos. Šusty), jehož autor Victor L. Tapié obnovil úsilí E. Denise, názorově mu vzdáleného, přiblížiti Francouzům obsah a evropský význam naší minulosti.

Docent **Josef Matoušek** (* 13. ledna 1906 v Hořicích) podal vynikající práce jak z evropských dějin XVI. stol., tak z politického vývoje českého i cizího ve věku XIX., když si byl vysloužil ostruhy diplomaticko kritickými příspěvky o kanceláři Karla IV. Řada drobnějších statí o osobnosti císaře Rudolfa II., jeho době i historických pramenech k jejímu poznání předcházela v heuristice, v koncepci i v podání vynikající Matouškovu práci habilitační »Turecká válka v evropské politice v l. 1592—1594« (1935), v níž kritický rozbor Šustův pozdravil velkou nadějí badání dějezpytného; význačný jest též Matouškův rozsáhlý příspěvek o katolické reformaci v V. díle »Dějiny lidstva«. S populárnějšími pracemi Roubíkovými a Prokešovými a s odbornými studii Čejchanovými se stýká látkově Matouškova monografie »K. Sladkovský a český radikalismus za revoluce a reakce« (1929). Zvláštní pozornost věnuje Matoušek také risorgimentu a zápasu o sjednocení Itálie, neopomíjeje přihlížeti k obdobím českým; těmito otázkami se před ním a vedle něho zabýval romanista **Ottomar Schiller** (* 1880).

Náboženské dějiny české a slovenské od křesťanských počátků na půdě obou zemí až po dobu husitskou jsou hlavním předmětem zkoumání docenta bratislavské university **Rudolfa Holinky** (* 17. ledna 1899 v Trhových Svinech). Pronikavou kritičností, ovládající nadání pro důmyslné hypotézy, projevil stejně v obou monografiích z úsvitu české reformace »Sektářství v Čechách před revolucí husitskou« (1929) a »Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna« (1933), jako v příspěvcích k dějinám českého a slovenského křesťanství věku X. a XI., »Sv. Svorada Benedikt, světci Slovenska« (1934) a v úvodě k Vilikovského překladu svatovojtěšské legendy Brunonovy (1935). Ve sborníku »O Jos. Pekařovi. Příspěvky k životopisu a dílu« (1937, v. str. 1648) ocenil pozor-

hodně jako jeden z prvních historické dílo svého učitele, jehož následuje zvláště v badání o počátcích křesťanství v Čechách, ale též v sympatiích pro výkvět katolické kultury náboženské v našich zemích.

Mezi ostatními mladšími a nejmladšími dějepisci převládá zájem o historii hospodářskou. Dějiny selské, soustředěné v »Státním archivu zemědělském« a »Časopise pro dějiny venkova« (srv. str. 1212), pěstují hlavně Václav Černý (* 1894), autor studií o patrimoniálních velkostatech a pozemkové reformě v minulých věcích, a jeho úřední kolega Emanuel Janoušek (* 1897), který vedle statí o Jednotě bratrské a jmenovitě řady článků z dějin polských a litevských osvětlil zemědělské poměry XVIII. stol., a to jak v lidu samém tak v názorech a počinech reformistů osvícenských. Rodák a gymnasiální profesor jindřichohradecký Jan Muk (* 1901) upozornil na sebe vynikající studií o národním uvědomění české šlechty XVII. a XVIII. věku a zabral se pak zároveň se sběratelskou horlivostí i vědeckým kriticismem do minulosti svého rodiště, jeho rodáků i hostí. František Kutnar (* 1903) zabývá se hlavně českým osvícenstvím a obrozením a podal zajímavé příspěvky k poznání ohlasů francouzské revoluce u nás. Jan Klepl (* 1907) osvětluje vývoj měst, živností a průmyslu v XVIII. a XIX. stol.

Uvědoměle se proti metodám i názorům školy Pekařovy a Šustovy postavila družina mladých dějepisců, soustředěných v »Historické skupině« a jejím orgánu »Dějiny a přítomnost« (od r. 1937). Přiznávají se k historickému materialismu a marxistické dialektice; míní studovati kolektivně české dějiny hlavně s hlediska třídních bojů a hospodářských proudů; rozdíl mezi sociologií a dějepisem neuznávají. Prozatím uvázli v hlaholných programech, k jejichž ověření významnější práce chybějí. Mimo historika slovanských dějin Jana Slavíka (v. str. 1678) upozornil na sebe z nich hlavně Václav Čejchan (* 1904), autor monografie »Bakunin v Čechách« (1928) a jiných studií o revoluci r. 1848, v níž přeceňuje význam radikálů, sociálně převratných doktrín a značně redukuje váhu osobnosti Havlíčkovy; ale odborná kritika odmítla jeho hlavní these, vyživené spíše apriorní spekulací než soudným rozborem faktů dějinných.

Z historiků československého odboje za světové války, shromažďujících se dílem kolem »Památníku osvobození«, dílem ve »Sboru pro historii osvobození« a publikujících své práce hlavně v »Naší revoluci« (od r. 1923) a ve »Vojensko-

historickém sborníku» (od r. 1932), projevili, vyzbrojeni odbornou průpravou, vědecké snahy hlavně František Šteidler (* 1887) a Jaroslav Papoušek (* 1890), jejichž práce hlavně po stránce dokumentární budou spolehlivým východiskem příštího badání, až historická věda se hojme v žádoucím odstupu od událostí, nedbajíc o dosavadní záměry oslavné ani o apologii oněch politických kruhů, jež si osobily vedení legií i výsledky jejich úsilí válečnického. Některé dějinné úseky i vůdčí osobnosti dějin legionářských zpopularisoval četnými propagačními publikacemi brněnský gymnasijský profesor a ředitel Josef Kudela (* 1886).

Moravské dějepisné studium vlastivědné bylo značně povzneseno pracemi Fr. Hrubého a Ot. Odložilíka, kteří osvětlili zvláště Moravu v stol. XVII. Menší cenné příspěvky podali Chod původem, přírodopisec studiem a Moravskobudějovičan středoškolským působením, Josef Fišer (* 1878), který se zabral do daňových poměrů na Moravě ve věku XVII., a pracovník v hospodářských dějinách na Horácku Jaroslav Novotný (* 1891), horlivý propagátor díla T. Novákové, zvláště v jeho krajových souvislostech; universitní knihovník Jan Hanák (* 1900), horlivý i jako kritický referent o nové dějepisné literatuře a metodologii, zabývá se dějinami sekt na Moravě; brněnský gymnasijský profesor Ladislav Hosák (* 1898) nahradil Wolného dějepisnou topografii Moravy rozsáhlou, místy z původních pramenů vyváženou snůškou »Historický místopis země Moravskoslezské« (1933—1938 o IX sv. seřazených podle krajů). Mladší z těchto dějepisců jsou již vychovanci brněnské university Masarykovy.

Dějepisný ruch na Slovensku získal neobyčejně založením university Komenského v Bratislavě. Z jejích profesorů historiků odešel Jan Heidler předčasně, Milan Hodža pro činnost politickou byl na katedře jenom řídkým hostem, a jeho publikace, stejně jako spisy jeho politických kolegů V. Šrobára, Ant. Štefánka a Iv. Dérera (srv. str. 863 a 1353), měly i tehdy, když vystupovaly v rouše historickém, inspiraci a povahu spíše publicistickou. Zato podnětné bylo působení profesora V. Chaloupeckého, jenž učil své žáky přemýšlet o problému jednotných dějin československých, ukazoval jim k stěžejním otázkám hospodářské i náboženské historie na Slovensku a hlavně jim vštepoval vědecký criticismus, nezbytný právě pro zemi, jejíž starší dějepisní sběratelé a pisatelé byli oddáni většinou sebeklamné romantice. Dva z vychovanců Chaloupeckého se stali na universitě v Bratislavě profesory, D. Rapant a Br. Varsik. Da-

niel Rapant (* 17. dubna 1897 v Holiči) objasnil svůj naukový program metodologicky promyšlenou a kriticky obzíravou programní studií »Československé dejiny. Problémy a metody« (1930 v Pekařově sborníku II.), kde osobitě se staví k názorům Kroftovým a Chaloupeckého, zamítaje mechanické sestavování dějin českých a slovenských cestou synchronickou. Hlavní jeho badatelské dílo »K počiatkom maďarizácie« (1927—1931 ve II d.) zabývá se obdobím josefinským, zvláště centralisačními snahami vídeňské vlády a reakcí národnostně uvědomělé maďarské šlechty proti nim; v souvislosti s tím vyložil pronikavě politický význam jazykové odlučky bernolákovské. Důležitých výsledků došla také jeho monografie »Slovenské povstanie roku 1848—1849« (1937 ve II d.). Branislav Varsik (* 5. března 1904) podal dva hodnotné příspěvky k československým vztahům předreformačním i husitským, »Slováci na pražskej universite do konca stredoveku« (1926) a zvláště průbojnou monografií »Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody« (1932). Vedle Rapanta a Varsika habilitoval se v Bratislavě, a to pro pomocné vědy historické, Alexander Húščava (* 1906), který vzbudil polemický rozruch odvážnou protitradiční knihou »Kolonizácia Liptova do konca XIV. storočia« (1930). Pozoruhodnější práce ze slovenských dějin publikovali také všestranný essayista, archeolog a sociolog z generace »Průdů«, inženýr Štefan Janšák (* 1886), který prozkoumal hospodářské poměry slovenského venkova za feudalismu; učitel Karol Goláň (* 1895), badatel o hnutí r. 1848 na Slovensku; profesor Pavel Florek (* 1895), obnovitel »Sborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti«, a »Anna Gašparíková (provd. Horáková, * 1896), autorka obsažné monografie »Povstanie Rákócziho a Slovania« (1930).

Z historiků kněžských (srv. str. 1226—1228) oba nejvýznamnější, A. A. Neumann a Fr. Dvorník, vřadili se organicky do vývoje dějezpytného badání poslední doby a prospěli mu také svými odbornými znalostmi bohovědnými. Neumann svými publikacemi z pramenů namnoze neznámých snáší příspěvky k poznání husitství a pojetí protireformace i baroka; Dvorník jest z nejvýznamnějších pracovníků v době cyrilometodějské; oba svou činností doplňují životní dílo svého druhu, katolického literárního dějepisce Jos. Vašici. Augustinián, kdysi z konventu starobrněnského, A u-

gustin Alois Neumann (* 14. června 1891 v Mor. Olešnici), působil jako profesor církevních dějin nejprve na bohosloveckém učilišti v Hradci Králové, nyní na theologické fakultě olomoucké. Rozsáhlá a namnoze překotná jeho činnost publikační jest rozptýlena v »Časopise katolického duchovenstva«, »Sborníku Historického kroužku«, »Hlídce« a j. a vychází zpravidla z nového dokumentárního materiálu, zpracovaného často jen zběžně a bez jemnější vydavatelské techniky; Neumann se v ní jeví uvědomělým pokračovatelem brněnského kněžského historika Jana Sedláka, jehož »Studie a texty k náboženským dějinám českým« obnovil. Katolicky obranná a nejednou i útočná tendence proniká Neumannovými studii o kněžské kázni v době předhusitské, o ukrutnostech páchaných husity na katolických kněžích, o pobělohorských misionářích, katolické účasti na národním osvobození v světové válce; hlubší problematika dějinná uniká však nakvašenému vědeckému publicistovi, neschopnému nadto skutečné naukové synthesy. Knižně vyšly: »České sekty ve stol. XIV. a XV.« (1920), »Církevní jmění za doby husitské na Moravě« (1920), »Z dějin bohoslužeb v době husitské« (1922), »Katolictví a naše osvobození« (1922), »Prameny k dějinám duchovenstva v době předhusitské« (1926), »Katoličtí mučedníci doby husitské« (1927), »Francie a husitství« (1930), »Acta et epistulae eruditorum ordinis S. Augustini Vetero-Brunae« (1930), »Prostonárodní náboženské hnutí dle dokladů konsistoře královéhradecké« (1931 I. d. do r. 1740), »Piaristé a český barok« (1933), »Z dějin českých klášterů do válek husitských« (1936) a »Ožehavé kapitoly z českých dějin církevních« (1937). Profesor církev. dějin na bohoslovecké fakultě Karlovy university František Dvorník (* 1893 v Chomýži) vykonal část svých theologických studií v Paříži, což zanechalo hluboké stopy v jeho metodě vědecké; důvěrná znalost byzantské kultury i náboženského života ve východní církvi dodává jeho pracím prohloubení. Týkají se hlavně vztahů Slovanů k Byzanci a Římu v IX. stol., náboženských a politických otázek doby cyrilometodějské, nejstarších legend o slovanských věrozvěstech, složité osobnosti Fotiovy. Vyšly skoro vesměs francouzsky, jenom hutný jubilejní »Život sv. Václava« (1929), přeložený do několika jazyků, vydán jest také česky. —

Co nejučinněji zasahovali do historického vydavatelství, ba-

dání i spisovatelství vědeckí úředníci archivní, ať je shromažďovaly ctihodné ústavy tradiční, zorganizované dávno před světovou válkou, Zemský archiv království českého, C. k. archiv místodržitelství, Městský archiv pražský, Archiv musea králov. Českého, nebo ať pracovali v nově ustavených střediskách, archivu zahraničního ministerstva, čsl. ministerstva vnitra, státním archivu zemědělském, Památníku osvobození, na Moravě pak v brněnském archivu zemském a městském. Poznali jsme již řadu historiků, vyšedších z činnosti archivářské, Kroftu, Chaloupeckého, Werstadta, Kazbundu, Roubíka, Prokeše, Odložilika, V. Černého, Janouška, Šteidlera; také vydavatelská činnost vycházející z archivních středisk byla již dříve (str. 1221—1222) probrána. Zbývá promluvit ještě o českých dějepiscích, jejichž pracovní těžisko tkví v archivní a vydavatelské činnosti; přispěli k technice a metodice svého oboru a jako vysokoškolsí učitelé pomocných věd historických vychovávají dorost naukový.

Jako za doby Emlerovy stal se v přítomnosti archiv města Prahy oblíbeným ohniskem historické práce; o to náleží zásluha jeho řediteli po smrti Teigově, **Václavu Vojtíškoví** (* 9. srpna 1883 v Praze), který současně s úřadem archivářským zastává na Karlově universitě — krátkou dobu též v Brně — vedle G. Friedricha profesuru pomocných věd historických. Ducha organizačního osvědčil také řadou podnětných článků časopiseckých, v nichž podal obraz zřízení, ale i nástin úkolů ústavu jemu svěřeného i obecních archivů vůbec; práce ty vyvrcholily knihou »Archiv hlavního města Prahy« (1933) a zároveň vydavatelskou a badatelskou publikací »V ý v o j m ě s t s k ý c h k n i h v č s l. r e p u b l i c e. I. K n i h y p r a ž s k ý c h m ě s t« (1928). Horoucí láska Vojtíškova k městu Praze, spojená s pevnou věrou v její národní poslání, projevila se sbírkou článků o pražském místopise, městském zřízení a životě »Z minulosti naší Prahy« (1919), monografií »R a d n i c e s t a r o m ě s t s k á v P r a z e« (1923), důležitou prací heraldickou a sfragistickou »O p e č e t e c h a e r b e c h m ě s t p r a ž s k ý c h a j i n ý c h č e s k ý c h« (1928), jež přesahuje daleko pražský místní rámeček, a syntetickými příspěvky ve dvou sbornících, jednak monumentalisující úvahou »P r a h a v n á r o d n í c h d ě j i n á c h« (1926 ve sborníku »P r a h a«, vyd. »K l u b e m z a s t a r o u P r a h u«), jednak několika úvahami souborného památníku »P r a h a v o b n o v e n ě m s t á t ě č e s k o s l o v e n s k ě m« (1936), jež Vojtíšek redigoval. Zanícené pražanství jeho jest vyvrcholením ne-

ústupného češství se silným přízvukem státoprávním a s patrným ostnem proti politickým nárokům německým i proti teoriím o jejich osídlení u nás. Pilně dbá Vojtišek z pomocných věd jmenovitě sfragistiky a heraldiky, zvláště pokud se týká znaků královských a státních.

Uprostřed rozsáhlých rozdělaných prací, směřujících za nejvyššími cíli, jaké si mohou vytknouti paleografie a diplomatika, byl odvolán profesor pomocných věd historických na Masarykově universitě Václav Hrubý (* 9. října 1885 v Hradci Králové, † 15. ledna 1933 v Brně), před tím archivář Národního musea, pak správce Státního ústavu historického, přední žák G. Friedricha; o jeho hlavních pracích edičních, vztahujících se k období lucemburskému, viz str. 1221. Badatelské práce Václava Hrubého se dotýkají nejprve královských listin lucemburských a českých listin církevních z doby přemyslovské, později počátků biskupství pražského, Soběslavova privilegia Němcům, vzniku města pražského atd.; pohrobně s n. »Tři studie k české diplomatice« (1936) vydal Jindř. Šebánek jeho pozdní přehledné stati: »Vývoj české listiny do začátku XIII. stol.«, »Nejstarší listiny české podezřelé a padělané« a »O pečetech knížat a králů z rodu Přemyslova«, dochované namnoze v náčrtech určených pro akademickou potřebu přednáškovou. Všecky tyto články, v nichž se sváří autorovo založení analytické s touhou historického syntetika, jsou stejně podnětné důkazy i dohady, podávanými s úpornou neústupností a hájenými často s polemickou vervou; tyto znaky doprovázejí také jeho často dravou činnost literárně kritickou, prováděnou hlavně v »Naší vědě«. Literárnímu dějepisu se V. Hrubý zavděčil obsáhlým a přesvědčivým paleografickým důkazem, že Hanka byl pisatelem »Rukopisů«, »V. Hanka a jeho Rukopis Královédvorský« (1919). Se značným nesouhlasem se mezi odborníky setkala široce založená kniha učebná, vzniklá z působení učitelského, »Úvod do archivní teorie i praxe« (1930). [Obširný, poněkud podjatý nekrolog V. Hrubého od Rud. Urbánka v XV. »Ročence Masarykovy university« (1935) uvádí zajímavě do kontrovers, spojených s osobností i dílem V. Hrubého, a podává také knihopis.]

K téže generaci pracovníků v pomocných vědách dějepisných jako V. Vojtišek a V. Hrubý náleží Jan Morávek, Vlad. Klecanda a B. Jenšovský. Jan Morávek (* 1887), úředník ministerstva školství a archivář pražského hradu, podal studie o dvorské komoře a archivu korunním a vypsál dějiny praž-

ského hradu. Profesor pomocných věd historických na bratislavské universitě Vladimír Klecanda (* 1888) obírá se zvláště dějinami zemských desk a inkolátu v Čechách před obnoveným zřízením, vývojem nižší šlechty, předbělohorským bernictvím, ale i osvobozenými boji za světové války; stál u kolébky »Časopisu archivní školy« (od r. 1923). Bedřich Jenšovský (* 1889), po smrti J. B. Nováka ředitel českého zemského archivu, zabral se po disertaci z doby rudolfinské do výzkumu archivů a knihoven italských, zvl. vatikánských, a podal o tom hojně odborné články; mimoto osvětlil archiv nejvyššího purkrabství, podal diplomatické poznámky k dějinám českého povstání a sleduje soustavnými kritickými referáty různé otázky archivnictví českého a cizího.

K mladšímu pokolení vedle archiváře ministerstva vnitra Václava Pešáka (* 1899), pracujícího nejvíce v správních a hospodářských dějinách XVI. a XVII. věku i v historii dvorní kanceláře a české komory, náleží především Jindřich Šebánek (* 12. října 1900 v Písku), nástupce V. Hrubého na brněnské katedře pomocných věd historických a spoluredaktor »Časopisu Matice moravské«. Vedle důležité sbírky regist »Archivy zrušených klášterů moravských a slezských« (1932, z l. 1078—1471) a monografie »Desetipanský úřad Starého města pražského a jeho knihy« (1926) podal kritické zhodnocení sporných i podvržených listin biskupských a chrámových, jimiž přispěl k poznání moravské hagiografie, vyložil dějiny textilnictví moravského hl. v XVIII. stol., osvětlil znovu falsa Bočkova a vůbec z pokladů moravského zemského archivu, v němž po léta působil, vyvážil mnoho historické látky, kterou vždy podrobuje kriticky rozváznému rozsouzení. Jako úřední činnost náleží také literárně badatelské úsilí Jaroslava Dřímala (* 1905) městskému archivu brněnskému; z raného humanismu moravského vyvážil obraz brněnského notáře Jana Thabrarra (1934). Úředník Českého zemského archivu Zdeněk Kristen (* 1902) zabývá se dějinami královské kanceláře české i soudu dvorského, odkud načerpal látku pro své dvě hlavní práce »Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé hory« (1927, v »Čas. arch. školy«) a »Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava« (1931); mimo to psal o českých studentech ve Vlaších v XVII. stol. i o některých zjevech církevních dějin z časné protireformace; jeho činnost badatelská se stýká namnoze s pracemi Stloukalovými. Menší důmyslné pří-

spěvky jednak k dějinám lucemburským, jednak k státním památkám kultu svatováclavského podal úředník Českého zemského archivu **O t a k a r B a u e r** (* 1901), po Václ. Hrubém pověřený vydáváním Korunního archivu království českého.

N u m i s m a t i k a česká organisuje se jednak kolem bohatých sbírek mincí v Národním museu, jednak kolem »Numismatické společnosti čs.«, která od r. 1919 vydává svůj »Věstník«, od r. 1925 »Numismatický časopis čsl.«. Nebývalý vzruch do numismatického badání přinesla diskuse o mincích svatováclavských, rozvířená při mileniu světcově, která ukázala, jak důležitou pomůckou může býti numismatika při nejspornějších otázkách dějezpytných; poznání to dodalo celému oboru u nás žádoucího sebevědomí. Správce numismatických sbírek Národního musea, **G u s t a v S k a l s k ý** (* 1891), napsal řadu přehledných a popularisačních statí ze svého oboru, zvl. »**S t r u č n ý p ř e h l e d v ý v o j e č e s k é h o m i n c o v n i c t v í**« (1937) a vložil i methodologii své vědy; nezapomněl ani na kritické ocenění jejího zakladatele u nás **M. A. Voigta**. Kromě menších prací o denárech sv. Vojtěcha, brakteátech, mincovní reformě Václava II., t. zv. denárech vyšehradských a hřivně české vydal zvláště »**Denár knížete sv. Václava**« (1929) a »**O převodech starých cen s hlediska numismatického**« (1930). Právě v zásadní otázce ražení mince svatováclavské octl se se Skalským v pohnuté a plodné diskusi přední, nikoli však profesionální numismatik český **V i k t o r K a t z** (* 1880), hl. studií »**O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.**« (1935). Jiné z jeho důležitých statí se zabývají mincovnictvím za Rudolfa II., vládními mincemi českými a medailemi na naší půdě; názorný přehled poskytuje »**Tisíc let české vládní mince**« (1929). Úřednice numismatického oddělení Národního musea **E m a n u e l a N o h e j l o v á** (* 1900), jež debutovala vlastivědným holdem svému rodišti »**Příběhy kláštera opatovického**« (1925), uveřejnila kromě statí o mincovnictví moravského markraběte Jošta a o mincovně Albrechta z Valdštejna monografie »**Z příběhů pražské mincovny v l. 1537—1618**« (1929) a »**Poznámky o ražbách pražské mincovny**« (1932).

Český dějepis právní buduje na základech, které položilo vědecké i učitelské působení Jana Kaprasa na Karlově universitě (srv. str. 1233—1234). Vysokoškolská činnost zanesla jeho přestitele na Moravu a na Slovensko, kde se jim v minulosti námnoze neprozkoumané dostalo nové látky neb pohledů do souvislostí dotud opomíjených. Při kritickém rozboru důležitých

právních památek staročeských poznali potřebu jejich přesných vydání a vyhověli jí. Některé kontroverze, vedené druhdy s polemickou krutostí, působily kvasivě na pokrok českého právního dějepisu. K poněkud starší generaci náleží Josef Markov, Richard Horna, Frant. Čáda, Rud. Rauscher a Theodor Saturník; nejmladší vrstvu skládají Josef Kliment a Václav Vaněček.

Smluvní profesor slovanského práva v Praze Josef Markov (* 1890 ve Lvově) zabral se s kritickým důmyslem do staročeského práva procesního i trestního a podal cenné práce »Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XIII.—XVII. stol.« (1930), »K dějinám českého trestního práva« (1933) a »České žalobní formuláře a reformy Přemysla II. a Karla IV.« (1936); významný jest také jeho rozbor Knihy rožmberské. Z ministerské služby přešel Richard Horna (* 1892 v Praze) r. 1922 na katedru dějin československého práva v Bratislavě a r. 1939 v Praze; jeho studie se obracejí hlavně k námětům a otázkám moravským: »K dějinám moravských úředníků« (1922—23), »Několik kapitol z dějin úředních knížat na Moravě« (1926), »K dějinám centralisace Moravy na počátku XIII. stol.« (1929) a »Cesty a silnice v zemsk. zřízeních« (1930). Na Masarykově universitě působí od r. 1926 jako profesor dějin práva středoevrop. František Čáda (* 30. května 1895 v Praze), syn filosofův. Jeho vědecké působení i mimo horlivou činnost akademickou a organizační jest rozsáhlé a zabírá také, ve shodě s úředním povoláním mladých let, ztrávených v zemském a musejním archivu, také archivnictví a knihopis; tu se zavděčil zvláště trojím soupisem čsl. literatury právní a státovědecké (1922, 1926 a 1928), sahajícím do r. 1927. Právně historické studie jeho týkají se právních formulářů, zemských desk, sfragistiky a městských pečetidel, místních názvů, ale i současné otázky jazykové. Vyvrcholují dvojí vědeckou edicí, vzornou svou vydavatelskou technikou i kritickou přípravou a úvodními studiiemi: r. 1930 »Práv zemských českých Ondřeje z Dubé« a 1937 »Zemského zřízení moravského z r. 1535«; pro potřeby akademické uspořádal anthologii »Vybraných pramenů k právním dějinám středoevropským« (1931). R. 1939 přibyl k němu na Masarykovu universitu jako kolega jeho oboru Rudolf Rauscher (* 14. září 1896 v Praze), který 13 let přednášel tuto vědu v Bratislavě a tam se zahloubal do právní minulosti slovenské v srovnávacím rámci středoevropském. V době předbrati-

slavské osvětloval hlavně otázky starého práva dědického a trestního i vydal: »Zemské míry na Moravě« (1919), »Dědické právo podle českého práva zemského« (1922). Z období bratislavského pocházejí kromě důležité edice soudních knih osvětlimských a zátorských (1931) monografie »Volební kapitulace a korunovační reversy panovníků ve státech střední Evropy« (1925) a dva soustavné spisy: »Slovenské právní dějiny v rámci dějin práva ve střední Evropě« (1925) a »Přehled dějin právních pramenů na Slovensku« (1930). Důležité jsou i jeho stati o vzniku zemského soudu a rozbor popravčí knihy pánů z Rožmberka.

Na cesty Karla Kadlce, po Hermen. Jirečkovi zakladatele právních dějin slovanských u nás, vydal se jeho akademický nástupce Theodor Saturník (* 1888 v Táboře), nevyzbrojen však světovým rozhledem a přísnou kritičností svého předchůdce. Jeho publikace »Příspěvky k šíření byzantského práva u Slovanů« (1922), »Jihoslovanské právo soukromé ve světle právních obyčejů« (1926), »Úvod do ústavních dějin slovanských« (1931) došly shovívavého přijetí, ale když se r. 1934 pokusil dodatkem k Niederlovým »Slovanským starožitnostem« (srv. str. 1240) pojednati »O právu soukromém u Slovanů«, obrátila se odborná kritika Vr. Buška, Fr. Čády, J. Kaprasa, Jos. Markova, Rud. Rauschera a Ot. Sommera proti němu v diskusi nezvykle prudké, která přispěla stejně k třídění duchů jako k objasnění metodologických zásad pro pojetí právních dějin slovanských. Rozšířiv si tímto spisem venii legendi pro obor práva středoevropského, vydal r. 1935 jeho učebnici.

Z mladších právních historiků vynikli oba docenti dějin českého práva Jos. Kliment a Václ. Vaněček. Josef Kliment (* 1901), tajemník Nejvyššího správního soudu, publikoval vedle učební pomůcky »Úvod do studia právníckého na podkladě historického« (1932) a populárnějších prací z oboru samosprávy a ústavy i myšlenky svazu národů, zvláště monografie »Glejty v českém státě« (1928) a »Orgány zahraničních styků v českém státě před Bílou horou« (1929). Václav Vaněček (* 1905) po malém, ale významném příspěvku k právním dějinám XI.—XIII. stol. »Sedláci dědici (1926) soustředí se k právním poměrům kněžského a klášterního majetku v období staročeském a vydal tu monografie: »Studie o imunitě

duchovních statků v Čechách do pol. XIV. stol.« (1928, dodatek o Moravě 1931), »Základy právního postavení klášterů v starém státě českém v XII.—XV. stol.« (1933 a 1937) a »Dvě studie k otázce právního postavení klášterů« (1938); mimoto uveřejnil »Kapitoly o právních dějinách Karlovy university« (1934).

Historii národů slovanských studovali mladší dějepisci na Karlově universitě, jednak u Lub. Niederle, jednak u Jar. Bidla; onen obracel jejich pozornost k slovanskému pravěku a k nejstarším dějinám, tento osvětloval různé úseky středověkého i novověkého vývoje jednotlivých Slovanů, ale se stálým zřetelem srovnávacím. V tom duchu vydal přehledné dílo »Dějiny Slovanstva« (1927), pojímající slovanský historický vývoj jako organický celek, a přiblížil se tu více koncepci, kterou v slovesných dějinách zastává vedle Jiř. Horáka Fr. Wollman (srv. str. 1624—1625), než kompromisnímu stanovisku Máchalovu. Ale smělý Bidlův pokus nedošel ani souhlasu ani pokračování jako východisko nové vědecké tradice; výrazný, avšak odpadlý žák Bidlův, Jan Slavík, odmítavou kritikou zasáhl samo metodické východisko svého učitele, a v historické praxi omezují se historikové u nás na dějiny jednotlivých národů a kmenů, leda že je zapínají do souvislosti s jejich neslovanskými sousedy, Maďary a Rumuny; značný zájem věnují také projevům politické i kulturní vzájemnosti mezi Slovany.

Jan Slavík (* 25. března 1885 v Šlapanicích v Č.), původně středoškolský profesor, nyní ředitel slovanského archivu v Praze, jest žákem Bidlovým a Pekařovým, ale jeho vlastním živlem jest úporná, přímo zásadní oposice proti oběma učitelům v metodě i v názorech. O jeho ostré kritice čelného díla Bidlova byla zmínka; u Pekaře potírá jak názor na sv. Václava a tradici cyrilometodějskou, tak pojetí tábořské revoluce (»Nový názor na husitství. Palacký či Pekař?« [1928] a »Husitská revoluce, studie historicko sociologická« [1934]), zvláště pak Pekařovo stanovisko k české filosofii Masarykově (»Pekař contra Masaryk« [1929]). V polemických spisech Slavíkových vedle osobního hrotu pronikají sklony k sociologické metodě proti poznání čistě historickému, marxisticky zbarvené názory dialektického materialismu, masarykovské úsilí o aktualizaci a ztendenčnění dějepisů; občas se Slavík dovolává historické noetiky německé poslední doby. Zásady své vyložil ve spisku »Dějiny a přítomnost« (1931), který dal jméno i orgánu »Historické sku-

piny«, již stojí v čele (viz str. 1668). Vlastní dějepisná práce Slavíkova se obrací k Rusku XX. stol. a k jeho sociálně politickým revolucím; ač podobně jako Masarykovo »Rusko a Evropa«, které Slavík znovu vydal, zdůrazňuje stále ideové základy veřejného dění, nezanedbává přece nikde pramenů, napopak studuje je stejně intenzivně jako sociální hnutí, jejichž Slavík jest dobrým znalcem. Řada spisů »Kapitoly o Leninovi« (1924), »Co jsem viděl v sovětském Rusku« (1926), »Základy carismu« (1927), »Smysl ruské revoluce« (1927), »Bolševismus v přerodu« (1932), »Po třetí v sovětském Rusku« (1932) ukazuje k důkladné přípravě velkého dvojsvazkového díla »Lenin« (1934) a »Leninova vláda« (1935), které vyniká jak kritickou charakteristikou Leninovy osobnosti, tak pochopením socialistických proudů. Slavík, socialistický progresista, nepropaguje ani neodsuzuje, nýbrž jako výjimka ve svém pokolení hledá v soudobém Rusku předmětnou pravdu nad zájmy politiky třídní. Pilný kritický referent o vědecké historické literatuře ruské a polské, brněnský gymnasijsní profesor Zdeněk Hájek (* 1894), podal příspěvky k poznání polské revoluce a k pobytu polských revolucionářů na Moravě.

Dědičkou katedry Bidlovy na Karlově universitě se stala jeho věrná žačka Milada Paulová (* 2. listopadu 1891 v Dařenicích). První její práce »Styky českých husitů s carihradskou církví« (1918) dotýká se jako studie jejího učitele vztahů české reformace se světem slovanským, ale pak se obrací k dějinám jihoslovanským hl. v XX. stol. a sleduje souběžnost českého i jugoslávského odboje: »Tajná diplomatická hra o Jihoslovany za světové války« (1923), »Jihoslovanský odboj a česká Maffie« (1928), »Vznik Rjecké resoluce« (1928) a »Masaryk a Jihoslované« (1938), aby vyvrcholila své zkoumání, prosycené duchem slovanské vzájemnosti a nadšením pro národně politický odboj, mohutným dílem dokumentárním, »Dějiny Maffie, odboj Čechů a Jihoslovánů za světové války 1914—1918. (I. díl 1937). Ze syntetických jejích prací je pozoruhodné vyličení rozkladu římského imperia do Justiniana v II. sv. »Dějiny lidstva«. Vědeckou činnost její ucelují překlady Stanojevičových »Dějiny národa srbského« (1920) a Prelogovy »Pouti Slovanů do Moskvy« (1931).

Osobité rysy do dějin slovanských národů a jejich sousedů vnesl Josef Macůrek (* 31. března 1901 v Chomýži u Holešova),

od r. 1935 profesor slovanských dějin na Masarykově univerzitě. Také on popírá Bidlovu thesi o jednotnosti a organické celistvosti dějin slovanských, a obrací svůj zřetel hlavně k Slovanům východním, ukazuje, že se svou kulturní i politickou minulostí přiřazují mnohem těsněji k svým neslovanským sousedům, k císařství byzantskému, k státu uherskému i k národu rumunskému, než k Slovanstvu západnímu. Proto doporučí slovanským historikům studium oněch oborů a sám tu koná vydatné dílo průkopnické na půdě u nás ladem ležící. Nepohrdá pracemi z vědecké popularisace, ale zde ho před mělkostí chrání jeho přísně naukové založení, jež doprovází bezpečně důmyslná heuristika, kritická analýsa pramenů a pronikavý smysl kombinační. Jos. Macůrek se jako historik uvedl velmi šťastně dvojím zpravodajstvím o vlastních studiích v archivech sedmihradských (1924 a 1926) a bohatou monografií »Husitství v rumunských zemích« (1927), kam pojal i badání o ohlasech dalších fází naší reformace v Rumunsku. Vlastním oborem jeho historického zkoumání jsou polské dějiny z konce XVI. a XVII. stol., jimž věnoval studie: »Dozvuky polského bezkráloví z r. 1587« (1929), »Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři« (1931) a »České povstání a Polsko« (1937). Dvě velké Macůrkovy synthetické práce, založené na kritickém studiu původní literatury, »Rumunsko ve své minulosti i přítomnosti« (1930) a »Dějiny Maďarů a uherského státu« (1934), kde kriticky a důsledně odlišil oba pojmy názvem dané, otvírají okna do východní Evropy spolehlivě a zajímavě. (Dějiny Maďarů do XI. stol. zpracoval syntheticky také pro III. sv. »Dějiny lidstva«.) Z nejmladších historiků upozornil na sebe úředník archivu ministerstva vnitra Václav Žáček (* 1905) kromě příspěvků k dějinám Židů, náboženského hnutí lidového XVIII. stol. zvláště dokumentárně bohatou monografií »Ohlas polského povstání v Čechách« (1935), blízkou námětem studiím literárního dějepisce K. Krejčího a metodou pracím Roubíkovým.

O vyličení dějin antických se dělí i nadále historikové s klasickými filology (srv. str. 1604); u některých z nich filologické školení silně proniká. Stolici starověkých dějin na Karlově univerzitě, dlouho osiřelou smrtí Em. Peroutky, zaujal teprve r. 1924 Josef Dobiáš (* 26. září 1888 v Pelhřimově). První jeho práce, nesené nadšením vlastivědným, zasvěceny jsou dějinám rodiště a vyžrály posléze ve vzornou místní mo-

nografii historickou »Dějiny královského města Pelhřimova« (I. 1927, II. 1936); také o národním osazení ostrůvku jihlavského pojednal kriticky. Vedle četných statí časopiseckých a sborníkových (na př. o agrárních poměrech v antice, o Augustově principátu a císařství, o Antoniovi) uveřejnil samostatně: »Syrský prokonsulát M. Calpurnia Bibula« (1923), »Dějiny římské provincie syrské« (1924), »Studie k Appianově knize illyrské« (1930); dějiny římské, zvl. v době císařské, poutají ho nejvíce, a v nich se stále vrací k osudům Markomanů a Kvádů na naší půdě za doby císařské. Syntheticky podal vyličení předslonského období v naší vlasti v IV. díle »Čsl. vlastivědy« (1932) a obraz římského císařství v II. sv. »Dějiny lidstva« (1936, tam se s ním o práci rozdělili Vlad. Groh, Mil. Paulová a Jos. Schráníl v partiích politicko historických, B. Mendl v dějinách hospodářských a O. Sommer, Fr. Žilka a A. Matějček v částech kulturních); vědecky cenná jest i jeho středoškolská učebnice dějin starověku ve IVdílném »Všeobecném dějepisu pro vyšší třídy středních škol« (1932), která ve společném podniku »Historického klubu«, rozděleném původně (1911) mezi Hýbla, Bidla, Šustu a Pekaře, nahradila vstupní svazek Hýblův.

Studium římského starověku na naší půdě jest s českého hlediska součástíku **prehistorie a prehistorické archeologie**, která se za vlivu Lub. Niederle a namnoze reakcí proti názorům J. L. Piče po válce vyvíjí do šíře i hloubky. Pro praktický výzkum zůstávají vedle vůdčího Národního musea pražského středisky obě archeologické musejní sbírky moravské, v Brně i v Olomouci; obě nové university, opatřené katedrami prehistorie, přinesly nový vzruch do badání teoretického, a zvláště na Slovensku zahájena nová práce. Otázky, které hlavně zaměstnávají prehistoriky a prehistorické archeology české, jsou: první osídlení našich zemí, keltské a germánské obyvatelstvo u nás, Samo a panství avarské v Čechách a na Moravě, Velkomoravská říše a význam Velehradu a Děvína v ní, rozložení kmenů v Čechách a jejich hranice, poměr původního Vyšehradu k Praze. Na rozdíl od starších pracovníků rázu namnoze místního, kteří se soustředili na popis, výzkum a výklad nálezů archeologických, kombinují badatelé tohoto období rozbor starožitnický s kritikou zpráv historických; při tom jim prokazuje platné služby horlivě pěstovaný historický zeměpis, dovolávající se právem dávné tradice, která přes L. Niederle sahá až k Šafaříkovi.

V zralých letech vstoupil v popředí prehistorické archeologie

české dotavadní odborník v chemii Albín Stocký (1876—1934), od r. 1913 kustos prehistorické sbírky musejní (po Pičovi), od r. 1929 (po Niederlovi) profesor prehistorické archeologie na universitě Karlově. Hlavním jeho životním dílem měl býti po vocelovsku nazvaný »P r a v ě k z e m ě č e s k é«, namířený proti Pičovým »Starožitnostem«, ale z něho vyšla jen (1926) první část o době kamenné, k níž se pojí řada »S t u d i í o č e s k é m n e o l i t h u« (1919—1920, původně v »Památkách archeologických«, jež redigoval). Jakousi stručnější náhradou dalších svazků této ústřední práce jsou tři souhrnné spisky »Čechy v době kamenné« (1924), »Čechy v době bronzové« (1928) a »Čechy v době železné« (1933), které J. Schráníl doplnil syntetickou monografií »Země české za doby knížecí« (1932). Významná jest také Stockého studie »P r a h a p r a v ě k á« (1931). Názory své o úkolech prehistorické vědy vyložil Alb. Stocký ve sborníku Pekařově (1930): na důkladné prozkoumání památek hmotných kladl stejný důraz jako na přísnou kritičnost a na zdrženlivou opatrnost v hypotésách. (Srvn. nekrolog od L. Niederle 1934 v nekrolozích »České akademie«.)

Kdežto Alb. Stocký věnuje hlavní pozornost archeologické stránce své vědy, pěstuje jiný, mladší žák Niederlův, E m a n u e l Š i m e k (* 3. dubna 1883 ve Vateticích), profesor prehistorie a protohistorie na Masarykově universitě, spíše její složku dějzpytnou; na rozdíl od rozvážného Stockého nedovede krotiti vědeckou skepsí odvážné domněnky a dohady, jež hájívá s polemickým upřílišením. Rozruch mezi moravskými starožitníky starší observance vzbudila jeho metodicky významná instalační přednáška brněnská »P r o b l é m y m o r a v s k é p r e h i s t o r i e« (1935 v ČMM.). Vedle prací o hradíštích X. stol., o hradě Děvínu a poměru Prahy a Vyšehradu vydal hlavní práce »Čechy a Morava za doby římské« (1923), »Velká Germanie Klaudia Ptolemaia« (1930 a 1935 ve II sv.) a »Keltové a Germáni v našich zemích« (1934).

Na pražské universitě zastává nyní obor kdysi Niederlův, pak Stockého, J o s e f S c h r á n i l (* 5. dubna 1893 v Praze). Velmi šťastně se osvědčil v úhrnných syntetických pracích o českém pravěku, ať pro německý de Gruyterův »Grundriss der slavischen Philologie« zpracoval (1928) prehistorii Čech a Moravy do konce 1. tisíciletí po Kr., ať do II. dílu »Čsl. vlastivědy« podal (1933) obraz Československa v pravěku, ať do II. sv. »Dějiny lidstva« nastínil (1936) útoky Germánů na antický

svět; také hutný přehled »Zemí českých z doby knížecí« (1932), jímž docelil serii populárních starožitnických prací Stockého, prokazuje touž schopnost kritického a jasného souhrnu. Ze starších jeho prací vynikly »Studie o vzniku kultury bronzové« (1921), z pozdějších pronikavá pozorování o zbroji svatováclavské. Na rozdíl od Stockého, který se zásadně omezoval na archeologický výzkum Čech, zabírá Schráníl do svého badání i Moravu a Slovensko; tam položil základy k vědecké archeologii profesor bratislavské university Jan Eisner (* 26. dubna 1885 v Dolním Bradle), autor základního díla »Slovensko v pravěku« (1933), kriticky namířeného jak proti archeologům maďarským a jejich politicky zakalenému obzoru, tak proti romantickým dohadům starších starožitníků slovenských. Drobnější archeologické práce podali z materiálu českého Jaroslav Böhm (* 1901), úředník pražského Národ. musea, a z látky moravské, slovenské a podkarpatoruské Josef Skutil (* 1904), úředník Zemského moravského musea v Brně.

Rozsáhlý pracovní obor profesora Masarykovy university Bohuslava Horáka (* 3. března 1881 v Chebu) objímá vedle kartografie a politického zeměpisu také vědy historické, dějepisnou geografii a ethnologii; se zvláštním kritickým důvtípem rozbírá B. Horák zeměpisné údaje a omyly starých kronikářů a dějepisců; takto přispěl podstatně k podrobnému ocenění Kosmy, Stránského, A. V. Šembery. Z jeho knižních publikací závažnější jsou: »Gallové v českých zemích« (1923) a příspěvek k poznání české emigrace »Daniel Vetter a jeho Islandia« (1931), na nějž navázaly prohlubující poznámky Ot. Odložilíka.

Národopisná věda a literatura, soustředěná kolem »Národopisné společnosti československé«, jejího musea i jejího orgánu »Národopisného věstníku československého« (srvn. str. 1243—1244), pracovala o svém naukovém prohloubení i organizačním upevnění; uvědomovala si správné metody, pěstovala horlivě svůj knihopis a odlišovala se ještě určitěji než v období předchozím od názorů romantických, řízených duchem slavjano-filské idealisace lidu a původnosti jeho kultury. Na všech třech universitách konány přednášky, dílem i cvičení z národopisu československého, občas také obecného; mocná strana agrární podporovala zájem o projevy duševního života lidu venkovského, a též v časopisech pro dějiny agrární snášeny dokumenty i studie pro poznání lidové vzdělanosti a selského života vůbec; rychle se vyrojnivší a rychleji zanikající vlastivědné sborníky

krajinské, vedené hlavně učitelstvem, shromažďovaly namnoze bez kritiky a bez soustavnosti národopisnou látku. Avšak na rozdíl od období dřívějších pozbyly snahy ethnografické souvislosti s krásnou literaturou a s živou kulturou národní, na čemž nedovedlo mnoho změnit ani hnutí »ruralismu«, které se opět obrátilo k lidu pod zorným úhlem venkova — nikoli to, čím se projevuje domácí svěbytnost a původnost lidová, nýbrž spíše hospodářské a sociální rysy, spojující český venkov s evropskou pospolitostí, zajímaly spisovatele, kteří chtěli býti raději sociology než národopisci.

Některé národopisné podniky literární hromadného vzniku a rázu jsou pro tento časový úsek příznačné a představitelské. R. 1918 přistoupila po dlouholetých přípravách »Národopisná společnost československá« konečně k vydávání encyklopedického díla »Národopis lidu československého«; v něm prozatím vyšly tyto svazky: »Moravské Slovensko« (1918—1922 2 d. red. Lub. Niederla), »České Kladsko« (1926 prací J. Št. Kubína), »Moravské Horácko« (od r. 1930 redakcí J. F. Svobody) a »Plzeňsko« (od r. 1934 za řízení Lad. Lábka); v posledních letech tempo se značně zpomalilo, současně s nastalou stagnací v »Národopisné společnosti čsl.«. Význačné místo vyhrazeno národopisu v encyklopedii »Československá vlastivěda«, a to jak v II. sv. »Člověk« (1933), tak v dodatkovém sv. »Národopis« (1937); onde vedle partií anthropologických, zpracovaných hlavně Jindřichem Matiegkou, načrtl K. Chotek synthetický obraz povahy i kultury čsl. lidu a Jiří Horák podal zevrubný nástin vývoje čsl. národopisu, tuto se o obraz hmotné lidové kultury podělili K. Chotek, Drah. Stránská a Jindř. Matiegka, na soustavnější vyličení duševní kultury nedošlo. Zvláštní zásadní význam má publikace »Umění československého lidu« (1928, srv. str. 1253 a 1254), z pera Lábkova, Matějčkova a Wirthova, z nichž však lví podíl má autor poslední. S radikální rozhodností tu zastávané názory Wirthovy o umělecké nepůvodnosti a slohové odvozenosti výtvorů lidových nepozbyly v jádře platnosti, ale poslední dobou přisuzuje se mnohem větší význam změnám, jichž doznaly při přechodu z prostředí do prostředí vlivem kolektivní tvořivosti lidové.

Vedle Jiřího Horáka (v. str. 1623—1624), jehož hlavní práce se vztahují k lidovým tradicím ústním a ke kritickým dějinám národopisu, zajišťuje v naší ethnografii vůdčí místo profesura národopisu na Karlově universitě Karlu Chotkovi (* 21. července 1881 v Praze); jako Jiří Horák vyniká vedle evrop-

ského rozhledu organizační chuti a osnovnou schopností, již se u obou nedostává dostatečné energie při uskutečnění plánů, po-
jatých s podivuhodnou metodičností. Tak podal kromě mladist-
vých příspěvků k demografii ruského Kavkazu a zásadních po-
zorování k antropologii dítěte na Slovensku (1922), jež souvisí
s jeho universitním působením v Bratislavě, hlavně dvě vzorné
ukázky monografického zpracování slovenské a české dědiny,
»C e r o v o« (1906, v »Národopis. věstn.«) a »Š i r o k ý D ů l«
(1915 tamže), aniž následovaly očekávané větší a úhrnnější
práce toho oboru. Pro »Národopis lidu československého« vy-
pracoval promyšlený program a přispěl do »Moravského Slo-
venska« partiiemi o zvykosloví a tělesném rázu tamního lidu;
o příspěvcích do »Čsl. vlastivědy« v. v. Zvláště příznivě osvědčil
Chotek svůj dar názorného výkladu syntetického půvabným
spiskem propagačním »Lidová kultura a kroje v Čes-
koslovensku« (1937). Jeho žačka D r a h o m í r a S t r á n-
s k á (* 1899), docentka Karlovy university, vstoupila do ro-
dinných kolejí, oddavši se teoreticky i prakticky národopisu;
jeť vnučkou Vlasty Havelkové a pravnučkou Jindřicha Wankla.
Po monografii »Lidové obyčeje hospodářské«
(1931) studovala lidové stavby na Slovensku, zvl. pod Tatra-
mi, slovenské kroje a textilnictví lidové; její »P ř í r u č k a l i-
d o p i s n é h o p r a c o v n í k a« (1936) jest vedle Horákových
dějin našeho národopisu nejdůležitější pracovní pomůckou pro
čsl. ethnografa.

Ze spolupracovníků »Národopisu lidu československého« jsou
mimo autory již uvedené nejvýznačnější J o s e f F r a n t i š e k
S v o b o d a (* 1874), znalec Moravského Horácka a zakladatel
»Horáckých museí« ve Vel. Meziříčí a Novém Městě, jenž kromě
soustavného průzkumu lidové keramiky osvětlil pozoruhodně
poměr továrních a řemeslných výrobců k lidovým konsument-
ům, a L a d i s l a v L á b e k (* 1882), plzeňský pracovník mu-
sejní a všestranný znalec lidu na Plzeňsku hl. po stránce kro-
jové a zvykoslovné.

Řada vědecky vzdělaných národopisců, namnoze původu čes-
kého, zabrala se do lidopisu Slovenska nebo Moravského Slo-
vácka. Vedle filologa Jana Húska (v. str. 1590) jsou to znalec
a popisovatel lidového stavitelství, kroje i keramiky na Sloven-
sku J o s e f V y d r a (* 1884), knihopisec a literární historik
z bratislavské universitní knihovny Vilém Pražák (*
1889), bratr Alberta Pražáka, s hojnými srovnávacími příspěvk-
y k studiu slovenských lidových výšivek (zvl. »Slovenské
lidové výšivky« 1935 a »Italské ornamenty cin-

quecenta v slovenských výšivkách« 1937) i s významnou monografií »Dobrovský a národopis« (1929), a docent národopisu na Masarykově universitě Antonín Václavík (* 12. července 1891 v Pozlovicích), spolutvůrce »Slovenského vlastivědného musea« v Bratislavě. Tento nejvýraznější žák Chotkův zabýval se hlavně hmotnou kulturou lidu slovenského i slováckého a jeho umělecko průmyslovými tvory; po stopách učitelových, ale v rozsahu daleko převyšujícím drobné práce Chotkovy, vybudoval dvě mohutné popisné monografie, vyčerpávající látku nepatrného úseku bydlíštního: v »Podunajské dedině v Československu« (1925) probral Chorvatský Grob, dědinu u Bratislavy, v »Luhačovském Zálesí« (1930) pohraniční oblast východomoravskou na pomezí živlu hanáckého, valašského a slováckého. Příkladné drobné studie Chotkovy, obě velké monografie Václavíkovy zároveň s příspěvky D. Stránské a Jos. Vydry a se staršími pracemi Niederlovými ucelují vymírající obraz venkovského bytu našeho lidu, který v šťastné synthese nakreslil v »České vesnici« (1919) dlouholetý ředitel »Národopisného musea československého« Augustin Žalud (1872—1928), v mládosti »pokrokový« novinář a spoluzakladatel »Přehledu«.

Starší národopisnou tradici moravskou snaží se uchovati kustos Moravského zemského musea v Brně František Pospíšil (* 1885), srovnávací znalec lidové choreografie a životopisec moravských lidovědných pracovníků.

Velké služby národopisu prokázal svými obrazovými podniky Bohumil Vavroušek (* 1875), hl. díly »Dědina« (1924) a »Kostel na dědině a v městečku« (1929), která znaleckým textem doprovodil Zd. Wirth (v. str. 1254). S buditelským nadšením, v němž se stále ozývá struna vzájemnosti československé, poskytl podobné obrazové pomůcky také českým dějinám literárním, na př. K. Havlíčkovi, J. K. Tylovi, K. H. Máchovi a J. E. Purkyňovi, až své úsilí vyvrcholil monumentálním »Literárním atlasem československým« (1932—1938 ve II sv.). I v těchto obrazových publikacích zve B. Vavroušek k textové pomoci odborné znalce a jen výjimečně se pokouší o zanícený a vlastenecký doprovod sám.

Dějepis výtvarného umění rozvíjel se urychleným růstem a ve stálém vzestupu směry nastoupenými již před politickým převratem a těžil namnoze ze zvýšené péče, jakou Československá republika věnovala domácímu výtvarnictví. Po celém státě organisována ochrana uměleckých památek, třebaže se jí nedostalo zákonem úřední exekutivy; vydatně se pokračovalo

v jejich soupise a musejním umístění, a to i mimo Prahu; velké sbírky obrazů a soch v Praze nedočkaly se sice stále slibovaných účelných a důstojných budov, ale dostaly do čela povolané odborníky značné výkonnosti; na všech třech universitách zřízeny stolice i semináře pro výtvarné dějiny, takže dotud převládající závislost na škole vídeňské mohla býti postupně zlikvidována. Ze zevních podnětů působilo povzbudivě stavební zkoumání na pražském hradě a z jubilejního svatováclavského popudu zahájené studium katedrály svatovítské; také soustavně zorganizované výstavy gotiky, baroka a slovenského umění v Praze a domácího gotického výtvarnictví v Čes. Budějovicích a v Brně přinesly plodné vzpruhy badatelům a povzbudily zájem obecný.

Několik vývojových oblastí, dotud zanedbávaných, postoupilo v popředí pozornosti učenců i laiků. Umělecký smysl pro primitivní tvoření přiblížil architekturu i plastiku románskou. V gotickém malířství, studovaném odedávna velmi horlivě, přihlíženo vedle děl tabulových nyní se zvýšenou intenzitou také k tvoření freskovému a jmenovitě ke knižní iluminaci, a naléhavá otázka po poměru výtvorů domácích k rozhodujícím vlivům italským a francouzským nemizela vůbec z diskuse. Nově probuzené pochopení pro duchovní i výtvarnou kulturu barokní zahrnuje všechny její projevy, malířské, plastické i stavitelské, a nejlepší znalci závodí v tom, aby odhadli slohový svéráz, tvůrčí originalitu a poměr k cizímu vývoji velkých domácích mistrů českého baroka; mimoto postihli také dožívání tohoto slohu v odvozeném anonymním výtvarnictví lidovém. Také české malířství, sochařství a stavitelství XIX. stol. zařazeno a vyloženo již historicky, zvláště pokud jeho vývoj jest určován tempem obrození národního: vedle t. zv. generace Národního divadla, z níž oceněni hlavně M. Aleš a J. V. Myslbek, a vedle jejího uznaného inspirátora Jos. Mánesa, došli láskyplného výkladu také nositelé starší domácí tradice jako Jos. Navrátil a umělci, hledající osvobodivou cestu do Francie, na př. K. Purkyně. O tom, jaké služby prokazují po boku výtvarných kritiků soudobému výtvarnictví umělečtí historikové, promluveno již svrchu (str. 1512—1513); tu podán též přehled uměleckých publikací, přinášejících vydatnou měrou také práce z dějin výtvarných.

Po metodické stránce se dovršil v předešlém období započatý obrat (v. str. 1250 a 1254) od historického popisu k slohové analýze a Maxem Dvořákem inspirované a s velkým zdarem prováděné zařazení výtvarných dějin do vývoje duchovněného;

v tom směru působí na vysokých školách českých jeho odcho-
vanci výchovně i metodicky a pěstují vedle subtilně kritické
analýsy také skladnou syntésu.

Odtud temení stále patrnější snaha o souborná díla umělecko
historická, která by jednak umožnila českému čtenáři poučovati
se o světovém vývoji z prací domácích, jednak shrnula jednotné
dějiny českého výtvarného úsilí v rytmu staletého vývoje a
ve snaze po vyjádření ducha národního bez onoho stranického
zakalení, jemuž se skoro nikdy nevyhnuli badatelé němečtí.
Vedle obou vůdčích děl individuálních, Matějčkova, které ob-
jímá celé tvoření evropského západu a do něho vkládá výklad
o českých dějinách výtvarných, a Štechova, omezujícího se
v rámci posledního půltřetího století na malířství a sochařství
československé, vznikly některé práce kolektivní. Na podnět
Štechův a za redakce Wirthovy vycházel v l. 1923—1931 »Dě-
jepis výtvarného umění v Čechách« (1931), který
vyčerpal jenom český středověk v období pravěkém, románském
a gotickém a kde se o výklad rozdělili V. V. Štech (pravěk),
V. Birnbaum (architektura), Jar. Pečírka (plastika), A. Ma-
tějček (malířství) a Jos. Cibulka (umělecké řemeslo). Zd.
Wirth zredigoval také v VIII. sv. »Československé vlastivědy«
(1935) oddíl »Výtvarné umění v Československu«,
řízený zřetelem státně teritoriálním; přes značný počet různorodých
spolupracovníků (jsou tu vedle přispěvatele německého
a maďarského Ant. Matějček, Em. Poche a Jos. Polák) dosa-
ženo přece celkem jednotnosti v pojetí i v podání. Vývojově vý-
znamné soupisové dílo »Umělecké poklady Čech« spadá již do
období předchozího, stejně jako předčasně zašlá půvabná sbírka
»Umělecké památky« (o obou v. str. 1254). Pro hlubší poznání
uměleckého vývoje pražského, jehož různé složky osvětlovali
téměř všichni výtvarní historikové čeští, J. Herain i K. Chytil,
K. B. Mádl i Ant. Podlaha, Vojt. Birnbaum i Zd. Wirth, V. V.
Štech i Ant. Matějček, Jos. Cibulka i K. Herain, založil hudební
kritik Artuš Rektorys (* 1877) sborník »Kniha o Pra-
ze« (1930—1934), jehož vyšlo V sv.

Nejstarší členové české obce výtvarných historiků, kteří kla-
dou hlavní důraz na analýsu slohu a jí podřizují zkoumání
historických dat, stojí dnes mezi rokem padesátým a šedesá-
tým; zahlobání do dějin uměleckých neutlumilo ani u jednoho
z nich citlivý smysl pro současné tvoření. Jsou to Vinc. Kra-
mář, V. V. Štech a Jos. Cibulka.

Vincenc Kramář (* 8. května 1877 ve Vysokém n. Jiz.)
byl v l. 1919—1938 ředitelem obrazárny »Společnosti vlast.

prátele umění« a zároveň nové »Státní galerie«, kde zorganizoval na základě zkušeností vídeňských a italských hlavně sbírku české gotické malby a plastiky. Jeho práce, opírající se většinou o rozbor děl ve sbírce mu svěřené a prozrazující vídeňské školení umělecko historické, mají ráz monografický a z pronikavého ohledání úseku zcela nepatrného docházejí k zjištění autorství, k slohové charakteristice původce, ale i k obecnějším závěrům historickým; z těchto drobných hutných spisků vynikají: »Rembrandtovo Zvěstování Panny Marie« (1926), »Madona se sv. Kateřinou a Markétou musea v Čes. Budějovicích« (1937), »Fr. Tkadlík, krajinář« (1937), »Greco a Goya ve Státní sbírce starého umění« (1938) a »Z mladých let K. Škréty« (1938). Jako zanícený a znalecký vykladač nových směrů malířských se osvědčil spisy »Kubismus« (1921), »Zátiší v novodobém umění« (1932), »Umění E. Filly a Ant. Procházky« (1932). Napsal i mnoho osobně vyhrocených statí polemických a svůj postoj k hlavním otázkám výtvarné kritiky objasnil vyznavačskou knížečkou »O objektivitě« (1937).

Od jinošských let, ztrávených skoro výhradně v uměleckém prostředí pražském, stojí v popředí výtvarného ruchu Václav Vilém Štech (* 31. března 1885 v Slaném), syn realistického romanopisce a dramatika. V l. 1910—1918 působil v městském museu pražském, pak v uměleckém odboru ministerstva školství, r. 1925 se stal profesorem nauky o slohu na Uměl. prům. škole a po pěti letech dějin umění na Umělecké akademii pražské. Debutoval musejnickou prací »Dřevěné řezby v museu hl. města Prahy« (1913), a k Praze se vztahují tři drobné monografické spisky z »Uměleckých památek«, jež redigoval; nejvyzrálším plodem jeho uměleckého pražanství jest průkopnická monografie »Sochaři pražského baroku« (1935). Ale na důkaz, že se neomezuje na drobnou historickou empirii, nýbrž že výtvarné dějiny prohlubuje esteticky, vydal již r. 1915 úvahu noeticky krasovědnou »O projevu výtvarnou formou«, k níž se z pozdějších prací druží »Michelangelo. Poznámky k renesanční prostorové kompozici« (1928). Vedle monografické charakteristiky J. V. Myslbeka (1922) a přehledu »Moderního českého dřevorytu« (1933) vychází sbírka esayů »Včera« (1921), žeň to desetiletá, která ozřejmuje převrat od programního cizomilství poimpresionistického k českému uvědomělému tradicionalismu (v tomto duchu přehodnotil

těž Wirthovy názory o lidovém umění); oduševnělé zjemnění svého essayistického přednesu doložil samostatným spiskem »Cesty do Paestum« (1934). Když byl, zvláště také hojnými příspěvky v Štencově »Umění«, ukázal širí svého rozhledu a odbornou bystrost pozorování, přistoupil r. 1938 k velkému dílu synthetickému, jež posud vychází, »Československé malířství a sochařství nové doby«, které v rámci let 1700—1938 má zobraziti celý výtvarný vývoj bývalé Čsl. republiky na širokém dějinném pozadí s popisem památek i charakteristikou jejich tvůrců.

Dosti úzce vymezil si pracovní obor **Josef Cibulka** (* 1. července 1886 v Ústí n. Orli.), profesor křesťanské archeologie a dějin církevního umění na Karlově universitě; od starokřesťanské ikonografie rázu srovnávacího postoupil k začátkům křesťanského stavitelství na půdě české. Již první jeho monografie »Starokřesťanská ikonografie a zobrazení Ukřižovaného« (1924) ukázala k jemnosti analýsy, opřené o rozsáhlé znalosti, a k daru odvážných a přece přesvědčujících závěrů. To se osvědčilo pak, když se Cibulka v plodném ovzduší svatováclavského jubilea zabral do složitých stavebních dějin chrámových na hradě pražském a vynesl odtud zcela nový obraz z románské architektury české i jejího širokého vlivu: »O poloze kostela P. Marie na hradě pražském« (1933), »Václavova rotunda sv. Víta« (1933) a »Kostel sv. Jiří na hradě pražském« (1936). Vzdáleněji s kultem svatováclavským souvisí Cibulkovy příspěvky k výkladu klenotů korunovačních i českého řádu korunovačního.

Generačně sem náleží dále: **Karel Guth** (* 1883), kustos historicko archeologického oddělení Národního musea v Praze, badatel o počátcích Prahy, hradištické doby svatováclavské, stavebních dějinách pražského hradu a českých rotundách; **Jan (Ješek) Hofman** (* 1883), odborný pracovník v ochraně památek a její teorii, který od r. 1919 přenesl svou činnost na Slovensko a vypsál vedle »Stavebních dějin města Bratislavy« (1929) znalecky »Staré umění na Slovensku« (1930); **Josef Polák** (* 1886), ředitel košického, pak turčanskomartinského musea, znalec slovenského výtvarného vývoje. Drobnou prací sběratelskou a katalogisační usnadnili cestu výtvarným badatelům **Rudolf Kuchynka** (1869—1925), minuciosní a kritický odborník v českém malířství, zvl. barokním a mánesovským, a **Prokop Toman** (* 1872), autor »Slovníka čsl. výtvarných uměl-

čů« (1927, nové zdokonalené vyd. 1936) a důmyslný osvětlovatel díla Navrátilova a Kosárkova. Prokop Toman jest prototypem českého výtvarného sběratele, o čemž podávají svědectví životné spisky »Studie a vzpomínky českého sběratele« (1920) a »Umění a sběratelství« (1930).

Činností vědeckou, učitelskou a literární, stupněm pracovní výkonnosti, sloučením daru kriticky analytického a velkorysé synthesy, půvabem umění slohového a smyslem organizačním posunul se již na prahu svých let třicátých do popředí umělecko historického ruchu **Antonín Matějček** (* 31. ledna 1889 v Budapešti); dějepisec, objímající pochopením a výkladem nejruznější fáze vývoje a spájející je v skladný organismus, podává si v něm ruku s kritickým a zároveň láskyplným vykladačem současného proudění uměleckého i s jeho nejodvážnějšími vlnami a víry. Jinošská léta ztrávil Matějček ve Vídni, kde se horlivý žák Maxe Dvořáka stal úředníkem »Centrální komise pro ochranu památek«; od r. 1917 působí v Praze jako profesor, nejprve na Uměl. průmyslové škole, pak na Akademii výtvarných umění, od r. 1926 na Karlově universitě. Významná jest jeho redaktorská činnost v starobylých »Památkách archeologických« (se Zd. Wirthem od r. 1932), jimž vlil nový život, a jeho horlivá činnost v Štencově »Umění«, přinášejícím jeho stati historické i umělecky kritické z nedávné minulosti se stálým zřetelem k domácí tradici; tím, současně s V. V. Štechem, postavil výtvarný dějepis do uvědomělých služeb kultury národní.

Oboru, v němž si záhy dobyt ostruh rytířských studií »Rukopisy doby románské s miniaturami české a v Čechách« (1914 v »Pam. archeol.«), zůstal dlouho věren. Jest to slohový a historický rozbor ilustračního a iluminčního malířství románského a gotického v Čechách na křižovatkách umění německého, vlašského a francouzského ve vztazích k celému duchovému ovzduší doby a s vytčením osobitého podílu českého; tu zahájil rušnou, občas plodnými polemikami zjitřenou práci celé skupiny, kam náleží E. Dostál, A. Friedl, J. Květ. Hlavní Matějčkovy publikace jsou: *Pasionál a batyše Kunhuty* (1922), *Velislavova bible a její místo ve vývoji knižní ilustrace gotické* (1926); znalosti tabulového malířství gotického u nás, které sám podstatně rozhojnil a laickému zájmu přiblížil (také v monografii o »Mistru třeboňském« [1937] a o karlštejnském Theodorikovi [1938]), shrnul v mistrovském doprovodu monumentálního obrazového díla »Česká malba go-

tická« (1938). Knižní výzdoba a kultura knihy zajímala ho však i před hranicí středověku i za ní, a v úhrnném díle »Ilu-
strace« (1931) sledoval jejich vývoj od Egypta až do našich
dnů.

Souběžně se soustředěným úsilím historického monografisty, zabraného do výtvarných projevů středověku, jest u mladistvého Matějčka patrna snaha orientovati se v nejrůznějších úsecích uměleckého vývoje. I střídají se drobnější spisky praktické a popularisační, »Galerie v Rudolfině« (1913), »Jindřichův Hradec« (1917), s prvními náběhy k úhrnnému přehledu historickému, »Umění devatenáctého století« (1915 a II. přeprac. vyd. 1925); dvacetiletou žatvu uměleckého essayisty, který, poután výtvarnými problémy, nezapomíná na kulturu vybroušeného slova, shrnují »Hlasy světa a domova« (1931) s výrazným hledáním rovnováhy mezi oběma principy naznačenými v názvu knihy. Domácí umění poutá však Matějčka především: při tom vábí ho stejně určití význam starších nedocenených mistrů jako raziti cestu podceňovaným novotářům. V rozsáhlé monografii narostly práce: »Dílo Jos. Mánesa III. Rukopis Královédvorský« (1927), »Národní divadlo a jeho výtvarníci« (1934) a »M. Švabinský. Popisný seznam grafického díla« (1933); po drobnějších, ale nejednou definitivně hodnotících knižních studiích dostalo se z Matějčkova pera (kromě starých mistrů P. Brandla 1936 a N. Grunda 1937) předákům českého impresionismu a postimpresionismu, Ant. Slavíčkovi (1921), J. Štursovi (1923), J. Preislerovi (1931), Jindř. Pruchovi (1934), T. F. Šimonovi (1934), V. Špálovi (1935) a Em. Fillovi (1938). Velice hodnotné jsou také »Dějiny Akademie výtvarných umění« (1926).

Již v době, kdy byl jako specialista pro umění středověku zabrán do analytické práce vědecké, pocítil Ant. Matějček potřebu naukové synthesy; sám si ji vykládal v mírném sebeklamu jako ústupek potřebám popularisačním a propagačním. Ale nutkání to plynulo zároveň z utajované vlohy pro podání souborné, kterou později projevil připomenutou účastí jak na »Dějepis výtvarného umění v Čechách«, tak na VIII. sv. »Československé vlastivědy« (v. str. 1688). I pojal brzy po dosažené třicítce záměr napsati hlavně na základě literatury, ale bez rozlišujícího přispění spolupracovníků, a s individuálního zorného úhlu ve 4 sv. »Dějiny umění«, kde starověk a středověk měly míti po svazku, novověk svazky dva. Plán byl zachován

v obou vstupních svazcích, z nichž I., »Umění doby předdějinné a starého věku« (1922), obsáhl mimo prehistorii Egypt, Mezopotamii, Přední Asii, umění egejské, řecké, staroitalské a římské i s antikou křesťanskou, II., »Umění středního věku« (1924), tvorbu byzantskou, merovejskou, karolinskou, otonskou, románskou a gotickou, tuto do konce věku XIV. Ale třetím svazkem Ant. Matějček svůj plán podstatně proměnil. Došed názoru o svrchovanosti odborné synthesy, jal se její metodou se značným podílem samostatné práce naukové zpracovávat ve 4 svazcích dějiny výtvarnictví novověkého až do rozkladu umění impresionistického: díl III. (1927) probral pozdní gotiku zaalpskou a ranou renesanci v Itálii, díl IV. (1929) renesanci vrcholnou ve Vlaších a v ostatní Evropě, díl V. (1932) umění barokní a díl VI. (1936) evropské umění v stol. XIX.

Extensivnost monumentálního díla, jehož cenu zvyšuje stejně hodnotný doprovod ilustrační, vztahuje se na veškeré výtvarné projevy ducha evropského, stejně na stavitelství jako na plastiku, na malířství jako na umělecké řemeslo; nikde nezapomíná autor předeslati výklad o esteticko uměleckých názorech doby, obrážejících její myšlenkový ráz a její životní sloh; v duchu umělecko historické školy vídeňské a neopouští nikde pro spekulaci pevný základ empiricko realistický, klade stále důraz na výklad strukturálně stylový. Ale pro tyto prvky vývojově kolektivní nezanedbává nikterak složku individuální, ať běží o charakteristiku umělců, ať o rozbor a zhodnocení jejich děl; jmenovitě pro výtvary barokní a pak impresionistické nachází z vnitřního spříznění teplý tón. Světové stanovisko nezabránilo Matějčkovi, aby stále přihlížel k českému podílu na výtvarné tvorbě evropské a aby určil nestranně zákony domácího vývoje uměleckého; přitom mu posloužil jak jeho objektivní smysl pro poměrnost, tak jeho šťastná vloha periodisační. Velký naukový význam Matějčkova »Dějepis umění« ocenila po zásluze kritika odborná (Vojt. Birnbaum v »Českém časopise historickém« 1925 a 1928, V. Richter tamže 1937, Eug. Dostál v »Naší vědě« 1937). Ale mimoto má dílo, spojující naukovou obsažnost s uměleckým půvabem a světový rozhled s uvědoměným češtvím, daleký dosah národně kulturní, zvláště také tím, že z něho může český čtenář čerpat poučení o vrcholném výraze lidského ducha, aniž by se musil nadále uchýlovati k pomůckám cizím; že tuto jednodlitou syntesu vytvořil jednotlivec, kdežto jindy se k podobným pracím sdružovaly zpravidla celé skupiny spolupracovníků, zvyšuje cenu »Dějepis umění« nemálo.

Spisovatel Matějček stojí s Matějčkem badatelem na stejně

vysoké úrovni a náleží k nejlepším umělcům slova mezi svými vrstevníky, jsa zvláště nevyčerpatelným mistrem charakteristiky. Zpracoval osobitě, čemu se naučil od F. X. Šaldy, M. Dvořáka a Jos. Šusty, a překonal i původně silný vliv slohového impresionismu zdůrazněním živlů konstruktivních; jest patrné, jak se liší — podobně i V. V. Štech — od Žákavcovy kypivé rétoričnosti a pastosního kolorismu, jímž výtvarně kritická a historická generace před Matějčkem ve snaze o vytvoření výtvarnického essaye reagovala na suchopárnost a abstraktnost staršího psaní o umění. I v tom se mu podařilo vytvořiti tradici a shromáždit ucelivé následovníky kolem mladého ještě mistra, obecně uznávaného.

Na Masarykově universitě v Brně dovedl velmi záhy vytvořiti školu umělecko historickou **Eugen Dostál** (* 23. prosince 1889 v Příboře), jenž se tam r. 1921 pro dějiny umění habilitoval a po deseti letech stal profesorem řádným, zaměniv učitelskou dráhu za působení v úřadě památkovém. Žáka Maxe Dvořáka zajímaly stejně jako Matějčka hlavně problémy gotické; i on věnuje zvláštní pozornost středověkému umění ilumináčnickému. První práci z dějin stavitelských vydal společně se svým úředním spolupracovníkem, brněnským architektem a památkářem Stanislavem Sochořem (* 1882), »K o s t e l s v. P e t r a a P a v l a v Ř e z n o v i c í c h« (1921 v ČMM.); z dějin architektury jest čerpána také jeho práce habilitační »P r o b l é m y g o t i k y i t a l s k é« (1923) a velmi zdařilá příručka vlastivědná »U m ě l e c k é p a m á t k y B r n a« (1928). Ale současně se zahlubává E. Dostál do problematiky českého ilumináčnického malířství v XIV. stol., řeše ve stopách svého učitele M. Dvořáka, nikoli však v souhlase s ním, otázku avignonského zprostředkovatelství při vlivech Itálie na Čechy a docházejí při tom názoru o starší tradici domácí a o přímém působení vlašském; sem hledí studie »Č e c h y a A v i g n o n« (1922 v ČMM.), »I l l u m i n o v a n é r u k o p i s y s v a t o j a k u b s k é k n i h o v n y v B r n ě« (1926 tamže), »P ř í s p ě v k y k d ě j i n á m č e s k é h o i l u m i n á t o r s k é h o u m ě n í n a s k l o n k u X I V . s t o l.« (1928). S A. Breitenbacherem podal »K a t a l o g a r c i b. o b r a z á r n y v K r o m ě ř í ž i« (1930) a o uměleckou monografii, doprovázenou samostatným badáním, pokusil se ve »V á c l a v u H o l l a r o v i« (1924). Velké, kritické a někdy jen shovívavě propagační služby prokázal mladým výtvarníkům brněnským a moravským vůbec.

Vedle Dostála působí jako docent **Antonín Friedl** (* 13. června 1890 v Mirošově), rovněž soustředěný k dějinám

středověké knižní ilustrace české. Hlavní jeho práce, které se namože potkaly s odmítavou kritikou Matějčkovou v detailech i metodě, jsou: »Iluminace Gumpoldovy legendy o sv. Václavu ve Wolfenbüttelu« (1926), »Codex Gigas, český rukopis románský ve Stokholmu« (1927 v »Pam. archeol.«), »Hildebert a Everwin, románští malíři« (1927), »Lekcionář Arnolda Mišeňského« (1928), »Malíři královny Alžběty« (1930), »Kodex Jana z Jenštejna« (1931) a »Přemyslovci a Lucemburkové. Ikonografická řada českých králů středověkých« (1938, ilustrace kroniky zbraslavské a Gelenhausenovy městské knihy jihlavské). K vzorné reprodukci tabulového cyklu »Pasionálu mistrů vyšebrodských« (1934) napsal Friedl kritický doprovod. Na Karlově universitě působí jako docent Matějčkův žák Jan Květ (* 1896), znalec středověkých iluminovaných rukopisů, odkud vytěžil dvě jemně analytická pojednání knižní: »Italské vlivy na pozdně románskou knižní malbu v Čechách« (1927) a »Iluminované rukopisy královny Rejčky« (1931). Dostálův žák Albert Kutal (* 1904) zabral se speciálně do gotického sochařství a věnoval pozoruhodnou monografii »Moravské dřevěné plastice 14. stol.« (1939).

Vrstevníky Matějčkovými jsou dále K. V. Herain a Jarom. Pečírka. Karel Vladimír Herain (* 1890), ředitel Umělecko průmyslového musea v Praze, kromě prací musejních a umělecky propagačních osvětlil »České malířství od doby rudolfinské do smrti Rainerovy« (1915) a přispěl k poznání Mánesa i Alše. Jaromír Pečírka (* 29. července 1891 v Praze), profesor dějin umění na Umělecko průmyslové škole a dlouholetý redaktor »Volných směrů«, vyšel z vídeňského školení Dvořákova (srv. str. 1254) a zůstal mu věren bedlivou slohovou analysou i interpretací duchovědnou. Zvláštěním jeho oborem jsou dějiny plastiky, a to jak středověké, tak moderní. Vedle příspěvků v »Dějepisě výtvarného umění v Čechách« podal dva důležité přehledné články »K dějinám sochařství v lucemburských Čechách« (1933 v ČČH.) a »Středověké sochařství v Čechách« (1933 v Štencově »Umění«); dar syntetického výkladu projevilo ve »Francouzském moderním sochařství« (1935). Jako Matějček jest i Jar. Pečírka, který psával jiskřivé výtvarné referáty do »Prager Presse«, horlivým propagátorem umění poimpresionistického a protiimpresionistického a jeho

předchůdcům i průkopníkům V. van Goghovi, P. Gauguinovi, H. Daumierovi, Tintorettovi a E. Munchovi věnoval ve sbírce »Prameny« zanicené slovní dopro-
vody. Jak dovede proniknouti též ke kořenům výtvarné tradice české, doložil spanile stylisovaným spiskem »Josef Mánes na Hané« (1937).

Nejmladší pokolení výtvarných historiků českých vyrůstá již skoro výhradně z předpokladů pražské školy a jest plodně zasaženo vlivem Vojt. Birnbauma a Ant. Matějčka; také ohlas myšlenek a snah Wirthových jest u něho patrný. Cennými pracemi upozornili na sebe zvláště Vojt. Volavka a Em. Poche. Vojtěch Volavka (* 1899), úředník Moderní galerie pražské, vykládá rád v důmyslně vystopované logice vývojové vnitřní souvislost obrazových pokladů sbírky jemu svěřené a přispěl k soupisu děl Myslbekových i Švabinského. Jeho choť Hana (roz. Frankensteinová, * 1904) uvedla se monografií »M. Aleš a česká kniha« (1933) a podala pronikavou charakteristiku »Malíře Viktora Barvítia« (1938). Spolupracovník umělecko historického svazku »Čsl. vlastivědy« Emanuel Poche (* 1903) upozornil na sebe kromě soupisových prací bystrými příspěvky k dějinám stavebním a k historii plastiky barokní.

Hojné jsou příspěvky k vývoji české architektury v různých obdobích. Václav Richter (* 1900), správce Umělecko průmyslového musea brněnského, obrátil se od stavebních dějin pražských k vývoji stavitelství na Moravě, hlavně v dobách nejstarších, a zúčastnil se s polemickou vervou diskuse o původu rotund i o počátku města Brna. Oldřich Stefan (* 1900), profesor pražské techniky, podal mnoho monografických prací o barokní architektuře u nás, těžce vydatně ze svých odborných znalostí technických, a doprovodil slovem souborné dílo »Pražské kostely« (1936). Na Slovensku se zabral do soustavného studia stavitelské minulosti v Bratislavě i na venkově úředník bratislavského Památkového úřadu Vladimír Wagner (* 1900), který vydal »Dejiny výtvarného umenia na Slovensku« (1930) i průpravnou skizzu syntetickou »Profil slovenského výtvarného umenia« (1935); z monografických jeho prací jsou pozoruhodny studie o palácových stavbách bratislavských a o malíři L. Fullovi. Manželé Václava Dobroslava Menclovi soustředili, ač Češi rodem, podobně jako Jan Hofman, své pracovní úsilí, v němž se jako u O. Stefana pojí technické zvládnutí látky s historickým smyslem, na Slovensko,

provádějící namnoze badatelské podněty Wirthovy; kde se zabývají lidovým stavitelstvím, přijímají učitelovu zásadu o odvozenosti a nepůvodnosti lidové tvorby umělecké; tak v knize Václava Mencla »Dřevěné kostelní stavby v zemích českých« (1927). Po dvou průpravných nárysech z per obou manželů následuje velké soustavné dílo Václavovo »Středověká architektura na Slovensku« (1937), jehož I. díl sahá do konce doby románské. Vzorem stavebně historické monografie, prohráté smyslem uměleckým, jest jejich společný spis »Bratislava. Stavební obraz města a hradu« (1936).

Hudební dějepis těžil stejně jako hudební kritika z obecného kulturního rozvoje popřevratového v směrech, naznačených (str. 1515—1516) v kapitole o současných kritikách hudebních. Metodicky opouští hledisko kulturně dějepisné, zastávané Zd. Nejedlým a vyvrcholené jeho rozsáhlou monografií smetanovskou; stejně jako historie výtvarná vřazuje se také hudební dějepis do duchovědy a při tom, opouštěje jevy průvodní, zahlučává se do samé podstaty hudebního vývoje. Zde rozhodnou emancipaci od názorů i metod Zd. Nejedlého provedl jmenovitě jeho samostatný žák, soustředitel brněnské vědy hudební, Vl. Helfert. Zároveň působí na rozvoj české musikologie též směr slohově kritický a tektonicko-strukturální, který vlivně zasáhl jak do vědy literární, tak do výtvarného dějepisí; projevuje se, zvláště pracemi Jos. Huttera, v tektonickém rozboru děl jednotlivých i v sledování vývojových změn slohových a technických prvků postupem historickým. Látkově příbráno do okruhu hudebního dějepisí Slovensko; z období historických věnuje se zvláštní pozornost hudební emigraci a českému muzikantství XVIII. stol.; k horlivému monografickému studiu Smetanova díla a významu, vystupňovanému r. 1924 při stých narozeninách mistrových, přistupuje živý zájem o osudy i tvoření L. Janáčka, — i zde po Zd. Nejedlém a namnoze proti němu se uplatnila vůdčí osobnost Vl. Helferta. Z hromadných podniků (viz i str. 1516) podařilo se zobrazení »Hudby v Československu« v VIII. sv. »Československé vlastivědy« (1935) za redakce Jana Branbergra jenom částečně; články dvaceti různorodých přispěvatelů bez jednotčího principu se rozsuly v pestrou, jen chronologicky soudržnou směsici.

Stupňující se zájem o české hudební dějiny způsobil, že i někteří starší odborní pracovníci, náležející vývojově vlastně před dobu Zd. Nejedlého, mohli soustavněji prováděti své badatelské práce a publikovati knižně jejich výsledky; v této souvis-

losti lze zde jmenovati Al. Hniličku, Dobr. Orla, Ot. Kampra a Rom. Perlíka.

Soudní rada Alois Hnilička (1858—1939) rozdělil svůj sběratelský, badatelský a vykladačský zájem mezi českou hudbu od polovice XVIII. stol. do období buditelského a mezi studie smetanovské. Články jeho z obou úseků, založené většinou životopisně a hřející úsilím propagačním, vycházely po časopisech od r. 1906, ale byly sebrány do knih až po r. 1922: »Portréty starých českých mistrů hudebních« (1922), »Profily české hudby z 1. pol. XIX. stol.« (1924), »Kontury vývoje hudby poklasické v Čechách« (1935), »Rozhledy po životě a významu B. Smetany« (1924) a »Smetanovské kapitoly« (1935). Knězi a profesoru náboženství Dobroslavu Orlovi (* 15. prosince 1870 v Ronově), jenž v l. 1921—1938 působil jako profesor hudební vědy na universitě v Bratislavě, připadl úkol zorganizovati hudebně vědecké studium na Slovensku. Před tím vyšly vedle některých edicí z jeho pera četné odborné články v »Cyrilu«, který redigoval, a pro dějiny české hudby v XV. a XVI. stol. významné monografie »Kancionál Franusův« (1922) a »Počátky vícehlasu v Čechách« (1922). Z období slovenského pocházejí mimo soupis »Hudebních památek františkánské knihovny v Bratislavě« (1930) monografie »J. L. Bella« (1924) a »Fr. Liszt a Bratislava« (1925). Zvláště významná jest monografie »Hudební prvky svatováclavské« (1937). Pražský bankovní ředitel Otakar Kamper (* 1878), bratr a vydavatel spisovatele Jaroslava Kampra, zabývá se českými hudebními dějinami XVIII. stol., o nichž vydal knižně »Frant. X. Brixý« (1926) a »Hudební Praha v XVIII. věku« (1936). Nástupce C. Straky v archivu premonstrátské kanonie na Strahově, Romuald Rudolf Perlík (* 1882), vypsál znalecky dějiny hudby a zpěvu na Strahově do 1. pol. XVIII. stol. (1924).

Šíří látky, prohloubeným pojetím a metodickou přesností převýšil Vladimír Helfert své všechny vrstevníky; k vlivnému učiteli své mladosti Zd. Nejedlému se přimkl vedle smetanovského kultu správným pochopením významu, jaký v obecné vzdělanosti národní má hudba i její dějepis, ale postoupil nad něj autonomním pojetím hudebního dění, jež nepodřizuje zřetelům kulturně historickým, i důslednou koncepcí duchovědnou. Působení brněnské umožnilo mu nejen rozvíti rozsáhlou, přímo buditelskou činnost organizační, ale zbaviti se také nejedno-

ho tísnivého předsudku pražského; jak ho studium hudební emigrace české uvedlo do samého středu palčivé problematiky našeho soudobého dějezpytu, bylo řečeno na str. 1515.

Helfert Vladimír (* 1886) narodil se jako vnuk vynikajícího státníka českorakouského Jos. Alex. z Helfertů 24. března 1886 v Plánici u Klatov a působil po filosofických studiích na středních školách v Praze a od r. 1919 v Brně. Tam se r. 1921 habilitoval na Masarykově universitě pro hudební vědu, r. 1926 jmenován mimořádným, r. 1931 řádným profesorem; vytvořil hudební archiv zemského musea, zosnoval jubilejní oslavy Smetanovy a později kult Janáčkův, a vůbec se stal středem hudebního života brněnského, jsa i publicisticky stále činný.

Mladistvé jeho práce hudebně kritické a propagační byly určovány namnoze osobností Zd. Nejedlého, z jejíhož dogmatismu a stranicství se postupně vymaňoval, jak svědčí vzestup k názorové samostatnosti jeho četných prací o Smetanovi: »Smetanovské kapitoly« (1917), »Smetanismus a wagnerianismus« (1911), »B. Smetana« (1924), »Tvůrčí rozvoj B. Smetany« (I, 1924), »Pohled na B. Smetanu« (1934), vyznavačské studie v »Indexu« »B. Smetana a Ant. Dvořák« (1934), zvláště pak synthetický a kritický spis »Česká moderní hudba« (1936). S širokým rozhledem a s úsudkem vyzrálým k objektivnosti přistoupil Vl. Helfert poslední dobou, když se osvědčil jako správce Janáčkovy archivu a kritický vydavatel jeho pozůstalosti, k rozsáhlé monografii »Leoš Janáček« (od r. 1938).

Hudební historik Helfert, který se zabýval analyticky na př. ohlasem božích bojovníků v hudbě, Musikou Blahoslavovou, soustředil svůj zájem na dva úseky vývojové, na českou zámeckou hudbu XVIII. stol. a na českou hudební emigraci; v obou směrech působí přímo objevitelsky, a to jak látkově, tak analyticky kritickou metodou. V prvním oboru vydal dvě doplňující se monografie o hudbě českého baroka: »Hudební barok na českých zámcích. Jaroměřice za hrab. J. A. z Questenberku« (1916) a »Hudba na jaroměřickém zámku. Fr. Míča 1696—1745« (1924). Všestrannému výkladu hudební emigrace české věnováno jest kromě řady odborných statí úhelné dílo Helfertovo »Jiří Benda. Příspěvek k problému české hudební emigrace«, z něhož posud vyšly 2 sv., I. (1929) zabírající Bendovo mládí až do přesídlení do Berlína 1722—1742, II. (1934) s obrazem Bendova pobytu v Gothě 1750—1774.

S jiného stanoviska, ale neméně účinně než Vlad. Helfert, za-

hájl proti Zd. Nejedlému reakci mimořádný profesor hudební vědy na Karlově universitě Josef Hutter (* 28. února 1894), akademicky vzdělaný u Zd. Nejedlého, avšak hlásící se spíše k Ot. Zichovi jako k učiteli. Jeho odborné monografie týkají se především dějin české notace, kterým míní věnovati čtyřdílný spis, odkud posud vyšly »Neumae« (1926), »Notachoralis« (1930) s ukázkovým dodatkem »Notationis bohemicæ specimen selecta« (1931). Dále zkoumá melodickou stavbu hudby řecké, středověké a novější lidové: »Melodický princip stupnicových řad« (1929) a »Chroai v hudbě monofonické« (1935); vedle odvratu od metody historické k postupu matematicko akustickému charakterisuje tyto práce stále stupňující se stanovisko strukturální a slohově kritické. Jako horlivý a břitký publicista zaujal Hutter stanovisko k četným zjevům soudobé hudby, pozoruhodněji k Ot. Ostrčilovi, k Ferd. Vachovi a zvláště k Ot. Zichovi.

13. Literatura pro mládež od války světové.

Soustavné úsilí o pozvednutí úrovně literatury pro mládež, které se uvědoměle projevovalo před válkou světovou, stupňovalo se po politickém převratě.

Teoretické úvahy, vycházející jednak z reformních snah pedagogických, jednak z hodnocení literárně kritického a estetického, a opírající se o pokročilé vzory cizího písemnictví, byly podporovány šťastnými organizačními zásahy a živou sympatií jak v učitelstvu, tak v nejmázejší obci spisovatelské. Ale slovesná prakse pozdí se stále za nimi: jen skrovný počet beletristů-umělců pracuje také v literatuře pro mládež, a mezi autory pro děti duchové skutečně tvůrčí zůstávají výjimkou; i nejlepší z nich rozměňňují zpravidla jeden dobrý nápad opakováním neb obměňňováním téhož motivu, téže postavy, téhož slovesného druhu a poklesají na epigony sebe samých. Zcela ojediněle se objevuje dílo pro mladé čtenáře, které vytryskne z přítomné plnosti básnického dění a ideově neb formálně vyjadřuje v látce dětem dostupné snahy a tužby současné; většinou obráží písemnictví pro děti vývojové fáze literatury zatím již přežilé. Duch názorového pozitivismu a praktického utilitářství převládá stejně jako literární směr realistický, doprovázený tendencí sociální. Ve shodě s tím zaniká pohádková produkce pro děti, příkře zavrňňovaná některými osvěťářskými teoretiky-pedagogy, a na ústupu jest též dějepisná povídka, která v minulých ob-

dobích s knihami báchorkovými skládala valnou část literatury pro mládež, sotva náhodou, ale spíše z hluboké potřeby dětských duší sytiti obraznost představami neobyčejnými a tužiti vůli příklady nevšedního hrdinství.

Tato potřeba se však nenechává utlumiti a hledá si nový výraz v jiných, stále populárnějších útvarech dětské literatury. Rozmáhají se knihy dobrodružné, jednak s motivy exotického poznání cizích krajů a neočekávaných příběhů mladých hrdin v nich, jednak inspirace technické, která za nadšení mladých čtenářů staví hochy i dívky před těžké úkoly ovládati motory a letadla, účastniti se závodů a vítěziti v nich, vynalézati nové možnosti mechanických triumfů nad hmotou a časem; většinou sportovní duch, převzatý z evropského západu, dodává těmto oslavám dobrodružnosti samostačné glorioly. Kult vzdálené historické minulosti jest nahrazován nadšením pro válečné činy československých legií, hlavně na dalekém východě, s pevným cílem osvobození národního. Tu přímí jejich účastníci mohou nejen vyprávěti o vzdálených končinách, jimiž ve zbrani prošli, ale také pochlubiti se chlapeckými hrdiny bojů za svobodu neb pobaviti příběhy o zvířatech, která je doprovázela; v hojných pracích toho druhu, zahájených iniciativou významných legionářských autorů R. Medka, Fr. Langra a Jos. Kopty, nechybí ani struna humorná. Zálibě mladých srdcí v hrdinech vůle a činu snaží se vyhověti zbeletrisované životopisy připravovatelů a tvůrců našich dějin novodobých, zvl. T. G. Masaryka, nevyhýbající se druhdy zbožňujícímu zveličování. Sem často vniká účinně jiná složka, významná pro současnou dětskou literaturu, pochozí z Ameriky, vlasti energické svépomoci, a při výchově vůle značně působivá oslava »chudých hochů, kteří se proslavili«; někdy útvar životopisný, jindy forma povídková hovějí této potřebě. Veršovaná literatura pro mládež s výjimkou básniček pro nejmenší děti, psaných namnoze průvodem k daným ilustracím, jest v zřejmém úpadku; pokud se pěstuje, zaniká v ní dříve převládající struna citová, jsouc zcela přehlušována humorem až burleskním. Nebývalého rozkvětu se však dostalo divadelní literatury pro děti, a to zvláště určené k provozování loutkovému, kde scénickou potřebu sotva může krýti slovesná dodávka; také zde v rozmarné grotesce vytvořeny práce hodnotnější než ve vážném druhu

Reformní snahy o zvýšení úrovně dětské literatury se kupily nejprve zásluhou iniciátora *O t a k a r a S v o b o d y* (1872—1926) kolem kritické revue »*Ú h o r*« (od r. 1913, srv. str. 1260), nalezly pak organizační středisko ve »Společnosti přátel

literatury pro mládež« (zal. r. 1919), která se s n. »Přátelé literatury pro mládež« r. 1927 přimkla k »Masarykovu lidovému ústavu«; odtud vyšel popud k významným podnikům ve prospěch dětské literatury: k založení cen za nejlepší knihy pro děti, ke každoročnímu týdnu dětské knihy, k vánočním přehledům nového písemnictví pro mládež v denních listech, zejména pak k ustavení »Knihovny veškerých spisů pro mládež« v rámci »Ústřední knihovny hlavního města Prahy«, která zřídila také dětskou čítárnu. Všech těchto podniků se po Ot. Svobodovi a vedle Ot. Pospíšila (v. n.) i profesora přírodopisu Dominika Filipa (* 1879) účastnil nejúčinněji středoškolský profesor Václav František Suk (1883—1934), po léta vůdčí duch v »Úhoru« a autor průkopnické »Dětské literatury české« (1924 s Ot. Pospíšilem) i seznamů dobré četby pro děti (1920, 1921, 1929). Se sběratelskou pílí i literárním rozhledem všimal si všeho, cokoli bylo hodnotné v písemnictví pro mládež i co v literatuře ostatní mělo cenu pro mladé čtenáře, registroval to přehledně a posuzoval spíše shovívavě než kriticky, snaže se všemi prostředky o to, aby se dětská literatura stala sourodou a rovnocennou součástí živého tvoření slovesného.

Mezi spisovateli, obracejícími se k dospělému čtenářstvu, dostává se těmto snahám podpory jenom výjimečně. V popředí stojí Marie Majerová (v. str. 1432—1435), jež jednak jako pravidelná posuzovatelka knih pro mládež, jednak jako znalecká pořadatelka výborů z pohádkové domácí i cizí literatury projevila své kritické stanovisko neobyčejně příznivé tvorbě báchorkové; porozumění mladým duším osvědčila jako tvůrčí spisovatelka i vlastními skladbami pohádkovými i realisticou povídkou chlapeckou, zaměřenou k národnímu smíru česko-německému, »Bruno« (1930). Josef Kopta (v. str. 1461—1464) se pokusil se zdarem, vedle legionářských obrázků pro hochy, o jadrně realistické povídky o hoších a pro hochy, podobně Fr. Langer (v. str. 1424—1427), autor výchovné detektivky »Bratrstvo bílého klíče«; třetí z legionářských autorů, Rudolf Medek (v. str. 1360—1364), vytěžil z ruských a sibiřských zkušeností dvě vervní knihy, rozestírající pohodu srdce a humor dobroty nad ději válečnými. Pohádkové látky, tu s rozpětím dobrodružné obraznosti, onde s jemnými postřehy z přírody, zpracovali pro mládež Rud. Těsnohlídek, Jiří Mahen, Vojtěch Martínek a zvláště osobitě Karel Čapek, svrchovaný pán rozmarného podání dětem blízkého; první pokus Vít. Nezvala, využití překot-

nosti surrealistické imaginace pro mládež, ztroskotat. Kdežto soustavné knižnice mládeže se skoro vesměs přežily a valná část dětské literatury vychází mimo jejich rámec, roste stále počet časopisů pro mládež; zanikají však stejně rychle jako vznikají, a umělecká hodnota některých nesnesla soutěže s listy zběžné zábavnosti neb pochybné aktuality. Novým zjevem v publicistice pro mládež jsou časopisy tělovýchovných organizací, vedle sokolských zvláště skautské, v čele s listem »S k a u t-J u n á k« (od r. 1915, zal. A. B. Svojsík). Hnutí skautské, zorganizované u nás v l. 1911—1914 ohnivým a spolu rozvážným A n t o n í n e m B. S v o j s í k e m (1876—1938), profesorem tělocviku, na základech Američana E. Th. Setona a hl. Angličana R. Baden-Powella, vneslo zdravý kvas do veškerého života naší mládeže; i působilo také na literaturu mládeže blahodárně, učíc zvláště důvěrnému porozumívání přírody, jasné orientaci životní, statečnému duchu a smyslu pro heroismus všedního dne. To znamenalo též pro písemnictví, jmenovitě chlapcům určené, žádoucí obohacení o prvky mimoškolské a zároveň oplodňující vliv ducha anglosaského. Ten proniká také do časopiseckých podniků pro mládež různých vývojových stupňů, které po r. 1920 organizuje »Československý Červený kříž«: »R a d o s t« (red. Ferd. Krch) a »L í p a« (red. A. Kovaříková). Vedle nich z dětských časopisů vznikly nově tyto: vzorný umělecky vedený list »Ú s v í t« (red. Ad. Wenig 1920—1931), populární brněnské »M l á d í« (od r. 1917), dva časopisy určené žactvu škol měšťanských »K l a s« (red. P. Sula od r. 1923) a »R o j« (od r. 1932); nejnověji »S r d í č k o« (od r. 1933, red. B. Schweigstill), »V l a š t o v í č k a« (od r. 1938, red. K. Kalláb); novinového rázu jest »M l a d ý s v ě t« (od r. 1930, red. Al. Majer, pak Okt. Mikan). Většinu těchto časopisů předčí oblibou u mladých čtenářů »dětské koutky« v nedělních přílohách politických deníků, zvláště »Českého Slova« a »Lidových Novin«, které přinesly do literatury pro mládež ne jeden úrodný podnět.

Básně pro mládež poválečné doby se nemohou měřiti s bohatou produkcí periody předešlé, kdy psali verše pro děti J. V. Sládek, Jos. Kožíšek, F. S. Procházka a V. Sokolová-Seidlová; po Ant. Klášterském a Ant. Sovovi nepokusil se až na menší experiment Nezvalův, žádný z mistrů lyriky o to, aby si získal také čtenáře nejmladší. Smysl pro venkovské prostředí, důvěrné soužití s přírodou i pro utěšenou idylu rodinného domova, jímž inspirována většinou dětská poesie předchozího období, pohasl; na zvířatech a v jejich životě shledává se s anthropomorfisací, tu hrubší, tu zdrženlivější, hlavně jen stránka gro-

teskně neb i burleskně humoristická; na místě vlastní tvůrčí obraznosti se spoléhají veršovci pro mládež hlavně na své ilustrační předlohy, zvl. na hrubozrnnou a vtipnou stylisaci, jakou poskytuje Josef Lada lidem a zvířatům české dědiny. Starší kožíškovskou tradici, důvěrně spřízněnou s poesii prostonárodní, zachovávají Pavel Skřivan (vl. Josef John, * 1876) a Hanuš Sedláček (* 1881); na nové cesty se pouští výrazově Josef Spilka (* 1899), také ve své mimodětské lyrice virtuos vtipné zkratky a baladické úsečnosti, a básniřka technických divů Zdenka Marčánová. Nad ostatní pěstitele veršovaných seriálů pro nejmladší čtenáře dosáhli úspěchu kreslíř karikaturista »Lidových Novin« Ondřej Sekora (* 1899) svou působivou antropomorfickou invencí Ferdy Mravence, a neúnavná výrobkyně líbivých leporel Marta Voleská (provd. Ryšánková, * 1905), jejíž Kulihrášek se stal obecně populárním.

Divadelní hry pro děti zastínily daleko někdejší oblibu deklamovánek; hlavně v Praze vzniklo stálé dětské divadlo, ano, staly se i náběhy k dětské dramaturgii, jež učinili po Ot. Svobodovi Ot. Pospíšil a Ant. Skála kritickou i praktickou příručkou »Dětské jeviště« (1933). Produkce sotva postačuje živé potřebě, a proto se často sahá k repertoáru staršímu s nestejným uměním upravenému; neutuchajícimu zájmu se těší postava Kašpárka, jehož vídeňským prostřednictvím přejalo naše lidové divadlo ze staré komedie italské a který zůstává neodlučitelnou součástí her loutkových. Spisovatelé a upravovatelé dětských her kolísají mezi látkami pohádkovými a náměty realistickými; prozatím báchorkový živel zůstává v převaze. Mezi autory upozornili na sebe zvláště: pohádkář v próse i ve scénickém útvaru Jaroslav Hloušek (* 1875), obratný také ve vypravování životopisném; jemný strůjce báchorkových divů a Kašpárkových čtveráctví Bohumil Schweigstill (* 1875) a Jaroslav Průcha (1894—1936), střídající alegorické báchorkářství s realistickým genrem; lékař Karel Driml (1891—1929) propagoval v říkadlech i hrách mezi dětmi zásady hygienické. Loutkové hry a loutkářství vůbec došlo rozkvětu hlavně zásluhou všestranného badatele Jindřicha Veselého (v. str. 1615), zakladatele revue »Loutkář« (od r. 1912); jeho nadšený pokračovatel, předčasně zemřelý Václav Sojka (1905—1926), autor duchaplné hry »Brokát, princ z pohádky« (1928), stavěl loutkářství rád do služeb dětské literatury. Osobitou notu do loutkářství vnesl plzeňský malíř Josef Skup a (* 1892) s literární pomocí plzeňského učitele Fran-

ka Weniga (* 1898), uživ neodolatelné dvojice vzájemně se parodujícího otce a synka Spejbla a Hurvínka pro vtípnou satiru politickou a společenskou, která většinou úmyslně opouští okruh dětské představitosti, ne však dětského zájmu.

Oblast **výpravné prósy pro mládež** se mění velmi podstatně. Kdežto historickým pověstem, jak ukazují po Wenigovi publikace Josefa Pavla a Karla Kallába, rozšiřující svou látku na Moravu, Slezsko a Slovensko (srvn. str. 178), zůstává čtenářský zájem i nadále věren, odumírá historická povídka stejně jako pohádka. Opravdu nových a původních prací tu skoro není, a tak se otiskují a upravují jen starší tradiční zásoby; o to se v okruhu báchorkovém zasloužila zvláště M. Majerová. Náhroudou za dějepisná vypravování se staly příběhy československých legií, v nichž dochází nasycení jak záliba chlapeckých myslí v branném hrdinství, tak jejich touha po exotičnosti. Příklady tu dali z autorů, stojících vlastně stranou literatury dětské, skuteční básníci R. Medek, Fr. Langer a Fr. Kubka. Soustavně zpracovávají tyto látky pro mládež Václav Valenta-Alfa (* 1887), obměňující jen lehce vlastní sibiřské zážitky, a Josef Pavel (* 1889), známý také jako šťastný vypravěč pověstí, který se pokouší látky ze světové války zmáhati vlastní imaginací. Výchovná a příkladná povídka životopisná, odvolávající se až k Ž. Podlipské a K. V. Raisovi, dospívá velkého rozkvětu v době, jež si libuje v románových biografiích básníků, umělců i státníků. Kromě uvedeného Jar. Hlouška podali tu po Jar. Kosinovi a Ad. Wenigovi pozoruhodné práce B. Beneš Buchlovan a J. Petrus. Zanícený knihomil uherskohradištský, tamní odborný učitel Bedřich Beneš Buchlovan (* 1885), ukázal »Povídkami o malířích«, »Besídkami o básnících« i povídkovým životopisem Havlíčkovým správnou cestu. Ředitel měšťanských škol, později školní inspektor Jan Petrus (* 1890), pokusil se v různých úsecích beletrie pro dospělé i pro mládež, aniž dovedl uvědomělejší slohovou kázní zvládnouti svou neúmornou chut pracovní. Vsacký rodák kreslil nejprve s povrchním genrovým realismem dialektického zbarvení postavy a povahy valašské, pak se soustředil na rozmarné obrazy tavních ogarů a děvuch, až přešel k životopisným polopovídkovým, polopoučným cyklům lehce nahozených črt, hlavně o státnících, bojovnicích a spisovatelích, z válečného a převratného období, vesměs se silným nánosem oficiální státnosti.

Z genrových povídek pro mládež získal si VII dílňný cyklus o Kájovi Maříkovi (1926—1931) od Felixe Háje (vl. Marie Wagnerové, roz. Černé, 1887—1934) značné populari-

ty osobitým spojením vtipného rozmaru, obestírajícím chlapec-
ké příběhy, s nábožensky mravoučnou tendencí; myslivna upro-
střed brdských lesů, odkud spisovatelka vyšla, dodává idylic-
kého pozadí knihám, cele tkvícím v tradici starší dětské litera-
tury, které autorka zůstala věrna i v pětidílném vypravování o
»řídících Márince«. Vývojová cesta pak vedla ze selankové po-
hody do drsného ovzduší sociálně složitého života, jehož po-
měry doléhají i na dětský svět, zobrazovaný s pravdymilovným
realismem; práce M. Majerové, Jos. Kopty, Fr. Langra tu uka-
zují k správné cestě. Otakar Pospíšil (* 1871), zaslou-
žilý o kritiku dětského písemnictví i o divadlo pro mládež, za-
hloubal se jako realista ostrého pohledu a soucitného srdce do
osudů zanedbaných a opuštěných hochů i dívek proletářských
a v pevně prokreslených povídkách sledoval je na vzestupu k
životnímu bezpečí a občanské užitečnosti, zvl. v knihách »Zlo-
děj a jiné povídky« (1914), »Vojtík« (1924 a 1932),
»Tulák« (1925) a »Baruška« (1926). Podobný jest povíd-
kový okruh Vojty Beneše (* 1878), horlivého pracovníka
v národním osvobození a pozdějšího zemského školního inspek-
tora; autobiografická a vzpomínková jest řada »Za humny«
(1907), »Historie Jožky Rokošova« (1924) a »Po-
vídka májového večera« (1924); horský venkov po-
převratový zobrazují »Hory Matky boží« (1934). Také
Joža Toucová-Mettlerová (* 1880) kreslí od r. 1914
na rozhraní slz a úsměvů život dětí společensky utlačovaných a
probojovávajících se k světu. Nejumelečtější z této generace
jest Pavel Sula (vl. Josef Sulík, * 1882), impresionista jem-
ného postřehu také v nečetné lyrice a v hojné próse náladové;
nadbytek žilvu popisného odmocňuje účín jeho odstíněně styli-
sovaných povídek o dětech v přírodě i na společenských srá-
zech: »Dolánka« (1908), »Ráno« (1910), »Zeměžluč«
(1910), »Majda Bobeček« (1911), »Vítězství« (1912),
»Človíček« (1913), »Melanka« (1921) a »Letňásko-
vé« (1931); jiskrně se mu podařil chlapecký románek skautský
»Osada kmene Juchachá« (1936). Také B. Beneš Buch-
lovan (v. v.) podal několik svazečků povídek z dětského života,
zvláště na Slovácku, většinou veselého a rozmarného nádechu.
Sociální struna z povídek o dětech a pro děti zaznívá nejostřeji
v pracích K. Pulpána a J. V. Plevy. Novinář samouk národně
sociální strany, přímo typický pro její mládež předválečnou,
Karel Pulpán (1885—1914), pro své protimilitaristické
akce pronásledovaný a vězněný, ponechával svým obrázkům ze
života proletářských dětí, hl. »Chudé děti« (1911) a »Bez

m a m i n k y« (1913), ráz vzpomínkově dokumentární a prožitou tóninu obžalobnou. Mužným umělcem ne bez záměrů pedagogických jest proti němu učitel z Novoměstska na Moravě, Josef Věromír Pleva (* 1899). Protiválečným dokumentem z války v polorománové formě »E s k o r t a« (1929) a svazkem sociálních veršů »P ě t« (1930) vstoupil mezi básníky proletářské. Povídkový cyklus »M a l ý B o b e š« (1931—1934 ve III d.) a příběh »H o c h ů s d y n a m i t e m« (1934) zachycují v svěžím ovzduší Horácka a s vydatným použitím vlastních vzpomínek autorových růst jadrných chlapeckých povah z chalupy a pastviska i se změnami v městském prostředí; společenské rozdíly mezi dětmi jsou přesně vyzorovány. Pleva na sebe v dětské literatuře upozornil příznivě také osobitým pokusem o beletristaci přírodovědného poznání v »K a p c e v o d y« (1935).

O Zoglmannově (F. Blažka) příbuzném cyklu dětských osudů v. str. 1062; o autorech sem přiléhajících »dívčích románků«, hl. o Vil. Neubauerovi a Jarom. Hüttllové, promluveno při beletrii zábavné a konvenční (v. str. 1064).

Obrázky z přírody podlely poslední dobou velmi podstatným změnám namnoze vlivem přírodovědeckého poznání, které se opřelo dřívější prostoduché personifikaci, ale i za přímého působení písemnictví cizího. Tu zvláště velký mythotvorný básník džunglí a jejich živočišných obyvatelů, Angličan Rudyard Kipling, se svou sugestivní exotičností a s kultem živlů a síly zahajuje nové cesty. S ním souběžně postupuje zdomácnělý Američan E. Thompson Seton, objevitel divočiny a svobodného života zvířat v ní, hlasatel mužné »moudrosti lesa«; našel, jsa hojně překládán, živý ohlas také v české literatuře, když skautské hnutí (v. str. 1703) přejalo podstatné zásady z jeho »woodcraft«. Vedle tohoto extensivního exotismu, v němž se projevují pozhnaně také prvky přírodovědeckého a biologického poznání, proniká směr jiný, intimnější, založený na důvěrném, tu citově něžném, tu ironicky rozmarném pozorování domácích zvířat a jejich symbiosy s člověkem. Ten dovedl k dokonalosti Karel Čapek v »Dášeňce čili životě štěněte« a příbuzných pracích menších (v. str. 1449) a došel hojných následovníků.

Nejcennější povídkové práce z přírody podali pro dětské čtenáře P. Zedníček, Vl. Mazálek, Jos. Hais Týnecký; slibné jsou v poslední době pokusy K. Nového a Slávky Kautmanové. Prokop Zedníček (vl. Jaroslav Petr, 1862—1922) přetvářival zvířecí příběhy z přírody i ze dvora rád v pohádky

vesměs anthropomorfického zaměření. Vladimír Mazálek (* 1883), moravský průkopník rukodělné výchovy chlapecké, projevil v cyklech o domácích zvířatech, hl. o Mourkovi a jeho rodinném kruhu, zároveň vtip i něhu. Josef Hais Týnecký (* 1885, v. str. 1063), novinář a lidový romanopisec vkusu tu konvenčního, onde drastického, zabral se od r. 1920 soustavně do studia života v domácí přírodě, aby výtěžky poznatků biologických vtělil tu básničtěji, jindy jen obratnou parafrází do seriálů románového roucha, anthropomorfisačního pojetí, občas i se zámysly jinotajitelnými; místy proniká příliš snaha o vyčerpávající soustavnost na úkor svěžesti pozorovatelské a svobodnější invence. Z knih této skupiny jsou hlavní »Bratři mravenci« (1920), »Na pasece« (1920), »Potok« (1923), »Les« (1924), »Hory« (1924), »Moře« (1926), »Komár dělá vědu« (1929) a »Boj o les« (1932); následovaly monografické povídky sevřenější skladby s prvky někdy rozmarnými, někdy výchovnými, »Floček« (1924), »Vrabec tulák« (1931), »Kmotr ježek« (1931), »Osel filosof« (1932) a »Divoká rodina« (1933). V posledních ze svých prací sdružuje Jos. Hais Týnecký rád přírodovědná pozorování se vzpomínkami svěživotopisnými.

Poučná literatura pro mládež vyvrcholila dvěma pozoruhodnými podniky encyklopedickými. Do doby těsně předválečné spadá vznik československé vlastivědy, »Za domovem« (1914—1915), v němž se k obrazu vlasti v povídkově cestopisném rámci s přírodovědeckým popularisátorem Boh. Baušem (v. str. 1267) spojili beletristé Karel Rožek a Adolf Wenig. V novém přepracovaném vydání (1923—1928) přibyl za zemřelé B. Bauše a K. Rožka jako spolupracovník Han. Sedláček, a dílo vzrostlo na 4 sv., z nichž první dva obsahují popis Čech, třetí Moravu a Slezsko, poslední Slovensko. V l. 1929—1934 vyšlo za znalecké redakce pedagoga Jos. Kepřty a spolupracovníctví četných odborníků 6 sv. »Encyklopedie československé mládeže pro školu a dům«, zabírající stejně obory duchovědné jako přírodopisné a technologické ve šťastném spojení naukové popularisace a poutavého přednesu. Vedle hojných prací zeměpisných a cestopisných pro mládež, soustředěných zvláště v Nikolauově knihovně »Země a lidé« (v. 1491), vycházejí častěji a častěji za nadšeného ohlasu u mladých čtenářů beletristické neb vědecky popularisující pokusy zpřístupnit dětem svět techniky a mechaniky, automobilismus a motorismus, aeronautiku a lodní dopravu, film a televizi, organizaci

práce atp.; dosud tu došli hlavních úspěchů J a n H o s t á ň a E m i l H o l a n.

Na Slovensku se vyvíjela literatura pro mládež po převratu dílem uvědoměle, dílem bezděky za vlivu písemnictví českého, a jsou tu zastoupeny celkem tytéž směry a druhy jako v Čechách, ale se značným vývojovým zpožděním. Podle pražského vzoru se ustavil r. 1926 v Turč. Sv. Martině »Odbor literatury pre mládež«, přičleněný k »Matici slovenské«. Knihy vycházejí v »Knižnici školských dietok« a v »Knižnici mládeže«, z časopisů významnější jest »Slniečko«, redigované od r. 1927 J. Cigerem Hronským. Ze slovenské obce spisovatelské účastní se dětského písemnictví po vzoru L. Podjavorinské a T. Vansové vydatnou měrou H. Gregorová, z ostatních autorů P. Kompiš, J. C. Hronský, Fr. Král a L. Ondrejov; v celku však jest dvacetiletá žeň skrovná, a nedostatek děl psaných záměrně pro děti se nahrazuje hojným vydáváním výborů ze starších i novějších autorů slovenských se zřetelem k mládeži.

Kdežto veršovaných prací, jaké po Ludm. Podjavorinské (v. str. 822), podpisující své něžné básničky důvěrným pseudonymem »teta Ludmila«, píše M. M a r t á k o v á - R á z u s o v á, jest stálý nedostatek, stoupla po převratu značně produkce povídková. Na rozdíl od českých poměrů těší se také nyní oblíbě beletrie historická, a sentimentální genre rodinný ještě nevy-mřel, avšak i na Slovensku se dějí pokusy o realisticky založené, sociálně uvědomělé obrázky z dětského života v propracovanějším rámci společenském. Vedle spisovatelek dvou literárních generací, charakterisovaných již svrchu, Ter. Vansové (v. str. 822) a H. Gregorové (v. str. 1107—1108), a vedle Mart. Rázuse (v. str. 1523—1524), jehož dvojdílný svěžitopis o Maroškovi má na spisovatele pro mládež mimoděk značný vliv, podali tu hodnotnější práce Jos. Branecký, P. Kompiš, J. C. Hronský, L. Mistrík a Fr. Král. Profesor J o z e f B r a n e c k ý (* 1882, v. str. 1531) věnoval ze své hojné románové a povídkové tvorby historické několik prací také mladým čtenářům; z nich román » P o k l a d y M a t ú š a Č á k a « (1935) náleží k nejlepším knihám pro děti. P e t e r K o m p i š (* 1886, v. str. 1524) došel úspěchu exotickým románkem pro chlapce »L o v e c j a g u á r o v « (1926). Kukučínovský realista J. C. H r o n s k ý (vl. Jozef Ciger, * 1896, v. str. 1532) veden jest svým bývalým povoláním učitelským, aby své obrázky z hradů i dědin v přítomnosti i v minulosti přizpůsoboval dětem; z jeho hojné produkce vynikají »N a j m l a d š í Z á v o d s k ý « (1924), »Z á -

bavky strýca Kurkovského« (1932) a »Sokoliar Tomáš« (1932). Ludovít Mistrík (pseudon. Ludo Ondrejov, * 1901) vedle pokusů o sociální epos a sociální lyriku podal několik knih pro mládež, »Rozprávky z hôr« (1932), »Tátoš a člověk« (1933) a »O zlatej jaskyni« (1935). Sociálnímu lyrikovi a romanopisci kolektivistické inspirace Fraňu Kráľovi (* 1903, v. str. 1528) náleží zásluha, že v povídkách »Jano« (1931) a »Čenkovej deti« (1932) uvedl sociální obžalobný realismus do příliš idylických obrázků slovenských rozprávek pro mládež. K novým cestám zdají se ukazovati pokusy o dětskou psychologii Michala Šteinhíbla a Niny Wollmanové-Fajnorové; onen se zabývá typy dědinskými, tato se pokouší o vyličení duševního růstu hochů z městského vzdělanstva.

Nahodilost a zlomkovitost slovenského písemnictví pro mládež jest dána nedostatkem trvalejší a uvědomělejší tradice domácí. Také okolnost, že mezi učitelstvem na Slovensku, a to zvláště mezi jeho výkvětem, převládaly síly české nad rodilými Slováky, nepodporovala původní tvořivost v dětské literatuře. Z Čech přicházely však podněty a vzory, zvyšující úroveň a přinášející kvas také do tohoto dlouho zanedbávaného odvětví slovesné kultury, která se též v budoucnosti stěží obejde bez duchového přispění českého, nezbytného pro národní organismus slovenský podle hlubokých zákonů, určujících historický vývoj. Politika může je svévolně a sebevražedně popírati, ale nedovede zabrániti, aby se projevovaly i nadále ve vzdělanosti východní větve českého národa.

